MARTINUCCI PIUS

APOSTOLICARUM CAEREMONIARUM PRAEFECTUS

MANUALE SACRARUM CAEREMONIARUM

IN LIBROS OCTO DIGESTUM

EDITIO TERTIA

QUAM SECUNDUM NOVISSIMAS AP. SEDIS CONSTITUTIONES
ET SS. RITUUM CONGREGATIONIS DECRETA

I. B. M. MENGHINI

APOSTOLICARUM CAEREMONIARUM MAGISTER

emendavit et auxit

PARS PRIMA

pro clero universo pontificalium privilegiis non insignito

VOL. I.

RATISBONAE - ROMÆ - NEO EBORACI
FRIDERICUS PUSTET
Pontificius Typographus

1911

di ogni Chiesa cattedrale e collegiata, e seminario. L'opera, come si disse, non è molto voluminosa, nè di grave prezzo, per cui molti possono acquistarla, senza incomodo notevole.

Mi si dirà da taluno, se i volumi di monsignor Martinucci riguardano in gran parte le funzioni episcopali ed i capitoli delle Cattedrali, a che possono servire a me, che sono semplice Prete, cappellano, parroco di campagna, che mi trovo solo nella mia parrocchia, o con un semplice coadiutore? Il raziocinio per questa parte sarebbe giusto. E però sarebbe utile ed opportuno che monsignor Martinucci si compiacesse di stralciare dalla sua edizione tutto quello che riguarda il povero clero di campagna, e ne facesse un piccolo volume di poco costo, ma di una generale utilità, al modo che aveva fatto il gran Pontefice Benedetto XIII per le cerimonie della settimana santa, ad uso dei luoghi, ove fosse un solo Prete.

Eccellente sarebbe questo libretto per lo studio delle sacre rubriche ai chierici, per l'esame degli ordinandi, ai rettori dei seminari, o a chi venisse destinato all'esame dei medesimi, e per ultimo sarebbe utile anche ai Sacerdoti provetti. Non è impossibile il caso, che questi abbiano dimenticato, o non bene appreso le sacre cerimonie da principio. A questo fine saggiamente gli ascetici suggeriscono anche ai Preti avanzati in età, con la occasione dei santi esercizi, o di altro ritiro, che almeno ogni anno si faccia la lettura attenta delle rubriche del Messale, e si esamini se siano eseguite a dovere. Non è raro vedere Sacerdoti, anche di una pietà distinta, quando sono all'uso pratico delle sacre cerimonie, lasciar molto a desiderare. Monsignor Martinucci nel libro I, cap. xxv sotto il titolo *Defectuum, qui in Missae celebratione admitti solent, demonstratio* (1), segnala 95 difetti, in cui è molto difficile che qualche Sacerdote non cada, e principalmente i superiori dei seminari devono attendere che i giovani Sacerdoti apprendano perfettamente le cerimonie sacre, o non le apprendano male. Si conosce con la pratica, che i difetti riescono quasi sempre inemendabili e durano tutta la vita, con danno delle anime loro e con il disonore del divino culto, mentre l'osservanza delle sacre cerimonie non solo è direttiva, ma è pure precettiva, nè si può trasgredire senza più o meno colpa.

Da quanto abbiamo esposto risulta evidentemente, che monsignor Martinucci ha bene meritato con quest'opera di tutta la Chiesa, che segue il rito latino romano, ed i suoi meriti verranno sempre più riconosciuti, a misura del grande vantaggio pratico che da essa si ritrarrà.

---

(1) Citatur ordine veteris editionis.

INDEX

LIBER I.

De caeremoniis in genere ac de variis officiis clericorum.

TITULUS I.

Notiones praeliminares.

TITULUS II.

De variis officiis clericorum sacris ministeriis operantium.

MANUALE
SACRARUM CAEREMONIARUM

LIBER I.

De caeremoniis in genere ac de variis officiis clericorum.

TITULUS I.

Notiones praeliminares.

CAPUT I.

DE CAEREMONIIS QUAE FERE COMMUNES SUNT CUICUMQUE SACRAE ACTIONI

1. Antequam sacrarum caeremoniarum penetralia subeamus, quasdam notiones sive principia, quae cuicumque sacrae actioni fere sunt communia, consulentes non tam sacrae eruditionis studiosis, quam clericorum institutioni, qui ad illarum exercitium admittuntur, hoc capite perstringenda censuimus. Quamobrem a Crucis signo, quod initium omnium sacrarum actionum est, exordium sumatur oportet.

2. Signum Crucis hoc modo peragitur: apposita manu sinistra paullum infra pectus, eius palma, aperta et extensa, digitis tamen non disiunctis, ad pectus conversa, elevabitur manus dextera itidem aperta, et extremis tribus digitis, indice, medio et annulari, tangetur leviter frons, dum dicitur

In nomine Patris: hinc demissa manus dextera ad pectus, pari modo ipsum tangat, dum dicitur *et Filii:* transferetur deinde eadem manus ad tangendum ut prius humerum sinistrum, dum dicitur *et Spiritus:* ac tandem similiter ad dexterum, et proferatur *Sancti.* Tunc statim, iuncta utraque manu, extensis et iunctis pariter digitis, dicatur *Amen.*

3. Cum manus simul coniunctae fuerint, digiti quoque omnes singuli singulis appositi et iuncti esse debent; nec non palma dexterae cum palma sinistrae. Excipiatur tantum pollex dexter, qui superimponendus est pollici sinistro. Haec autem regula non respicit Sacerdotem celebrantem, dum a consecratione usque ad ablutionem pollices et indices utriusque manus simul iunctos habebit, ut suo loco innuetur. Advertendum quoque est, quod, cum manus iungendae sunt, ita apponantur pectori, ut nec eidem nimis adhaereant, nec ab eo nimis distent, neque nimium ad vultum, neque ad terram sint conversae, sed naturaliter quasi per transversum ad caelum erectae.

4. Generatim loquendo, cum aliquid una tantum manu peragendum sit, semper fiat manu dextera, quod dum conficitur, sinistra non sit suspensa, sed applicetur pectori, conversa ad ipsum palma.

5. Reverentia (quae et salutatio et inclinatio quoque vocatur) triplicis generis est, videlicet: profunda, media et simplex. Reverentia profunda fit curvando totum corpus. Sed ut id accurate fiat, nec nimis studiose, regulam scriptores liturgici assignant sequentem: in reverentia profunda curvatio corporis erit regularis, cum, extensis brachiis, possint digitorum extremitate tangi genua. Reverentia media, sive mediocris, regulariter fiet, quando * una cum capite curvantur aliquantum et humeri. Reverentia simplex a rubricistis in tres subdividitur species, nempe in *minimarum maximam, minimarum mediam* et *minimarum minimam,* videlicet in capitis inclinationem maximam, mediam et minimam. Prior ipsarum absolvitur tota capitis inclinatione, et aliquantulum etiam humerorum; altera inclinando ex toto caput tantummodo; tertia cum caput aliquantum inclinatur. Prior fit cum nomen *Iesu* nominatur; * aut tres simul divinae Personae, uti ad ℣. *Gloria Patri,* et in ultima strophe plurium hymnorum; cum Sacerdos dicit *Oremus;* in hymno *Gloria in excelsis* ad nomen *Deo,* ad verba *Adoramus te, Gratias agimus tibi,* et *Suscipe deprecationem nostram,* * et generatim cum erga

Deum speciale obsequium est praestandum, quod suis locis innuetur. Secunda fit ad sanctissimum *Mariae* nomen. Tertia ad nomen Sancti, vel Sanctorum, quorum * occurrens, non votiva, nec vigiliae Missa celebratur, aut in ea fit occurrens, non votiva, nec vigilae commemoratio (1); id autem quocumque in loco nomen inveniatur, exceptis titulis epistolae ac evangelii (2), ad nomen Summi Pontificis et proprii Episcopi (3), nec non in quibusdam aliis occasionibus, in quibus huiusmodi salutatio, ut suis locis notabitur, praescribatur. Adnotandum interea, quod, dum nomen *Iesu* pronunciatur, aut dicitur *Oremus,* fit inclinatio capitis convertendo paullum caput, et etiam personam * (non tamen a sedentibus) versus Crucem: cum autem nominandum est *Mariae* nomen, aut Sancti cuius festum celebratur vel fit commemoratio, aut etiam Summi Pontificis et Episcopi, etiamsi hi praesentes sint (4), inclinabitur caput eo situ quo quisque est. Excipe ab hac regula Sacerdotem recitantem vel Diaconum canentem evangelium, qui, cum *Iesu* nomen erunt pronunciaturi, caput non ad Crucem, sed librum versus inclinabunt. At Celebrans, quando habeatur Sacramentum in altari expositum, versus ipsum caput inclinare (et ad *Et Verbum caro factum est* genuflectere) debet (5). Item excipe casum, quo habeatur, loco altaris principe, imago, statua (6) aut reliquia (7) B. Virginis vel Sancti, versus quam inclinatio est facienda (8).

6. Genuflexio duplicis generis est, duplex scilicet et simplex. Genuflexio duplex fit utrumque genu ad terram flectendo,

---

(1) S. R. C., n. 3767, XXV.
(2) S. R. C., ibid.
(3) S. R. C., n. 2049, III.
(4) S. R. C., ibid.
(5) S. R. C., n. 3875, IV.
(6) S. R. C., n. 3767, XXV; *Ritus celebr. Miss.*, tit. V, n. 2.
(7) S. R. C., in Regest., 7 Nov. 1905.
(8) Distinctio triplicis reverentiae superius tradita, nempe profundae, mediae et simplicis in Missalis rubricis indicatur. Ibi enim reverentia profunda notatur verbis *profunde inclinatus* vel *facta profunda reverentia,* et similibus; media reverentia exprimitur verbo *inclinatus* vel *parum inclinatus* aut *aliquantulum inclinatus;* simplex denique verbis *caput inclinat.* Subdivisio autem de capitis inclinatione in minimarum maximam, mediam et minimam, ne quis nos arguat commenti, in *Caeremoniali Episcoporum* innuitur (lib. II, cap. VIII, n. 46), ubi praescribitur Diacono canenti evangelium, ut caput inclinet *profundius cum dicit* Iesus. A.

una cum reverentia capitis (1) profunda. Simplex vero efficitur submittendo usque ad terram genu tantum dexterum, nulla alia adiecta capitis aut corporis inflexione. Notandum, quod genuflexio ista effici hac ratione debet, ut corpus nullo modo curvetur, sed recte ac perpendiculariter demittatur; ut dexterum genu humi flexum congruat cum osse malleolo pedis sinistri, nec genu pavimento ulla mora insistat, sed, vix depressum ad terram, confestim erigatur. Quod si duo vel plures genuflectere simul debeant, animadvertant, ut uno eodemque tempore, pari modo atque ea motus uniformitate genuflexionem absolvant, ut quasi adhaerere invicem humeris, atque unam quasi personam efficere videantur. Quae regula observanda est tum in duplici tum in simplici genuflexione (2).

7. Illud etiam notandum, quod, si in peragenda genuflexione simplici occurrat nominandum sanctissimum *Iesu* nomen aut *Mariae*, aut aliud verbum, ad cuius pronunciationem praescriberetur inclinatio capitis, omitti in genuflexione inclinatio ista debet; siquidem maius obsequium, quod est genuflexio, includit minus, quod est capitis demissio.

8. Si quis ad partem oppositam vertere se debet, generatim loquendo, super dexteram suam se convertat. Sin autem plures sint, ut acolythi in Missa solemni, * et qui bini processionaliter incedunt, eam conversionem exsequentur ita, ut facies sibi invicem convertant, ac incedendo primus transeat ante alterum, ut dexterum vel sinistrum sibi debitum servent latus; quando sunt tres, medius per dexteram se vertet. Sed, si quid unum efforment, ut si fimbrias pluvialis celebrantis sustinent, vel medium habent cruciferum, tunc unusquisque suum, respective ad socium, servet locum, ut videantur invicem humeris adhaerentes, quasi corpus unum moveri.

9. * Si per loca angusta transeundum sit, cum processionaliter inceditur, inferior praecedit; cum autem non processionaliter inceditur, praecedit dignior. Si tamen Ministri vel alii assistentes Celebranti eius fimbrias pluvialis sustentent, post illum ipsi gradientur. Acolythi Crucem comitantes praecedunt crucifero.

(1) S. R. C., 16 Febr. 1906, I.

(2) In praesentibus instructionibus, quum docuerimus clero esse genuflectendum ante altare et Episcopum, intelligendum est de Beneficiariis, Mansionariis et aliis inferioribus clericis, non vero de Canonicis. A. -Intellige de Canonicis cathedralis vel alias privilegiatis, et Praelatis, nisi et ab his peculiari ex causa sit facienda genuflexio.

10. Qui clericus fungitur officio accendendi super altare candelas, incipiat eas accendere primum a cornu epistolae, deinde alias a cornu evangelii; et si candelae plures sunt ab utraque parte accendendae, initium sumat ab illa quae Cruci proxima est, tum, ordinem servando, accendat alias quot supersunt ab eodem latere. Hoc facto, transeat ad cornu evangelii, et eodem ordine, quo praescriptum est a sinistra, accendat a dextera parte Crucis. In exstinguendis autem candelis, ordinem invertendo, exordiatur primum a cornu evangelii, exstinguendo ante alias illam quae a Cruce longius abest; tum accedat ad partem epistolae, et eandem regulam servet. Si candelae pluribus ordinibus erunt dispositae, tam in accendendis, quam in exstinguendis, incipiendum est ab ordine superiori; quo facto, gradum faciat ad secundum ordinem, atque ita deinceps usque ad imum. Si ad accendendas et exstinguendas pariter in altari candelas destinati sint clerici duo, v. gr. pro Missa solemni, acolythi, uterque a parte sua, sive epistolae sive evangelii sit, accendant aut exstinguant, quam maxime possunt symmetrice, servantes regulam superius traditam.

11. Qui rem aliquam Sacerdoti celebranti ministraturus est, e. g. biretum, thuribulum et alia huiusmodi, prius deosculabitur id quod illi offert, deinde manum Celebrantis: at, in recipienda re aliqua, deosculabitur primum Celebrantis manum, deinde rem quam recepit. Exceptiones ab hac regula, suo loco innuentur. Notandum tamen est, quod in Missis aut functionibus funereis, item in functionibus diei Parasceves, ut suo loco docebimus, huiusmodi deosculationes omittendae omnino sunt, etiam patenae et calicis per Ministros (1); et cum in altari sit palam expositum sanctissimum Sacramentum, aut coram Episcopo Ordinario celebratur (2), omittendae sunt quae respiciunt biretum, cochlear, thuribulum, ampullas, aspersorium et similia.

12. Non erit abs re, quidquam in hoc capite innuere de binis caeremoniis, quae primordiales appellari possunt, quaeque spectant ad principia stabilienda pro exsequendis caeremoniis, licet de eodem argumento inferius erit fusius disserendum.

13. Prior respicit ordinem dandae atque accipiendae pacis. * Nullae mutuo a clericis in choro faciendae sunt salutationes,

(1) S. R. C., 16 Nov. 1906, III.

(2) *Caerem. Epp.*, I, XVIII, 16.

ut unus alterum invitet ad recipiendam pacem, quod praescribitur tantum pro thurificatione. Qui daturus est pacem nemini se inclinabit; postquam vero pacem dederit, salutabit eum cui dederit, iuxta cuiusque gradum et dignitatem. * Qui pacem recipit salutat eum, qui sibi illam defert. Qui pacem praebet, manus imponat super humeros eius cui praebet; hic vero, qui accipit pacem, supponat manus suas cubitis pacem praebentis, dum eorum sinistrae genae invicem appropinquant; quo in actu, qui dat pacem dicet: *Pax tecum*, quique accipit respondebit: *Et cum spiritu tuo*. Tum se invicem salutabunt.

14. Atque hic animadvertendum illud occurrit, quod reverentia mutua, qua alter alterum honorat, sit media, cum in utroque par est dignitas, minus quam media fiet, cum persona cui fit sit inferioris gradus, respectu habito ad inferioritatem; profunda autem erit, cum persona salutanda erit superior dignitate, atque in superiorum cathegoria semper comprehenditur Celebrans.

15. Altera ex primordialibus caeremoniis respicit modum ferendi thuribulum, et rationem thurificationis peragendae. Duplici modo fertur thuribulum, quorum prior dicitur ferre illud *in caeremonia*, alter *non in caeremonia*.

16. Cum thuribulum *in caeremonia* affertur, digitus auricularis dexterae manus immittetur in annulum, qui in summitate capuli catenulas sustinentis superius situs est, dum interea pollex sustentabit alterum annulum catenulae mediae, qua erigitur ac demittitur thuribuli operculum, ita ut ipsum operculum sublevatum stet, ac thuribulum apertum maneat. Quum tali modo thuribulum gestatur, thuriferarius leviter illud agitabit, excepto tempore quo cantabitur evangelium, * et generatim, quo, post thuris impositionem, exspectatur ut adhibeatur. Naviculam vero gestabit sinistra manu, quae interea sit admota pectori (1).

17. Quum vero fertur *non in caeremonia*, thuriferarius sustinebit thuribulum ante pectus, manu sinistra stringens extremitatem catenularum, quae sub capulo sunt, * aut etiam manu sinistra, modo numero praecedenti descripto, dum interea, dextera pectori admota, naviculam sustinebit.

18. Regula generalis est, ut feratur thuribulum *in caere-*

(1) Quum modus sustinendi thuribulum traditus a *Caeremoniali Episcoporum* (lib. I, cap. XI, n. 7) in praxi evadat difficilis, satius visum nobis est usum generatim receptum persequi. A.

monia, quum in eo positum sit incensum, et feratur *non in caeremonia*, quando nondum ibi ingestum est incensum.

19. Thuriferarius, quum Celebranti thuribulum offert, ut in eo thus ingerat, Diacono aut * alii assistenti, vel si nullus adest, ipsi Celebranti naviculam tradat. Digito autem * pollice manus dexterae apprehendat annulum catenulae, quae sita in medio est, et operculum thuribuli fere usque ad medietatem catenularum sustollat: tum, quin annulum pollice deserat, tribus digitis, pollice, indice et medio eiusdem manus accipiat, supra operculum, quatuor catenulas, et applicans sinistram proprio pectori, dextera porrigat Celebranti thuribulum, ad altitudinem manus eius, ut commode possit in eo thus ingerere, advertens ne thuribulum in gyrum agatur, et ne catenula impediat thuris immissionem. Postquam Celebrans thus in ignem imposuerit, et quando opus est benedixerit, thuriferarius recedat passum unum, * thuribulum sensim a dextera demittat, et relinquens catenulas, efficiat ut operculum leviter decidat super thuribulum, ac deinde dimittat annulum catenulae mediae. * Tum statim in dexteram thuribulum accipit, et vel Diacono aut assistenti seu Celebranti tradet, aut sibimet servabit, iuxta casus diversitatem, et naviculam manu sinistra recipit.

20. Thurificationis actus in *duplicem* dividitur et in *simplicem*, secundum personarum et functionum differentiam, sicuti suo loco docebimus. *Duplex* thurificationis actus vel ductus, ut aiunt, peragetur tenendo, manu sinistra pectori admota, districtam digitis pollice et indice, reliquis extensis, extremitatem catenularum prope capulum, cui appensae sunt; ac tribus digitis, pollice nempe, indice et medio dexterae manus, catenulas prope operculum, quod thuribulum clauserit; ita ut minimum catenularum spatium remaneat inter thurificantis manum dexteram et thuribulum: nam, si nimis libere thuribulum pendeat, nec commode nec secure, nec decore illa actio perageretur (1). Dextera, regens thuribulum, erit demissa prope femur dexterum: deinde, pro thurificationis actu, elevabitur thuribulum ipsum, vibrabitur ac deprimetur, quin umquam relinquatur. Elevabitur videlicet usque ante faciem; vibrabitur ita, ut sua inferiori parte lineam curvam describat; deprimetur, scilicet referetur ad eundem ac antea locum, iuxta dexterum femur. * Sed, si continuari contingat secundam

(1) *Caerem. Epp.*, I, xxiii, 4.

et adhuc tertiam duplicem thurificationem, demittetur thuribulum sub pectus; sin vero transeundum sit de loco ad locum, demittetur, ut prius tenebatur, iuxta femur. Ductus *simplex* peragetur tenendo thuribulum eodem pacto, quod docuimus; sed uno tantum actu vibrabitur ac deprimetur, ut antea dictum est: non tamen elevabitur ad vultus, sed ad pectoris altitudinem. Notetur postremo, quod ductus duplex fieri potest et alio modo, idest duobus ductibus simplicibus, qui immediate alter alterum subsequantur, quod fere congruit cum eo quod nuper dictum est. Notatur autem illorum gratia, quibus modus superius traditus difficilis foret (1).

(1) Iuxta S. R. C. decreta, ita intelligendus est ductus duplex thuribuli, ut *unusquisque ductus debeat perfici duplici ictu* (n. 3110, XX et 4048, IX).

CAPUT II.

DE MODO AD CHORUM ACCEDENDI ET ASSISTENDI ATQUE DE ILLO EXEUNDI

ARTICULUS I.

Regulae generales.

1. Clerici, qui in chorum sunt ordinatim processuri (1), induti veste talari, cum superpelliceo et bireto, praesto erunt in sacristia, debita cum observantia ác silentio, in loco ipsis constituto.

2. * Clerus ad chorum accedit, vel processionaliter, sub Cruce, si saltem Celebrans sacro aliquo paramento sit indutus; aut etiam sub Cruce, nemine parato (rarior casus), et tunc inferiores praecedunt, digniores sequuntur; vel non processionaliter, et tunc vice versa.

3. Ad campanulae signum, coram Cruce vel imagine praecipua ibi proposita, gestantes utraque manu biretum infra pectus, salutationem, * profunda capitis reverentia, bini peragent, et e sacristia exibunt item bini, ita compositi, ut humerus dexter unius recta congruat cum sinistro humero alterius; procedent incessu gravi et capite cooperto, usquedum ecclesiam ingrediantur; unumquodque par incedet aequali a subsequenti altero distantia unius circiter passus (2). Ad sacristiae

(1) Diebus nulla solemnitate praestantibus, clerici ad chorum singulatim accedere et similiter exire possunt.

(2) Vestis, a clericis in choro atque in sacrarum functionum ministerio induenda, est vestis talaris et superpelliceum, * nisi privilegium habeatur, pro chorali assistentia, loco superpellicei, peculiaris insignis, v. gr. cappae, mozzetae. Talaris vestis adhaerentem quondam superius habebat fasciam lineam, quae nunc vulgo dicitur *collare*, quae consuetudo viget etiam nunc in quibusdam Congregationibus, e. g. Presbyterorum Oratorii et Missionis, qui antiquum cleri habitum retinuerunt. Communiter nunc usu sancitus mos est, ut collare sit seiunctum, et feratur sub veste talari. Quod tamen parvi aut nihili refert ad formam, cum a locorum regionumque dependeat institutis, * et ab Ordinariorum iudicio. Id utique interest, ut vestis sit decens, ut pedum tenus descendat, atque undequaque sit penitus clausa.

Syrma, quam vulgo caudam vocant, est Praesulum solummodo insigne, et idcirco simplici clero interdicitur.

ianuam caput aperient, et qui proximus vasi aquae benedictae pertransit, sumat illam extremo digito medio manus dexterae, et non clausis ceteris digitis, porrigat socio, qui eadem ratione accipiet, ac se Crucis signo uterque signabit (1).

4. Cum ad altare pervenerint, genuflectent ante Crucem, numquam nimis prope altaris gradus, advertentes, ut sese aequaliter eodemque tempore deprimant, commodeque consurgant atque concinne. Deinde hinc inde ab utraque parte chori genuflexi aliquantum orant (2). Tum omnes surgunt, et posteaquam priores duo genuflexionem confecerint, eodem pariter modo peragant secundi, atque ita similiter reliqui. Quapropter secundi faciant tardiorem gradum, ut primis dent locum et tempus ad commode genuflectendum. Post genuflexionem, bini se invicem salutabunt, mediocri reverentia; tum suum quisque locum petet, alter dextrorsum alter sinistrorsum chori, ibique singuli stantes, ceteros exspectabunt (3).* Quando clerici ad chorum privatim accedunt, similiter laudabilius se gerent, salutantes post orationem et genuflexionem alios, qui iam chorum petierint (4).

5. Clerus, dum in choro morabitur, aut stans aut considens aut genibus flexis manebit. Quum standum erit, nemo unus sedebit aut genua flectet, eademque methodus servabitur, quum considendum et genuflectendum omnibus erit, eo quod

---

Fasciae quoque usus circa lumbos apud clerum saecularem fere obsolevit; proprium nunc, iuxta praestitutam formam, Praesulum est signum, * et quorundam regularium institutorum.

Superpelliceum, cuius forma nunc multiplex, cavendum, ne tum forma ipsa tum etiam nimia elegantia indecens sit. * Permittuntur in superpelliceis et in albis vela transparentia, reticulata, pinnata, vulgo *merletti*, quae repraesentant ornatus varios, Cruces, aliasve figuras; sed dissimulare non possumus quorundam superpelliceorum ornamenta saepe profano potius, quam ecclesiastico cultui convenire. A.

(1) Qui praecedere quique sequi debeant, dum ad officia peragenda ordinatim itur ad chorum, idque pro varietate functionum ipsarum, subsequentibus capitibus docebimus, ne plus aequo longum hoc caput fiat, in quo generales tantum canones traduntur, a clero observandi, cum divinis officiis choro erit interfuturus. A.

(2) *Caerem. Epp.* II, vi, 3.

(3) Si qui a dextris incedebat sinistrorsum ire debeat, et alter vice versa transeat primus ante alterum.

(4) Ubi plurimi habentur clerici, possent in plures ordines se collocare, ac deinde quaterni genuflectere. Possent etiam simul omnes genuflexionem peragere ac salutationem, et sic expeditius respectivum locum petere.

unus communis debet esse status universis (1). Licebit in choro sedere, nunquam stare aut genuflectere, capite cooperto, dummodo non adsit palam expositum SS.mum Sacramentum; quod si Sacramentum velo sit coopertum, licebit, sed laudabilius sederetur capite detecto (2); sed nemo tenetur caput cooperire, nisi statis temporibus, cum sacris paramentis sit indutus (3); melius tamen studeretur uniformitati. * Uniformitatis item gratia, aequum esset, ut stantes, omnes biretum ante pectus manibus gestarent, saltem ed ea quae n. 8 dicentur, quibusdam facile discernendis exceptis.

6. Atque heic notandum incidit opportune, quod cum in altaribus choro proximis Missae celebrantur (nunquam Missae privatae celebrandae in altari chorali, dum Horae canonicae persolvuntur) (4) non debet clerus genua flectere ad Sacramenti elevationem; qua de re, ut vitetur populi adstantis admiratio, nullus tintinnabuli in iis Missis sonus fiat. Quod si campanula, non obstante vetito, quandoque pulsetur, et elevatio SS. Sacramenti advertatur, eo quod altare sit e conspectu chori, chorales omnes caput tunc temporis detegant, et Horas canonicas prosequantur (5). Ad haec clerus, in omnibus quae cultum divinum spectant, pendere debet a quoquam Caeremoniarii nutu.

7. Quotiescumque clerus * sessurus erit, prius sedeat, ac postea bireto cooperiatur; quoties vero consurrecturus erit, prius caput bireto detegat. Nudabit autem caput, quum a sacris Ministris salutabitur aut ab aliis, uti ab iis qui e choro excedent vel eo redibunt, ut ipsis reddat salutationem. Item cum verba dicuntur, quibus debetur reverentia.

8. Qui vero pileolo utuntur, attendant ut illum deponant, * dum salutant altare; quum erit absque mora genuflectendum; quando SS. Sacramentum adorandum super altare chori est propositum; ac insuper, in officio: quum legitur evangelium ante homiliam; dum faciunt Confessionem ad Completorium nec non ad Primam; qui praecinet aut intonabit antiphonas, aut * in medio chori intonabit psalmos, dicet invitatorium, lectiones, responsoria brevia ac Martyrologium, qui paratus

---

(1) Exceptiones, quae locum habebunt, opportuno tempore describentur.

(2) S. R. C., n. 2552, I et 3113, III.

(3) S. R. C., n. 3104, XI.

(4) S. R. C., n. 3814, I, 1.

(5) S. R. C., n. 3814, I, 1, 2, 3.

pluviali ministrat (1). In Missa: quando aspergentur aqua benedicta in Dominicis; quum facient ad invicem confessionem; *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus* et *Agnus Dei* recitabunt; ad cantum evangelii (2); dum incensabuntur, pacem dabunt ac recipient; ad elevationem SS. Sacramenti; tempore quo clerus aut fideles de sacra mensa participant; ad benedictionem in exitu Missae.

9. Si quis e choro excedere vel eo redire debeat, advertat illud ne faciat, inter officium: * ad intonationes hebdomadarii; dum dicitur *Gloria Patri*, vel postrema hymni stropha, * quando in ea nominantur distinctim Personae SS. Trinitatis et glorificantur; cum recitabitur oratio aut confessio, *Misereatur*, *Indulgentiam*, aut legetur evangelium ante homiliam. Tempore autem Missae: cum aspersio aquae benedictae fiet; quando confessio alternatim recitabitur, itemque recitentur alternatim *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei*; canentur orationes et evangelium; cum ea pars chori ad quam ipse pertinet, incensabitur aut pacem recipiet, cumque chorus universus se inclinabit aut brevi temporis spatio genuflectet.

10. Caput inclinabitur quum ℣. *Gloria Patri*, aut hymni stropha, ut supra, canetur aut recitabitur; pari modo ad nomen Iesu, Mariae et Sancti illius, cuius officium aut commemoratio * non votiva celebrantur (3), * nec non ad nomen Summi Pontificis et proprii Episcopi. Sed ne saepius eadem frustra tractemus, quotiescumque oportebit caput inclinare, suis deinceps locis notabimus.

11. Quum alternatim a choro canendum erit, pars illa cleri, cui canere contingit, uniformi utatur cantu; videlicet nemo plusquam ceteri vocem efferat aut submittat, nemo praecedat aut sequatur alios; sed eâdem syllabarum, numerorum vocumque moderatione unissonum efforment atque isochronum concentum; ideoque, ne quis a ceteris dissonet, sociorum modulationem vocis attendat. Porro, si quis esset, qui ad aliorum tonum vocem suam non posset componere, satius erit ut sub silentio pronuntiet, quam dissonum efficiat cantum.

12. Officium est cleri in choro morantis, silentium et mo-

(1) S. R. C., n. 3002, II.

(2) Non ad eius lectionem, quae sive initio sive in fine Missae fit a Celebrante privatim.

(3) Si fuerint plures nominandi, inclinationes non fient distinctae, sed unica continuata.

destiam observare, animumque in Deum intendere; abstinere omni actione, quae levitatem aut irreverentiam significet: ne legat videlicet litteras * vel profanos libros vel ephemerides, ne blateret aut rideat; ne alter alteri nicotianum pulverem praebeat; ne huc illuc vertat oculos, praesertim ad populum; ne sedeat cruribus decussatis, * aut transversa persona; ne decumbat in stallis, * caput brachio sustentet, atque his agat similia; quandoquidem si ordo clericalis in quacumque actione gravitatem pietatemque suam, vel in publicis viis, praeseferre debet, ut iubet Concilium tridentinum, quanto magis dedecebit eadem in choro Dei servitio vacantes abiicere? Qui stat in choro humeros ad sedile, a quo surrexit, convertere debet, non alter alteri, ut recta aspiciatur altare, quod nullibi praescribitur; quamvis aliquando praescribatur Episcopo (1).

13. Quum necesse alicui erit e choro exire, praeter ea quae supra monuimus, attendat, ut egressus e stallo transeat per chorum gestans manu biretum, genu submittat ante Crucem; deinde inclinabit se toti clero, primum conversus ad cornu evangelii postea ad latus epistolae, si nullus dignior habeatur. Ubi tamen locum actu possidet Hebdomadarius, etiam nullo sacro indumento paratus, et aliis minus dignus, ab illius cornu incipienda est salutatio (2). Quod si adsit Celebrans sacris indutus paramentis, stans vel sedens in choro, postquam genuflexerit ad Crucem, reverentiam faciat prius distinctam, et notabiliorem, Celebranti, tum ad illam chori partem, cuius principem locum Celebrans occupat, postremo ad partem oppositam (3).

14. Sin aliquis serius quam ceteri in chorum veniat, quando scilicet iam clerus in suis stallis locum sumpserit, praeterquam quod fas non est ingredi in iis adiunctis ac temporibus quam superius indicatis, debebit prius sistere gradum ac genua flectere paullo post illius ingressum; tum, brevi facta oratione, consurget, genuflexionem faciet ante altare, ac reverentiam clero, et ad locum sibi praestitutum perget.

(1) *Caerem. Epp.*, I, xix, 3; II, i, 5, etc.

(2) S. R. C., n. 3059, XXV. - Congruum non videtur, salutationem facere genuflexis.

(3) Si chori, ut aiunt, Praefectus adsit, a quo de more aut iuxta constitutiones singularum ecclesiarum petenda sit aliquo nutu venia e choro exeundi, qui est egressurus caput nudabit, eriget se, et conversus ad praedictum chori Praefectum, inclinationem illi faciet, posteq in medium procedet, quaeque hac paragrapho praescripta sunt accurate exsequetur. A.

15. Officio seu functione peracta, qui ultimus erit a cornu epistolae, itemque qui a latere evangelii, exibunt a suis quisque stallis, una simul ibunt in medium, genuflectent, seque convertentes sacristiam petent. Eodem modo se gerent qui succedunt, omnesque incedent bini, quo ordine in chorum processerunt. Quum in sacristiam venerint, in duos aut plures ordines dirimentur, stantes alter contra alterum. Ingressus postquam erit Celebrans, clerum salutabit reverentia media, cui clerus ipse maiori reverentia respondebit; reverentiaque Cruci vel imagini peracta, unusquisque congruo loco cum gravitate, modestia et silentio deponet superpelliceum, atque e sacristia decedet (1).

16. Quod si nondum absolutum sit officium, clerus remanebit in choro; ac posteaquam Celebrans cum Ministris acolythisque profectus erit, continuabitur officium; quo tandem peracto, eâdem regula eodemque ordine quo venerat, redibit clerus in sacristiam.

17. Reliquum est ut de ecclesiis cathedralibus, ac debita proportione etiam de collegiatis, pauca dicamus, sequentes institutiones ab Episcoporum Caeremoniali desumentes (2).

18. Et quod ad cathedrales attinet, in iis functionibus, quae ab ordinario Episcopo celebrantur, Canonici quum Episcopum prosequentur, debebunt una cum eo ante altare SS.mi Sacramenti genuflectere, quum preces fundet in accessu ad ecclesiam; itemque quum ex illa excedet. Nullus iis potest assignari locus, quum hic e sacelli amplitudine dependeat: si ibi fuerit balaustrium, ad illud poterunt provolvi genibus, remanentibus senioribus proprius Episcopum; vel procumbent in pavimento post Episcopum. Apud Canonicos stabunt Beneficiarii, Mansionarii, etc., apud quos erunt alii clerici, observantes quod paullo ante notavimus, circa sacelli capacitatem.

19. Quum vero Episcopus ad aram maximam orabit, vel

---

(1) Si chorus pluribus sedilium ordinibus constabit, exibunt primi qui in stallis inferioribus ultimi erunt, quos sequentur alii successive eiusdem ordinis: deinde ultimi qui erunt ordinis illo immediate superioris, atque ita porro. A. - Ubi plurimi sunt clerici, quaterni possent genuflexionem facere.

(2) Quum institutiones istae praecipue ad inferiores clericos dirigantur, videri quibusdam forte posset, non esse hic locus Canonicos cathedralium erudiendi. Attamen, qui recte consideret horum cum illorum actionibus interdum esse ita inter se cohaerentes, ut pene impossibile sit eas segregare, fortasse non insimulabit nos erroris, si quid de Canonicis quoque leviter attingamus, ob relationem quam cum ipsis habere ceteri clerici possunt. A.

ante altare secretarii, ubi induetur sacris paramentis pro Missa pontificali, unusquisque Canonicorum, facta cum Episcopo reverentia profunda ad altare, in genua procumbet in suo stallo, ibique sic manebit, donec Episcopus ipse consurget. Procedentem ad thronum Episcopum ac transeuntem ante ipsos profunda reverentia prosequentur. Idipsum observabunt Beneficiarii aliique clerici, qui ingressi, post genuflexionem ad Crucem in altari positam, adibunt suum stallum, ibique genua flectent, atque cum Episcopo surgentes, eidem ad thronum eunti genuflexionem facient, dum eis benedictionem impertietur.

20. Si quis Canonicorum iam inchoato officio aut Missa superveniat, orationem faciet, ut n. 14 huius capitis dictum est. Tum consurgens salutabit altare, Episcopum ceterosque (1) choro praesentes, qui eius salutationi respondebunt, detegentes caput ac assurgentes; hoc ipsum exsequentur Beneficiarii, Mansionarii, Cappellani aliique clerici choro praesentes (2). Hanc methodum servabit quum primum in chorum venerit; nam si Canonicus iam choro adfuerit, ac deinde exierit ob aliquam causam, revertens in chorum reverentiam faciet altari ac Episcopo si aderit, et si non aderit (3) choro; eiusque collegae et ceteri inferiores praedicti, caput tantummodo detegent. Advertat praeterea, ne redeat in chorum iis temporibus, quae n. 9 huius capitis excepta sunt.

21. Hoc ipsum exsequetur Praesul, aut nobilis laicus ad magistratum pertinens, si primum venerit in ecclesiam iam inchoata Missa aut officio; siquidem ad locum suum non ibit, nisi prius orationem fecerit, et salutaverit altare, Episcopum, Canonicos aliosque nobiles laicos, exceptis temporibus eodem n. 9 praenotatis.

22. Si Beneficiarius aut Mansionarius etc. sit, qui veniat primum in chorum iam incepto officio aut Missa, faciat pa-

---

(1) *Caerem. Epp.*, I, xviii, 4.

(2) Expressio a *Caeremoniali* adhibita (lib. I, cap. XVIII, n. 6), ut Beneficiarii, *qui solent gestare almutium dum assurgunt a scapulis ad brachia dimittant*, supponit quandam specialem almutii formam, circa quam uniformis regula assignari nequit: doceat igitur legitima consuetudo.

(3) Expressio *Caeremonialis* (lib. I, cap. XVIII, n. 13) plane indicat, quum functionibus intersit Episcopus, nullam ad chorum faciendam esse reverentiam aut inclinationem, uti mos est in pontificia Cappella, quum Summus Pontifex adest; sed exceptio ponitur in eodem *Caeremonialis* capite (n. 4) quum agitur de primo alicuius ingressu in chorum.

genuflectat ad altare et ad Episcopum, si riter orationem, qui erunt in choro aderit, et revereatur Canonicos ceterosque, qui erunt in choro. Salutationi respondebunt Canonici, sed nemo ipsorum assurget; consurgent tantum illius collegae ceterique ordinum interiorum clerici; alias autem caput detegent, salutationi respondentes.

23. Ea vero regula observanda est, ut illi pariter omnes, qui sunt eiusdem coetus, cum sedendum sit, sedeant, cum consurgendum, consurgant. Etenim illorum, qui ministrant in officiis divinis, plures ordines sunt; primus est eorum qui assistunt vel ministrant Episcopo celebranti, alter Canonicorum qui manet in choro, tertius est nobilium laicorum, quartus Beneficiariorum aliorumque clericorum.

24. In praxi autem observabitur haec regula, quo modo ab ipso Caeremoniali declaratur. Quum quidam ex assistentibus Episcopo debebit assurgere, debent eodem tempore consurgere omnes alii assistentes et ministri, qui praesto sunt Episcopi throno; non tamen Episcopus neque Canonici qui in choro sedent, neque alii ordines Beneficiariorum et clericorum consurgere debebunt. Si quis Canonicorum in choro sedentium pro aliquo officio, quod ad ipsum spectet in functione, assurgere debeat, consurgendum est etiam universis Canonicis, Beneficiariis et clericis, qui ex utraque chori parte erunt (1), non tamen assistentibus Episcopi throno, qui sedentes remanebunt. Si quis ex nobilibus laicis, ob incensationem aut pacem recipiendam, assurgere debebit, consurgendum erit omnibus aliis eiusdem ordinis.

25. Si Episcopus non celebrabit, sed tantum intererit Missae sacrificio, est et alius ordo seu coetus, videlicet Celebrantis et Ministrorum, qui eandem regulam ceteris praescriptam observabunt.

26. Quum autem assurget Episcopus, consurgendum erit omnibus aliis, ad quemcumque ex supradictis ordinibus pertineant (2).

27. In eodem Caeremoniali assignatur et alia regula, de ordine servando in exsequendis reverentiis, quando scilicet quis Canonicus aut Beneficiarius aut quidam ex ministris in

(1) Tolerari potest usus, quo respectiva tantum chori pars in casu assurgat (S. R. C., n. 3781, II, III).

(2) Idipsum dicendum putamus, quando Celebrans paratus assurgit, v. g. e scamno ad altare processurus; decretum enim 3059, VI, quod contrarium videtur, loquitur tantum de Ministris et Caeremoniario.

exercitio sui ministerii debeat plures reverentias, ab uno ad alium locum se transferendo, successive peragere; videlicet Celebranti, altari et Episcopo. Hoc casu non est prorsus attendenda maior aut minor illius dignitas, cui reverentia fieri debeat, sed maior commoditas eius, qui exsequi debet: exempli gratia, qui a Celebrante abscedet iturus ad Episcopum, Celebrantem reverebitur primum, deinde altare, postremo Episcopum; item siquis ab Episcopo abscedet iturus ad Celebrantem, primum Episcopo, tum altari, postremo Celebranti reverentiam absolvet. Ut haec uno verbo complectar, primum in loco unde absceditur, postremo quo pervenitur reverentia facienda est, nullo habito respectu maiori aut minori illorum dignitati, quibus hic honos debetur.

28. Postremo, si plures intersint Praesules, alia regula in Caeremoniali praescribitur, reverentia videlicet unum eorum, dignissimum, esse honorandum, nullo respectu habito reliquorum praesentiae, ita ut, si functioni interesset Cardinalis Legatus, Episcopus Ordinarius atque alii Praesules, reverentia facienda esset Cardinali Legato solummodo, quippe qui ceteris praesentibus dignitate antecedit.

Articulus II.

Regulae particulares ordinariae.

1. Quidquid clerus sacris in choro functionibus assistens exsequi debeat, circa modum standi, sedendi et genuflectendi, eiusdem cleri commoditati breviter innuemus.

§ 1. *In officio quotidiano, seu feriali.*

2. Clerus, cum ad altare, uti superius traditum est (cap. II, art. I, nn. 3, 4), accesserit, et secrete dixerit orationem *Aperi, Domine*, etc., suum quisque stallum adibit, et stabit. * Si autem in choro antequam Celebrans adveniat iam coadunatus fuerit, genua flectet ad subsellia cum ipso Celebrante superveniente, et praefatam dicet orationem.

3. Stabit cum dicetur *Pater; Ave; Credo; Domine, labia mea; Deus, in adiutorium;* invitatorium; hymnus, et prima antiphona primi nocturni. Advertat unusquisque ut genufle-

ctat ad verba *Venite, adoremus, et procidamus ante Deum* (1), in invitatorio psalmo *Venite, exsultemus.*

4. Sedebit clerus, ab intonatione primi psalmi, scilicet ab asterisco primi versus, usque dum incipiatur versiculus primi nocturni, quo incepto surget (2).

5. Quum dicetur *Pater noster,* post versiculum primi nocturni, ad primam absolutionem, et ad benedictionem ante primam lectionem, stabit.

6. Post primam benedictionem sedebit, usque ad versiculum post tertium psalmum secundi nocturni, si consuetudo vigeat non assurgendi ad singulas benedictiones, praesertim quando officium non canitur (3).

7. Quum dicetur *Pater noster,* ante lectiones secundi nocturni, stabit, usque ad benedictionem ante primam lectionem.

8. Initio huius lectionis sedebit, usque ad versiculum, qui praecedit tertii nocturni lectiones, ut supra, n. 6.

9. Quum in tertio nocturno dicetur *Pater noster,* stabit, donec lector recitaverit lectionem brevem evangelii, usque ad verba *Et reliqua* inclusive, deinde sedebit ad tres supradictas lectiones (v. n. 6). Si nona lectio habebit alterum evangelium, stabit et ad nonam benedictionem *Per evangelica dicta,* etc., et ad totam lectionem brevem evangelii, tum ad lectionem ipsam sedebit.

10. Consurget quum erit recitandus aut canendus hymnus ambrosianus, et genuflectet ad ℣. *Te ergo quaesumus... redemisti* (4).

11. In principio Laudum, cum dicitur *Deus, in adiutorium,* stabit, etiam si omissus fuerit hymnus ambrosianus, et perget stare, usque ad primi Laudum psalmi asteriscum.

12. Incepto primo psalmo, sedebit, usque ad integram repetitionem antiphonae post quintum Laudum psalmum.

13. Consurget ad capitulum, et stabit, usque ad Laudum exitum; * sedebit tamen cum canetur et repetetur antiphona ad *Benedictus.*

14. Si Matutinum constabit unico nocturno, stabit, ut supra,

(1) Utrumque flectet genu, uti eruitur ex his verbis *Caerem. Epp.*, lib. II, cap. V, n. 2: *cum cantatur, genuflectunt, deinde surgunt;* sed si officium non canitur, ratione brevitatis temporis, nonnisi unicum flecti dabitur.

(2) *Caerem. Epp.*, II, vi, 11.

(3) S. R. C., nn. 3110, III, et 3780, XI.

(4) V. not. ad n. 3.

ad recitationem *Pater; Ave; Credo; Domine, labia mea; Deus, in adiutorium;* ad invitatorium (genuflectendo ad *Venite, adoremus,* ut superius dictum est) et ad hymnum. Ad intonationem primi psalmi, ut supra, sedebit, et ad versiculum post psalmos consurget, stans usque ad initium primae lectionis, sive ad brevis evangelii homiliae lectionem (v. n. 6). Si dicendum erit *Te Deum,* ante eius intonationem consurget, secus, ad verba *Deus, in adiutorium* ad Laudes, quemadmodum supra docuimus.

15. In officio feriali, quum preces ad Laudes recitabuntur, genua flectet clerus post repetitionem antiphonae ad *Benedictus,* et genuflexus manebit usque ad totum ℣. *Fidelium animae,* etc., quo Laudum recitatio completur.

16. Ad horam Primam stabit ad recitationem *Pater; Ave; Credo; Deus, in adiutorium;* ad hymnum et intonationem primi psalmi.

17. Sedebit post primi versus primi psalmi asteriscum, usque ad integram repetitionem antiphonae post psalmos.

18. Ad capitulum, ad responsorium breve, ad preces, ubi recitandae sint, ad orationem *Domine, Deus omnipotens,* ad *Dominus vobiscum* et ad *Benedicamus Domino* stabit.

19. Ad lectionem martyrologii considebit, excepta vigilia Natalis Domini, in qua initio lectionis stabit, genua submittet ad verba *In Bethlehem Iudae,* usque ad *secundum carnem* (1), et ad reliqua considebit.

20. Post martyrologii lectionem, a ℣. *Pretiosa* usque ad horae finem, stabit.

21. Si ad Laudes recitatae fuerint preces, in Prima hora genuflectet clerus, ab initio precum usque ad martyrologii lectionem, ad quam, ut supra, sedebit.

22. Ad alias horas, scilicet ad Tertiam, Sextam et Nonam, stabit quum dicetur *Pater; Ave; Deus, in adiutorium;* hymnus, et quum intonabitur primus psalmus, quo incepto sedebit. Ad capitulum autem consurget, et stabit usque ad totum ℣. *Fidelium animae,* etc.

23. Si preces feriales in horis supradictis erunt recitandae, post capitulum * et responsorium breve, genua flectet, et ad totum ℣. *Fidelium animae* genibus flexis manebit.

24. Stabit ad orationem dominicam in fine officii; et antiphonam finalem B. Mariae Virginis recitabit av· consistens

(1) *Martyrol. Rom.*, die 25 Decemb.

aut genibus flexis, pro temporis qualitate, ut perspicue innuit rubrica.

25. Ad Vesperas quod attinet, postquam recitaverit genuflexus *Aperi, Domine,* etc., consurget, et stabit quum dicetur *Pater; Ave; Deus, in adiutorium,* usque ad primum primi psalmi versum.

26. Initio eiusdem primi psalmi considebit, quoad quinta antiphona post quintum psalmum repetita fuerit.

27. Consurget ad capitulum, et stabit usque ad integrum ℣. *Fidelium animae,* etc., quo Vesperis finis imponitur. * Sedebit tamen ad cantum antiphonae ad *Magnificat,* et ad eius repetitionem.

28. Si preces feriales recitandae fuerint, post repetitionem antiphonae ad *Magnificat,* genua flectet, usque ad totum Vesperarum exitum.

29. In Quadragesima, quo tempore, diebus ferialibus, licet festis, Vesperae reliquo officio adiunguntur, omittetur oratio *Aperi, Domine,* ac postquam recitata fuerit Nona, seu post Missam ferialem post Nonam celebratam, incipientur Vesperae a recitatione *Pater* et *Ave,* ut superius dictum est.

30. Ad Completorium stabit a ℣. *Iube, domne,* etc. usque ad initium psalmi *Cum invocarem,* etc.

31. Ubi psalmus praedictus fuerit intonatus, sedebit post primi versus asteriscum, usque ad repetitionem antiphonae ante hymnum.

32. Ad hymni initium stabit, usque ad totam benedictionem: *Benedicat et custodiat nos,* etc. * Sed si canitur antiphona post canticum *Nunc dimittis,* ea durante sedebit.

33. Si preces ad Vesperas flexis genibus recitatae fuerint, recitabuntur eadem positione et ad Completorium: ideoque submittet genua post repetitionem antiphonae ad canticum *Nunc dimittis* etc., flexisque manebit genibus donec absolutum sit Completorium.

34. Antiphona finalis B. Mariae Virginis recitabitur ut supra dictum est. *Pater; Ave; Credo,* post eandem antiphonam, dicetur aut stando aut flexis genibus, secundum quod observatum est in eiusdem antiphonae recitatione.

35. Oratio *Sacrosanctae* etc., ad lucrandam indulgentiam, recitabitur genibus flexis.

§ 2. *In Vesperis solemnibus.*

36. Ubi clerus in chorum pervenerit, et suum quisque stallum adiverit, adveniente Celebrante stabit, donec incipietur *Aperi, Domine,* ad quod recitandum una cum Celebrante genua submittet (v. n. 2, et loc. ibi cit.).

37. Consurgent omnes deinde simul cum Celebrante, et stabunt dicentes *Pater; Ave; Deus, in adiutorium;* ad primam antiphonam, et ad primi psalmi intonationem.

38. Quo facto, considebunt universi per totum primum psalmum et repetitionem primae antiphonae, quae vel cantabitur vel sub organo recitabitur.

39. Ad secundae antiphonae praeintonationem, quum surrexerit qui dignior adest in choro ut eam praecinat, consurget una cum eo totus chorus, aut saltem ipsius pars, si ita ferat consuetudo (1), et simul ac ille intonaverit antiphonam, rursus considebit.

40. Eadem adhibebitur methodus in omnium aliarum antiphonarum intonatione.

41. Ad capitulum, ad cantum hymni, ad versum et ad antiphonae intonationem, quae *Magnificat* praecedit, stabit.

42. Ad cantum eiusdem antiphonae considebit.

43. Tum, ad intonationem cantici *Magnificat,* quoad ipsum cantabitur, una cum ℣℣. *Gloria Patri* et *Sicut erat* (2), stabit.

44. Ad repetitionem antiphonae post *Magnificat,* sedebit, postea consurget, et usque ad Vesperarum exitum stabit.

45. Si post cantatum *Sicut erat,* non erit absoluta totius cleri thurificatio, non cessabit chorus stare, donec absolvatur.

46. In hymnis *Ave, maris stella* et *Veni, creator Spiritus,* ad primae strophae cantum flectentur genua: hoc ipsum observabitur in hymno *Vexilla* ad strophen *O Crux,* tam in festis s. Crucis, quam tempore passionis; et ad strophen *Tantum ergo* in hymno *Pange, lingua,* quum expositum erit SS. Sacramentum; si vero clausum in tabernaculo asservabitur in altari, in quo peragetur officium, genuflectetur aut non, iuxta consuetudinem (3).

(1) S. R. C., n. 3781, II, III.
(2) *Caerem. Epp.*, II, I, 17; II, III, 13.
(3) S. R. C., n. 1280, II.

§ 3. *In Matutino solemni cum Laudibus.*

47. Clerus simul atque in chorum pervenerit, ut supra (cap. II, art. I, nn. 3, 4; et art. II, n. 2) dictum est, stabit in suis stallis.

48. Si autem in choro iam coadunatus fuerit, ad orationem *Aperi, Domine,* genua flectet ad subsellia una cum Celebrante, qui supervenerit.

49. Stabit autem ad *Pater; Ave; Credo; Domine, labia mea; Deus, in adiutorium;* ad invitatorium, ad hymnum, et ad primae antiphonae cantum. Utrumque genu flectet ad verba *Venite, adoremus, et procidamus ante Deum,* quum cantabitur invitatorium.

50. Post primi psalmi intonationem sedebit, usque ad repetitionem antiphonae post eundem psalmum, quomodocumque haec fiet, vel canendo vel sonantibus organis.

51. Consurget quum a digniore intonabitur secunda ante secundum psalmum antiphona, ac sedens manebit usque ad intonationem tertiae antiphonae ante tertium psalmum, ad quas intonationes tantum consurget, sicuti in Vesperis observatum est (v. n. 39), ac postea sedebit, usque dum incipiatur versiculus (1).

52. Stabit post inceptum versiculum; ad *Pater noster;* ad absolutionem et benedictionem ante lectionem primam.

53. Incepto primae lectionis cantu, sedebit; assurget, ubi adsit consuetudo (2), ad secundam benedictionem; sedebit iterum usque ad tertiam benedictionem, ad quam surgit, ut prius, ac rursum sedet, usque ad intonationem primae antiphonae ante primum psalmum secundi nocturni; et observabitur in secundo et tertio nocturno, quod de primo praescriptum fuit. Notandum tamen est, quod in tertio nocturno, quocumque in casu, stabit quum cantabitur septima benedictio, et brevis evangelii lectio ante septimam lectionem, et ad nonam lectionem, quae a Celebrante canetur.

54. Itidem stabit ad cantum hymni *Te Deum,* in quo genua flectet ad ℣. *Te ergo quaesumus,* etc.

55. Ad Laudes, idipsum, quod de Vesperis praescriptum est, observabitur, nulla enim diversitas intercedit.

---

(1) *Caerem. Epp.*, II, vi, 11.

(2) S. R. C., nn. 3110, III, et 3780, XI.

§ 4. *In aspersione aquae benedictae diebus dominicis.*

56. Clerus, ad aspersionem aquae benedictae in Dominicis ante Missam conventualem, stabit semper, quamquam Celebrans cum Ministris genua flectit ante altare, intonaturus antiphonam *Asperges me,* vel *Vidi aquam.*

§ 5. *In Missa solemni.*

57. Clerus stabit in choro, donec Celebrans cum ministris ad altare pervenerit.

58. Ad confessionem clerus genua flectet, et confessionem bini recitabunt.

59. Quum Celebrans ascenderit altare, consurget, et durante thurificatione (1), repetito a cantoribus introitu, sedere poterit; stabit autem quando ipse Celebrans recitat introitum, et cum ministris *Kyrie, eleison,* quod et in choro clerici bini alternatim recitabunt. Si cantores longius protrahent *Kyrie* cantum, clerus sedebit; ac si etiam Celebrans ad sedendum iret cum ministris, caveat clerus ne consideat quoad ipse Celebrans sederit.

60. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis,* et ad ipsius recitationem, quae et in choro fiet, stabit; deinde considebit, postquam, si velit, sederit Celebrans.

61. Quum assurget Celebrans, rediturus ad altare, et quum dicet *Dominus vobiscum,* et cantabit deinde orationem sive orationes, stabit.

62. Sedebit ad epistolam, et dum canetur graduale, tractus, etc.

63. Ad evangelii cantum stabit, itidem ad symbolum, donec Celebrans et ipse chorus illud recitaverit ex toto, animadvertendo, ut genu flectat dexterum tantum, ad ℣. *Et incarnatus* etc.

64. Considebit clerus, sed postquam, si velit, sederit Celebrans, dum canitur symbolum. Et quando a choro cantatur ℣. *Et incarnatus,* tenentur sedentes omnes, nemine excepto, tantummodo caput detectum profunde inclinare (2). Illi autem,

---

(1) S. R. C., n. 3631, I.

(2) Intelligendum hoc sensu (ex DD. S. R. C., nn. 1594, II, et 3860) *Caerem. Epp.*, II, viii, 53.

quicumque sint, qui stant, ad dictum versiculum tenentur ad genu utrumque flectendum, nec non caput inclinandum (1).

65. Ad exitum symboli consurget clerus una cum Celebrante, qui rediturus est ad altare; stabit ad *Dominus vobiscum* et ad *Oremus*.

66. Postquam Celebrans *Oremus* cecinerit, ut supra, sedebit quoad Celebrans incensabitur post oblata.

67. Dum Diaconus, post incensatum Celebrantem, reverentiam seu genuflexionem ante Crucem altaris faciet, iturus ad chorum, consurget clerus, et stabit toto thurificationis tempore.

68. Postquam unusquisque ordo totus fuerit incensatus, poterit hic quidem sedere, sed ceteri consistentes manebunt.

69. Quum Celebrans incipit *Per omnia saecula* ante praefationem, surget clerus, stabitque donec recitaverit, eodem tempore quo Celebrans, *Sanctus... Benedictus... Hosanna in excelsis*.

70. Post trisagium, genibus flexis manebit, donec elevatio Calicis facta erit.

71. Elevatione absoluta, consurget, et stabit, usque ad Calicis sumptionem inclusive. Recitabit autem una cum Celebrante *Agnus Dei*, etc.

72. Si qui ex clero de mensa eucharistica participaturi sint, ad cantum vel recitationem *Confiteor* a Diacono faciendam, genibus procumbent clerici illi tantum, qui sanctam Eucharistiam sumpturi sunt (2); ceteri post *Indulgentiam* (3).

73. Post sumptionem et communionem, clerus sedebit, * sed qui communicarunt genuflexi manebunt usque ad *Dominus vobiscum* exclusive.

74. Ad *Dominus vobiscum* et ad orationes *Postcommunio* stabit.

75. Ad benedictionem, quam Celebrans impertitur, genua flectet.

76. Ad ultimum evangelium stabit.

77. In Missis solemnibus ferialibus * Adventus, Quadragesimae, Quatuor Temporum et Vigiliarum quae ieiunantur, totus clerus manebit genibus flexis ad orationes, tum ante epistolam tum post communionem, * et *super populum* in Quadragesima,

(1) S. R. C., n. 1421, III, et 2915, VI.
(2) *Caerem. Epp.*, II, xxix, 3.
(3) S. R. C., n. 2209, III.

et a cantu trisagii usque ad *Pax Domini* etc., inclusive, per Celebrantem cantatum (1). Quum cantabitur ℣. *Adiuva nos, Deus*, in iisdem Missis, genua flectet ad eius cantum una cum Celebrante et ministris. Ab hac regula excipitur Missa Sabbati sancti, ac Vigiliae et Quatuor Temporum Pentecostes, quae non sunt feriales, nec non Vigiliae Nativitatis Domini (2).

78. Notetur, quod in epistola aut in evangelio debebit genibus procumbere, quum illa canentur verba, ad quae genuflexio praescribitur.

§ 6. *In Missa cantata absque Ministris paratis.*

79. Clerus genuflexus manebit ad confessionem, ut n. 58.

80. Stabit autem ad introitum, dum cantatur, et dum iste et *Kyrie* a Celebrante (et *Kyrie* etiam a choro) recitabuntur. Poterit quidem sedere quum canetur *Kyrie*.

81. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis*, et donec a Celebrante et a choro recitabitur, stabit.

82. Considebit quum *Gloria* canetur, sed postquam sederit Celebrans, si et ipse sessurus sit.

83. Stabit quum cantabitur *Dominus vobiscum* et orationes.

84. Ad cantum epistolae, gradualis, tractus, etc. considebit.

85. Ad evangelium, donec cantabitur, stabit.

86. Quum incipietur *Credo*, stabit, deinde sedebit, sicut ad *Gloria in excelsis*; animadvertendo quod superius dictum est, ad cantum ℣. *Et incarnatus*, etc.

87. Ad *Dominus vobiscum* et ad *Oremus* ante offertorium stabit.

88. Considebit ab offertorio usque ad *Per omnia saecula* ante praefationem.

89. Ad praedicta verba consurget, et post trisagium submittet genua, usque ad Calicis elevationem inclusive.

90. Post elevationem Calicis stabit, usque ad sumptionem ipsius; et ad communionem, si locum habeat, fiet uti dictum est superius.

91. Sedebit post sumptionem aut communionem, usque ad *Dominus vobiscum*.

(1) S. R. C., n. 3624, X.
(2) Rubr. Missal., p. I, tit. 17, n. 5.

92. Stabit ad versiculum supradictum, et ad orationes, quae *Postcommunio* appellantur.

93. Ad benedictionem, quam impertitur Celebrans, genua flectet.

94. Ad ultimi evangelii recitationem stabit.

95. Notandum est, quod in Missis ferialibus eadem regula circa genuflexiones observabitur, quam superius in Missis solemnibus tradidimus.

§ 7. *In officio solemni pro defunctis.*

96. In Vesperis pro defunctis clerus stabit ad cantum antiphonae, quae primum psalmum praecedit.

97. Sedebit ab intonatione primi psalmi, usque dum, dicta antiphona (1), intonabitur *Magnificat*.

98. Ad finem huius cantici considebit, scilicet ad repetitionem antiphonae post canticum.

99. Genua flectet ad *Pater noster*, ad preces et ad orationem vel orationes.

100. In Matutino autem, stabit ad invitatorium, et utrumque genu flectet ad verba: *Venite, adoremus, et procidamus ante Deum.*

101. Stabit ad primae antiphonae cantum, et sedebit ab intonatione psalmi, donec cantatus erit versiculus cum responsorio (2), ad finem primi nocturni.

102. Ad *Pater noster*, quod dicitur secrete ante lectiones, stabit.

103. Sedebit ad lectiones cum responsoriis, et continuatim ad secundum nocturnum, usque ad responsorium inclusive versiculi ante *Pater noster*; ad hanc orationem consurget.

104. Rursus sedebit ad lectiones et responsoria secundi nocturni, et continuatim ad antiphonas, psalmos, versiculum et responsorium tertii.

105. Consurget ad *Pater noster*, quo recitato sedebit, et sedens manebit, non solum ad lectiones et responsoria eiusdem nocturni, sed etiam continuatim ad Laudes, usque ad antiphonam ad *Benedictus* inclusive (3).

(1) Caerem. Epp., II, x, 3.
(2) Caerem. Epp., II, x, 5.
(3) Caerem. Epp., II, x, 3.

106. * Ubi tamen mos est nonam lectionem per Hebdomadarium cantari, clerus tunc stabit.

107. Ad intonationem *Benedictus* consurget, sicque stabit ad totum canendum canticum.

108. Sedebit ad repetitionem antiphonae, post canticum supradictum.

109. Submittet genua ad recitandum *Pater noster*, ad preces et ad orationem.

§ 8. *In Missa solemni de requie.*

110. Clerus genua flectet ad confessionem, prouti in Missis solemnibus adnotatum fuit.

111. Stabit quum canetur introitus, et quum iste et *Kyrie* a Celebrante recitabitur; sedere potest dum canitur *Kyrie*, etc.

112. Ad orationem, quae cantabitur, flectet genua.

113. Sedebit ad cantum epistolae, gradualis et sequentiae.

114. Stabit dum cantabitur evangelium, *Dominus vobiscum* et *Oremus* ante offertorium.

115. Ab offertorio usque ad *Per omnia saecula* ante praefationem considebit.

116. Consurget ad praedicta verba, stabitque dum cantabitur praefatio, et recitabitur *Sanctus*.

117. Quum recitatum fuerit trisagium, submittet genua, et genibus flexis manebit, donec cantatum fuerit *Pax Domini* etc.

118. Consistet usque ad sumptionem Calicis inclusive; deinde sedebit usque ad orationem *Postcommunio*.

119. Ad orationem praedictam flectet genua.

120. Ad evangelium, in exitu Missae, consistet.

§ 9. *In Missa cantata de requie absque Ministris paratis.*

121. Observabitur eadem methodus, quae superius pro Missis solemnibus de requie tradita est.

§ 10. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

122. Donec Celebrans cum ministris perveniat ad altare, clerus in suis stallis consistet, atque eadem positione manebit dum fiet candelarum benedictio et distributio. At sedebit tunc demum, quum omnis respectivus chori ordo candelam acceperit.

123. Quod ad distributionem spectat, candelam unusquisque suam genibus flexis accipiet, et primum candelam, deinde manum Celebrantis deosculabitur.

124. Consurget iterum, quum Celebrans post distributionem cantabit orationem *Exaudi, quaesumus, Domine*, etc., ac si ante eandem orationem a Diacono cantabitur ℣. *Flectamus genua*, fiet genuflexio.

125. Post hanc orationem fiet processio. Qui ad dexteram incedet gestabit candelam manu dextera, qui ad sinistram, manu sinistra: intra ecclesiam unusquisque incedet capite detecto, extra ecclesiam caput cooperiet bireto. Si quis medius inter alios duos ibit, candelam feret manu dextera.

126. Quum processio in chorum redierit, clerus stabit, donec Celebrans pervenerit ante altare, sedebit autem quum Celebrans ipse cum Ministris exuetur paramentis violaceis et induetur albis, vel si festum inciderit in alteram ex Dominicis privilegiatis, quum Celebrans induet se planeta violacea et Ministri dalmatica seu tunicella violacea.

127. Dum Celebrans ad altare accedit, consurgit clerus propter Missam solemnem, in qua observabitur, quod superius notatum est. In hac Missa candelam unusquisque accensam tenebit, * manu dextera vel sinistra, prout altare ad dexteram vel sinistram respective habeat (1), dum canetur evangelium, et ab elevatione SS.mi Sacramenti (2) usque ad sumptionem Calicis. * Pro accipiendo et dando pacis osculo, unusquisque candelam exstinguit ac deponit, quam illico post acceptum osculum resumet iterum accendendam. Si fiat communio cleri in hac Missa, candelas exstinguet et deponet post illam, sed communicandi, quum genua flectent ad *Confiteor*. Si non celebrabitur Missa de Purificatione, candelae nequaquam accendentur.

§ 11. *In feria IV Cinerum.*

128. Dum Celebrans cum ministris ad altare accedit, clerus in choro consistet.

129. Quum cantatur antiphona *Exaudi nos, Domine*, etc. sedebit.

130. Stabit autem ad benedictionem cinerum, et ad earum

(1) Rituale Camald. M. C., a S. R. C. approb. an. 1906.
(2) Rubr. spec. Miss., hac die.

distributionem. Unusquisque a Celebrante illas accipiet flexis genibus.

131. Sedebit clerus, postquam respectivus ordo cineres receperit.

132. Post distributionem, ad orationem *Concede nobis*, etc. stabit.

133. Considebit quum Celebrans deponet pluviale, atque induet planetam.

134. Consurget dum Celebrans ad altare accedet, Missae solemnis initium facturus, in qua clerus regulas observabit, quae superius de solemnibus Missis ferialibus traditae sunt.

§ 12. *In Dominica Palmarum.*

135. In aspersione aquae benedictae, quae fiet ante hanc functionem, observabitur quod superius dictum est (n. 56).

136. Deinde, quum Celebrans ad altare ascenderit, clerus considebit, dum cantabitur ℣. *Hosanna filio David*, etc.

137. Ad orationem, quae sequitur cantum versiculi praedicti, stabit.

138. Sedebit dum cantabitur lectio et tractus.

139. Ad evangelium, quoad canetur, ac postea ad benedictionem palmarum stabit.

140. In palmarum distributione unusquisque palmam accipiet genuflexus, deosculans palmam ipsam et manum Celebrantis; ac posteaquam respectivus ordo palmam acceperit, omnes qui ad illum pertinent sedebunt.

141. Stabit ad orationem *Omnipotens, sempiterne Deus*, quae post distributionem recitabitur. Locus deinde erit processioni, cum animadversionibus, quae de candelarum processione superius traditae sunt.

142. Extra ecclesiae ianuam caput bireto cooperiet. Dum cantabitur hymnus *Gloria, laus* etc. extra portam, clerus stabit, atque hinc et inde in duas alas dirimetur. Celebrante in medio remanente.

143. Posteaquam processio redierit ad altare, clerus stabit in choro; et quum Celebrans deponet pluviale et sumet planetam, considebit.

144. In Missa solemni adhibebitur ritus praescriptus, notando quod ad verba epistolae *Ut in nomine Iesu* etc., quae cantabit Subdiaconus, genuflectendum est, atque dum canetur passio standum. Dum dicitur *Iesus autem, exclamans voce*

magna, emisit spiritum (1), omnes in suis locis genuflectunt, et postquam pausatum est aliquantulum (2), surgunt.

145. Ubi cantus passionis finierit, clerus sedebit ad actiones praecedentes partem evangelii, quae canetur a Diacono ministrante. Palma sustinebitur manu dextera vel sinistra, prout altare respective ad dexteram vel sinistram habetur (3), dum canetur passio, et pars evangelii a Diacono.

§ 13. *In Matutinis Tenebrarum.*

146. Clerus, ubi in chorum venerit, uti superius (cap. II, art. I, nn. 3, 4) traditum est, et secrete dixerit orationem *Aperi, Domine,* adibit unusquisque suum stallum, ibique stabit.

147. Si autem in choro iam congregatus fuerit, genua flectet ad subsellia simul cum Celebrante, qui supervenerit, et recitabit orationem *Aperi, Domine,* etc.

148. Consurget deinde, ac recitabit *Pater; Ave; Credo,* et stabit ad primae antiphonae cantum.

149. Considebit ab intonatione primi psalmi, usque ad totum versiculum (4), canendum sub exitu primi nocturni.

150. Stabit autem cum dicetur *Pater noster.*

151. Ab initio lamentationum, ad alterum versiculum secundi nocturni, considebit.

152. Stabit rursus ad *Pater noster.*

153. Sedebit ad lectiones et responsoria secundi nocturni, ac deinceps ad antiphonas et psalmos tertii, cum versiculo.

154. Consurget autem quum dicetur *Pater noster,* et ad lectiones etc. sedebit, usque ad intonationem cantici *Benedictus,* sub exitu Laudum.

155. Rursus considebit ad repetitionem antiphonae post *Benedictus;* deinde genua flectet, quum canendus erit ℣. *Christus factus est* etc., usque ad finem officii.

§ 14. *In Feria V in Coena Domini.*

156. Ad horas minores huius diei *Pater* et *Ave* ante singulas horas, et insuper *Credo* ante horam Primam, recitabuntur stando.

(1) *Caerem. Epp.*, II, XXI, 16.
(2) Rubr. spec. Missal., hac die.
(3) Rituale Camald. M. C., a S. R. C. approb. an. 1906.
(4) *Caerem. Epp.*, II, XXII, 8.

157. Ad primi psalmi intonationem, ad horam Primam, clerus considebit, usque ad sextumdecimum versiculum psalmi 118, qui ibi in hac hora terminatur; ac similiter ad alias horas, ad respectivam eiusdem psalmi partem.

158. Ad ℣. *Christus factus est* etc., usque ad finem, submissis genibus manebit.

159. In Missa solemni observabitur ritus praescriptus usque ad communionem.

160. Post sumptionem Calicis, laudabiliter non sedebit clerus, sed stabit usque ad finem, respectu SS.mi Sacramenti super altare expositi.

161. Submittet genua, quum Celebrans, indutus pluviali, redierit ante altare, incensaturus SS. Sacramentum; tum fiet processio.

162. In sacello, in quo exponetur SS. Sacramentum, clerus manebit flexis genibus, donec claudatur custodia, et redibit ad altare maximum.

163. In Vesperis stabit dum dicitur *Pater* et *Ave.* Sedebit ab intonatione primi psalmi, usque ad intonationem *Magnificat.*

164. Stabit quum recitabitur canticum praedictum, et sedebit dum repetetur antiphona.

165. Ad versiculum *Christus factus est* etc. submittet genua, usque ad exitum Vesperarum.

166. Donec altarium denudatio fiet, stabit.

167. Ad *Mandatum,* si disposita erunt subsellia cleri commoditati, considebit in actionibus Diaconi in praeparationem ad evangelium canendum.

168. Stabit interea, dum evangelium cantabitur.

169. Quum Celebrans incipiet lavare pedes pauperum, considebit.

170. Stabit autem ad preces, et ad orationem finalem.

§ 15. *In Feria VI in Parasceve.*

171. Ad horas minores eadem regula, ut pridie.

172. Dum Celebrans pergit ad altare, clerus stabit.

173. Quum Celebrans se cum Ministris prosternit, clerus in genua procumbit.

174. Consurget deinde, quum Celebrans ascendet altare.

175. Dum cantabitur prima lectio et tractus considebit.

176. Stabit ad orationem, quae cantabitur, et genuflectet

ad *Flectamus genua*, tum ante hanc tum ante ceteras orationes.

177. Sedebit dum cantabitur secunda lectio et tractus.

178. Donec cantabitur passio, stabit. * Dum dicitur *et inclinato capite tradidit spiritum*, genua flectat, ac postquam pausatum erit aliquantulum, surgat.

179. Absoluto cantu passionis, sedebit ad actiones Diaconi.

180. Stabit dum cantabitur pars evangelii a Diacono, ac deinceps ad omnes orationes.

181. Sedebit dum Celebrans planetam deponet.

182. Consurget simul ac Diaconus accipiet Crucem ex altari.

183. Ad verba *Venite, adoremus*, in detectione Crucis, genuflectet.

184. Postquam tertia vice cantatum erit *Venite, adoremus*, submissis manebit genibus, quousque Celebrans, Cruce super cussino posita, surrexerit.

185. Ad Crucis adorationem stabit; deinde sedebit quisque cleri ordo, quum omnes qui sunt eius ordinis, adorationem fecerint.

186 Consurget, et submittet genua, dum Diaconus Crucem de cussino resumpserit, ac genibus flexis manebit, donec iterum eam super altare reposuerit.

187. Disponetur deinde clerus in processionis ordinem, procedens ad sacellum, in quo SS. Sacramentum erit expositum. In discedendo ab altari fiet Cruci genuflexio simplex.

188. In sacello praedicto, facta ad ingressum, utroque genu, coniunctim cum Celebrante, adoratione, unusquisque submissis genibus manebit loco sibi attributo.

189. Postquam Celebrans SS. Sacramentum incensaverit, consurget clerus, et processionaliter redibit ad altare maximum, ibique non genuflectet ad Crucem, sed genuflexus in gyrum disponetur in plano circa altare (1). Si autem capacitas presbyterii hoc non patiatur, vel si ita ferat consuetudo, recta ibit ad respectiva stalla, ubi submittet genua.

190. Quum Celebrans consummaverit sacram Hostiae particulam in Calice immissam, clerus consurget, et sedebit.

191. Ad orationem *Quod ore* etc., et discedente e choro cum ministris Celebrante, stabit.

---

(1) *Caerem. Epp.*, II, XXV, 32.

192. Ad Vesperas observabitur idipsum, quod de praecedenti die praescriptum fuit.

§ 16. *In Sabbato sancto.*

193. Ad horas minores, eadem regula, quae duobus praecedentibus diebus.

194. Ad benedictionem ignis et thuris, foris portam ecclesiae, stabit.

195. Genuflectet ter, unico genu, cum Diacono, dum ipse canit *Lumen Christi*.

196. Quum in chorum ventum erit, stabit dum cantabitur praeconium, quo finito sedebit. * Sedere tamen poterit interea, dum fiunt actiones ibi notatae.

197. Ad prophetias, et tractum post aliquas ipsarum, considebit; stabit ad orationes quae canentur, et genuflectet quum Diaconus cantabit *Flectamus genua*.

198. Ordinabitur deinde processio ad fontem baptismalem, ac si subsellia ibi erunt parata, sedebit quum aspersio aquae benedictae per ecclesiam fiet, quumque Celebrans manus lavabit.

199. Ad Litanias, * in chorum reversus, submittet genua.

200. In Missa observabitur idipsum, quod de Missis solemnibus traditum est; praeterea stabit dum cantabitur, post epistolam, *Alleluia*, et in fine, canticum *Magnificat*, sicut in Vesperis solemnibus.

§ 17. *In processionibus Litaniarum.*

201. In processionibus de Litaniis maioribus et minoribus, congregabitur clerus in presbyterio, vel si hoc non erit capax, extra illud; et ordinabitur circa altare, advertendo, quod qui primas obtinent, sive antiquiores, sint propius Celebrantem, et idipsum observabitur in processione, in qua minus antiqui ibunt post Crucem, quae clerum praecedit, primores autem vadent proprius Celebrantem. * Animadvertat quisque, ut dexterum vel sinistrum locum teneat, iuxta socii prioritatem vel respective inferioritatem, ac si locum permutare contingat, qui inferior est post terga transeat alterius.

202. Dum cantabitur antiphona *Exsurge, Domine*, clerus stabit, deinde genuflectet, initio Litaniarum.

203. Postquam cantatus fuerit et repetitus ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*, unusquisque de clero consurget ordinatim, et genuflexione ad altare peracta, in medio presbyterio, locum sibi debitum in processione occupabit. Extra ecclesiam clerus saecularis, aliique bireto utentes, caput bireto cooperient.

204. Si statio fiet in aliqua ecclesia, quae occurrat in itinere, genuflexione facta ante SS. Sacramentum, consistet circa altare, intra vel extra presbyterium, ut supra dictum est, et discedet ex ecclesia, postquam antiphona et oratio de Sancto patrono aut titulari, * stantibus omnibus, cantata fuerit.

205. In ecclesia, in qua processionis fiet finis, clerus genuflexus manebit ad preces et orationes, quae a Celebrante canentur.

§ 18. *In vigilia et in festo Pentecostes.*

206. In Missa de vigilia, ad prophetias, ad benedictionem fontis, ad Litanias et ad Missam observabitur id totum, quod de Sabbato sancto notatum fuit, cum debitis limitationibus * circa ea quae sunt exclusive propria diei.

207. Ad Vesperas et ad horam Tertiam festi, capite etiam pileolo detecto, submittet genua ad primam stropham hymni *Veni, creator Spiritus*, qui canitur vel recitatur in illis horis. In Missa solemni de festo et de octava, capite ut supra detecto, flectet genua dum cantabitur ℣. *Veni, sancte Spiritus, reple* etc., post epistolam.

§ 19. *In solemnitate SS. Corporis Christi.*

208. Quum ad Vesperas expositum in altari sit SS. Sacramentum, genua submittet ad stropham *Tantum ergo* etc. * (Si vero reconditum in tabernaculo asservabitur, v. n. 46 huius art.) Si in toto officio aut in eius parte SS. Sacramentum expositum maneat, laudabiliter non sedebit, sed si sedeat, erit capite semper detecto, nec fient reverentiae superius praescriptae.

209. In Missa solemni, quae processionem praecedet, item laudabiliter non sedebit clerus post Celebrantis communionem, siquidem in altari expositum erit SS. Sacramentum.

210. Sacro peracto, quum unusquisque candelam accensam vel intorticium acceperit, ad nutum Caeremoniarii, ordinatim omnes e choro discedent, ac bini incedentes, genuflexione utroque genu ante altare facta, capite detecto, ordinabuntur

in processionem. Qui ad dexteram incedent, gestabunt candelam vel intorticium manu dextera, qui ad sinistram, ferent candelam vel intorticium sinistra, ac respective sustinebunt biretum altera manu ante pectus.

211. Si in itinere faciendo statio aliqua fiet, consistet clerus circa altare, ut dictum est superius, n. 201, submittet genua, et in discessu genuflexionem utroque genu in medio faciet.

212. In reditu ad ecclesiam, nulla facta genuflexione, recipiet locum quisque suum in choro, atque ibi genuflexus manebit, donec a Celebrante SS. Sacramenti benedictio impertietur. Deinde unusquisque suam candelam aut intorticium exstinguet, quod in choro relinquetur, aut tradetur clerico ad id deputato, atque ordine iam indicato pro Missis solemnibus, ad sacristiam redibit.

213. Si post processionem adhuc expositum SS. Sacramentum in altari maneret, dum discedetur ab altari fiet genuflexio utroque genu.

§ 20. *In sanctissimi Sacramenti expositione pro Oratione XL horarum.*

214. Eadem methodus, quae superius pro festo SS. Corporis Christi assignata fuit, adhibebitur relate ad Missam et processionem. Ad preces, quae post processionem in expositione, et ante processionem in repositione recitabuntur, clerus flexis genibus manebit.

215. Presbyteri sive clerici ad orandum designati ante SS. Sacramentum in altari expositum, induti superpelliceo in sacristia, ibunt ad altare, alio clerico praecedente, qui eos deducit. Quo quum venerint, * facta in plano adoratione utroque genu, ante scamnum genua flectent. Cum tempus fuerit vicem immutandi, advenientibus aliis, consurgent clerici, qui orationem absolverint, atque coniunctim ab utrisque fiet duplex genuflexio. Tum, remanentibus novis, discedent priores.

§ 21. *In processione sanctissimi Sacramenti Dominica tertia cuiusque mensis.*

216. Observabitur methodus, quam pro SS. Corporis Christi processione superius tradidimus.

§ 22. *In aliis processionibus.*

217. * In processionibus, in quibus reliquiae vel imago alicuius Sancti gestaretur, et in aliis quibuscumque, ordo servabitur, qui pro Litaniarum processione traditus est, et clerus cooperto capite, extra ecclesiam, incedere potest. Quoad preces in his processionibus recitandas, servandae sunt legitimae consuetudines, aut Episcopi mandatum.

§ 23. *In exsequiis aliisque absolutionibus pro defunctis.*

218. In accessu ab ecclesia ad domum defuncti, clerus sequetur Crucem, ordine saepius indicato, nempe ut minus antiqui sequantur Crucem, primores autem vadant proximi Parocho. Unusquisque e clero saeculari, * et clerici regulares, induentur superpelliceo et bireto.

219. Ubi domum ventum erit, ex qua sit cadaver efferendum, consistet clerus prope ipsam, servando, * ab illius ostio versus locum quo gradiendum erit, eundem ordinem. Supervacaneum esset monere, quod, cum agatur de sacra functione servandum sit silentium ac debita gravitas.

220. Quum processio ad ecclesiam redierit, clerus in ordinem disponetur ad feretri latera, consistentibus minus dignis prope Crucem, ceteris vero dignioribus iuxta Parochum, capite detecto. Tunc unusquisque, manu, * quae versus Crucem manet, sustinebit candelam accensam, quae ipsi ministrabitur, nisi prius data fuerit, post in ecclesiam ingressum, et cantabitur ℟. *Subvenite*, etc.

221. In officio et ad Missam observabitur quod superius innuimus, in respectivis paragraphis.

222. In absolutione cadaveris, clerus sequetur Subdiaconum gestantem Crucem, et ordinabitur circa feretrum, quo ordine praescriptum est superius. Si cadaver ad coemeterium extra ecclesiam sit ferendum, toto viae intervallo ab ecclesia ad sepulturam caput cooperiet bireto, quod postea deponet ad antiphonam *Ego sum*, ante canticum *Benedictus*.

223. In aliis absolutionibus, absente cadavere, s tumulus situs sit in presbyterio aut in choro, remanebit loco unusquisque suo, et sedebit, postquam Subdiaconus cum Cruce profectus erit, ad ℟. *Libera me, Domine*; surget autem ad

Kyrie. Quod si tumulus sit extra, accedet ad illum clerus, ordine superius indicato (1).

224. In reditu ad sacristiam observabitur methodus pro aliis functionibus tradita.

Articulus III.

Regulae particulares pro functionibus pontificalibus.

§ 1. *In accessu Episcopi ad ecclesiam.*

1. Quum Episcopus ad portam ecclesiae asperget circumstantes, Beneficiarii aut Mansionarii et alii clerici ad eandem aspersionem genuflectent.

2. Itidem dum Episcopus, transiens inter ipsos, ingredietur ecclesiam, et bene precantis signum super eos faciet, genuflectent versus ipsum.

3. Ad altare SS. Sacramenti submittent genua post Episcopum, iterumque genuflexionem illi facient, quum benedictionem ipsis impertietur, transiens per medium eorum, iturus ad altare maximum aut ad secretarium.

4. In choro aut in secretario submittent genua ad suum quisque locum, dum Episcopus genuflexus ante altare morabitur.

5. Assurgente Episcopo, consurgent, ac dum eis benedicet, antequam thronum ascendat, genuflectent.

§ 2. *In Vesperis pontificalibus.*

6. Postquam Episcopus thronum ascenderit, consistent usque ad intonationem primi psalmi: deinde considebit omnis chorus.

7. Ad praeintonationem quartae antiphonae clerus consurget, quum eandem antiphonam intonabit Canonicus dignior, qui aderit in choro.

8. Consurget, * repetita antiphona, post ultimum psal-

---

(1) Etiam praesente cadavere, si feretrum sit in presbyterio, opus non erit locum proprium relinquere; quod item servari posset, si feretrum seu tumulus extra erit, sed prope presbyterium.

mum, stabitque dum cantabitur capitulum, hymnus (1) et versus.

9. Intonata ab Episcopo antiphona ad canticum *Magnificat*, clerus sedebit, et rursus assurget, quum praedictum canticum intonabitur.

10. Dum Episcopus perget ad altare, propter thurificationem, et postea redibit ad thronum, clerus genuflexionem peraget Episcopum versus, momento temporis quo benedictionem versus illum impertietur.

11. Post cantatum *Gloria Patri* etc., *Sicut erat* etc. (2), si absoluta erit thurificatio, considebit.

12. Stabit autem ad salutationem *Dominus vobiscum*, ad orationem et ad commemorationes, si fient, et ad *Benedicamus Domino*.

13. Ad benedictionem Episcopi clerus submittet genua.

14. Stabit dum Episcopus sacra paramenta deponet, rursus flectet genua, quum Episcopus de throno descendens submittet genua ante altare.

15. Discedente e choro Episcopo, genuflexionem faciet ipsum versus, quum per chorum transiens benedictionem largietur.

16. Sequetur Episcopum usque ad portam, ac versus eum genuflexionem faciet, quum ad portam perveniens se convertet clerum versus, eique benedictionem impertietur, ut dimittat.

§ 3. *In Vesperis solemnibus quibus intererit Episcopus cappa indutus.*

17. Idem ordo tenebitur, quem in praecedenti paragrapho descripsimus, exceptis iis quae diximus de tempore, quo sacris paramentis induitur, et dum accedit ad altare propter thurificationem. Assurget vero quum antiphonas Canonici intonabunt.

§ 4. *In Matutino et in Laudibus pontificalibus.*

18. Clerus manebit genuflexus, donec Episcopus quoque submissis genibus steterit ante altare.

(1) Si hymnus fuerit *Veni, creator*, aut *Ave, maris stella*, dum Episcopus illum intonat, et per totam primam stropham, genua flectet (*Caerem. Epp.*, II, I, 12).

(2) *Caerem. Epp.*, II, I, 15; II, III, 13.

19. Consurget autem, quum Episcopus surrexerit.

20. Genuflexionem Episcopum versus peraget, quum ille, transiens per medium chorum, sive priusquam ascendat in thronum, benedictionem clero largietur.

21. Ubi Episcopus in throno sederit, sedebit et clerus.

22. Consurget, assurgente Episcopo, et stabit dum dicetur *Pater; Ave; Credo;* ad intonationem Matutini; dum cantabitur invitatorium et hymnus. Advertat ut genuflexionem utroque genu faciat ad illa verba *Venite, adoremus, et procidamus ante Deum,* in invitatorio.

23. Post intonationem primi psalmi considebit.

24. Consurget ad intonationem antiphonarum, quam Canonici in choro exsequentur, ut superius notatum est.

25. Cum cantatur versiculus (1), consurget, et sedebit quum Episcopus sederit, postquam cantori primae lectionis benedictionem impertitus fuerit.

26. Idipsum observabitur in reliquis nocturnis, et ad primam lectionem tertii nocturni considebit, post cantatam lectiunculam evangelii (v. art. II, n. 53).

27. Stabit ad nonam lectionem, quam cantabit Episcopus, et dum canetur *Te Deum;* animadvertendo, quod genuflectendum est, utroque genu, ad ℣. *Te ergo quaesumus*, etc., dum a choro aut a cantoribus cantabitur.

28. Perseverabit stare, quo tempore Episcopus se parabit propter Laudes canendas, in quibus observabuntur quae de Vesperis pontificalibus superius notavimus.

§ 5. *In Missa pontificali.*

29. Ubi Episcopus ad secretarium venerit, unusquisque de clero ante suum stallum genua submittet, et assurgente Episcopo post precationem, consurget etiam clerus, et genuflectet quum Episcopus, priusquam in thronum ascendat, benedictionis signum faciat versus chorum.

30. Ut sederit Episcopus, considebit et clerus, qui deinde consurget ad *Pater* et *Ave;* stabitque ad intonationem horae Tertiae, ad hymnum canendum, et ad primi psalmi intonationem.

31. Dum Episcopus recitabit psalmos in praeparationem, clerus sedebit.

(1) *Caerem. Epp.*, II, V, 5.

32. Quum Episcopus assurget, depositurus cappam, consurget et clerus.

33. Ad ablutionem manuum Episcopi clerus submittet genua.

34. Stabit interea, dum se parabit Episcopus.

35. Sedebit postquam Episcopus paratus fuerit pluviali et mitra.

36. Consurget dum cantabitur capitulum, et stabit usque ad *Benedicamus Domino*, ac deinceps dum Episcopus reliquis paramentis induetur.

37. In discedendo de secretario, fiet ab unoquoque ante altare et ad Episcopum genuflexio.

38. Quum clerus ad altare maximum venerit, unusquisque in medio genuflexionem ante altare faciet, reverentiam socio, et perget ad proprium stallum.

39. Quum Episcopus in chorum ingredietur, fiet versus ipsum genuflexio, dum per medium transiens benedictionem clero impertietur.

40. Ad confessionem clerus genuflexus manebit.

41. Consurget quum Episcopus ascendet ad altare, ac persistet stare ad incensationem (* sed v. n. 59, art. II).

42. Genuflexionem faciet versus Episcopum ad benedictionem, quam largietur versus chorum, dum transibit per ipsum, aut priusquam thronum ascendat.

43. Stabit ad introitum et ad recitationem *Kyrie*.

44. Si Episcopus dum canitur *Kyrie* sedebit, considebit etiam clerus.

45. Ad intonationem *Gloria in excelsis*, et ad recitationem ipsius, stabit, deinde sedebit.

46. Postquam cantus hymni *Gloria* absolutus erit, consurget ad salutationem *Pax vobis*, et stabit ad orationem, sive orationes, quae erunt canendae.

47. Sedebit toto tempore, quo cantabitur epistola, graduale, sequentia, etc.

48. Consurget quum cantabitur evangelium.

49. Si post evangelium fiet sacra concio, perseverabit stare, et submittet genua dum a concionatore recitabitur *Ave, Maria*.

50. Concionis tempore sedebit.

51. Fine concionis facto, stabit dum cantabitur *Confiteor*, et ad publicationem indulgentiae.

52. Submittet genua ad absolutionem et benedictionem, quam Episcopus donabit.

53. Ad intonationem symboli, et donec recitabitur, stabit, notando quod ad ℣. *Et incarnatus* etc. una cum Episcopo genuflectendum est.

54. Donec cantabitur *Credo*, sedebit; quum vero ad ℣. *Et incarnatus* cantores pervenerint, omnes sedentes caput detectum profunde inclinant; illi vero, qui stant, in genua procumbunt, et caput pariter inclinant (1).

55. Postquam cantatum fuerit symbolum, consurget, et stabit donec Episcopus chirothecas deponat.

56. Genua submittet ad ablutionem manuum Episcopi.

57. Dum Episcopus, iturus ad altare, benedictionem versus clerum donabit, genuflexionem versus ipsum faciet.

58. Ubi Episcopus ad altare pervenerit, considebit, usque ad finem thurificationis altaris.

59. Genua submittet ad tertiam ablutionem manuum Episcopi.

60. Stabit dum incensabitur clerus, ac deinceps dum cantabitur praefatio et recitabitur *Sanctus*, etc.

61. Post recitatum *Sanctus*, procumbet in genua usque post calicis elevationem.

62. Post consummationem, si fiet cleri communio, genua submittent ad confessionem, qui solum communicandi sunt; ceteri persistent stare, usque ad communionis tempus exclusive (2).

63. Post consummationem Calicis, seu post communionem, clerus sedebit, * sed qui communicarunt genuflexi permanebunt usque ad *Dominus vobiscum*.

64. Ad ablutionem manuum Episcopi rursus genua flectet, et ad ℣. *Communio* considebit (3).

65. Stabit dum cantabitur *Dominus vobiscum*, oratio vel orationes *Postcommunio*, et ad dimissionem: *Ite, missa est*.

66. Submittet genua ad benedictionem Episcopi, deinde processionaliter redibit ad secretarium, praemissa ante altare maximum ab unoquoque genuflexione.

67. Ante altare secretarii unusquisque faciet genuflexionem, ac reverentiam socio, et perget ad locum suum.

68. Genuflectet versus Episcopus, momento temporis quo benedictionem clero impertietur, dum transibit per sacellum ipsum, iturus ad thronum.

(1) V. art. II huius cap., § 5, n. 64.
(2) S. R. C., n. 2209, III.
(3) S. R. C., n. 2951, IV.

69. Stabit, quo tempore Episcopus deponet paramenta.

70. Resumpta ab Episcopo cappa, sedebit, et dum Episcopus recitabit preces pro gratiarum actione, perget sedere.

71. Quum assurget Episcopus, descensurus de throno, consurget, et genuflexionem faciet versus Episcopum ipsum, qui benedictionem clero largietur.

72. Procumbet in genua, dum Episcopus manebit genuflexus ante altare.

73. Consurget, assurgente Episcopo, cui genuflexionem faciet, momento quo transiens per chorum, benedictionem impertietur versus clerum.

74. Prosequetur Episcopum usque ad portam ecclesiae, et genuflectet versus eundem, dum, progressus ad portam, et ad clerum conversus, benedicet ipsi.

§ 6. *Quum Episcopus Missae solemni intererit.*

75. Quo tempore genuflexus ante altare manebit Episcopus, unusquisque suo loco in choro genuflexus orabit.

76. Consurget, assurgente Episcopo, versus quem genuflexionem faciet, dum transiens per chorum aut priusquam ascendat in thronum, signum bene precantis versus clerum faciet.

77. Stabit quo tempore Episcopus sacris induetur paramentis.

78. Quum Episcopus de throno descendet ad inchoandum cum Celebrante Sacrificium, genuflexionem faciet versus Episcopum, qui benedicet clero transiens per chorum, vel postquam de throno descenderit.

79. Ad confessionem genua submittet, et consurget quum Celebrans ad altare ascendet.

80. Genuflexionem iterum versus Episcopum faciet, dum ipse in thronum revertetur.

81. Stabit ad incensationem altaris et Episcopi (1), et dum recitabitur introitus et *Kyrie*.

82. Si Episcopus interea, dum canitur *Kyrie*, sedebit, considebit clerus quoque.

(1) An debeat clerus assurgere quum Episcopus assistens thurificatur, hic non indicat A., quod tamen docet, cum agitur de Episcopi assistentia ad Missam solemnem defunctorum: videtur quod debeat assurgere, eo quod in casu Episcopus est primus de choro.

83. Consurget ad intonationem et recitationem hymni *Gloria in excelsis*, et considebit quum sederit Episcopus.

84. Ut finis canendi *Gloria* factus sit, consurget, et stabit dum canentur orationes.

85. Considebit dum cantabitur epistola, graduale, tractus, sequentia, etc.

86. Consurget ad evangelium, quod cantabitur.

87. Si habebitur sacra concio post evangelium, observabitur idipsum quod in Missa pontificali praescriptum fuit.

88. Ad intonationem symboli, et donec recitabitur, stabit, animadvertens, quod, dum recitatur ℣. *Et incarnatus* etc., genuflectendum est.

89. Sedebit sub symboli cantu, et dum a choro ℣. *Et incarnatus* cantatur, sedentes caput detectum tantum profunde inclinant; illi vero, qui stant, in genua procumbunt et pariter caput inclinant (1).

90. Consurget quum *Dominus vobiscum* canetur, ante versum *Offertorium*, et deinde post *Oremus* rursum sedebit.

91. Stabit ad incensationem Episcopi et chori, ad praefationem, dum canetur, nec non dum recitabitur *Sanctus*, etc.

92. Genuflexionem versus Episcopum faciet, quum de throno descendens aut transiens per chorum clero benedicet.

93. Genua flectente Episcopo ante altare, in genua procumbet et clerus, usque ad Calicis, elevationem.

94. Post elevationem Calicis, consurget, et stabit usque ad consummationem Calicis, et ad communionem, si fiet, ut iam docuimus in Missa pontificali.

95. Post consummationem, aut post communionem, sedebit, quum sederit Episcopus.

96. Stabit ad *Dominus vobiscum*, ad orationem vel orationes *Postcommunio*, et ad *Ite, missa est*.

97. Ad solemnem Episcopi benedictionem genua submittet.

98. Stabit dum recitabitur ultimum evangelium, et quum Episcopus paramenta deponet.

99. Discedente ab altari Episcopo, observabitur, quod superius innuimus in Vesperis et in Missa pontificali.

100. Si Episcopus cappa indutus Sacrificio intererit, eadem methodus adhibebitur, exceptis iis, quae respiciunt tempus quo Episcopus deberet induere vel deponere sacra paramenta.

(1) V. not. ad n. 54.

§ 7. *In Missa feriali pontificali.*

101. Eâdem regula est heic utendum, quam pro Missa pontificali tradidimus. Notandum tamen, quod Episcopus induetur sacris paramentis apud altare, in quo cantabit Missam, et postquam hora Nona cantata sit: imo genuflectet quoque ad preces feriales et ad orationem, quae in fine Nonae canentur. Idcirco nulla fiet a secretario ad altare processio, et clerus stabit solummodo quum Episcopus paramenta sumet, post Nonam cantatam, et genuflectet versus Episcopum, qui ei benedicet, momento quo, de throno descendens, ad altare introibit.

102. Clerus autem genua submittet ad orationes, quae canentur ante epistolam; deinde a *Sanctus*, usque ad *Per omnia saecula* etc. ante *Pax Domini* etc. (1), et ad ceteras orationes *Postcommunio*.

§ 8. *Quum Episcopus Missae feriali solemni intererit.*

103. In hac quoque functione observabuntur documenta, quae superius de assistentia ad Missam solemnem tradita sunt.

104. Quum Episcopus, post *Kyrie*, de throno descendet, genuflexurus ad faldistorium ante altare, quumque ad thronum ante epistolam redibit, clerus genuflexionem faciet versus ipsum, dum ei benedicet.

105. Hoc idem exsequetur in aliis orationibus post communionem, atque etiam quadragesimali tempore in Missis, quibus cantabitur ℣. *Adiuva nos, Deus*, etc.

106. Clerus genibus flexis manebit a trisagio, ut supra (n. 102).

§ 9. *In Officio pro defunctis praesente Episcopo.*

107. * Observabuntur omnia, quae dicta sunt art. II, § 7; non omittentur genuflexiones consuetae coram Episcopo, quo transeunte genuflectetur, licet Episcopus in hoc officio omittat benedictionem largiri (2); stabit clerus dum Episcopus sacra paramenta assumet et deponet.

(1) *Caerem. Epp.*, II, XVIII, 19.
(2) *Caerem. Epp.*, III, VII, 3.

§ 10. *In Missa pontificali de requie.*

108. Postquam Episcopus ad altare maximum venerit, unusquisque de clero submittet genua in suo stallo, nec consurget, nisi quum assurrexerit Episcopus.

109. Transeunte per chorum Episcopo, clerus versus eum genuflectet, licet in hac functione benedictionis signum omittat.

110. Sedebit clerus dum Episcopus recitabit orationes, ad se parandum praescriptas.

111. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

112. Stabit dum Episcopus induetur sacris paramentis, ad Sacrum operandum.

113. Genuflectet quum Episcopus de throno descendet, et per chorum transiens ad altare introibit.

114. Submittet genua ad confessionem, postea consurget, et genuflexionem faciet redeunti ab altari ad thronum Episcopo.

115. Stabit ad introitum, et dum recitabitur *Kyrie*.

116. Genua submittet dum cantabitur oratio.

117. Sedebit, quo tempore epistola, graduale, tractus et sequentia canentur.

118. Stabit autem dum cantabitur evangelium, ad *Dominus vobiscum*, ad *Oremus*, et dum recitabitur ℣. *Offertorium*.

119. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

120. Genuflectet, dum Episcopus transiens per chorum ibit e throno ad altare.

121. Sedebit quum Episcopus ad altare pervenerit.

122. Sub finem incensationis altaris consurget, et genua submittet ad ablutionem manuum Episcopi.

123. Postea sedebit, usque dum cantabitur *Per omnia saecula* etc., ante praefationem; deinde consurget, et quum recitatum sit trisagium, submittet genua, usque ad *Per omnia saecula* etc. ante *Pax Domini* etc. (1).

124. Consurget, et sedebit post Calicis consummationem.

125. Ad ablutionem manuum Episcopi genua rursum flectet.

126. Sedebit dum recitabitur ℣. *Communio* (2), et in genua procumbet ad orationem post communionem.

127. Consurget, et usque ad exitum Missae stabit.

(1) *Caerem. Epp.*, II, XI, 7.
(2) S. R. C., n. 2951, IV.

128. Redeunte Episcopo ab altari ad thronum, genuflexionem faciet.

129. * Genuflectet cum Episcopo, dum dicit *Et Verbum caro factum est.*

130. Pro absolutione post Missam, regulae servabuntur adnotatae sequenti § 12.

§ 11. *Quando Episcopus Missae solemni de requie intererit.*

131. Quum Episcopus ad altare pervenerit, unusquisque de clero genua submittet in suo stallo, consurgetque, si Episcopus ad thronum perget, sacra vestimenta sumpturus.

132. Si Episcopus ad thronum perget, clerus genuflexionem faciet ad ipsum, transeuntem per chorum; atque hoc ipsum iterabit, quum de throno ad altare redibit, licet in hac functione omittat Episcopus benedictionis signum facere.

133. Ad confessionem manebit flexis genibus.

134. Genuflectet ad Episcopum, ab altari revertentem ad thronum.

135. Stabit ad recitationem introitus et *Kyrie.*

136. Genuflectet iterum ad Episcopum, a throno redeuntem ad altare.

137. Submittet genua dum oratio canetur.

138. Rursus genuflectet ad Episcopum, qui ad thronum ab altari redibit.

139. Dum cantabitur epistola, graduale, tractus et sequentia considebit.

140. Stabit donec canetur evangelium, *Dominus vobiscum* et *Oremus* ante offertorium.

141. Sedebit ab offertorio usque dum canetur *Per omnia saecula* etc., ante praefationem

142. Assurget quum Episcopus post offertorium incensabitur (1).

143. Stabit dum praefatio cantabitur, et usque ad completam recitationem trisagii. Deinde submittet genua, et genibus flexis manebit usque ad *Agnus Dei* exclusive (1).

144. Consurget deinde, atque usque ad consummationem Calicis stabit.

145. Sedebit post communionem, sed consurget ac genuflectet versus Episcopum, de throno ad altare descendentem.

146. Genua submittet ad orationem *Postcommunio.*

147. Consurget, iterumque genuflectet versus Episcopum, qui de altari revertetur ad thronum.

148. * Dum Celebrans dicit *Et Verbum caro factum est,* genuflectet.

149. Ad exitum vero Missae stabit.

§ 12. *In exsequiis aliisque absolutionibus pontificalibus.*

150. Si Episcopus Missam cantaverit, clerus stabit donec Episcopus, depositis paramentis missalibus, pluviali et mitra indutus fuerit.

151. Si Episcopus Missam non celebraverit, sed cum cappa interfuerit, stabit clerus donec Celebrans cum ministris ab altari discesserit, et donec Episcopus, deposita cappa, sacra paramenta sumpserit.

152. Si fiet absolutio super lecticam sive tumulum ante altare positum, quum Episcopus in throno sederit, clerus considebit dum cantabitur ℟. *Libera me, Domine,* etc.

153. Consurget, dum post responsorium canetur *Kyrie,* et stabit usque ad exitum absolutionis, necnon quum Episcopus paramenta dimittet, si absolutionem peregerit.

154. In discessu Episcopi ab ecclesia, id observabitur, quod de Vesperis et de Missa pontificali docuimus.

155. Quod si peragetur absolutio, aut super cadaver aut super tumulum extra presbyterium erectum, simul atque Episcopus se pluviali induerit et mitra, discedet clerus de choro, et Subdiaconum gestantem Crucem prosequetur.

156. In discessu de choro, fiet genuflexio in medio, prius ad altare, deinde ad Episcopum.

157. Si Celebrans fuerit Archiepiscopus, * clerus inferior praebiet Cruci, et Canonici tantum archiepiscopalem Crucem sequentur.

---

(1) Notaverat A., clerum debere consurgere, si Episcopus Missae intererit indutus pluviali, quum post offertorium incensabitur; sed neque differentia ponitur in *Caerem. Epp.*, quoad Episcopi thurificationem, etiam quando cum cappa assistat, neque ratio adest, cur clerus, Episcopo non assistens, non debeat assurgere hoc tempore, si cum cappa assistat. Ceterum A., in Episcopi assistentia ad Missam solemnem, quod clerus hoc tempore assurgere debeat non docuerat (v. n. 81 art. huius, cum nota).

(1) *Caerem. Epp.*, II, XII, 4.

158. Ubi ad feretrum sive ad tumulum ventum erit, sese omnes circa illud disponent, * unam vel plures lineas hinc et inde efformantes, prout locus et personarum numerus requirent, advertentes quod antiquiores se sistant apud faldistorium, in quo sedebit Episcopus.

159. Si celebret Archiepiscopus, idem fiet, stantibus quocumque in casu ceteris de clero post Canonicos.

160. Stabunt toto absolutionis tempore, post quam, Crucem sequendo, ad chorum revertentur (1).

161. * Si celebraverit Archiepiscopus, inferior clerus Crucem praecedet.

162. Rediens autem ad chorum, faciet ad altare genuflexionem, deinde Episcopum versus genuflectet, quum ad thronum redibit, et stabit quo tempore paramenta dimittet.

163. In discessu Episcopi, exsequetur quae superius notata sunt.

§ 13. *In festo Purificationis B. Mariae V. Episcopo ad benedictionem candelarum celebrante.*

164. Ubi Episcopus ante altare venerit, unusquisque de clero in suo stallo sumet locum, ac manebit genibus flexis, usquedum Episcopus orationem perfecerit.

165. Quum Episcopus in thronum * ascendet, clerus versus illum sibi benedicentem genuflexionem faciet, et quum thronum ascenderit, stabit, dum ille sacris indumentis se parabit.

166. Perseverabit stare ad candelarum benedictionem.

167. Ut accipiat ab Episcopo candelam, unusquisque * alius post alium ininterrupte accedens, genuflectet ad altare, deinde ad thronum; ascendet ad thronum, procumbet in genua super scabellum, quo Episcopus ponit pedes, osculabitur candelam et Episcopi manum; descendet a latere, * dextero vel sinistro, prout locus ad quem iturus est dextrorsum vel sinistrorsum manet, iterabit genuflexionem ante Episcopum, deinde ad altare, si ante ipsum transiturus sit, et ad locum suum revertetur.

(1) Docuerat A., genuflexionem Episcopo esse faciendam, dum clerus, processionaliter ad chorum rediens, prope ipsum pertransiret: sed hanc praetermisimus, quia clerus, potiusquam pertransit, comitatur Episcopum, quamvis nondum a faldistorio surrexerit; quemadmodum nullimode genuflecteret clerus obvium habens Episcopum post se incedentem, angulum seu curvam lineam processione designante.

168. Quisque ordo in choro sedebit, postquam omnes, qui eius ordinis sunt, candelam acceperint.

169. Genuflectet clerus ad ablutionem manuum Episcopi.

170. Stabit ad orationem, quae processionem praecedet; * sed post Septuagesimam, praeter diem dominicam, genuflectet ad verba *Flectamus genua*, quae ante illam canentur.

171. Postquam cantatum fuerit *Procedamus in pace*, exibit ordinatim de choro, et facta ad altare et ad Episcopum genuflexione, unusquisque sumet in processione locum sibi attributum.

172. In reditu ad chorum post processionem, unusquisque genuflexionem faciet ad altare, et ad stallum suum redibit.

173. Quum Episcopus revertetur ad altare, genuflexio fiet versus eundem, dum clero donabit benedictionem.

174. In Missa, cui intererit Episcopus, eaedem regulae superius pro hac functione praestitutae observabuntur.

§ 14. *In prima feria IV Quadragesimae cineres benedicente Episcopo.*

175. Clerus genua submittet, quum Episcopus, ad altare veniens, orabit genuflexus ad faldistorium.

176. Genuflectet quum Episcopus ad thronum procedens benedictionem ipsi clero impertietur, et stabit, dum Episcopus sacra indumenta sumet, ac postea ad orationes ab ipso canendas, pro cinerum benedictione.

177. Unusquisque de clero, alius immediate accedens post alium, veniet ad thronum ad accipiendos ab Episcopo cineres; ideoque genuflexionem faciet ad altare, deinde ad Episcopum, antequam ascendat ad thronum; quo quum ascenderit, submittet genua super scabellum cathedrae episcopalis, accipiet ab Episcopo cinerem, quin eius manum osculetur; descendet a latere, ut n. 167 dictum est, iterabit genuflexionem ad Episcopum, atque etiam ad altare, si ante ipsum sit transiturus, quum ad locum suum redibit.

178. Quisque chori ordo sedebit, postquam omnes, qui eius ordinis sunt, cinerem receperint.

179. Ad ablutionem manuum Episcopi, clerus genua submittet.

180. Stabit ad orationem, quam canet Episcopus, post cinerum impositionem.

181. In Missa, cui Episcopus intererit, serventur leges § 8 huius articuli praescriptae.

§ 15. *In Dominica palmarum* *Episcopo ad benedictionem ramorum celebrante.*

182. Posteaquam Episcopus ante altare maximum venerit, unusquisque de clero suum stallum petet, ibique genuflexus manebit, donec Episcopus effundat preces.

183. Quum Episcopus clero benedicit, ad trhonum pergens, ipse clerus versus illum genuflectet, stabit vero, quo tempore Episcopus sacris indumentis parabitur.

184. Dum canetur antiphona *Hosanna filio David* etc., considebit.

185. Stabit ad orationem, quam canet Episcopus post antiphonam eandem.

186. Sedebit ad lectionem ac responsorium canendum post praedictam lectionem.

187. Stabit dum canetur evangelium, deinde ad omnes orationes alias pro palmarum benedictione.

188. Pergent deinde singuli ininterrupte ad thronum, accepturi ab Episcopo palmam; genuflexionem facient ad altare et ad Episcopum ante thronum, ascendent ad illum, procumbent in genua super scabellum cathedrae, osculabuntur palmam, deinde manum Episcopi, descendent a latere, ut n. 167 dictum fuit, genuflexionem iterabunt ad Episcopum, et ad suum locum revertentes, si ante altare transituri sint, repetent genuflexionem etiam versus ipsum.

189. Quisque chori ordo sedebit, postquam omnes illi, qui eius ordinis sunt, palmam acceperint.

190. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

191. Stabit ad orationem, quae ante processionem cantabitur.

192. Quum dicetur *Procedamus in pace*, unusquisque ordinatim exibit de choro, genuflexionem faciet ad altare et ad Episcopum, et loco sibi attributo incedet.

193. Extra portam ecclesiae disponetur clerus in unum aut plures ordines, prouti a Caeremoniario, pro loci conditione, et iuxta n. 158, innuetur; foris portam ecclesiae, clerus cooperiet caput bireto.

194. In reditu ad altare, facta prius ad ipsum genuflexione, redibit ad locum quisque suum.

195. Genuflectet versus Episcopum, dum transiens per chorum benedictionem impertietur.

196. Quum Episcopus Missae intererit, observabitur ordo, superius. § 6, praescriptus.

197. Si Episcopus Missam celebrabit, notandum occurrit, quod clerus genuflectere debet versus ipsum, quum veniet ad altare, lecturus passionem, et quum, post cantatam passionem, ad thronum redibit, momento temporis quo benedictionis signum versus clerum faciet.

198. Clerus palmam sustinebit, quo tempore canetur passio (v. n. 145 art. II). Ad elevationem sustinebit palmam solus Episcopus, si Missae intererit.

§ 16. *In Matutinis Tenebrarum, praesidente Episcopo.*

199. In accessu Episcopi ad ecclesiam, eaedem regulae,
quae supra, observabuntur; ac si in Coena Domini et in Pa-
rasceve remota sit ab ecclesia aqua benedicta, non est genu-
flectendum, nisi ad modum salutationis (1), in ipso accessu,
versus Episcopum, quamvis hoc triduo non benedicat (2), cum
nulla fiat ab ipso aquae benedictae aspersio.

200. In Coena Domini advertat clerus, ut genuflexionem
duplicem peragat ad SS. Sacramentum, * quod in casu consi-
deratur ut palam expositum, tum ante tum post Matutinum,
quum Episcopum illuc comitabitur.

201. Episcopus, ad altare maius ubi venerit, locum quis-
que suum occupabit, ibique genua flectet.

202. Assurgente, post orationem, Episcopo, consurget et
clerus, qui genuflexionem faciet versus Episcopum, per cho-
rum transeuntem, licet hisce diebus omittat benedictionem
impertiri.

203. In Matutino serventur leges, hoc capite, articulo II,
§ 13, traditae.

204. Quum Episcopus ad faldistorium perget, ad repeti-
tionem antiphonae post *Benedictus*, fiet versus Episcopum
genuflexio.

205. De reliquo, serventur documenta superius exhibita.

---

(1) Cfr. *Caerem. Epp.*, II, xxvi, 2.
(2) *Caerem. Epp.*, III, vii, 3.

§ 17. *In feria V in Coena Domini, Episcopo celebrante.*

206. Quum Episcopus in secretarium venerit, clerus in genua procumbet in propriis stallis, et consurget quum Episcopus thronum ascendet, * versus illum genuflectens, cum pertransit, licet non benedicat.

207. Stabit dum recitabitur *Pater* et *Ave*, ante horam Nonam.

208. Incepto primo psalmo Nonae, considebit.

209. Submittet genua quum Episcopus ad faldistorium descendet pro * ℣. *Christus; Pater noster* et *Miserere* recitandis, et quum redibit ipse ad thronum consurget.

210. Genua flectet etiam ad ablutionem manuum Episcopi.

211. Stabit dum Episcopus induetur sacris indumentis, et in reliqua functione sequetur documenta tradita pro Missa pontificali, * in qua tamen pacis osculum non datur.

212. In benedictione et consecratione oleorum, quae fiet in Missa solemni, stabit semper, quamvis Episcopus una cum suis ministris interdum sedeat.

213. Ad ablutionem manuum Episcopi submittet genua.

214. Stabit etiam post sumptionem Calicis, siquidem in altari tamquam expositum erit SS. Sacramentum.

215. Sacro peracto, unusquisque locum sibi debitum in processione sumet, genuflexionem duplicem faciens (* bini vel quaterni accedent) in medio presbyterii.

216. Qui ad dexteram incedet, dextera gestabit intorticium seu candelam accensam, et manu sinistra biretum: qui vero ad sinistram incedet, gestabit intorticium aut candelam manu sinistra, dextera biretum: si quis medius inter alios duos incedet, feret candelam aut intorticium manu dextera.

217. Ubi ad sacellum ventum erit, in quo SS. Sacramentum exponetur, nulla facta ad altare genuflexione, consistet loco quisque sibi convenienti, advertendo quod antiquiores maneant propius Episcopum atque altare.

218. Superveniente Episcopo cum SS. Sacramento, clerus in genua procumbet, et genuflexus manebit donec clausa fuerit custodia, in qua SS. Sacramentum exponetur.

219. Deinde discedent omnes ordinatim de sacello, peragentes, ut supra, in medio presbyterii genuflexionem duplicem ante SS. Sacramentum. In exeundo de cappella praedicta, tradent candelam aut intorticium clerico ad hanc rem delegato.

220. Revertentur ad chorum, genuflectent ad altare, et redibit ad suum quisque stallum, animadvertens ut genuflectat Episcopo ad thronum redeunti.

221. Stabit dum Episcopus sacra indumenta dimittet.

222. Ad Vesperas stabit, quum dicetur *Pater* et *Ave;* sedebit deinde a principio primi psalmi, usque ad initium *Magnificat.*

223. Genua submittet quum Episcopus ibit ante altare pro ℣. *Christus; Pater* et *Miserere.*

224. Absolutis Vesperis, consurget ad altaris denudationem, genua flectet autem, quum Episcopus post hanc functionem genuflexus ad faldistorium orabit.

225. Prosequetur Episcopum in aulam, in qua peragetur *Mandatum*, ac locum quisque sibi debitum occupabit, et si parata fuerint pro clero subsellia, ante illa consistet.

226. Stabit dum Episcopus sacris vestibus induetur.

227. Sedebit ad actiones Diaconi antequam cantetur evangelium.

228. Ad evangelium, quod canetur, stabit.

229. Sedebit autem quum Episcopus lavare pedes pauperum incipiet.

230. Si Episcopus, in descendendo aut redeundo ad thronum, ante clerum transibit, fiet genuflexio.

231. Genua flectet ad ablutionem manuum Episcopi.

232. Stabit ad recitationem versuum et orationis, et quum Episcopus paramentis sacris exuetur.

233. Prosequetur Episcopum ad suam diaetam redeuntem.

§ 18. *In feria VI in Parasceve, officium faciente Episcopo.*

234. Adveniente Episcopo ad ecclesiae portam, genuflectet clerus ad aspersionem aquae benedictae, si ab Episcopo fiat, prouti in Matutinis tenebrarum adnotatum fuit, * secus illum genuflectendo salutabit.

235. Accedens, et discedens de altari, in quo expositum erit SS. Sacramentum, genuflexionem duplicem exsequetur.

236. Ubi Episcopus venerit in secretarium, unusquisque de clero locum sumet in suo stallo, et genuflexus manebit quoad Episcopus assurget, oratione peracta, iturus ad thronum, et transeuntem genuflexione reverebitur (1).

---

(1) Cfr. *Caerem. Epp.*, II, xxvi, 2.

237. Stabit dum dicetur *Pater* et *Ave*, antequam recitetur hora Nona.

238. Initio primi psalmi horae Nonae considebit.

239. Consurget post tertium psalmum, et ad recitandum *Christus; Pater* et *Miserere* procumbet in genua.

240. Rursus consurget, quum Episcopus ad thronum redibit.

241. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

242. Stabit dum Episcopus sacris paramentis induetur.

243. Parato Episcopo, et mitra eius capiti imposita, locum quisque sibi debitum occupabit in processione, ac discedens de secretario genuflectet ad Crucem altaris.

244. Ante altare maximum genuflectetur ab unoquoque, et locus in choro respectivus occupabitur.

245. Postquam Episcopus ad altare pervenerit, clerus genua submittet, nec consurget, nisi quum Episcopus de oratione surrexerit.

246. Assurgente Episcopo, consurget et clerus, qui, quum Episcopus sederit ad faldistorium, et ipse considebit.

247. Dum cantabitur oratio post primam prophetiam et primum tractum, stabit; genuflectet autem ad *Flectamus genua.*

248. Sedebit quo tempore canetur secunda prophetia, aut lectio, et secundus tractus.

249. Dum canetur passio stabit, ad verba autem illa: *Et inclinato capite tradidit Spiritum,* submittet genua, * et sic manebit usque dum surgat Episcopus.

250. Considebit ad actiones, quae a Diacono fient, antequam canat partem evangelii, quae sequitur passionem.

251. Dum cantabitur illa pars, stabit.

252. Si fiet sacra concio, sedebit, ac etiam quum concionator publicabit indulgentiam post concionem.

253. Ad orationes, quae canentur, stabit, et genuflectet, Diacono canente ℣. *Flectamus genua.*

254. Persistet stare, dum Episcopus planetam dimittet, et ad Crucis detectionem.

255. Ad verba *Venite, adoremus*, utrumque genuflectet versus Crucem, ac tertia vice manebit genibus submissis, quoad Episcopus Crucem cussino imposuerit, atque assurrexerit (1).

(1) An post detectam Crucem fieri debeant Episcopo genuflexiones, dubium est. Auctor noster eas non innuit; sed *Caerem. Epp.* de Diacono et Subdiacono ait: *factis debitis reverentiis*, et de Celebrante transituro ante Episcopum, postquam Crucem super pulvinum deposuerit, ait: *facta reverentia Episcopo.*

256. Stabit ad adorationem, quae fiet ab Episcopo.

257. Unusquisque perget ad Crucem adorandam, quum ipsi innuetur: at tunc animadvertet genuflectere pari tempore cum socio suo, ac tribus in locis quae indicabuntur.

258. Quisque chori ordo tunc considebit, quum de adoratione Crucis redierint omnes illi, qui eiusdem ordinis sunt.

259. Quum post adorationem a Diacono referetur Crux super altare, omnis clerus genua submittet, nec consurget, nisi quum Diaconus imposuerit eam super basim.

260. Ad ablutionem manuum Episcopi clerus in genua procumbet.

261. Discedet unusquisque de choro, ordine debito, et facta genuflexione simplici ad Crucem altaris, occupabit locum sibi in processione assignatum.

262. Ubi in sacellum ventum erit, in quo expositum est
SS. Sacramentum, genuflexionem unusquisque cum socio du-
plicem faciet in medio presbyterio, perget ad suum locum,
ibique genuflexus manebit.

263. Quum Episcopus SS. Sacramentum manibus accepe-
rit, consurget unusquisque ordinatim, et genuflexione duplici
ad ipsum Sacramentum in medio presbyterio peracta, redibit,
processurus loco sibi praestituto.

264. Ad altare maximum ubi omnes pervenerint, nullam
facient genuflexionem ad altare, siquidem comitantur SS. Sa-
cramentum; ordinabitur clerus circa altare, vel si presbyte-
rium non erit capax, * aut si ita ferat consuetudo, revertetur
unusquisque ad proprium stallum, ibique genibus flexis mane-
bit, donec Episcopus sacram Particulam in Calice positam
consummaverit.

265. Redibit tunc unusquisque ad locum suum in choro, sed stabit ad orationem *Quod ore* etc., quam recitabit Episcopus.

266. Ad ablutionem manuum Episcopi, clerus genua flectet.

267. Redeunte Episcopo ad thronum, ac deponente sacra indumenta, clerus stabit.

268. In recitatione Vesperarum, observabitur idipsum, quod docuimus in functione feriae V in Coena Domini.

§ 19. *In feria VI in Parasceve, assistente Episcopo.*

269. Si Episcopus huius diei functionibus tantum assistet, postquam pervenerit ad altare maximum unusquisque de clero

suo loco submittet genua, nec consurget, nisi assurgente Episcopo, * cui ad thronum ascendenti genuflexionem faciet.

270. Quum in thronum ascenderit Episcopus, considebit clerus ad primam lectionem et primum tractum, dum canentur.

271. Consurget, dum oratio cantabitur, genuflexionem faciens ad ℣. *Flectamus genua.*

272. Sedebit dum canentur secunda lectio et secundus tractus.

273. Stabit dum cantabitur passio.

274. Sedebit ad actiones Diaconi, antequam cantet partem evangelii post passionem.

275. Ad praedictam partem, dum canetur, stabit.

276. Si fiet sacra concio, sedebit; consurget autem, postquam concionator, finita concione, indulgentiam publicaverit.

277. Dum canentur orationes, stabit, sed genuflectet quum Diaconus canet ℣. *Flectamus genua.*

278. Sedebit quum Celebrans de altari discedet, post orationes, ut deponat planetam.

279. Stabit ad Crucis detectionem, et genua flectet dum canetur *Venite, adoremus.* Tertia vice genuflexus manebit, nec consurget, nisi quum Celebrans Crucem cussino imposuerit.

280. Dum Episcopus, * Celebrans aliique qui sunt eiusdem ordinis adorationem Crucis peragent, clerus stabit (1).

281. Adoratio Crucis a clero fiet ordine superius indicato, in functione ab Episcopo celebrata.

282. Genua submittet quum Diaconus resumet Crucem et eandem deferet ad altare, et consurget quum ea super basim locata fuerit.

283. Stabit quum Episcopus sacris indumentis parabitur.

284. Procedet inde ad sacellum, in quo expositum erit SS. Sacramentum, atque in discessu de altari maximo genuflexione simplici venerabitur Crucem super altare locatam.

285. Ad praedictum sacellum quum quisque venerit, faciet in medio presbyterio, ut praecedenti paragrapho notatum est, genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum, et suum locum petet, ubi genuflexus manebit.

286. Quum SS. Sacramentum a Celebrante traditum erit Episcopo, unusquisque redibit in medium sacellum, et Ss. Sa-

---

(1) V. not. ad n. 255.

cramento duplici genuflexione, ut supra, adorato, locum suum in processione recipiet.

287. Ubi ad altare maximum ventum erit, nulla fiet ad altare genuflexio, siquidem clerus praecedit sanctissimum Sacramentum, et disponetur in ordinem circa altare, si capacitas presbyterii id patiatur, aut si ita fera consuetudo, vel redibit ad locum quisque suum, ibique genuflexus manebit, usque ad functionis exitum, in quo Episcopus ad thronum revertetur.

288. Discedente de altari Celebrante, stabit.

289. In recitatione Vesperarum, eaedem, quae superius assignantur, regulae.

§ 20. *In Sabbato sancto, Episcopo celebrante.*

290. Postquam clerus comitatus erit Episcopum, cum animadversionibus pridie notatis, et ad altare maximum venerit, unusquisque suo loco genua submittet, nec consurget, nisi quum surrexerit Episcopus, * cui ad thronum ascendenti genuflexionem facit.

291. Quum Episcopus thronum ascenderit, clerus stabit, dum ipse sacris paramentis induetur, benedictionem novi ignis ac thuris efficiet, et sacra deinde vestimenta dimittet.

292. Profectis de presbyterio Diacono ac Subdiacono cum clericis, considebit clerus.

293. Quum canetur *Lumen Christi* consurget, ac genuflectet, deinde rursus sedebit, tum prima, tum secunda vice.

294. Tertia vice, quum in chorum redibunt praedicti Ministri, consurget, et genuflectet quum canetur *Lumen Christi.*

295. Sedebit ad actiones quas exsequetur Diaconus, priusquam cantetur praeconium.

296. Stabit dum cantatur praedictum praeconium, et sedebit quum Diaconus immittet grana in cereum, quum cereum ipsum accendet, quumque lampades accendentur.

297. Postquam canendi praeconium factus sit finis, stabit dum recitabitur *Pater* et *Ave*, et considebit initio primi psalmi horae Nonae, quae recitabitur sicuti duobus anteactis diebus.

298. Sub exitum horae Nonae, submittet genua ad ℣. *Christus*, ad *Pater noster* et psalmum *Miserere*; consurget autem, quum Episcopus ad thronum redierit.

299. Sedebit interea, dum Episcopus recitabit psalmos et preces in praeparationem ad Missam.

300. Ad ablutionem manuum Episcopi, genua submittet.

301. Stabit quo tempore Episcopus sacris vestibus induetur.

302. Genuflectet versus Episcopum, quum veniet ad altare, et cum deinde ad thronum redibit, momento temporis quo clero benedictionem donabit.

303. Sedebit ad prophetias, quae canentur, * et ad tractus, et stabit dum canentur orationes post prophetias, et genuflectet ad ℣. *Flectamus genua.*

304. Stabit dum Episcopus missalia paramenta dimittet, ac pluviali induetur.

305. Mitra Episcopo imposita, discedet de loco quisque suo, atque in medio presbyterio genuflexione peracta ad altare et ad Episcopum, sumet locum sibi debitum in processione, quae procedet ad baptisterium.

306. In baptisterio, vel extra ipsum, unusquisque occupabit locum, qui ei assignabitur, ac si parata erunt sedilia, tunc tantum considebit, quum per ecclesiam fiet aquae benedictae aspersio.

307. Stabit quum Episcopus olea sancta in aquam baptismalem infundet.

308. Genuflectet ad ablutionem manuum Episcopi.

309. Si qui baptizandi erunt, stabit ad exorcismos, et dum peragetur Baptismum, ac similiter quum Episcopus pluviale commutabit.

310. In reditu processionis ad altare, fiet ab unoquoque genuflexio ad Crucem, in medio presbyterio, et respectivus locus occupabitur.

311. Dum Episcopus transibit per chorum et benedictionem clero impertietur, fiet versus ipsum genuflexio.

312. Ad Litanias, genua submittet loco quisque suo, ac genuflexus manebit, etiam quum assurget Episcopus, ut dimittat paramenta violacea, atque induatur aliis albi coloris.

313. In Missa adhibebitur ritus pro Missa pontificali praescriptus, * in qua tamen pacis osculum non datur.

314. Ad annunciationem et intonationem *Alleluia* stabit: animadvertatur autem, ut pars una cleri, si utitur cappa, pergat in sacristiam, ut eam deponat, atque adsit in choro dum canetur *Alleluia*, eodemque tempore discedat pars altera ad cappam pariter dimittendam.

315. Quum Episcopus, post consummationem, ad thronum redibit, clerus genuflexionem versus eum faciet, quo tempore ipsi benedicet.

316. Sedebit dum cantabitur antiphona *Alleluia*: psalmus *Laudate Dominum*, et repetitio fiet antiphonae.

317. Consurget ad intonationem antiphonae *Vespere autem Sabbati*, atque iterum considebit.

318. Rursus, quum inchoabitur cantus *Magnificat*, consurget, ac versus Episcopum genuflectet, quum ad altare accedet pro illius thurificatione, quum post altaris incensationem redibit ad thronum, quumque ad altare redibit, completurus Sacrificium. * Sedebit autem ad antiphonae repetitionem.

319. In reliqua functione documenta superius tradita observabuntur.

§ 21. *In Sabbato sancto, assistente Episcopo.*

320. Si Episcopus huius diei functionibus intererit tantum, observatis iis quae pro accessu ad ecclesiam et ad altare innuimus, clerus considebit, quum profecti de presbyterio fuerint Diaconus, Subdiaconus ceterique clerici.

321. Consurget quum canetur *Lumen Christi*, ac genuflectet; * deinde rursum sedebit, tum prima, tum secunda vice. Ingredientibus autem in presbyterium praedictis Ministris, consurget, deinde genuflectet, ut aliis vicibus.

322. Sedebit ad actiones Diaconi, quae praeconium canendum praecedunt.

323. Consurget quum praeconium canetur, sed considebit quum Diaconus immittet grana in cereum, accendet cereum eundem, et accendentur lampades.

324. Sedebit dum Celebrans et Ministri, suis quisque paramentis, induentur.

325. Ad prophetias, quae canentur, * et ad tractus sedebit, stabit autem quum canentur orationes post unamquamque prophetiam, genuflectens ad ℣. *Flectamus genua.*

326. Absoluta duodecima prophetia cum duodecima oratione, discedet ordinatim de loco quisque suo, et genuflexione peracta ad altare et ad Episcopum, sumet locum suum in processione, quae ad baptisterium procedet.

327. Ubi ad baptisterium clerus pervenerit, se in ordinem disponet, intus aut foris sacellum, secundum loci capacitatem, et ad subsellia, si parata fuerint.

328. Stabit ad benedictionem fontis, ac si aderunt subsellia, considebit quo tempore fiet aquae benedictae per ecclesiam aspersio, * ac dum Celebrans manus lavat.

329. In reditu processionis ad altare, occupabit unusquisque locum sibi convenientem, et genuflexionem versus Episcopum efficiet, dum per presbyterium transibit.

330. Ad Litanias manebit flexis genibus, etiam quum assurgent Celebrans et Episcopus, sacra indumenta sumpturi.

331. In Missa solemni observabuntur ritus pro assistentia ad Missam pontificalem descripti.

332. Stabit ad intonationem *Alleluia* post epistolam, atque attendat ad capparum, seu vestium choralium commutationem.

333. Post communionem sedebit, dum canetur antiphona *Alleluia* ante psalmum *Laudate,* et eadem antiphona repetetur.

334. Consurget ad intonationem antiphonae *Vespere autem Sabbati,* dum vero eadem antiphona cantabitur, considebit.

335. Stabit ad *Magnificat,* donec totum canetur, et sedebit quum antiphona repetetur, si thurificatio chori absoluta fuerit.

336. De reliquo adhibebitur ritus superius demonstratus.

§ 22. *In die Resurrectionis dominicae celebrante Episcopo.*

337. In hac solemnitate, et sequentibus diebus, dum canetur vel recitabitur antiphona *Haec dies,* etc., clerus stabit.

338. Si Episcopus Missam cantabit, post celebratam Missam, solemnem benedictionem pontificalem populo impertietur.

339. Clerus genuflexionem peraget versus Episcopum, ad thronum revertentem.

340. Sedebit ad lectionem pontificii Brevis, tum latino, tum vulgari sermone.

341. Submittet genua ad preces et ad benedictionem.

342. Stabit ad publicationem indulgentiae.

§ 23. *In processionibus Litaniarum officium faciente Episcopo.*

343. Si Episcopus in Litaniis maioribus et ad Litanias minores officium faciet, postquam ipse venerit ante altare maximum, unusquisque de clero locum suum occupabit,* surgens

quum surgit Episcopus, ac eidem genuflexionem faciens dum benedicens ad thronum ascendit, et stabit donec Episcopus sacris parabitur indumentis.

344. Genuflectet deinde versus Episcopum, de throno ad altare descendentem, et benedictionis signum donantem clero.

345. Stabit dum canetur antiphona *Exsurge, Domine,* etc.

346. Ad cantum Litanarium genua flectet.

347. Postquam cantatus sit et repetitus ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis,* unusquisque de clero consurget, ordinatim, et genuflexione ad altare peracta, in medio presbyterio, locum sibi debitum in processione occupabit. Extra ecclesiam clerus saecularis * aliique bireto utentes caput bireto operient.

348. Si qua in ecclesia processionis statio fiet in itinere, se disponet clerus circa altare, in unum aut plures ordines, ut unicuique indicabitur, et genuflexionem ad altare efficiet, tum in accessu ad ecclesiam, tum in discessu de ipsa. Quum cantabitur antiphona, versus et oratio Sancti patroni * seu titularis, stabunt omnes.

349. Idipsum observabitur in ecclesia, in qua processio compleatur, et quum ante altare venerit Episcopus, ad preces et orationes quae canentur, genibus flexis manebit clerus.

§ 24. *In Vigilia Pentecostes, Episcopo celebrante.*

350. Functio huiusce diei similis est Sabbati sancti functioni, praeter benedictionem cerei, et ritum Missae, qui solemnibus est communis.

351. Proinde, ne saepius eadem retractemus, se referat lector ad documenta pro Sabbato sancto exhibita.

§ 25. *In solemnitate sanctissimi Corporis Christi praesidente Episcopo.*

352. Si in officio, aut in eius parte, expositum erit in altari SS. Sacramentum, clerus debebit semper habere caput nudatum, etiam pileolo. Sedere poterit, cum regulis tamen hoc capite traditis, pro officio; sed abstinebit reverentiis faciendis, quae pro choro praescriptae sunt, exceptis illis, quae sunt invitatio quaedam ad actionem quam quis exsequi debet, et genuflexione ad Episcopum in accessu et recessu, si sit in solio ab altari distante, et magis prope ipsum quam prope

altare transeatur (1). In accessu ad presbyterium et in discessu ab eodem, genuflexio duplex efficietur, et quisquis in medium chorum prodibit, ad recitandas lectiones, ad praecinendas antiphonas, psalmos, etc., debebit genuflexionem simplicem peragere.

353. Notetur, quod ad Missam privatam Episcopi, quae processioni praemittitur, clerus flexis semper genibus assistet, praeterquam ad evangelii lectionem, ad quam consurget; nisi alia consuetudo vigeat (2).

354. Peracto Sacro, ordinabitur in processionem, quo tempore monstrabit Caeremoniarius, et unusquisque in discessu de choro genuflexionem duplicem peraget in medio presbyterio.

355. Qui dextrorsum incedet, intorticium vel candelam gestabit manu dextera, sinistra autem biretum pectori applicitum: qui vero incedet sinistrorsum, deferet candelam aut intorticium manu sinistra, dextera biretum pectori applicitum. Si quis medius inter alios duos ibit, dextera intorticium aut candelam, sinistra biretum, ut supra, gestabit.

356. Curabit unusquisque ut recta incedat cum socio, ac ne nimium appropinquet praecedenti, ne cera liquescente vestes eius deturpet, * aut illi flammam admoveat; qua de re, alter ab altero duos circiter passus absit.

357. Si processio subsistet ad aliquod altare in via erectum, clerus disponetur circa ipsum, in unum aut plures ordines, prouti ipsi monstrabitur, et genua flectet, simul atque in conspectum eius venerit SS. Sacramentum.

358. Recitata ab Episcopo, post *Tantum ergo*, oratione, consurget, et duplici ante altare facta genuflexione, locum quisque suum in processione recipiet.

359. In reditu ad ecclesiam, nulla facta ad altare genuflexione, siquidem comitatur SS. Sacramentum, locum suum unusquisque occupabit, et procumbet in genua, tenens adhuc candelam aut intorticium accensum, donec benedictio data erit, * et SS. Sacramentum repositum fuerit.

360. Repositione peracta, exstinguentur candelae aut intorticia, et tradentur clerico, qui ea recipiet, vel relinquentur in stallis, atque ordine debito discedet unusquisque de choro,

---

(1) Cfr. S. R. C., n. 2049, I.
(2) S. R. C., n. 3182.

exsequens in medio presbyterio ante SS. Sacramentum genuflexionem simplicem. Quod si SS. Sacramentum erit adhuc in altari expositum, fiet genuflexio duplex.

361. * Si SS. Sacramentum expositum maneat, Episcopus paramenta in secretario vel in sacristia deponet, et tunc disponetur clerus secundum loci conformationem, et transeunte Episcopo fiet versus eum genuflexio; deinde more solito prosequetur eundem ad aedes eius.

§ 26. *In SS. Sacramenti pro Oratione XL horarum expositione officium faciente Episcopo.*

362. * Observabuntur quae superius tradita sunt, § 20 articuli II, et § 23 huius articuli.

§ 27. *In processione SS. Sacramenti Dominica tertia mensis Episcopo interveniente.*

363. * Valent pro hac functione normae, quas tradidimus § 21 articuli II, et § 23 huius.

§ 28. *In aliis processionibus, officium faciente Episcopo.*

364. Eadem methodus, quam § 23 innuimus, observabitur in ceteris processionibus, exceptis iis quae notavimus, de tempore, quo parabitur Episcopus; nisi enim officium exsequetur, non induetur sacris paramentis.

§ 29. *In sacra Visitatione ab Episcopo peragenda.*

365. Clerus, praeeunte Cruce cum acolythis, prodibit de ecclesia processionaliter, et ad residentiam Episcopi procedet.

366. Subsistet ibi, loco usitato; hinc praeibit Episcopum, qui post clerum sequetur, atque in itinere canetur canticum *Benedictus Dominus Deus Israel*, etc., et aliqui psalmi.

367. Ad ecclesiae ingressum, clerus, monente Caeremoniario, subsistet; se convertet versus portam ecclesiae; ad aquae benedictae aspersionem genua flectet, et postquam incensatus fuerit Episcopus, procedet ad altare SS. Sacramenti.

368. Disponetur circum altare, facta prius in medio genuflexione; submittet genua loco sibi assignato, et ad nutum Caeremoniarii consurget, genuflexionem iterabit ad SS. Sa-

cramentum, procedet ad altare maximum, et genuflexione ad Crucem peracta, perget ad stallum quisque suum.

369. Veniente ad altare Episcopo, fiet versus ipsum genuflexio, momento temporis quo ipse clero benedictionem donabit.

370. Stabit ad preces, quas dignior de clero recitabit, quum Episcopus genuflexus morabitur ante altare.

371. Ad obedientiam, alius immediate post alium ad thronum vadet, facta prius ad altare genuflexione, deinde ad Episcopum ante thronum, et quum ascenderit planum throni, genuflexus eius manum osculabitur, * revertens item cum debitis genuflexionibus, prius ante thronum, et postea ad altare, si coram illo transibit.

372. Si Episcopus homiliam habebit, clerus considebit.

373. Quum canetur *Confiteor*, stabit.

374. Procumbet in genua ad absolutionem et benedictionem, quam donabit Episcopus.

375. Stabit dum Episcopus parabitur sacris indumentis, quumque, stans ante altare, absolutionem peraget pro Episcopis defunctis.

376. Hac absolutione peracta, discedet de loco quisque suo, et genuflexione facta ad altare et ad Episcopum, ordinabitur in processionem, iturus ad coemeterium, vel in mediam ecclesiam pro aliis absolutionibus.

377. In reditu, clerus ordinabitur circa altare SS. Sacramenti, et genuflexione in medio peracta, manebit loco quisque suo, donec Episcopus deposuerit paramenta nigra, et alia sumpserit albi coloris.

378. Procumbet in genua in visitatione SS. Sacramenti, et profecto de altari Episcopo, * qui visitationem ad baptisterium etc. persequetur, consurget, ac redibit ad sacristiam, exspectans ibi Episcopum, ut, completa visitatione, ad residentiam eius illum prosequatur.

§ 30. *In ceteris functionibus pontificalibus.*

379. Ne plus aequo prolixi simus, in hisce tradendis documentis, necesse erit quasdam regulas generales statuere pro aliis functionibus pontificalibus, quae rarius celebrantur, cuiusmodi sunt, exempli causa, dedicationes ecclesiarum, aut altarium consecrationes, benedictiones coemeteriorum, campanarum, etc.

380. Clerus genuflectet, Episcopo manus abluente.

381. Stabit interea, dum Episcopus sacris induetur vestimentis.

382. Quum sederit Episcopus, considebit.

383. In recitatione orationum, aut in invitatione ad ipsas stabit.

384. Quum Episcopus aliquam peraget peculiarem actionem, ut e. g. traditionem instrumentorum ad ordinandos, unctiones super altaria, etc., clerus considebit.

385. Si genua flectet Episcopus, genua submittet et clerus, et in quibusdam actionibus, licet Episcopus assurgeret, manebit genuflexus clerus, ut in benedictione, quam donat Episcopus in consecrationibus, sub exitu Litaniarum.

386. Hisce constitutis principiis, satis erit, in variis occasionibus, nutus aliquis caeremoniarum Magistri, ut qua positione consistendum sibi sit, clerus facile intelligat.

CAPUT III.

DE ORDINE PRAECEDENTIAE IN CHORO ET IN PROCESSIONIBUS SERVANDO.

1. In functionibus ecclesiasticis, praecedentia et locus distinctior ad digniores spectat et antiquiores.

2. Dignitas e gradu desumitur, quo quisque est insignitus, ita ut in cathedralibus Dignitates praecedant Canonicos, Canonici Beneficiarios et Mansionarios, Mansionarii Cappellanos chori et alios clericos. Antiquitas autem desumitur a die possessionis, qua unusquisque Beneficiarius respectivam praebendam inivit, non vero ab aetate aut ab anterioritate ordinationis (1).

3. Hisce praemissis principiis, quaenam methodus in choro quaeque in processionibus a clero sit adhibenda, mox innuemus.

4. Et quod ad chorum spectat, locorum dispositio dependet a diversa altaris positione; altare enim potest esse locatum in media abside, quo casu Celebrans, ad altare ingressus, faciem ad populum conversam habebit, secundum veterem disciplinam, et Episcopi thronus situs erit in media tribuna adversum altare cum cleri subselliis ad latera: vel altare adhaerebit muro, et hoc casu thronus Episcopi situs erit ad cornu evangelii, subsellia autem cleri erunt in presbyterio; vel altare

---

(1) Si in coetu Canonicorum aut Beneficiariorum esset Canonicus aut Beneficiarius clericus in minoribus, quum alter Canonicus aut Beneficiarius nominaretur, qui Sacerdos esset aut in sacris Ordinibus constitutus, hic locum et antiquitatem super clerico accipiet, quamvis ille antiquior possessione sit. A.

Notandum tamen in hanc rem est, quod si quaedam ecclesia aut Capitulum suas habeat legitimas constitutiones consuetudinesque, ad quarum observantiam tenentur qui Capitulo aut ecclesiae eidem addicti sunt, quae dispositioni praenotatae obstarent, debebunt illae observari, tamquam lex peculiaris Capituli sive ecclesiae eiusdem. A.

Ubi autem praebendae sunt distinctae, simplex clericus qui praebendam v. gr. possidet presbyteralem, sedebit post omnes Presbyteros, sed praecedet Diaconos (S. R. C., n. 2498, I, et 1398, II); item coadiutor v. gr. Diaconi, quamquam in minoribus, praecedet Subdiaconos (S. R. C. n. 1398, I). Coadiutori locus competit sui coadiuti, si in respectivo ordine sit constitutus; sin minus, aut illo praesente, ultimus locus respectivi ordinis. Haec tamen ubi aliud non obstet, ut supra.

dirimetur muro et retro altare erunt subsellia cleri, thronus autem Episcopi in parte anteriori ad latus evangelii in presbyterio.

5. Tribus hisce suppositis casibus, statuendum principium est, quod locus honoratior est throni locus, et consequenter nobiliores cleri loci sunt qui ipsi throno propius adsunt, adsit vel non Episcopus. Consequitur, quod in ordine sedendi, respectus ad thronum non vero ad altare est habendus. Idcirco, priore casu superius declarato, Dignitates dextrorsum chori sedebunt, et post Dignitates, eodem a latere, Canonici ex ordine Presbyterorum: ex latere adverso ad sinistram throni, Canonici ex ordine Diaconorum, deinceps Canonici ex Subdiaconorum ordine. Si subsellia pro Canonicis ex Presbyterorum ordine ad dexteram throni non satis essent, qui postremi huius ordinis sunt, sedebunt e latere adverso, prope altare, suum ordinem servantes, ab illo ad thronum, veluti nulla facta esset interruptio, ita ut ultimus Canonicorum ex Presbyterorum ordine, proximus sit postremo ex ordine Subdiaconorum Canonico, * inter quem et illum tamen intercedet, si fieri poterit, aliquod spatium (1).

6. Altero in casu, locus Dignitatum erit ad throni dexteram, et post Dignitates sedebunt Canonici ex ordine Presbyterorum. Canonici vero e Diaconorum ordine sedebunt in subselliis adversis, e regione Dignitatum, et post Canonicos e Diaconorum ordine sedebunt reliqui ex ordine Subdiaconorum. Si Canonicorum numerus ex ordine Presbyterorum superaret subselliorum numerum, occupabunt, sine ulla intermissione, extremos locos in subselliis Canonicorum Diaconorum * et Subdiaconorum, et locus ultimi Presbyteri ultimi Subdiaconi loco respondebit, ut supra.

7. Tertio denique in casu, locus Dignitatum erit in extremitate subselliorum versus thronum, sinistrorsum ipsius, secunda Dignitas sedebit ad laevam primae, tertia ad laevam secundae, atque ita porro, si reliquae fuerint. Canonici Pre-

(1) Ubi praebendae non sunt per Ordines distinctae, hoc et sequentibus casibus, sedendi norma ex illa quae descripta est pro Dignitatibus et Canonicis Presbyteris sumenda erit. Attamen animadvertendum, pluribus in locis, quando Canonici non sunt parati, Dignitates et alios chorales, etiam Diaconos et Subdiaconos, locum sumere alterno ordine ex binis chori partibus; scilicet: primam Dignitatem a latere evangelii, secundam a latere epistolae, tertiam a latere evangelii, etc. Cui consuetudini nihil obstat, uti ex pluribus S. R. C. decretis erui datur.

sbyteri sedebunt post Dignitates, videlicet primus Presbyter ad sinistram ultimae Dignitatis, secundus Presbyter ad sinistram primi, et sic deinceps. Canonici Diaconi ex latere adverso sedebunt e regione Dignitatum, scilicet primus Diaconus versus altare ad latus epistolae, alter dextrorsum primi, tertius dextrorsum alterius, atque ita de reliquis. Post Diaconos sedebunt, eodem ordine, Subdiaconi; ac si Presbyteri oporteret ut in Diaconorum et Subdiaconorum subselliis considerent, eundem ordinem, sine interruptione, sequentur, adeo ut ultimus Presbyter ad ultimi Subdiaconi dexteram consideat (1), uti superius dictum est.

8. Idem ordo a Beneficiariis aut Mansionariis servabitur, si etiam istorum essent ordine distinctae praebendae. Sin sedilia ipsis assignata alia essent locata positione, sequendum semper erit in sedendo principium superius positum, locum scilicet honorificentiorem esse propiorem throno.

9. Eandem methodum sequentur Cappellani chorales et clerici seminarii.

10. Vicarius generalis sedebit primo chori loco, seu loco inter thronum et sedilia Canonicorum distincto, idque iuxta varias regionum consuetudines. Notandum tamen, quod si Vicarius generalis esset Canonicus, si distributionibus vult frui, nec mulctari ut absens, necesse erit ut sedeat loco, qui convenit ei tamquam Canonico, neque ullam sibi potest sumere praecedentiam. Quibus autem functionibus sese vestimentis sacris parabunt Canonici, nequit Vicarius, uti talis, paramenta sibi induere, atque hoc casu, si choro interesse cupiet, postremo Canonicorum loco erit illi sedendum, seu post universos Canonicos, sacris indumentis paratos (2).

11. Omnia autem haec respiciunt ecclesias cathedrales, vel etiam illas, in quibus adesse nonnullis temporibus officio solet Episcopus cum suo Capitulo.

12. In collegiatis aliisque cleri saecularis ecclesiis, solet,

(1) Nullimode tamen fas erit, dum Episcopus in solio residet, Canonicos occupare chorum retro altare omnino absconditum; et in casu sedes amovibiles statuendae erunt e parte anteriore altaris.

(2) Habitus Vicarii generalis in sacris functionibus adhibendus, erit, iuxta Motu-proprio Pii Pp. X, de Protonotariis apostolicis, 21 Febr. 1905, niger praelatitius, nempe: vestis, caudata, si libeat, cum zona serica binis floccis ornata, rochetum et palliolum, seu mantelletum. Cum tamen Vicarius Canonicus seu Dignitas lucrari vult distributiones, canonicali habitu indui debet.

ut plurimum, altare esse locatum ad parietem, et subsellia hinc et inde in presbyterio disposita. Quocirca loci dignitas ab altari desumetur, ac primus erit, qui a cornu evangelii versus altare ipsum situs est, secundus a latere epistolae versus altare, atque ita deinceps. Quod si chorus positus esset post altare, vel altare in media abside, quum nullus foret thronus aut sedes episcopalis, in hisce quoque ecclesiis servabitur indicatus ordo, dignitatem sive superioritatem loci ab altari desumendi (1).

13. In processionibus sequens methodus semper adhibebitur: Confraternitates laicorum incedent primae, servantes inter se ordinem praecedentiae, ab epocha suae institutionis, ita ut prior ad incedendum sit quae novissimae institutionis est, * singulae proprium emblema seu vexillum praeferentes (2). Sed Confraternitates, quae vestes, vulgo *sacco*, non induunt, priores incedunt, post eas aliae, quae vestibus huiusmodi distinguuntur, inter quas, quae prior *saccum* induerit in aliqua civitate, terra seu loco, praecedentiam super alias Confraternitates habet, et in omnibus processionibus locum digniorem obtinet (3). Confraternitati tamen SS. Sacramenti debetur omnino praecedentia tantum in processionibus cum SS. Sacramento, dummodo accedat etiam ad alias processiones, et tunc in loco sibi debito incedat (4). Imo eidem, prae ceteris Confraternitatibus, non obstante consuetudine, ius adest sustinendi hastas baldachini et lucernas elatas circa SS.mam Eucharistiam, quae defertur (5). Archiconfraternitati dignior competit locus, etiam super antiquiores Confraternitates; sed antiquior Confraternitas, ad gradum Archiconfraternitatis elevata, non praecedit Archiconfraternitati, quamquam recentiori, quae hunc titulum ante illam adepta est (6).

14. * Tertio Ordini saeculari, qui non est simplex Confraternitas, sed verus et proprius Ordo, competit ius praecedentiae in processionibus super quascumque Confraternitates et

(1) Si tamen chorus retro altare positus centrum haberet in ipso absidis centro, ab hoc, prout digniori parte, saltem conventionaliter, dignitas desumitur; prout fieret ab iis qui contra altare, balaustrio paralleli essent, ubi locus dignior a centro determinatur.

(2) Non tamen Crucem (S. R. C., nn. 359 et 2811).

(3) Constit. Gregorii XIII, *Exposcit pastoralis*, 25 Iulii 1583.

(4) S. R. C., nn. 682, 2421, I.

(5) S. R. C., 11 Novembr. 1904.

(6) S. R. C., n. 3381.

Sodalitales, etiam super Confraternitatem SS. Sacramenti, quandocumque Tertiarii, coetum constituentes, proprio habitu induti, sub Cruce in iis incedant (1).

15. Post Confraternitates et Tertios Ordines locum sibi sument Regulares, qui etiam procedent iuxta ordinem erectionis suae familiae, non conventus (2), in regione qua morantur; qui minus antiqui sunt, incedent immediate post respectivam Crucem, et antiquiores in fine, propiores alteri familiae, quae sequetur. Regulares deferent propriam Crucem, ex qua pendebit pannus sericeus ornatus, eius coloris quem functio reposcit.

16. Clerus saecularis praecedetur semper Cruce, delata a Subdiacono (3), medio inter duos acolythos gestantes candelabra cum candelis accensis: interdum praeibit thuriferarius cum thuribulo, et Subdiaconus induetur etiam tunicella, quemadmodum indicabitur deinceps. Crucem sequentur clerici simplices, deinde reliqui minoribus Ordinibus, tum maioribus constituti, ac denique Presbyteri, ita ut postremus locus, sive ultimum par, sit semper antiquiorum seu digniorum, ratione suscepti Ordinis (4) * nisi agatur de beneficio fruentibus, ut in sequenti numero.

17. Si processioni intererit omnis clerus saecularis, post Crucem incedent clerici seminarii, deinde Parochi civitatis, clerus collegiatarum cum suis Dignitatibus, si adfuerint (5), tum Beneficiarii et Mansionarii cathedralis, postremo Canonici cathedralis et Dignitates, omnesque procedent, servata inter sese praecedentia, iuxta ordinem possessionis, qui singulos respicit (6). * Si dispar est respectivorum coetuum numerus, nemo solus incedit, sed dignior seu antiquior inter duos postremos incedet. Si una est Dignitas Capituli, respective cum digniore ex clero, vel inter duos, iuxta numerum,

(1) S. R. C., nn. 3664, 3794, 3951; S. C. EE. et RR., 6 April. 1900.

(2) S. R. C., n. 1067.

(3) Vel eius vice ab alio etiam simplici clerico.

(4) S. R. C., nn. 1551 et 1644.

(5) Ordo praecedentiae inter collegiatas desumetur ab earundem fundationis antiquitate: nisi alius, ex constitutione vel privilegio, sequendus sit.

(6) Sed in praecedentiis Parochorum attendenda est antiquitas et dignitas ecclesiae parochialis, non autem ipsorum Parochorum (S. R. C., n. 788); et praerogativa ecclesiae parochialis (nn. 1551 et 1565, II): non obstante quod Parochus sit amovibilis, et Regularis (n. 581). Hoc tamen legitimas consuetudines non minuit.

locum sumet. Celebrans paratus semper ultimo loco post Canonicos ibit, ac si cum Celebrante forent etiam nonnulli alii parati, ipsi quoque, paramentorum causa, quibus induentur, postremo loco sequentur cum Celebrante.

18. Si Archiepiscopus interesit, Crux archiepiscopalis praeibit Canonicis, quum parati incedunt (1), ut inferius demonstrabitur.

19. Post Celebrantem incedet Episcopus, cappa indutus, si aderit; ac post Episcopum ceteri Praesules, si aderunt, et Vicarius generalis, * qui non sint de gremio ecclesiae, sequentur, eo tamen discrimine, ut digniores propius Episcopo, minus autem digni longius absint.

20. Magistratus, seu populi repraesentantes, si intersint sacris functionibus, habitu formali induti, utentur subsellio distincto, extra presbyterium, atque in processionibus incedent ante Crucem cleri saecularis, seu clerum regularem inter et saecularem, quemadmodum dilucide praescribit Episcoporum Caeremoniale.

---

(1) *Caerem. Epp.*, II, VIII, 24 et 27.

CAPUT IV.

DE ORDINE IN THURIFICATIONE SERVANDO.

1. Primo huiusce tituli capite, notavimus, quomodo gestandum sit thuribulum, quaque ratione sit peragenda thurificatio. Praesenti autem capite agemus de thurificatione a Celebrante peragenda in Missis solemnibus, in Vesperis solemnibus, et in Laudibus item solemnibus, nec non de cleri in choro et ceterorum ministrorum incensatione (1).

§ 1. *Ordo servandus celebrante Presbytero.*

2. Celebrans, confessione recitata, et ingressus ad altare, postquam ipsum in medio osculatus fuerit, paullum convertet faciem ad latus epistolae, et manu sinistra pectori admota, dextera sumet cochlear in extremo manubrio, quod ei ministrabitur a Diacono. Tum de navicula, quam Diaconus eidem praebebit, tribus vicibus sumet incensum, et iniiciet in ignem thuribuli, quod ipsi apertum porriget thuriferarius. Dum ponet thus in ignem, pronunciabit interea formulam: *Ab illo benedicaris | in cuius honore | cremaberis. Amen.* Tum, reddito cochleari Diacono, Crucis signum dextera efficiet super incensum, quod in ignem immiserit (2).

3. Thure benedicto, Celebrans se convertet ad altare, et a Diacono thuribulum accipiet. Manu sinistra sumet extremitatem catenularum sub earum manubrio, quod inter digitos pollicem et indicem sustinens, applicabit de reliquo manum extensam ante pectus, neque eam inde movebit toto thurifica-

---

(1) Quum in hoc primo libro agatur etiam de Celebrante in functionibus solemnibus, thurificationem altaris a Celebrante peragendam, ne extra locum eam poneremus, hoc capite describendam esse censuimus. A.

(2) Docuerat A., Celebrantem thuri benedicentem debere manum sinistram imponere altari, hoc desumens ex rubricis Missalis, *Ritus celebr. Miss.*, tit. III, n. 5: « In aliis benedictionibus, quum est ad altare et benedicit oblata, vel aliquid aliud, ponit sinistram super altare, nisi aliter notetur »; sed notandum, id esse faciendum tantummodo in casibus similibus, cum scilicet Sacerdos facie ad altare est conversus; ceterum, ut sinistram in casu nostro poneret super altari, oporteret, vel ut et brachium super illo, ac interdum super corporali, poneret, vel ut manum inconcinne distorqueret.

tionis tempore; dextera autem accipiet thuribulum in altera extremitate catenularum, prope cooperculum, catenulas sustinens collectas tribus digitis pollice, indice et medio, reliquos duos digitos extensos coniungens.

4. Celebrans profunde inclinabitur ante Crucem, eamque tribus ductibus duplicibus (1) incensabit (V. in adiecta figura nn. 1, 2, 3), nullum faciens verbum. Deinde iterabit reverentiam ad Crucem, et incensabit altare, ductibus simplicibus, ad latus epistolae, ter ducens thuribulum partem posteriorem versus, ubi erunt candelabra, pari intervallo a medio altari usque ad extremitatem cornu epistolae (2) (V. ut supr. nn. 8, 9, 10). Illuc quum venerit, declinans manum, incensabit partem lateralem posteriorem, ducens una tantum vice thuribulum in partem inferiorem, atque una etiam in superiorem (V. ut supr. nn. 11, 12).

5. Hoc facto, se convertens ad medium altare, incensabit super mensam, eodem in latere epistolae, usque ad mensae ipsius medietatem, ducens ter thuribulum super ipsam (3) (V. ut supr. nn. 13, 14, 15).

6. Quum ad medium altare venerit, iterabit ad Crucem reverentiam profundam, deinde thurificationem continuabit ad latus evangelii, prouti fecerit a cornu epistolae (V. ut supr. nn. 16, 17, 18 - 19, 20).

7. Quum incensaturus erit super mensam in latere evangelii (V. ut supr. nn. 21, 22, 23), non redibit ad medium altare, sed thurificationem exsequetur stans in angulo evangelii; mensae thurificatione peracta, inclinabit manum cum thuribulo, et frontem altaris incensabit tribus ductibus, recta linea, atque eodem tempore ad medium altare revertetur (V. ut supr. nn. 24, 25, 26).

8. Reverentiam profundam iterabit ad Crucem, et procedens versus latus epistolae, tribus aliis ductibus incensabit frontem in ipso cornu epistolae (V. ut supr. nn. 27, 28, 29) (4).

---

(1) S. R. C., 29 Maii 1900, II.

(2) Nil refert, an candelabra sint vel non sex, quia incensandum est altare, non candelabra (*Caerem. Epp.*, I, XXIII, 6).

(3) Caveat Sacerdos, ne in modum circuli super mensam incenset, quemadmodum perperam solent nonnulli; quoniam huiusmodi thurificandi ratio a rubrica Missalis et a *Caeremoniali* praescribitur tantum in thurificandis oblatis. A.

(4) Ex verbis rubricae, *Ritus celebr. Miss.*, tit. IV, n. 4: « Et facta iterum Cruci reverentia, incensat altare ter ducens thuribulum », atque ex sta-

Ordo thurificandi Altare

juxta rubricas Missalis romani (Rit. celebr. Miss., IV, 4, 5).

Si desunt reliquiae seu statuae Sanctorum, omittuntur thurificationes, numeris 4, 5, 6, 7 indicatae.

9. Subsistens ad extremitatem suppedanei in cornu epistolae reddet thuribulum Diacono, et iunctis stans manibus, incensabitur ab illo, tribus thuribuli ductibus duplicibus (1).

10. Deinde se convertet ad Missale, et Missam exordietur a lectione introitus.

11. Si super altare, inter candelabra, fuerint vascula, seu thecae cum Reliquiis, aut imagines seu statuae Sanctorum etiam sine Reliquiis (2), postquam incensaverit Crucem, et profundam reverentiam ad ipsam effecerit, antequam discedat de medio altari, thurificabit illa quae sunt a cornu evangelii, duobus ductibus duplicibus (V. pag. 75, in altaris figura, nn. 4, 5, 6, 7), una simul ad omnia (3), nulla facta ipsis reverentia, neque antea neque postea; iterata deinde reverentia profunda ad Crucem, duobus ductibus similiter incensabit reliqua, quae sunt a latere epistolae; tum, nulla alia facta ad Crucem reverentia, continuabit thurificationem altaris a cornu epistolae, ut superius dictum est.

12. Si in altari erit tabernaculum, in quo asservetur SS. Sacramentum, accepto thuribulo, efficiet genuflexionem priusquam incipiat thurificationem, eamque efficiet quotiescumque transeundum ei sit per medium altare, atque hoc casu nullam faciet ad Crucem reverentiam. In peragenda autem ge-

---

tuto *Caeremonialis*, lib. I, cap. XXIII, n. 5: « Mox iterum facta Cruci reverentia, incensat altare, ter ducens thuribulum aequali distantia, prout distribuuntur candelabra », subscribimus opinioni eorum rubricistarum, qui docent, incensandum esse altare uno ductu simplici. Neque haec opinio carere fundamento videtur, quoniam idem Caeremoniale, capite cit., n. 8, hisce utitur verbis: « Dum autem Episcopus, seu alius Celebrans, praedictam altaris thurificationem facit, advertat, ut se in ea graviter et decore gerat...; dexteram vero manum ac brachium commode ac tractim cum thuribulo movebit, ita ut, cum thuribulum ad se retrahit, illud sub brachio leviter et competenti mora reducat ». Hic loquendi modus, nempe ut manus et brachium commode ac graviter moveantur, et in retrahendo ad se thuribulum, ut ducatur sub brachium concinne, non potest nisi ad simplicem thuribuli ductum referri, qui in praxi facilior, gravior et decorior evadit. Neque putandum est, Caeremonialis auctori fuisse in animo praescribere modum thurificationis peculiarem pro Episcopo tantum, siquidem thurificationis ritus peragendus eodem modo est ab Episcopo et a Presbytero; ceterum omnem dubitationem removet idem Caeremoniale, verbis supra relatis, nempe: « Episcopus, seu alius Celebrans ». A.

(1) Si adfuerit Episcopus Ordinarius sive alius illo superior, Celebrans incensabitur duobus ductibus, quemadmodum *Episcoporum Caeremoniale* praescribit. A.

(2) S. R. C., n. 2375, III.

(3) *Caerem. Epp.*, I, XXIII, 6.

nuflexione, Celebrans imponet tres digitos extensos manus sinistrae anteriori altaris extremitati.

13. Si in medio altari sit theca seu vas cum Reliquiis expositum, praesertim Sancti illius, de quo fit festum vel officium, existimant scriptores quidam, esse statim post Crucem incensandum binis thuribuli duplicibus ductibus. Quamvis in Caeremoniali Episcoporum et rubricis Missalis nulla fiat huius thurificationis mentio, standum consuetudini. Idipsum dicatur de quibusdam imaginibus insignibus vel prodigiosis, quae quum sint detectae, similiter thurificantur post incensatam Crucem. Imago divini Infantis, Nativitatis tempore, principe loco super altari exposita, thurificanda est post Crucem, tribus duplicibus ductibus (1). * Similiter, ex rationis paritate, incensandae sunt ceterae D. N. I. C. imagines et Reliquiae instrumentorum passionis illius. Reliquia tamen S. Crucis thurificanda est una simul cum Cruce altaris (2).

14. Quod alteram post offertorium thurificationem attinet, statim ac Celebrans recitaverit orationem *In spiritu humilitatis* etc., et Crucis signum super oblata confecerit, dicens: *et benedic hoc Sacrificium*, etc., se convertet versus latus epistolae, et accepto a Diacono cochleari, ter incensum in thuribulum immittet, ut supra notavimus, advertens tamen, ut recitet appositam orationem hac methodo: 1. *Per intercessionem beati Michaelis Archangeli*, 2. *stantis a dextris altaris incensi*, 3. *et omnium electorum suorum;* hic reddit coclear Diacono: *incensum istud;* hic iungit manus: *dignetur Dominus;* hic Crucis signum super incensum efficiet: *bene*✠*di-*

---

(1) S. R. C., n. 3288: « ROMANA - DUBII. Quum hodiernus Apostolicarum Caeremoniarum Praefectus [MARTINUCCI] in suo opere, cui titulus: *Manuale Sacrarum Caeremoniarum* [lib. I, tit. I, cap. IV, § 1, n. 13], variis opinionibus sepositis, proposuerit, imaginem divini Infantis natalitio tempore super altare expositam triplici ductu thurificandam esse, quumque a nonnullis huiusmodi ritus errore redarguatur, ad tollendas praesertim varietates, quae sine aliqua fidelium admiratione continuari nequeunt, hanc S. Congregationem adivit, humiliter postulans, ut velit praefinire quid sit in casu agendum. Quapropter dubium proposuit: « An sacra imago divini Infantis, nativitatis tempore, principe loco super altari exposita, sit post Crucem thurificanda triplici ductu, eodem prorsus modo, quo incensatur Crux cum imagine Crucifixi? » Eadem S. Congregatio, audita relatione a Secretario facta, nec non voto R. D. Laurentii Salvati S. Fidei Promotoris coadiutoris, re mature accurateque perpensa, rescribendum censuit: *Affirmative*. Atque ita rescripsit et ubique locorum servari mandavit. Die 15 Februarii 1873 ».

(2) S. R. C., n. 4026, I.

cere, et denuo iungit manus, et se vertit ad altare, continuans formulam, dicens: *et in odorem suavitatis accipere. Per Christum Dominum nostrum. Amen.*

15. Post haec, accepto a Diacono thuribulo, quod sustinebit modo superius declarato, nulla facta ad Crucem reverentia, thurificabit oblata, tres Cruces cum thuribulo efficiens, quod sustinebit aequaliter elevatum, super Hostiam et Calicem simul, formans lineas rectas ac transversales, eodem modo, quo eas efficit in iis manu benedicendis. Ad 1^am^ Crucem dicet: *Incensum istud*, ad 2^am^: *a te benedictum*, et ad 3^am^: *ascendat ad te, Domine* (V. in adiecta figura nn. 1-6) (1).

16. Post tres Cruces, efficiet tres circulos in modum coronae circum Hostiam et Calicem. Ut decore et accurate tres istos circulos exsequatur, effectis tribus Crucibus, deferet thuribulum in medium altare, Hostiam inter et semeptisum, et illud inclinabit paullum, ita ut circumdet Calicem, quin tangat corporale. In efficiendis duobus primis circulis, thuribulum ducet a dextera ad sinistram partem, videlicet prius versus latus epistolae, prosequens ad latus evangelii, et in tertio circumducet thuribulum a sinistra ad dexteram, nempe prius versus latus evangelii, prosequens ad latus epistolae: inter unum et alterum circulum, maioris gravitatis causa, faciet quandam perbrevem moram: ad primum circulum pronunciabit verba: *et descendat super nos*, ad alterum: *misericordia*, ad tertium: *tua* (V. in adiecta figura nn. 7, 8, 9).

17. Crucem deinde et altare thurificabit, ut dictum est ad introitum, efficiens primum reverentiam profundam ad Crucem, vel genuflexionem, si ibi asservabitur SS. Sacramentum. Inter incensandum Crucem et altare, recitabit verba *Dirigatur, Domine*, etc., quae dispertietur ita, ut finiat simul cum thurificatione (2). Dum thuribulum Diacono reddet, dicet verba,

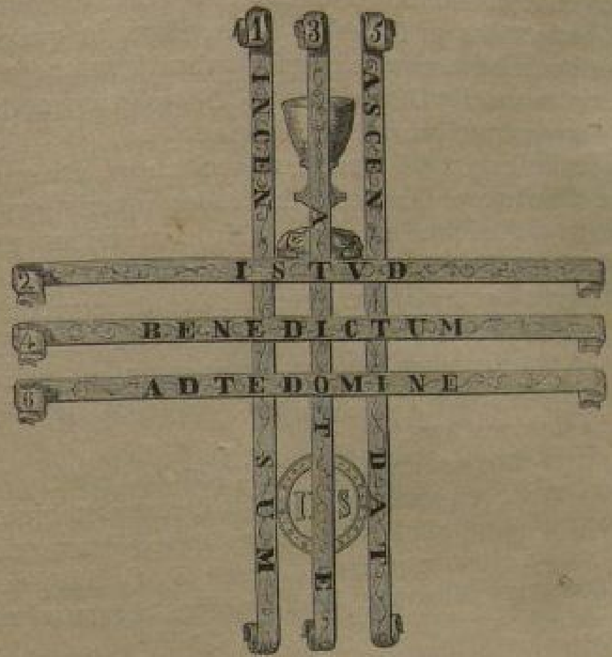
---

(1) Advertat Celebrans, in thurificandis oblatis, ne, lineam rectam et transversalem ducens, videatur potius signare quatuor puncta, quemadmodum in praxi quidam perperam facere consueverunt. A.

(2) Res perlevis nonnullis videtur, verba orationis *Dirigatur* etc. distribuere in singulos thuribuli ductus; quum id neque a rubrica neque a *Caeremoniali* indicetur. Tamen, ut regula quaedam statuatur, poterunt sequenti modo dispertiri. In thurificatione Crucis: 1. *Dirigatur*, 2. *Domine*, 3. *oratio mea*; — in thurificandis Reliquiis seu statuis, si aderunt: 4. 5. 6. 7. nil dicitur; — in incensatione ad latus epistolae, ubi sunt candelabra: 8. *sicut*, 9. *incensum*, 10. *in conspectu tuo*; — in latere posteriori altaris: 11. *elevatio*, 12. *manuum*, — in parte superiori mensae, redeundo ad medium: 13. *mearum*,

Ordo incensandi Oblata

iuxta rubricas Missalis romani (Rit. celebr. Miss., VII, 10).

Hic lineae, perspicuitatis causa, sunt distinctae; verum eodem vestigio reipsa sunt ducendae.

seu orationem: *Accendat in nobis Dominus ignem sui amoris et flammam aeternae caritatis. Amen.* Incensabitur deinde a Diacono, lavabit manus, et Missam ritu statuto continuabit.

18. In Vesperis et Laudibus solemnibus, in quibus Celebrans erit pluviali paratus, exsequetur thurificationem altaris, quo tempore canetur *Magnificat* vel *Benedictus*, methodo superius demonstrato pro introitu Missae (1).

19. Relate autem ad thurificationem chori, Diaconus, accepto a Celebrante thuribulo, descendet altaris gradus, et conversus ad Celebrantem incensabit eum tribus thuribuli ductibus duplicibus (2), profunda ipsum venerans reverentia, ante et post thurificationem. Procedet deinde in medium ante altare, genuflexionem vel reverentiam ad Crucem efficiet, et perget ad thurificandum chorum, subsistens ad principium chori in digniore ipsius parte (3), et aequa ab iis distantia, quos erit thurificaturus.

20. Si in choro aderunt Praesules, inclinabitur ad unumquemque, antea et postea, et singulos incensabit binis thuribuli ductibus duplicibus (4). Idipsum exsequetur relate ad Canonicos, qui erunt in propria ecclesia (5). Quod si nec Praesules aderunt nec Canonici, facta omnibus communi reverentia (1), uno thuribuli ductu duplici incensabit omnes eos, qui in stallis superioribus erunt, et peracta ipsorum thurificatione, iterabit ad eos reverentiam communem. Deinde perget Diaconus ad alteram chori partem, genuflectens ad altare, quum ante illud transibit, et superiorem chori partem thurificabit eadem ratione, qua ex altera parte demonstratum est. Superiori chori parte thurificata, et facta post thurificationem reverentia, alteram deinde reverentiam efficiet ad chori partem inferiorem, in hoc eodem chori latere, et singulos singulis duplicibus (2) thuribuli ductibus incensabit, atque omnibus thurificatis communem versus eosdem iterabit reverentiam. Transibit postea ad alteram chori partem, et thurificabit eos qui erunt in stallis inferioribus, ut supra diximus, advertens, ut quotiescumque ante altare transibit, genuflexionem ad ipsum efficiat. Hoc ipsum perget exsequi, si plures subselliorum ordines in choro fuerint.

21. * Si aderit Magistratus in habitu formali extra presbyterium, ad illum se conferet, ut eidem thuris praebeat honorem, cum debitis reverentiis, postquam choro superiori idem praestiterit.

22. Peracta chori thurificatione, redibit ad altare, et subsistens ante gradum infimum, versus latus epistolae, se convertet ad Subdiaconum, quem incensabit binis thuribuli ductibus duplicibus, cum reverentia ante et post thurificationem.

23. Subdiacono thurificato, et thuribulo thuriferario reddito, Diaconus redibit post Celebrantem, super gradum medium, ibique, facta ad Crucem genuflexione, se convertet ver-

---

14. *sacrificium*, 15. *vespertinum*; — ad latus evangelii, ut supra respective: 16. *Pone*, 17. *Domine*, 18. *custodiam* — 19. *ori*, 20. *meo* — 21. *et ostium* 22. *circumstantiae*, 23. *labiis meis*; — in fronte altaris, 24. *ut non declinet*, 25. *cor meum*, 26. *in verba malitiae* — 27. *ad excusandas*, 28. *excusationes*, 29. *in peccatis*. A.

(1) In thurificatione altaris, ad Vesperas et Laudes solemnes, solet Celebrans alternatim cum suis assistentibus recitare respective *Magnificat* ad Vesperas, et *Benedictus* ad Laudes. Consuetudo haec, quamvis nihil prorsus praescribatur a rubrica, communiter retinetur (A.), et retineri potest. Alicubi autem dicitur *Magnificat* ad primum altare, quod thurificatur; alicubi semper ad altare chori. Consuetudo, qua alicubi incensantur in Vesperis imagines Sanctorum, hinc et inde iuxta altare collocatae, tolerari potest (S. R. C., n. 4044, III).

(2) S. R. C., 29 Maii 1900, II.

(3) Quando adest Hebdomadarius in choro, illius pars reputanda est dignior (S. R. C., n. 2960, I); Hebdomadario absente, illa erit in qua adest dignior ex praesentibus (S. R. C., n. 3059, XXV); si nullus est dignior, evangelii pars.

(4) Episcopus Ordinarius, ac etiam Suffraganeus, absente proprio Episcopo dioecesano, thurificandus est triplici ductu, et tunc Celebranti debebitur ductus duplex, et Canonicis unicus. Episcopus non Suffraganeus iuxta consuetudinem (S. R. C., n. 2883, V).

(5) Etiam si Praesules et Dignitates a binis chori partibus supra Canonicos adsint, prius incensandus est totus ordo a quo coeptum est, inclusis Canonicis, et deinceps alter (S. R. C., n. 1773, III).

(1) Haec communis reverentia non est iuxta *Caeremoniale Epp.*, lib. II, cap. III, n. 12, in quo dicitur, ceteros de choro, post Canonicos, thurificandos esse, *primo tantum in ordine* capite inclinato: videtur tamen nihil consuetudini ab A. indicatae obstare. Sed et animadvertimus, choro superiori, si non adsint Canonici vel Praesules, posse singulatim fieri reverentiam, quamvis unico duplici ductu singuli, iuxta mox citandum decretum, sint incensandi.

(2) Iis exceptis qui non singillatim incensantur, omnes de choro et altari duplici ictu in quolibet ductu thurificari debent (S. R. C., 29 Maii 1900, II). Attamen, quinam et quomodo sint communiter incensandi, neque *Caeremoniale* neque decreta docent; standum igitur consuetudini ecclesiarum, qua forsan communiter incensantur tertii gradus clerici, ubi priores sunt puta Canonici, secundi Beneficiarii; et tunc vel simplicibus continuis ductibus, vel eo modo quo populus thurificatur.

sus thuriferarium, a quo duobus thuribuli ductibus duplicibus incensabitur, cum reverentia ante et post thurificationem.

24. Hinc thuriferarius incensabit Caeremoniarium atque acolythos, singulos uno ductu duplici, cavens ne suo loco discedat, neu genuflectat, quum genuflexionibus hoc in casu non sit locus. Postremo thuriferarius, genuflexione ad altare in medio presbyterii facta, perget ad limen eiusdem presbyterii, sive ad cancellos aut balaustrium, ibique, in medio, terga vertens altari, se convertet versus populum (1); tum, inclinatione facta adstantes versus, in medio, ad suam sinistram et deinde ad dexteram, thurificabit eosdem tribus ductibus duplicibus, eodem modo ac reverentias peregit, atque ipsos versus reverentiam iterabit. Conversus iterum ad altare, genuflexionem ipsum versus renovabit, et ad sacristiam vel ad abacum revertetur (2).

25. Denique illud est notandum, quod sub exitum praefationis cantatae, finis thurificationis est faciendus, quocumque loco stet adhuc Diaconus, sive alius quispiam, thurificationem peragens.

26. Ad Vesperas et Laudes solemnes, observabitur quod supra dictum est de officio Diaconi. Thurificatio peragetur vel ab aliquo ex Pluvialistis, vel a Caeremoniario, vel etiam a thuriferario. Vide in hanc rem documenta pro Pluvialistis, art. IV capitis II tituli II huiusce libri exposita.

§ 2. *Ordo servandus celebrante Episcopo.*

27. In Missis pontificalibus solemnibus ab Episcopo Ordinario celebratis, nihil est immutandum circa ritum pro altaris et oblatorum thurificatione praescriptum.

28. Post altaris incensationem ad introitum, Diaconus Episcopum celebrantem thurificabit.

(1) Iuxta decretum S. R. C., n. 3264, III, praesides fabricae unico ductu a thuriferario, antequam populus thurificetur, incensantur. An inferri exinde liceat, posse Confraternitates laicorum, cum vel sine *sacco*, extra presbyterium (quia intra manere nequeunt nisi cotta sint induti), thuris honorem dicta ratione incensari, non omnes conveniunt. Nos affirmativam tenemus sententiam, quia si populus incensatur, non videtur negari posse specialem thuris honorem alicui coetui a populo, pietatis causa, distincto, eo vel magis quod S. C. id non negavit simplicibus praepositis fabricae. Numquam tamen id sacer Minister, uti cavetur in citato decreto, praestabit.

(2) Si acolythi ad sacristiam se conferre debeant, intorticia sumpturi una cum thuriferario genuflectunt et abeunt.

29. Post offertorium, Diaconus thurificabit Episcopum, deinde, nulla mora interposita, incensabit Presbyterum assistentem, primum Diaconum assistentem et secundum Diaconum assistentem. Perget postea ad chorum, et thurificabit Dignitates, Canonicos ex ordine Presbyterorum, reliquosque ex Diaconorum et Subdiaconorum ordinibus. * Si Canonici ordine hierarchico non essent distincti, et solerent omnes pluviale vel planetam induere, tunc ordinatim, utramque chori partem, ut superius dictum est, thurificabit.

30. Post Canonicos, Magistratum, si aderit, et reversus ad altare, Subdiaconum incensabit.

31. Thurificato Subdiacono, tradet thuribulum secundo Caeremoniario,* vel thuriferario, qui ipsum comitatus fuerit, et ab isto turificabitur. Hic autem continuabit thurificationem chori, nempe Beneficiarios seu Mansionarios, cappellanos de mitra, baculo, etc., Cappellanos chori, clericos seminarii, acolythos ceterosque apud abacum clericos, ac postremo populum thurificabit, ordine quo superius dictum est. Familiares nobiles Episcopi, quamvis ex ordine sacerdotali essent, utut in presbyterio locum habeant, non tamen thurificabuntur, propterea quod nullam habent cum choro rationem.

32. In Missa solemni celebrata ab Episcopo extraneo, Diaconus, postquam thurificaverit Episcopum celebrantem, perget ad thurificandum chorum, et reversus ad altare, Presbyterum assistentem et Subdiaconum incensabit, deinde ipsemet incensabitur a Caeremoniario, vel thuriferario, qui eum fuerit comitatus. Hic autem thurificationem prosequetur, uti alias.

33. Aliae animadversiones, huic Missae communes, videantur in praecedenti paragrapho.

§ 3. *Ordo servandus assistente Episcopo.*

34. In Missis solemnibus, quibus intererit Episcopus, cappa vel pluviali indutus, observabitur quod respectivis locis docebimus.

CAPUT V.

DE ORDINE TENENDO IN DANDO OSCULO PACIS.

1. Quod ad modum dandae et recipiendae in choro pacis spectat, in huius libri cap. I, *De Caeremoniis quae fere communes sunt cuicumque sacrae actioni*, n. 13, nonnihil innuimus. A quo pacis osculum sit dandum clero, qui aderit in choro Missae solemnis tempore, hoc capite declarabimus (1).

§ 1. *Ordo servandus celebrante Presbytero.*

2. In Missa solemni Subdiaconus, postquam pacis osculum a Diacono acceperit, comitante Caeremoniario, seu thuriferario, genuflexionem efficiet ad SS. Sacramentum, et perget ad partem chori honoratiorem (2), et osculum pacis praebebit primo eorum, qui in stallis superioribus sunt, eo modo, quem loco citato descripsimus. Dato osculo pacis illi, qui honoratiori loco est, et reverentia eum prosequutus, transibit ad adversam chori partem, et pacem praebebit primo quem reperiet in stallis superioribus, ut superius docuimus, advertens tamen, ut genuflexionem efficiat quum ante altare sit transiturus.

3. Dato pacis osculo eis qui primi erunt in stallis superioribus, dabit et primo, qui a parte alterius ex praedictis invenitur in stallis inferioribus; tum reversus ad chori partem adversam, dabit alii primo in stallis inferioribus; ac si chorus pluribus adhuc stallorum seu sedilium constabit ordinibus, perget eadem methodo pro reliquis uti.

4. Postquam dederit pacis osculum choro, redibit ante altare, genuflexionem iterabit, et se convertens per suam dexteram, pacem dabit Caeremoniario, vel thuriferario, qui eum prosequutus erit, tum ascendet in suppedaneum, ad dexteram

---

(1) Ritum dandi pacis osculi in Missis demonstravimus, ut iuvaremus clericis, qui quandoque, in quibusdam officiis, caeremoniarum Magistri vice ungentur. A.

(2) Iuxta *Caerem. Epp.*, lib. I, cap. XXIV, n. 3, ordo in praebendo pacis osculo idem esse debet ac in thurificatione exhibenda; videantur idcirco alia superiori capite dicta, quae ad rem faciant.

Celebrantis, ut suum persequatur officium, ad altare ministrandi.

5. Caeremoniarius, vel thuriferarius, genuflexione facta, perget ad abacum, et pacem praebebit primo Caeremoniario, si liber erit, et deinde primo ex acolythis ceterisve clericis, si qui ibi adessent (1).

6. Iam vero, is qui primo loco erit uniuscuiusque subselliorum ordinis, pacis osculum dabit secundo (2), secundus tertio, tertius quarto, atque ita deinceps alter alteri, usque ad ultimum eiusdem ordinis, licet in principio subselliorum esset unus pluresve ex Praesulibus aut Dignitatibus.

7. Advertet Subdiaconus, ut manus supponat brachiis, non vero super humeros maiorum Praesulum, si qui aderunt. Adverte quod maiorum Praesulum nomine existimatur tantummodo Episcopus vel Abbas Ordinarius, Cardinalis, Metropolitanus in sua provincia, Legatus seu Nuncius Apostolicus in locis suae Nunciaturae subiectis, minime vero alii Praesules, quocumque demum honorifico titulo potiantur.

8. Relate ad Magistratum laicum, si Missae intererit cum habitu formali, et in proprio scamno extra presbyterium, sequens observabitur methodus.

9. Caeremoniarius, vel thuriferarius, sumet ex abaco pacis instrumentum, velo contectum, * et linteum; illudque sustinens utraque manu ante pectus, socium se addet Subdiacono, qui postquam clero superiori, seu Canonicis, pacis osculum dederit, perget cum dicto Caeremoniario, vel thuriferario, ad scamnum in quo stabit Magistratus. Instrumentum pacis a Caeremoniario, vel thuriferario, accipiet; dexteraque acceptum discooperiet velo, quod erit illi appensum, et linteo absterget. Deinde, absque ulla reverentia, porriget osculandum singulis illorum, qui Magistratum efficiunt, * qualibet vice illud abstergens, et dicens: *Pax tecum,* dum porriget, ac postea reverentiam exhibens, et unusquisque ex eis respondebit: *Et cum spiritu tuo.* Tum rursus instrumentum velo contectum reddet Caeremoniario, vel thuriferario, et * expleta cum clero pa-

(1) Quod dictum est superius de laicorum (praesides fabricae, Confraternitates) thurificatione, hic dicendum putamus de illis osculo pacis praebendo; poterit, scilicet, a simplici, numquam sacro, ministro, et quidem per instrumentum, deferri, quemadmodum agitur cum Magistratu.

(2) Usus mutuo se salutandi, ad pacem recipiendam invitantes, ex S. R. C. decreto, n, 3281, I, tollendus est.

cis traditione, redibit ad altare, ut suum assistendi officium persequatur.

10. Notandum ad ultimum est, quod distribuendae pacis finis sit faciendus, quum Celebrans canet *Dominus vobiscum,* ante orationem quae appellatur *Postcommunio,* quicumque demum sit vir, vel chori ordo, cui tunc pacis osculum esset praebendum. * Advertat tamen tunc respectivus ordo, ne sedeat peracta ss. Specierum consummatione.

§ 2. *Ordo servandus celebrante Episcopo.*

11. In Missis solemnibus pontificalibus, ab Episcopo Ordinario in sua cathedrali aut dioecesi celebratis, observabitur methodus diversa ab illa, quam superius in danda pace praescripsimus.

12. Posteaquam Presbyter assistens recitaverit *Agnus Dei* una cum Episcopo, transibit ad dexteram eius, et submittet genua super suppedaneum. Recitata ab Episcopo oratione *Domine Iesu Christe, qui dixisti* etc., consurget Presbyter assistens, manibus iunctis altare simul cum Episcopo deosculabitur, et conversus ad eum, ab ipsomet pacem recipiet.

13. Dein, genuflexione facta ad Sacramentum, de altari descendet, et ibit ad chorum, ibique pacis osculum dabit primae Dignitati, primo Canonico e Presbyterorum ordine, primoque ex ordine Diaconorum et primo ex ordine Subdiaconorum. Si Canonici solerent universi pluviale aut planetam induere, eo quod non distinguantur praebendae, pacem dabit primo in unaquaque chori parte; hoc enim casu nequaquam ordine hierarchico distincti essent. Si qui e Canonicis Presbyteris, ob sedilium angustiam, forent in extremitate subsellii seu sedilis destinati pro Canonicis Diaconis aut Subdiaconis, Presbyter assistens pacem dabit etiam Canonico Presbytero antiquiori, qui ibi sedebit ad extremum sedile, ordinis praedicti continuandi causa; tum dabit primo Canonico e Diaconorum ordine, et primo ex ordine Subdiaconorum.

14. Si Magistratus intererit, habitu locoque proprio, ad Missam pontificalem, Presbyter assistens pacem cum instrumento dabit ipsi, ut superius declaravimus (n. 9), postquam eam Canonicis paratis praebuerit.

15. Advertat Presbyter assistens, ut genuflectat quum ante altare transibit.

16. Duobus Diaconis assistentibus, et Diacono ac Subdia-

cono ministrantibus, qui priusquam ascendant et antequam descendant genuflectunt Sacramento, quin tamen osculentur altare (1), pax dabitur ab Episcopo, ut respectivo capite innuemus.

17. Presbyter assistens, postquam pacem dederit Canonicis paratis et Magistratui, si aderit, redibit ante gradus altaris, et genuflexione facta, pacem dabit secundo Caeremoniario, vel alii qui eum comitatus fuerit; tum vadet ad Missale, ut pergat in Missa Episcopo assistere.

18. Caeremoniarius autem, vel alius qui supra, pacem deferet ceteris, qui in choro aderunt, nempe primo Beneficiario seu Mansionario, in unamquamque chori partem, primo ex * duobus cappellanis, qui Episcopo inserviunt pro baculo et mitra (minime vero duobus aliis, qui actu ministrant), Cappellanis chori, primo Caeremoniario, si liber erit, clericis seminarii, atque acolythis aliisve clericis, qui sunt ad abacum. Familiaribus Episcopi nobilibus, licet ecclesiasticis, quia partem chori non constituunt, pacis osculum nequaquam datur.

19. * Aliae animadversiones hisce etiam Missis communes, videantur in paragrapho praecedenti.

20. In Missis solemnibus ab Episcopo extraneo celebrandis, Presbyter assistens pacem a Celebrante acceptam deferet ad chorum, ac reversus ad altare dabit Caeremoniario, et ad Missale redibit, ut supra (2). Diaconus et Subdiaconus pacem recipiunt ab Episcopo, ut supra (3).

§ 3. *Ordo servandus assistente Episcopo.*

21. In Missis solemnibus, quibus intererit Episcopus Ordinarius pluviali paratus, vel cappa indutus, observabitur quod singulis capitibus praescribetur, respectu habito regulis superius traditis, de danda clero in choro pace.

(1) S. R. C., n. 4015, III.
(2) Cum Canonici non sint parati, methodus non differet a communi.
(3) Ratio non suppetit, cur a methodo pro Ordinario praescripta recedendum sit.

APPENDIX I AD TITULUM I

De Confraternitatibus.

1. Quum laicorum Confraternitates in sacris functionibus, sub quibusdam clausulis, certisque in rerum adiunctis, admittantur, operis pretium est, ut de iis quaedam scitu utilia hic promamus, nonnulla etiam delibantes, circa earum iura et praeeminentias (1).

2. Ordinarius loci tantum potestatem habet Confraternitates erigendi, ac si erectio peracta esset alio modo, suapte natura est nulla.

3. Si Confraternitates iam erectae aggregari velint alicui Archiconfraternitati, Romae vel alibi exsistenti, assensus Ordinarii explicitus requiritur, atque ut aggregatio sit valida, servari debent regulae ad hanc rem praestitutae a Summo Pontifice Clemente VIII, in Constitutione *Quaecumque a Sede Apostolica*, data die 7 Decembris 1604.

4. Plures Confraternitates esse possunt in eadem ecclesia, dummodo sint diversi instituti vel invocationis, seu tituli.

5. Confraternitates laicorum, legitime erectae in ecclesiis parochialibus, habent dependentiam a Parocho, in explendis functionibus ecclesiasticis non parochialibus.

(1) Paucis quae Auctor hac de re tradidit, decretum quoque S. R. C. n. 2123 referens, plura et ex aliis decretis hic adiicere sategimus. Videantur etiam, quae superius dicta sunt, cap. III, n. 13.

6. Confraternitates erectae in cappellis vel oratoriis, tam publicis quam privatis, adnexis parochialibus ecclesiis, et ab his dependentibus, habent dependentiam a Parocho quoad dictas functiones.

7. Confraternitates erectae in aliis ecclesiis publicis et in oratoriis, tum publicis tum privatis, seiunctis ab ecclesiis parochialibus, quoad dictas functiones ecclesiasticas non habent dependentiam a Parocho, intra cuius paroeciae limites sunt erectae.

8. Confraternitatibus non licet ea facere, quae ad Parochum spectant, sine eiusdem licentia; sed functiones hebdomadae maioris, et prima pulsatio campanarum in Sabbato sancto non sunt per se de iuribus parochialibus, sed dicta pulsatio spectat ad ecclesiam digniorem, ad formam Constitutionis Leonis X.

9. Benedictio et distributio candelarum, cinerum et palmarum; expositio Quadraginta horarum; benedictio quae fit super populo; expositio, quae fit cum Reliquiis et sacris imaginibus, et benedictio, quae cum eis fit super populo, non est de iuribus mere parochialibus.

10. In oratoriis Confraternitatum, per confratres, statis horis, recitari possunt horae canonicae, cum cantu vel sine, absque licentia Parochi, nisi aliter statuat Ordinarius, ex rationabili causa.

11. Cappellani Confraternitatum possunt populo denunciare festivitates et vigilias occurrentes in hebdomada, absque licentia Parochi.

12. In ecclesiis publicis Confraternitatum possunt haberi publicae conciones, etiam per totum cursum Quadragesimae vel Adventus, cum licentia Ordinarii et absque consensu Parochi.

13. In eisdem ecclesiis potest celebrari Missa, sive lecta sive cantata, etiam ante Missam parochialem, sive lectam sive cantatam, nisi aliter Episcopus disponat.

14. Confraternitatibus licet facere functionem *Mandati*, sive pedum ablutionem, Feria V in Coena Domini, dummodo fiat diversa hora, et post Episcopum.

15. Episcopo accedenti ad ecclesias publicas Confraternitatum, quae non sint Regularium, neque proprium Rectorem Beneficiatum habeant, porrigendum non est aspersorium a Parocho, in cuius territorio sunt sitae dictae ecclesiae.

16. Intra ambitum earundem ecclesiarum fieri possunt processiones, iuxta cuiusque Confraternitatis institutum, absque interventu vel licentia Parochi; sed fieri non possunt extra ambitum dictarum ecclesiarum absque licentia illorum Parochorum, per quorum territorium transeundum est, nisi adesset licentia Episcopi.

17. Processiones ducere nequeunt extra ecclesiam, sed solummodo prope muros ecclesiae, sive exeundo ab una ianua et intrando per aliam.

18. In saepedictis ecclesiis Confraternitatum, neque parochialibus, neque regularibus, retineri non potest SS.mum Eucharistiae Sacramentum, sine speciali indulto Sedis Apostolicae.

19. Habita licentia ab Episcopo, licet, etiam contradicente Parocho, per suum Cappellanum facere Missam solemnem cani, Eucharistiae sacramentum ministrari, et publicae venerationi exponi.

20. Confraternitates, sive sint erectae in ecclesia parochiali sive extra illam, possunt pro lubitu, et iuxta uniuscuiusque peculiaria Statuta, congregationes suas facere, absque interventu, vel licentia Parochi, dummodo non impediant functiones et divina officia.

21. Parochus, invitis confratribus, docere non potest Doctrinam christianam in praedictis ecclesiis et oratoriis publicis vel privatis, a parochiali divisis et separatis.

22. Cum stola incedere possunt Cappellani Confraternitatum in processionibus et cadaverum associatione, dum processionaliter eosdem sequuntur et claudunt.

23. Crucem hastatam in processionibus deferre nequeunt, sed tantum vexillum velo obductum.

24. Confraternitatibus vetitum est in funeribus, ultra Crucem Parochi deferre proprium Crucifixum, qui in magna est veneratione, non obstante consuetudine.

25. Iisdem non licet associare cadavera, sine licentia et interventu Parochi; vel propriam erigere Crucem contra formam Decretorum.

26. Ad Parochum spectat facere officium funebre super cadaveribus sepeliendis in saepedictis ecclesiis et oratoriis publicis Confraternitatum, quando tumulandus est subiectus Parocho, intra cuius fines est ecclesia vel oratorium.

27. In ecclesia parochiali, confratres, vel eorum Cappellani immiscere se nequeunt, invito Parocho, in eiusdem ecclesiae functionibus, sive parochialibus sive non parochialibus.

28. Confraternitates, vocatae ad funus, debent convenire in parochiam, vel ad Cathedralem si Capitulum intersit, et nullo modo permittendum est, ut domum defuncti directe petant, et per vias exspectent.

29. Si in uno eodemque loco erectae sint plures Confraternitates, praecedentia desumenda est ab erectione uniuscuiusque, iuxta Constitutionem Gregorii XIII *Exposcit pastoralis* etc., et quidem illi praecedentia debetur, quae prius saccis usa est, etiam in concursu cum Confraternitate SS.mi Sacramenti; cui tamen debetur praecedentia in processionibus SS.mi Sacramenti, dummodo accedat etiam ad alias processiones, et tunc in loco sibi debito incedat.

30. Quoad processiones faciendas, praefertur ea quae prius facere consuevit, etiam in concursu cum parochiali.

31. Ut autem Confraternitates possint intervenire processionibus et etiam funeribus, ad quae forte invitabuntur, necesse est ut induant saccum sive habitum proprium, quo distinguantur: quapropter Confraternitates seu Congregationes, quae suum distinctum indumentum non habent, licet sint antiquioris institutionis, nequeunt gaudere praecedentia super illas, quae habitu proprio distinguuntur.

32. Interdicitur Confraternitatum sodalibus, quacumque veste indutis, stare aut sedere in presbyterio, ibique thurificationem aliosque obsequii actus excipere, etiam consentiente Parocho, et quamquam essent hetaeriarchae, seu rectores, custodes (vulgo *Guardiani*) Confraternitatis, etiam in sua ecclesia (1).

33. Item illis est vetitum incedere supra vel inter clerum saecularem et regularem, vel Crucem cleri sequi non obstante quacumque consuetudine, aut deferre intorticia post clerum.

34. Super Sodalitates quascumque laicas, quamvis sacco utentes, etiam a SS.mo Sacramento, Tertiarii iure gaudent praecedentiae, dummodo hi collegialiter proprio habitu incedant.

(1) Possent, si super *sacco*, qui vestis talaris a clericis adhibendae locum tenet, induant superpelliceum; imo, hoc in casu, etiam ad altare acolythorum servitium adimplere queunt, nunquam tamen Caeremoniarii. Nil refert, quinam sit sacci color, exemplum dantibus religiosis Ordinibus, nec non seminariis et collegiis Urbis, in quibus etiam clerici vestibus utuntur pullis, cinereis, violaceis, rubris, etc.

35. Intorticia gestantes, etiam si sint Priores, in processione SS.mi Sacramenti, incedere debent, non ante baldachinum post clerum, neve ad latus cleri, sed hinc inde a latere baldachini.

36. Sodalibus gestantibus intorticia, occasione sacrarum processionum, debetur praecedentia super famulos Magistratus, similia intorticia deferentes.

37. Sodales, in processionibus cum SS.mo Sacramento, nudo omnino capite procedere debent.

38. Confraternitates compelli possunt ab Episcopo ad interessendum processionibus fieri solitis.

39. Ecclesiarum Confraternitatum Rectores et Cappellanos non potest Parochus, cessante speciali ac legitimo titulo, et ex solo iure parochialitatis, compellere invitos ad assistendum functionibus ecclesiae parochialis.

40. Cum tamen in plerisque ex supra dictis, iuxta decretum S. R. C. n. 2123, d. 10 Dec. 1703, a Summo Pontifice approbatum die 12 Ian. 1704, salva esse debeant conventiones et pacta, in erectione Confraternitatum forsan facta, concordiae inter partes initae et a S. Sede approbatae, indulta, constitutiones synodales et provinciales, et consuetudines immemorabiles, vel saltem centenariae, hisce standum est, et in dubiis aut controversiis consulendus Ordinarius.

APPENDIX II AD TITULUM I

De sacra supellectili (1)

ARTICULUS I.

De mensuris propriis sacrae supellectilis ad Missam congruentioribus.

1. Damus hoc loco formas et modulos efformandae cuiusque sacrae supellectilis in ordine ad Missam, sive solemnem sive privatam, ex *Actis Mediolanensis Ecclesiae*, praesertim ex libro primo et secundo *Instructionum Fabricae et Supellectilis ecclesiasticae*, probatarum in Concilio Provinciali Mediolanensi tertio, a sancta Sede Apostolica confirmato et laudato; in quibus singillatim tradendis, ordo placuit alphabeticus, ut cuiusque rei formam statim invenias.

§ 1. *Communia pro omnibus Missis.*

2. *Abacus*, seu *Credentia*, sit e tabulis populeis, abiegnisve, longe patens circa cubitos tres (2), pro ecclesiae magnitudine, chorive seu presbyterii ratione; late cubitis duobus; alteque

---

(1) Ex opere P. Bartholomaei Gavanto, *Thesaurus sacrorum rituum*. V. editionem Typographiae Zerlettianae, Venet. 1769, to. I, pp. 349-50. — Praeclari liturgistae textum perturbare cum A. noluimus: sed vel interdum signum interrogantis (?) posuimus in obsoletis seu exaggeratis, vel alias providimus opportunis notulis in calce. Ceterum, nisi omnia hodiernis conveniant moribus, saltem antiquiores usus novisse iuvabit.

(2) Unus cubitus fere centimetra quadragintaquinque exaequat. Vide in fine articuli mensuras delineatas.

item exstruatur, ut non ultra duos cubitos, et uncias duodecim (1) elevetur a terra (2).

3. *Acerra*, sive *Navicula* incensi, ex argento vel aurichalco, cum cochleari eiusdem materiae fieri debet, ita capax, ut capiat quantitatem thuris, ultra quam sit necessarium in Missa.

4. *Alba* e tela linea sit, longe producta cubitos quatuor (?), late sexdecim ac paulo amplius (?), circumquaque pateat, manicas habeat longitudine sesquicubitali, hoc est cubito cum dimidio, latitudine ab humeris pene cubitali, quae usque ad manus sensim angustius ducantur; in summa veste, et in extremis manicis, aliquid dumtaxat sit acu paululum, ac tenuiter elaboratum, nimius enim labor in his ornandis vanitatem sapit et levitatem (3).

5. *Altare maius*, eo loco constitui deberet, ut ab ipsius altaris gradu infimo (tres autem gradus esse debent) (4) usque ad cancellos spatium saltem intersit cubitorum octo, vel ad minimum quatuor in ecclesiis non collegiatis (5), sit autem a scabelli solo altitudine cubitorum duorum, et unciarum octo, et ad summum decem (?); longitudine cubitorum quinque, ac plurium pro ecclesiae magnitudine; latitudine vero cubitorum saltem duorum et unciarum duodecim (?); tres autem inter gradus pradella lignea (6) numeretur, quae a fronte altaris cubitos duos producta, uncias sexdecim late pateat (7), altitudo vero singulorum graduum sit unciis octo.

6. *Altare minus* elevetur cubitis duobus, et unciis octo (?), longe pateat cubitis quatuor et dimidio, nec minus quatuor saltem cubitis; latum sit cubitis duobus (?), scabellum, e tabulis ligneis, latitudine cubitorum duorum, altitudine unciarum octo, sed et longius pateat, quam altare, non cubito

(1) Una uncia fere millimetra novendecim attingit.

(2) Nil vetat quominus habeatur ex marmore, vel nobiliori ligno, affabre elaborato.

(3) Non prohibentur albae, textili denticulato, etiam praealto, ornatae; verum consulatur rei et illius usus gravitati.

(4) Si ecclesiae magnitudo plures poscit, semper sint numero impares; ceterum suppleri potest elatiori planitie supra presbyterium elevata.

(5) Si chorus habeatur, proportiones servandae sunt pro numero clericorum, qui solent interesse; in ecclesiis etiam non collegiatis, et praesertim parochialibus, cum plures sacrae functiones solemniter sint celebrandae, maius spatium necessarium est.

(6) Non est necesse tamen ut sit lignea.

(7) In praxi melius est, si ad latera non producatur predella.

longius, sed unciis circiter sexdecim (1). Nullum foramen, neque fenestella ibi sit, ubi quidquam asservari, recondive possit (2).

7. *Amictus* e tenui tela sit longitudine cubitorum circiter duorum, latitudine autem sesquicubitali, in duobus eius angulis anterioribus assuantur funiculi commode longi, ut revocari ante pectus queant, et cum iis fieri nodus possit; in medio Crux acu pingatur, unciarum duarum, longe ab extremitate digitis duobus ex parte superiori, extremitates illius praeterquam ex ea parte quae collum ambit, aliquo modesto opere ornari possunt.

8. *Ara*, ex lapide longe pateat uncias viginti, late sexdecim praeter capsae dimensionem, cui inserta est, quae capsa e nucea omnino tabula sit, crassitudine unciarum circiter duarum, aut plurium pro lapidis crassitudine; non distet a fronte altaris spatio longius unciarum octo, ita vero inserta sit, ut e mensae altaris superficie paululum exstet, quo Sacerdotis celebrantis tactu dignosci possit; tela denique cerata tegatur, claviculis praedictae capsae confixa (3).

9. *Bursa Corporalium* a fronte sit Cruce vel alia sacra imagine in medio intexta: a tergo etiam ex eadem materia, et colore; intrinsecus autem subserico, aut tela candida circumvestiatur; late vero undique pateat circiter dimidio cubito vel paullo amplius, et forma quadrata (4).

10. *Calix* ita efformetur, ut cuppa aliquantulum in fundo sit angusta, sensim usque ad summum labrum latior fiat, labrum nullo modo reflectatur, nodus ita ornatus, ut dum calix capitur, non incommode capiatur, praesertim quando indices et pollices disiungi non possunt; minorve ne sit totus calix,

(1) Vide notas 2 et 3 ad vocem praecedentem.

(2) Solae reliquiae Sanctorum in altarium nucleo reponi possunt. Lapis consecratus contegendus est *chrismali*, seu tela linea cera apum satura, saltem cum primo consecrata sint.

(3) Notandum, necessariam non esse huiusmodi capsam, sed utilissimam, si ara huc illuc frequenter asportanda sit; melius si distet 10 tantum cm., praesertim si pallium ad altare adhibeatur; non consulimus hanc per tactum inquisitionem, cum de regularitate altaris iudices debeant esse tantum superiores ecclesiarum; neque consulimus claviculos in casu, ob plura inconvenientia inde exoritura.

(4) Permittitur a tergo subsutura ex aliis materia et colore, ut in sacris paramentis.

amplitudine in orbem ducta unciarum quatuordecim, altitudine duodecim (1).

11. *Candelabra* basim habeant vel rotundam, vel potius triangularem, et Crucis basi conformem; quae ab acolythis portantur minora sint, quam ea, quae in altari collocantur (2).

12. *Cingulum* ex candido lino, vel cannabe tenui conficiatur, longitudine cubitorum circiter septem, capita eiusdem globulis eiusdem materiae inserantur, filamentorum manipulis appensis, quos floccos dicunt. Non prohibetur e serico, iuxta varios colores paramentorum, more moderno, sed illud est antiquioris usus, et mysticae causae congruentius.

13. Non placet ea forma cinguli (ut pro veritate loquar), quae cingulo ipsi, ut hinc inde pendeant flocci a lateribus Sacerdotis, duas addit lineas, quibus reipsa cingitur alba, est enim eiusdem omnino formae cum succintorio papali, quod adhibetur (addito manipulo) ad cingendum albam Papae, et nonnisi in eiusdem Missa papali: ergo non debet esse communis haec forma cuicumque Celebranti.

14. *Conopaeum Tabernaculi maioris* SS.mae Eucharistiae, e materia nobiliori, vel alba semper, vel iuxta colorem varium festorum, a summa parte crispatum, in fimbriis non anguste, sed longe latius respondeat, totum Tabernaculum tegat, in extremis oris habeat de more ornatum laciniarum decore contextarum.

15. *Corporale* e tela linea et candida sit, ac simplex item; ab oris autem acus opere simplici, punctim, solum retortum sit; longe autem uncias triginta ad minus pateat, late totidem; ita vero complicatum, ut nulla eius extremitas appareat. Crux acu pingi potest in anteriori parte (3).

16. *Crux* in altari collocanda imaginem Crucifixi habeat, et praealta emineat candelabris.

17. *Dalmatica*, non recisis manicis, sed ad manum usque protensis, iisdemque late patentibus conficiatur, longa esse potest cubitis duobus et unciis sexdecim (?), late vero ab humeris cubito uno, et unciis circiter quatuor, ab extremis oris undique patens cubitis circiter quinque (?).

(1) Levis reflexus ab extra, a stylo requisitus, non nocebit. Materia calicum sit tantum, et ex toto, aurea vel argentea vel stannea (Rubr. Miss. tit. X *De defect.*, et S. R. C., n. 3136, I).

(2) Forma et proportiones potius a stylo pendent, et a commodidate.

(3) Denticulato, 3 vel 4 cm. non altiori, circumdari potest; Crux non emineat, et sit albi coloris.

18. *Gradus* in altari maiori ne fiant, nisi duobus cubitis tantum, minusve, a pariete posteriori illud distet, tuncque eiusmodi gradus unus, pluresve decenter adhiberi poterunt, ita tamen, ut circuitus altaris non impediatur, neque candelabra super iis posita extra altare videantur esse, quod esset contra Rubricam de altaris incensatione; in altari minori unus sit, isque ligneus ea longitudine, quae altare aequet, latitudine unciarum octo, altitudine totidem, in quo candelabra cum Cruce locanda erunt.

19. *Hamulae*, non ex argento, stagno, aurichalco, aliove metalli genere, sed e vitro seu crystallo pellucido, cum operculo decenti (1).

20. *Manipulus* tres Cruces habere debet, et cordulas ad ligandum solidiores; reliqua vide in *Stola*.

21. *Manutergium* pro Missa ex lino tenui contextum longitudine bicubitali, latitudine sesquicubitali constet, ornentur capita laciniis et filamentis eiusdem materiae (2).

22. *Mappae Altaris* superiores e lino, seu cannabe, ea sint longitudine, ut ab utroque altaris latere profundius circiter tribus digitis, quam planum pradellae, demissae sint; nullae ab ulla parte, bombacio caerulei alteriusque coloris elaboratae sint (3), latitudine vero totam altaris mensam contegant, inferiores mappae totam saltem mensam cooperiant.

23. *Mappae pro Communione*, adhibendae non supra scamna seu cancellos (horum enim longitudinem aequabunt), longe pateant cubitos tres, late circiter duos, capita earum exornari poterunt (4).

24. *Missale* nihil profani habeat, sed Crucis insigne, aliave Sancti Titularis imago in corio depicta appareat; signaculum eiusdem constare convenit funiculis sericis duodenis, longe ita ductis, ut Missalis longitudinem vix quinque unciis excedant. Eiusdem integumentum ita longe deductum sit, ut ab ima parte octo unciis superet coriaceum Missalis operimentum: a summa vero nihil omnino exstet; lineae sericae (?) cir-

(1) Neque admittantur hamulae, seu ampullae, ex vitro quidem, sed metallo undique cooperto.

(2) Haec magnitudo intelligatur pro Missis solemnibus vel Praelatorum.

(3) Permittitur tamen denticulatum circum mapparum oras.

(4) Solet passim adhiberi ad communionem velum humerale, sed incongrue; quia et velum ipsum adhiberi nequit, nisi iuxta propriam destinationem, et mantile album a *Caerem. Epp.* in casu requiritur (lib. II, cap. XXIX, n. 3).

cumdent extremitates, laciniae imam partem exornent; subvestiatur tela eiusdem coloris, quo est integumentum.

25. *Pallium*, quod ante altare tenditur, paulo longius, quam altare, patere debet (?), eoque altius, ut ab ima parte paullulum sub cornice scabelli, seu pradellae eiusdem altaris occultetur (?). A superiori parte, palmum a summo distante, laciniis, quas frangias vocant, ornetur, pro qualitate pallii; in exteriori parte Crux aut imago Sancti, cuius nomine dicatum est altare, aut alia sacra effigies in medio assuatur; nam Zacharias pontifex pallam auro intextam D. N. I. C. imagine exornatam beati Petri Apostoli altari obtulit. Si fieri potest telari ligneo affigatur extente, sed illa cautio adhibeatur in telaris asserculo superiore, ut eius angulus inferior, cui pallium adhaeret, omnino recidatur et deprimatur, ut nullo modo possit acumine laedere pallium. Velamentum quoque (si pallium pretiosum est) in superiori parte obtendi ei concinne poterit. Missarum tempore tantum, ne Sacerdos impediatur, vel adhaerendo laedat paramenta, neque tamen ultra frangiam demittatur velamentum (1).

26. *Patena* inaurata undique esse debet, vel, si argentea sit, saltem in anteriori parte; labrum extremum circulare ita tenue admodum, ut adiumentum inde sit ad sacrae Hostiae fragmenta facile colligenda; illam mediam concavitatem habeat, quae amplitudinem labri calicis fere adaequet; minor patena pateat ample in orbem uncias triginta duas (?).

27. *Pelvicula hamularum* piam speciem exprimat (?); fundo intrinsecus constet lato et plano, neque ita elaborato, ut minus firme hamulae impositae haereant.

28. *Pyxis*, quae ad SS.mam Eucharistiam custodiendam adhibetur, ex argento puro saltem, eoque inaurato in interiori parte (2) fieri debet, cuius pes, ut manu facile firmiterque capi queat, altitudine sit sex unciarum, nodus in medio sit eiusmodi, quo monuimus de calicis nodo; in fundo medio paullulum aliquid habeat, quod in orbem tenuiter emineat, ad facilius capiendas ultimas particulas; operculum respondeat pyxidis formae, quod in medio instar fere pyramidis exstet; ab uno, et altero item latere parvulos, tenuesque uncinos habeat, quibus in circulo apte includatur, et fiat immobile (1); in summo Crux parvula emineat.

(1) Velamentum hoc nobis non arridet: ne Sacerdos impediatur vel laedat paramenta, opus fiat concinnum.

(2) Admittitur et ex inferiori metallo inaurato (S. R. C., n. 3162, VII).

29. *Planeta* more romano (nam ambrosiano eam describunt Acta Mediolanensis Ecclesiae) late pateat cubitos circiter duos, longe tres (?) fascia, quae vel assui solet, vel distingui in ipsamet planeta, ut columnae speciem a tergo, et Crucis ante pectus effingat, late erit unciis octo ad minimum; funiculi addantur, seu lineae sericae in ea parte, quo pectus tegitur, ita oblongae, ut reduci possint ante pectus, ad firmandam planetam, ne defluat a tergo (2).

30. *Pluviale* ad imos usque talos protenditur, longitudine cubitorum trium, et unciarum circiter sex constans, et pro semicirculi ratione late patens; a parte anteriori a summo ad extremum, hinc et inde, auriphrygio decoratur; a posteriori parte caputium, ornatu auriphrygiato, qui anteriori respondeat, habet; laciniae vero, hoc est, frangiae, romano ritu, latiores esse debent circum caputium, breviores in oris pluvialis extremis (3), fibula anteriori connecti debet pluviale, additis binis, seu ternis uncinis maioribus; globuli laciniati pendentes a caputio non sunt amplius in usu romani cleri saecularis.

31. *Pulvinar pro Missali* plenum sit non pluma, neque lana concisa, sed lana solida, pilisve cervinis; longe pateat cubito, et paullo amplius; late unciis circiter decem et octo, ornetur in quatuor angulis laciniatis flocculis, et opere simplici consuatur.

32. *Purificatorium* e tela, neque tenui neque crassa nimis, et simplici sit acus opere confectum: latitudine unciarum circiter octodecim ad minimum: longitudine totidem, nec vero minus; in medio Crux parvula acu pingatur.

33. *Stola* cum planetae colore congruat, et materia; longe cubitis circiter sex ut infra genua producatur (?); late autem unciis sex pateat; laciniae, seu frangiae unciarum trium sint; et praeterea Cruces tres de more annectantur eidem, in medio

(1) Hodie nullas sic confectas videre est: perfectio operis forte id inutile reddit, quod ceterum esset incommodum.

(2) Planeta sit ad scapulas tam lata quam de cetero, nunquam strictior. Planetae plicatae hodie potius habentur sectae; nisi velint, quae integrae sint, plicari, saltem rotundis oris et anterius conficiantur, et non recta linea caedantur.

(3) Auriphrygium, intellige, pro solemnioribus functionibus; frangiae in oris extremis pluvialis non amplius adhibentur.

et in extremis partibus, unaquaeque Crux sit formae quadratae, quae ab omni parte unciis circiter tribus constet. Stolae sacerdotali nihil appendatur: diaconali vero, ab utraque media eius parte, duo funiculi cum flocculis laciniatis, ad illius recte connectendae usum (1).

34. *Superpelliceum* e tela potius tenui, manicis ita oblongis, ut usque ad manus pertingant, late autem patentibus in orbem circiter cubitis duobus, melius si a pectore nullo modo scissum aut dissectum foret. Late pateat ab extremis oris in ambitum cubitis circiter octo; a nulla parte neque nimis affectata artificiosi operis elegantia elaboratum; si textile reticulatum addatur, hoc non specioso sit artificio ornatum (2).

35. *Tabella pacis* gestatoria aliquo piae caelaturae ornatu sit insignis: puta, imagine Pietatis expressa; latitudineque constet unciarum octo (?), longitudine duodecim (?) circiter: a tergo manubrium habeat eiusdem materiae (3).

36. *Tabella Secretarum* non quernea, non nucea, neque e ligno subobscuro sit, sed ex abiete, aliave id generis arbore albicanti, ne pagina agglutinata obscurescat (4); late aliquanto amplius pateat, quam longe, coronicibus decore ornata; pro festis solemnioribus speciosior esse debet, cum coronicibus auratis, et pagina maiusculis impressa literis, auroque splendentibus (5).

37. *Tabernaculum SS. Eucharistiae,* polite elaboratum, piis mysteriorum Passionis Christi imaginibus exsculptum esse debet (?); intrinsecus tabulis populeis circumamictum quibus ab humiditate SS. Eucharistia defendatur (6); forma vel octangula, seu sexangula, vel quadrata, vel rotunda; in summo adsit imago Christi resurgentis, vel sacra vulnera exhibentis (7);

(1) Stola latior (*stolone*), ita incongrue appellata, quia non est stola, sed planetam complicatam *super stolam gestandam* repraesentat, nullas habeat cruces, sed earum loco tantum fasciolas ornamentales.

(2) Antiquatam nimis formam Gavanti moderati sumus.

(3) Velo coloris paramentorum instructa esse debet: et cum adhibetur, linteum ad illam abstergendam deferatur.

(4) Cessat cautelae occasio, si charta non agglutinetur.

(5) Vel aliter nobilior. Idem dicatur de binis tabellis ad *Lavabo* et ad evangelium S. Ioannis, quae tamen, de more, altius magis quam late pateant.

(6) Si necesse sit, data loci conditione.

(7) Vel Crux simplex aut Crux cum sufficientis magnitudinis Crucifixo, nisi haec inter candelabra locari possit.

tum bene clave sit munitum, quae etiam auro liniri deberet; a fronte altaris summa procul collocatum exstet, non minus cubito uno, et unciis sexdecim, ita ut corporale late expandi, et pyxis, si casus accidat, commode in altari poni possit; neque sub eo sit ullum armariolum, neque asservandis quidem libris, supellectilive ecclesiae sit locus. Panno serico albi coloris intus ab omni parte vestiatur; ostiolum habeat, ab anteriori parte ornatum sacra imagine Christi Domini crucifixi, aut resurgentis, aut vulneratum pectus exhibentis, aut alia pia effigie (1).

38. *Tela stragula altaris,* ad illud operiendum, finitis Missis, longitudine ac latitudine sit, quae totam illius mensam contegat undique, et paullo amplius; item laciniis brevioribus ab omni parte decore cincta; colore sit viridi (2).

39. *Thuribulum,* cum quadruplici catenula et operculo; catenularum autem longitudo sit cubitorum duorum, et unciarum circiter duodecim (?).

. . . .

40. *Tunicella subdiaconalis* similis sit Dalmaticae diaconali, de qua supra; excepto quod angustiores debet habere manicas, et longiores (*Caerem. Episc.*, lib. I, cap. 10).

41. *Vas Hostiarum* rotundum sit, et late pateat uncias quatuor, pluresve, ut Hostiae inde promi commode possint, utile quoque erit laminam plumbeam rotundam, serico vestitam, Hostiis ipsis superimponere, ut earum curvatura tollatur

42. *Vas pro abstergendis calicibus et lavandis corporalibus,* aeneum paretur, instar pelvis, binis manubriis constans, atque ab uno labro ad aliud, cubito uno, et unciis octo, pluribusve pro ratione supellectilis lavandae, oreque eminenti, per quod, quasi per canalem, aqua lotionis inde paullatim in sacrarium effundi possit, quod vas huic usui tantum sit reservatum.

43. *Velum calicis* ab omni parte cubito et unciis duodecim late pateat; ab oris undique opere serico, auro, argentoque tenuiter ornatum.

44. *Velum pyxidis* sit pretiosum, et quale saltem dedimus calici (3).

(1) Posset intus et vestiri alio pretioso panno, v. gr. ex tela aurea vel argentea, aut lamina metallica, vel etiam ligno, deauratis.

(2) Aut alio subobscuro, numquam nigro.

(3) Sit semper vel albi coloris, vel aureum aut argenteum.

45. *Velum pro portanda SS. Eucharistia in processionibus eiusdem* (1), sit longum sex cubitis; latum, ut veli tela.

46. *Velum subdiaconale* longum item cubitis sex; latum sit, quanta est veli propria latitudo.

47. *Umbella*, quae super altare ponitur, undique late pateat, ita ut altare ipsum et Sacerdos ibi celebrans omnino contegantur, qua ille et altare a pulvere, omnique labenti sorde defendantur (2), ab altari tamen decore elata, ut facile quoque purgari queat.

48. *Umbella* alia, quae defertur super SS. Eucharistiam in processionibus, undique habere debet ornatum duplicium fasciarum quae duodecim circiter unciis longe pendeant, iisque fasciis consutae sint ab omni parte fimbriae cum filamentis satis prolixis; hastile inseratur inter utramque fasciam (3), quod recte extendat latera Umbellae; hastilia item picta paribus inter se spatiis disposita, quibus illa tolli et gestari possit, quatuor plurave, pro eiusdem Umbellae magnitudine supponantur; color autem albus convenit huic Umbellae.

49. Et haec de supellectili sacra, seu ministeriali, ad communem Missam.

§ 2. *Propria in Missis Episcoporum.*

50. Quia vero supra meminimus episcopalium indumentorum, occasione data in Missali, non erit abs re, si hoc loco addamus eorundem indumentorum formam et mensuram, ordine servato, quo eadem induit Episcopus.

51. *Caligae* ita longae debent esse, ut usque ad genua protensae ligulis in ea parte adstringantur.

52. *Sandalia*, seu *Calcei*, e solea integra subtus constent, a parte autem superiori ornata, et ex serico panno leviori, quo et caligae (4).

---

(1) Et pro benedictione cum SS. Sacramento, semper album, etiam feria VI in Parasceve.

(2) Non semper hunc finem attingit umbella, sed manet ratio maiestatis et venerationis; saltem super altare maius et SS.mi Sacramenti apponatur, nisi fornice, qui illam ob suam structuram non comportet, suppleatur.

(3) Usus romanus hanc hastam, seu telare, non admittit.

(4) Qualitas panni, hodie ex tela auro vel argento mixta pro Episcopis adhibetur; pro aliis vero qui pontificalium usu gaudent, singulis in locis, iuxta qualitatem Celebrantis, innuetur.

53. *Tunicella* et *Dalmatica* amplioribus manicis, quam diaconalis (?) et ex eadem materia, qua caligae (1) constent; longae et latae sint, ut de [Tunicella subdiaconali et de] dalmatica diaconali diximus.

54. *Chirothecae* debent esse contextae, et circulo aureo insigniter ex extrema parte ornatae.

55. *Subbiretum mitrale* formae rotundae sit, non quadratae.

56. *Mitra pretiosior*, e serico auro (2) intexta, gemmis et margaritis, acusque opere [aureo] ornata. Altera *auriphrygiata*, sine gemmis, sine laminis aureis, vel argenteis; sed, vel aliquibus parvis margaritis composita, vel ex albo serico auro intermixto, vel ex tela aurea simplici, sine laminis vel margaritis. Tertia sine auro, ex *simplici serico* damasceno vel alio, aut etiam linea, ex tela alba confecta, rubeis laciniis seu frangiis e vittis pendentibus... cornua item duo a summo praeseferens; duas etiam lineas in humeris pendulas habeat, quarum extremitates laciniis constent.

57. *Annulus*, ex auro puro solide conflatus, palam habeat cum gemma, in qua nihil sculpti esse debet (3).

58. *Gremiale* longe constet cubitis circiter duobus, late cubito uno tantum et unciis item circiter duodecim; undique cinctum laciniarum aureo, argenteove intextarum ornatu.

59. *Baculus pastoralis*, a parte ima acutus, a media totus rectus, a summa retortus esse debet, orario, aut sudario non ornatur, si episcopalis est; longitudine recta est, cubitorum trium et unciarum duodecim; pars vero retorta totidem unciis, aut paullo altius eminet; a summa rectitudinis parte, est crassi-

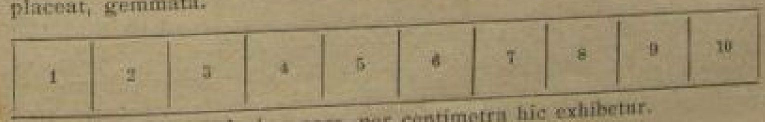
Cubiti, qui ex unciis 24 constat, tertia pars unciatim delineata haec est.

---

(1) Scilicet, ex simplici serico, quicumque sit Celebrans, pontificalium usu gaudens, ob commoditatem.

(2) Hodie semper argento.

(3) Ex hodierno more, non prohibetur insculpta pia imago (*cammeo*). Etiam Crux pectoralis sit aurea, vel saltem inaurata, et si placeat, gemmata.

Metri decima pars, per centimetra hic exhibetur.

tudine orbiculari unciarum circiter septem, quae prope ad imam partem descendens paullatim diminutam unciis quinque constat (1); connectitur autem cum illa parte recta aliquo opere caelati argenti, quod, sexanguli formam exhibens, sacris ornatur imaginibus (2).

ARTICULUS II.

De nitore et munditia sacrae supellectilis.

1. Deprompsimus haec ex *Actis Ecclesiae Mediolanensis* ...... omissis iis, quae movere nos debent ad procurandam omnem munditiam in ministerio Missae...

2. Igitur altaria bis singulis annis, cum sudum est, a finitis Missis ad Vesperum, spoliata sint, et suppedanea item amota, ut sicci aeris sentiant beneficium, quo tempore tum altaria ipsa undequaque mundentur, tum suppedaneorum pars, quae subter est.

3. Cum mappae mutantur et pallia, *altaria* quoque ipsa mundentur, arundinea scopula, tela etiam cerata, quae sacro lapidi haeret leviter purgata, sive lapis sit insertus sive totum altare capiens; quod si aliquo casu accideret, ita tectum non esse, ob reverentiam sacri chrismatis, ne purgetur tangaturve (3).

4. *Icones*, cum ornamentis suis, SS.mae Eucharistiae *Tabernaculum*, et quaecumque huiusmodi picta, vel inaurata, adiuncta sunt altaribus, item *Umbellae* superimpendentes, singulis mensibus mundentur, caudis vulpinis, aut arundinea scopa.

5. *Suppedaneum altaris* quotidie mundetur arundinea scopa, si in eo sit facienda Missa.

6. *Arcula ad sputum* excipiendum... circumfricetur et purgetur octavo saltem quoque die.

7. Item fenestellae *Urceolorum* eodem tempore bene purgentur.

---

(1) Hodie a summo ad imum aequali constat diametro.

(2) Communiores simplicem foliorum caelatorum formam exhibent.

(3) Intellige, a laicis aut clericis in minoribus. Sed, si altaria iam lota fuerint, haec cautela non urget.

8. *Candelabra, Cruces, Thuribula,* et reliqua supellex argentea, quantum fieri possit, manibus nudis ne contrectetur, sed adhibito panno, aut vero parte quae argentea non sit capiatur antequam recondatur; excutiatur, si quid pulveris, cerae, aut macula accesserit, et extergatur leniter, adhibito lineo et molli panno; condita autem sit unaquaeque res theca sua, ne quid sordium accipiat; cum aliquid tamen purgatione egere visum fuerit, palea combusta adhibita, panno lineo leniter mundabitur, quod si quid valde sit denigratum, puta thuribulum, ignis causa, aut etiam multa cera adhaeserit, in lixivia, cui sal sit admixtum, ebulliente detergendum erit, adhibito penicillo ex setis suillis confecto; caveatur tamen, ne, si quae pars inaurata sit, aurum vi salis deteratur, et consulantur periti.

9. *Calices* bini, et *Patenae* binae, saltem ubi duodecim Sacerdotes Missam faciunt, quintodecimo quoque die, levi manu aqua tepida laventur; sexto quoque mense, sapone molliori, tuncque post quartam horae partem, qua maneant in sole, calida lixivia bene abluantur, adhibendo penicillum aliquem, ad saponem bene amovendum, praesertim ubi fuerit caelatura. Poterit etiam id fieri furfure cocto, et tunc statim aqua munda bis aut ter abluendi essent; praestetur vero ab eo, qui in Sacris sit, et in vase, ei usui et lavandis corporalibus, de quo supra, tantum destinato; quod ex ablutione superfuerit, in sacrarium fundatur. Ubi vero minor sit numerus Sacerdotum, rarius id fieri poterit, ex proportione numeri Sacerdotum et dierum.

10. *Supellex inaurata*, aut inargentata, eadem cautione tractetur, qua argentea; si semper est exposita, octavo quoque die panno lineo tergatur molliter; si recondenda sit, teque die panno lineo tergatur; tunc poterunt etiam inaurata sapone aut furfure purgari, ut dictum est de calicibus.

11. *Candelabra*, et cetera ex *aurichalco*, tractentur adhibito panno, vel ferrea summitate capiantur; si perpetuo usu adhibeantur, terno quoque die a pulvere et cera, si forte defluxerit, mundentur; si reponenda sint, tunc etiam id fiat. Praeterea, quarto quoque mense, nisi nunquam fuerint exposita, abstergantur diligenter pulvere pumiceo, aut eo, quem dicunt tripoli (quem aestivae muscae fugiunt), adhibito corio bubalino; aut si utrumque desit, latere in tenuissimum pulverem redacto, et loco corii, panno asperiore, quem dicunt *saia*, nullo vero modo, hac ratione adhibenda erit aqua. Ni-

tidiora fiunt (sed non diu durat nitor), si fricentur malo medico seu massilico (vulgo *arancio o limone*) et marmore trito, seu vice malorum, uvis agrestibus, vel herba acida, deinde aqua bene abluantur; tum siccentur, et soli exponantur; aceto numquam abstergantur. Recondita vero huiusmodi, tubulis crassioris chartae, aut saccis lineis, amicta habeantur, qui pulverem arceant, ut nitida et lucida semper habeantur.

12. *Lampades vitreae*, quae sunt quotidiani usus, quintodecimo quoque die, furfure et aqua calida abstergantur.

13. *Urceoli*, praeter id quod quotidie fit, singulis mensibus diligenter purgentur, adhibito ovorum cortice bene contrito, cum ligneolo aliquo instrumento, ad sordiculas bene eluendas; aut vero alia ratione, si quae aptior inveniatur; opercula urceolorum quotidie, cum reponuntur, bene siccentur, si madeant.

14. *Pelviculae* eorundem quotidie abstergantur, siccenturque si stanneae fuerint. Tertio quoque mense lixivia ferventi laventur, et avena vel farre vestito, seu ovorum cortice contrito, fricentur; post iterum aqua lotae in sole siccentur, et panno lineo mundo abstergantur.

15. *Aenea vasa*, pro ablutione calicum, etc., antequam adhibeantur, et post, bene abluantur; bis vero, singulis annis, abstergantur accurate, si opus est, latere contrito vel arena et aqua; si stanno sint illita, adhibeantur furfur et aqua.

16. *Instrumentum ad hostias* conficiendas, cum eo usus fuerit sacrista, seu alius, oleo perfundat, et utramque partem charta interposita simul iungat; quae in exteriori parte fuligo haeserit, abradat, postea eandem partem crassiore panno tergat, et in loco decenti reponat.

17. Linea omnia: *albae, amictus, superpellicea, mappae, panni*, et si quid aliud est divini cultus gratia paratum, separatim ab indumentis domesticis quibuscumque laventur...

18. Ternae *altarium mappae*, superior quidem singulis mensibus, inferiores vero quater in anno mundae apponantur.

19. Bina *Corporalia* tertia quaque hebdomada. Binae *albae*, decimoquinto quoque die, *cinguli*, alternis mensibus; *manutergia* altarium, bini *amictus*, octo dierum spatio mutentur (1); et haec saltem, ubi duodecim Sacerdotes Missam faciant. Ubi autem pauciores sint Sacerdotes, ex defectione numeri Sacerdotum, poterit augeri pro rata parte numerus dierum; et e contra, ubi plurimi Sacerdotes, minuendus quoque erit numerus dierum.

(1) Melius videtur idem de amictibus dicendum, quod sequenti numero.

20. *Purificatoria* singulorum Sacerdotum (convenit enim cuique suum) spatio octo dierum, vel ad summum quindecim.

21. *Superpellicea*, quae usui vario sacerdotalium aut clericalium ministeriorum destinata sunt, ad eandem fere rationem.

22. In *suppedaneo armarii*, seu mensae, ubi Sacerdos consistit sacra indumenta sumens, perpetuo stratus sit crassior pannus, ne qua parte alba foedetur.

23. *Lintea* sacristiae, ad manus extergendas, singula hebdomada munda ponantur; tum, valde humido coelo, quotidie siccentur admota igni.

24. *Mappae*, ad sanctae communionis usum, contractiores quidem alternis hebdomadis, maiores vero alternis mensibus mutentur.

25. Quod autem haec mutationum intervalla praefiniantur, non ideo tamen extraordinarie quoque fieri non poterunt, si oporteat: puta, si ex labe, quae forte aspersa sit, aut alia de causa.

26. Praecipuis solemnitatibus munda omnia adhibeantur, et pulchriora.

27. *Mappae altarium*, Missis finitis, contegantur stragulis suis, prius vero leviter purissima scopula, eius generis quod vestimentis domesticis adhibetur, proprie tamen ad eum usum destinata, purgentur; ipsa stragula, singula hebdomada, diligenti agitatione a pulvere mundentur, praeter id quod etiam quotidie mane eadem levius excuti debent; tum aeri, tertio quoque mense, exponantur.

28. *Corporalia* et *purificatoria*, cum removentur, ut alia adhibeantur, ponantur in arcula seu canistro, ad eum tantum usum destinato; et antequam dentur foras ad lavandum, ab eo qui sit in Sacris laventur, in proprio vase, de quo supra, lixivia (?) et sapone adhibito, et mox bis aqua sola abluantur; quod ex lotione superest, in sacrarium fundatur.

29. *Albae* et *superpellicea* lavata crispanda dentur; quoties reponuntur, apte saltem contorqueantur, si non crispentur.

30. *Corporalia* item dentur personis peritis, ut amylo inducto ea durescere faciant, et complicent praescripta ratione; tempus huic operi aptum erit a mense maio ad octobrem.

31. Recondantur autem haec linea omnia bene sicca, et complicata, separatim locis suis, ut sint in promptu; apponanturque rosae siccae et lavandula aut similia, tum ad maiorem munditiam et elegantiam, tum ut a tineis libera sint.

32. Nullus Sacerdos ad Missam faciendam accedat foedis calceis aut crepidis . . . .

33. Habeatur etiam in sacristia *scopula*, qua Sacerdotes, et clerici utantur ad vestimenta communia mundanda, antequam sacra induant.

34. Omnia indumenta distinctis propriis scriniis habeantur, et secundum coloris pretiique varietatem; linea quoque pro genere et pretio sint distincta, appositis schedulis.

35. *Casulae* recondantur ductilibus capsis, quae in armaria inseruntur, atque posita crassiore charta, quae fundum capsae contegat, appositisque siccis rosarum foliis et lavandula aut similibus; ponatur casula cum stola et manipulo suo; mox aliae eiusdem generis, pro altitudine capsae; addantur bursae corporalium, et integumenta, si adsint, missalium; recondantur vero casulae bene extensae, sine ruga aut plicatura. Eodem modo *dalmaticae* et *tunicellae*, supra omnia autem alia charta sit, ut res mundiores serventur. Quae sunt ex aureo vel argenteo panno, aut ornamenta habent auro vel argento asperiora, habeant pannum inter utramque superficiem, ne confricata corrodantur.

36. *Pluvialia*, maxime si aurea vel argentea sint, vel recondantur in amplo armario extensa, vel plicata recondantur; ita tamen, ut nullo modo inflectatur quae pars pensilis a tergo est (vulgo caputium), et interponatur pannus, ut dictum est.

37. Quandocumque extrahuntur haec indumenta, substernatur eis mappa munda, immo et stragulum supersternatur, si aliquo spatio relinquenda sint.

38. Quae raro adhibentur, quandoque in sereno coelo explicata exponantur; ne forte mucescant, vel male oleant; sed non in sole; poterit id fieri mense maio et septembri, et semel in hieme pro opportunitate temporis.

39. *Pallia altarium* semper habeantur, si fieri possit, suis telaribus extente affixa, ut supra diximus, poteruntque uni asserculorum structurae duo affigi diversi coloris, ut pro diei conditione necesse non sit, nisi vertere telaris faciem. Ita in amplo armario erecta habeantur, dempta linea filamentorum (quam vocant frangiam) quae assuta non sit; interponatur autem pannus, sive inter duas palliorum facies in armario,

sive inter pallii et altaris faciem, ad vitandam eam, quam supra diximus, confricationem; commodum vero erit, pannum adeo esse latum, ut utramque telaris faciem, et sic pallia ab utraque parte affixa contegat: et ita in media sui parte affixus telari, nunc quidem hinc inde extendatur, et ab omni latere ligaculis connectatur: nunc vero ad unam partem tantum, prout duas facies telaris aut unam contegere oportuerit. Quod si plicanda fuerint, ita fiat, ut, si quae Crucis species aut imago affixa est, non inflectatur, cautioque adhibeatur, si oportet, interpositi panni.

40. *Tapetia* crassioresque panni, ad soli externendi usum, cum recondenda sunt, prius purgentur cera, et si quid aliud sordidum inhaeserit; aeri post exponantur, et diligenter exagitentur; ad excutiendum pulverem scopula bene mundentur, et ita complicata suis locis recondantur.

41. Sacristiae fenestrae saepe pateant, sereno siccoque coelo, cum capsulae ductiles paullum educantur, ut etiam, quae intus sunt, sentiant aeris beneficium.

42. Ceterum ea debet esse reverentia erga sacram supellectilem, tamquam divino servitio mancipatam, immo tamquam sanctimoniae participem, quae nimirum est sanctitatis instrumentum; unde et sancta ea vocatur saepe in Scripturis sacris, pontificiis legibus, Patrumque monimentis, ut nihil eiusdem, non modo negligatur, verum etiam exquisita cura et diligentia colatur. Non enim, ut ait sanctus Hieronymus, *Epistola ad Theophilum Alexandrum*, inania ea sunt, quae quasi sensu carentia sanctimoniam non habere dicuntur; sed ex consortio Corporis et Sanguinis Domini, sublimi maiestate sunt veneranda (1).

43. Lege quaeso quae Tobias noster in hanc causam collegit, cap. 77, de sacris templis, parte prima, ubi docet, ideo prohiberi plurima circa eandem; videlicet:

Primo: non omnem suppellectilem tangi posse a quocumque.

---

(1) Numquam satis insistendum putamus circa nitorem et munditiam praesertim Corporalium et Mapparum altarium; quum saepe talia lintea super Mensa Domini exhibeantur, quibus certum est, nequaquam quemlibet vel vulgarem hominem in quotidiana mensa aequo animo fore usurum.

Iuverit hic subiicere, quae de nitore ornatus altaris cl. Van der Stappen (*S. Liturgia*, t. III, q. 71) scribit: « Speciosior prae omnibus altaris ornatus, et omnis decoris initium, est munditia. Etiamsi forsan e pauperioribus sit ali-

Secundo: neque a quocumque quandocumque ablui posse, aquamque lotionis in sacrarium proiiciendam esse.

Tertio: quae usui amplius esse non possunt, ea nequaquam in profanos usus detorquenda esse, sed ea comburenda esse, et cineres in sacrarium inferendos...

Quarto: nec alienari posse, vendi, oppignorarive, exceptis quibusdam casibus, de quibus sanctus Ambrosius (*lib. I Offic., cap. 41*), et habentur in Breviario quarta die infra octavam S. Laurentii. Vide ibi. Addit ille exempla multa piorum hominum, et e converso indignationis omnipotentis Dei contra sacrilegos, impios et desides in hoc genere, ad quem lectorem remittimus, ne instituti nostri metas transeamus.

---

qua ecclesia, paupertas non impedit quominus nitida sit et munda: pauperior ornatus munditia nitescit et fulget, squalore pretiosissimus sordet et vilescit.

« Diligentem liceat invocare omnium attentionem super decentia et munditia partis posticae altaris, ubi a pariete parum distat; ibi reperire est, ad commoditatem plerumque custodis seu sacristae, quasi appendicem sacristiae, et invenire emunctoria, candelas, candelarum reliquias, candelabra, tabellas, oleum lampadum, vas aquae benedictae, antipendia, etc.; nonnumquam locum opplet crassus pulvis!

« Attamen Mensa Domini ibi prostat, eheu! despecta, ibi habitat in tabernaculo suo Christus Dominus, quem circundant Angeli, faciem suam velantes!

« Quare, curam diligentissimam habere de totius altaris nitore, huic nitori et decentiae strenue invigilare, sit pium ac honorificum Sacerdotis ecclesia rectoris studium et officium, ut si fidelis fuerit sanctuarii Domini custos, glorificari inde mereatur ».

TITULUS II.

De variis officiis clericorum sacris ministeriis operantium.

CAPUT I.

DE OFFICIIS CLERICORUM IN SOLEMNIORIBUS FUNCTIONIBUS

ARTICULUS I.

De officio thuriferarii.

1. De modo ferendi thuribulum, nec non de exsequenda thurificatione documenta iam tradidimus in hoc libro I, tit. I, cap. I, *De Caeremoniis quae fere sunt communes cuicumque sacrae actioni*, n. 15 et seqq. Praesenti autem capite tituli secundi officium thuriferarii perbreviter innuemus, ut in memoriam redigamus actiones, quae ad ipsum pertinent in unaquaque sacrarum functionum.

§ 1. *In Vesperis solemnibus.*

2. Thuriferarius, superpelliceo indutus, se comitem addet ceteris de clero, quibuscum in chorum veniet ad locum suum: congruet et cum illis in sedendo, stando et genuflectendo.

3. Sub hymni exitum, * vel prius, iuxta loci et consuetudinis diversitatem (1), perget ad abacum vel in sacristiam, ad

---

(1) Thuribulum praeparari poterit in sacristia, vel ad abacum seu credentiam, praesertim si sacristia longius absit a choro. Si paratum ad abacum fuerit, advertatur ut in promptu sit ignis convenienti loco. A.

sumendum thuribulum cum navicula; redibit in chorum dum canitur antiphona quae praecedit *Magnificat:* et se sistet apud altare a cornu epistolae, nisi thurificandum sit altare SS. Sacramenti.

4. Sin e choro exeundum erit propter thurificationem praedictam, se cum acolythis coniunget in medio choro aut presbyterio.

5. Quum Celebrans ad altare ascendet, thuriferarius, nullam faciens genuflexionem, illuc a latere ascendet ad cornu epistolae * super suppedaneum, tradet naviculam primo pluvialistae, deinde thuribulum apertum offeret Celebranti.

6. Caveat, donec Celebrans non benedixerit incensum, ne demittat, neu thuribulum claudat.

7. Post benedictionem incensi, claudet thuribulum, quod tradet primo pluvialistae, a quo naviculam recipiet, eamque tenens utraque manu ante pectus, de altari a latere descendet, ibique morabitur donec durabit altaris thurificatio.

8. Si altare SS. Sacramenti erit incensandum, efficiet, dum discedet, genuflexionem ad altare, et reverentiam ad chorum, simul cum ceroferariis, et procedens ante ipsos gradu quidem gravi, sed minime artificioso, perget ad altare Sacramenti. Quo quum pervenerit, genuflectet (1), atque ibit ad latus epistolae, ut ascendat et ministret thuribulum, uti dictum est.

9. Thurificatione absoluta, recipiet thuribulum a primo pluvialista, ac si ad chorum ex altari SS. Sacramenti sit redeundum, se coniunget cum ceroferariis, quibuscum genuflexionem efficiet, eodemque ordine ad chorum revertetur.

10. Si thurificandum praeterea sit aliud altare, vel sola imago, iuxta loci consuetudinem (2), eadem se geret ratione ac in superioribus numeris 8 et 9, et reversurus ad chorum, genuflexionem una cum ceroferariis efficiet, et in chorum redibit.

11. Postquam in chorum ventum erit, abscedet ab acolythis, ut cum Celebrante et pluvialistis unam eandemque efformet lineam, et subsistet versus cornu epistolae, ad dexteram primi acolythi, quo loco efficiet reverentiam ad chorum, deinde genuflexionem ad altare, quum illuc una cum acolythis pervenerit.

(1) Posset etiam statim versus cornu epistolae recedere, exspectans ut una cum aliis genuflectat, ita eos qui sequuntur minime impediet.
(2) S. R. C., n. 3547.

12. Ascendet postea ad altare, ut superius notavimus, tradet thuribulum, et post altaris thurificationem recipiet, advertens ut naviculam super abaco relinquat.

13. Prosequetur pluvialistas, et quum Celebrans ad suum locum venerit, ministrabit thuribulum primo pluvialistae, qui Celebrantem thurificabit. Si plusquam duo sint pluvialistae, thuribulum a primo receptum tradet ultimo (1), qui debebit cleri thurificationem peragere. Attendat hoc tempore, ut stet ad dexteram pluvialistae ipsius, et attollat pluviale eius, ut libere possit inter thurificationem brachium movere.

14. Recepto a pluvialista thuribulo, eum thurificabit primum, * binis duplicibus ductibus, dein Caeremoniarium et inservientes clericos, postremo populum, quo ordine superius, capite IV, de thurificatione, demonstratum est, et functus officio suo, ad deponendum thuribulum cum navicula revertetur.

15. Redibit postremo in chorum, et se adiunget clero, quocum, officio absoluto, de choro discedet.

§ 2. *In Matutino et Laudibus solemnibus.*

16. In Matutino solemni, simul cum clero ad chorum incedet loco sibi debito, neque ullo fungetur speciali munere, quod relationem habeat cum ipsius officiis in Matutino.

17. Ad Laudes, officium suum exercebit sicut in Vesperis, siquidem nullum intercedit discrimen. Id tantum monemus, quod ad canticum *Benedictus* non solet altare SS. Sacramenti sive aliud, praeter chori altare, thurificari.

§ 3. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.*

18. Thuriferarius sumet in sacristia vasculum aquae benedictae cum aspersorio, sese addet ceroferariis, reverentiam efficiet cum eis ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae, eisque praeibit in accessu ad altare.

19. Perveniens ad presbyterium, si clerus in choro aderit, transibit in dexteram partem prioris acolythi, ut unam efficiat lineam cum Celebrante, Ministris et acolythis, cum ipsis reverentiam ad clerum in choro faciet, et perget ad altare.

20. Quo quum venerit, genuflexionem ad ipsum efficiet,

(1) *Caerem. Epp.*, II, III, 12.

accedet ad dexteram Diaconi, genua submittet in gradu infimo, atque immersum aqua benedicta aspersorium Diacono ministrabit.

21. In aspersione autem sequetur Celebrantem et Diaconum, ad dexteram huius incedens, ut aquam benedictam ministret, quum opus fuerit.

22. Aspersione peracta, ponet super abacum, vel in sacristiam referet, vasculum aquae benedictae cum aspersorio, et advertet animum ad actiones, quae ei pro Missa solemni sequuntur praescriptae.

§ 4. *In Missa solemni.*

23. Sese acolythis adiunget, quibus praeibit manibus iunctis (nisi thuribulum deferat) in accessu ad altare, advertens ut ad Crucem vel ad imaginem principem sacristiae reverentiam efficiat, et ad fores ipsius se aqua benedicta signet.

24. Postquam cum ceroferariis ante altare venerit, facta genuflexione, perget ad sumendum thuribulum, quod in promptu esse debebit, cum ipso naviculam quoque deferens ad latus epistolae, quum Celebrans confessionem erit absoluturus.

25. Celebrante ad altare ascendente, ascendet a latere thuriferarius, naviculam tradet Diacono, et Celebranti obiiciet thuribulum, quod deinde tradet Diacono, et ab ipso recipiet naviculam, quam super abacum locabit. Legile seu cussinum cum Missali amovebit ab altari, thurificationis respectivi lateris tempore, postea illuc referet.

26. * Deinde exspectabit ad dexteram Diaconi, aliquantulum retro, ut recipiat thuribulum, posteaquam Diaconus Celebrantem thurificaverit, et referet ad abacum vel ad sacristiam, et redibit in chorum ad locum suum, vel si chorus non erit, apud abacum.

27. Ubi cantata sit epistola, receptum thuribulum referet ad altare, quo tempore Celebrans leget evangelium, loco praedicto subsistens.

28. Ad Caeremoniarii nutum, ascendet ad altare, naviculam tradet Diacono, thuribulum obiiciet Celebranti, et postquam incensum erit benedictum, recipiet naviculam, quam relinquet super abaco, et thuribulum in caeremonia deferens, sese adiunget ceroferariis, in medio presbyterio, ante altare.

29. Genuflexionem ad altare, et reverentiam ad chorum

efficiet cum Diacono, Subdiacono et acolythis, quibus praeibit, et subsistet loco quo canetur evangelium, prope sinistram Diaconi, fere eadem linea cum acolytho priore, qui erit dextrorsum Subdiaconi.

30. Dum Diaconus canit *Initium* vel *Sequentia sancti evangelii*, occludet thuribulum, appropinquabit ad dexteram Diaconi, eique illud ministrabit.

31. Recepto a Diacono thuribulo, redibit eodem ac antea loco, aperiet paullum thuribulum, quod manu dextera sustinebit, neque agitabit interea dum canetur evangelium.

32. Fine facto canendi evangelii, rursus claudet thuribulum, et profectis ceroferariis cum Subdiacono, tradet thuribulum Diacono, qui Celebrantem incensabit, ac thuribulum thuriferario restituet.

33. Hic, thuribulo recepto, tardo gradu incedens, se sistet in medio presbyterio ante altare dum a Celebrante intonabitur *Credo*, et ad verbum *Deum* caput inclinabit. Genuflexione deinde facta, abscedet inde, ac thuribulum deponet.

34. Tum redibit in chorum ad locum suum, vel prope abacum.

35. Si non cantabitur *Credo*, quin thuribulum ad abacum referat vel ad sacristiam, subsistet ad latus epistolae, prope altare.

36. Quum canendi *Credo* factus erit finis, redibit ad sacristiam, resumet thuribulum cum navicula, et reversus ad altare subsistet in latere epistolae.

37. Quum Subdiaconus de altari descendet, ipse ascendet cum thuribulo et navicula, quam tradet Diacono, ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti. Ubi Celebrans benedixerit incenso, thuriferarius thuribulum occlusum tradet Diacono, a quo recipiet naviculam, descendet ex altari, naviculam super abaco relinquet, ac si nemo alius aderit, transibit ad alteram altaris partem, et ascendens iterum altare, amovebit, cum cussino vel legili, Missale ab altari eodem, propter thurificationem peragendam.

38. Praesto erit in plano apud latus epistolae sub exitum thurificationis, seque adiunget Diacono, stans sinistrorsum eius, eumque ad chori thurificationem prosequetur.

39. Postquam Diaconus Subdiaconum thurificaverit, recipiet ab eo thuribulum a dextris, incensabit binis ductibus duplicibus Diaconum ipsum, deinde Caeremoniarium et clericos, postremo populum, et revertetur ad thuribulum deponendum.

40. Si thuribulum deponat ad abacum, pulsabit campanulam ad trisagium, ac ibi genua flectet. Tempore *Memento* recipiet thuribulum cum navicula, et se sistet apud altare, prope cornu epistolae.

41. * Si mos fuerit ad sacristiam accedendi et ad altare redeundi una cum funalia gestantibus, ad cantum trisagii eiusdem, advertat ut reverentias ad chorum in recessu, et genuflexionem etiam in reditu rite faciat. Tunc campanulam ad *Sanctus* pulsabit alter ex acolythis.

42. Fere sub tempus orationis *Hanc igitur* etc., naviculam praebebit Caeremoniario, eique obiiciet thuribulum, in quod ille immittet incensum, ipsumque thuribulum tradet Caeremoniario, qui SS. Sacramentum ad elevationem tum Hostiae tum Calicis incensabit, vel Sacramentum incensabitur ab ipso thuriferario. Si non thurificabit, advertat, sicut supra innuimus, ut campanulam ad elevationem pulset, nisi acolythus id faciat.

43. Post elevationem, thuribulum referet ad abacum vel in sacristiam, unicum flectens genu in plano, et in chorum redibit, sive apud abacum, functus omni in Missa solemni suo munere speciali.

44. Poterit autem succedere in Caeremoniarii vicem, ad comitandum Subdiaconum, quum osculum pacis ille in choro ministrabit, nisi id praestet acolythus.

45. Sin autem fiet communio, manentibus ceroferariis genuflexis cum intorticiis etiam post elevationem, advertet ut a Subdiacono recipiat velum humerale sub finem *Pater noster*, et post consummationem ad altare deferat ampullas (1). * In reditu ad sacristiam, ut in accessu se geret.

§ 5. *In Missis solemnibus ferialibus.*

46. De rebus pro Missa solemni superius indicatis nil immutandum occurrit. Id in memoriam revocamus, ut, quemadmodum in Missis solemnibus, in quibus fiet communio, recipiat velum humerale a Subdiacono, et post consummationem ampullas ad altare deferat.

47. Quod ad genuflectendum attinet ad orationes, et post elevationem, sese accommodabit rationi, qua chorus utetur.

(1) Si alii clerici, non vero acolythi, gestabunt intorticia, thuriferarius acolythorum vice non fungetur, ut hac et sequenti paragrapho adnotamus. A.

§ 6. *In Missa solemni quae ante SS. Sacramentum expositum celebratur.*

48. In accessu ad altare, prima vice, * et quoties e presbyterio egredietur et ingredietur, efficiet duplicem genuflexionem.

49. Quum ascensurus erit ad altare, ut thuribulum Celebranti praesentet, quumque descenderit post traditum Diacono thuribulum, genuflexionem simplicem in plano exsequetur.

50. Ad trisagium et ad elevationem campanula minime pulsabitur, * si mos iste servatur.

51. De reliquo nil est notandum, diversum a rebus superius praescriptis. Monemus tamen, quod omittuntur reverentiae quae ad clerum in choro fieri solent.

§ 7. *In expositione et benedictione SS. Sacramenti* (1).

52. Si translatio SS. Sacramenti ab uno ad alterum altare fiet, thuriferarius praesto erit cum thuribulo ad altare expositionis, et absentibus aliis clericis, relinquet ibi thuribulum, et velum sacerdoti imponet, ac sustinebit umbraculum apertum super eum, a sinistris aliquantulum retro incedens, translationis tempore, ac biretum sacerdotis secum feret.

53. Sin vero immediate ad altare expositionis procedendum sit, faciet ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae reverentiam, et aliis praeibit clericis intorticia gestantibus.

54. Ad altare quum venerit, ibit prope latus epistolae, dum duo clerici intorticia sustinentes consistent in presbyterio a lateribus altaris, et Sacerdos cum ceteris clericis procedet ante infimum gradum. Ab omnibus tunc fiet simul genuflexio, et thuriferarius stabit loco praedicto.

55. Deinde, quum Sacerdos descendet de altari, accedet in medium, et naviculam ipsi praesentabit. Si clericus alter adsit, qui Sacerdoti dextrorsum assistat, hic naviculam a thuriferario accipiet. Thuriferarius stans offeret thuribulum apertum Sacerdoti, qui sine benedictione incensum in illud iniicet.

56. Iniecto, ut supra, incenso, Sacerdos rursus genua in medio gradu infimo flectet, et thuribulum immediate a thuri-

(1) Hanc paragraphum addidimus ex instructione ab A. lib. II posita.

ferario, qui prope illum genuâ flectet, vel per alium clericum, si aderit, accipiet, thurificabit SS. Sacramentum, et postea thuribulum ei restituet a quo acceperit.

57. Thuriferarius, recepto thuribulo, procedet in medium presbyterium ante altare: consurgent duo clerici intorticia sustinentes, addentur thuriferario, exsequentur ad SS. Sacramentum genuflexionem, et in sacristiam revertentur, praeeunte thuriferario. Si sacristia longius absit, poterunt thuribulum et intorticia exstincta prope abacum, vel alio congruenti loco, deponi, nisi postea alium Sacerdotem benedicturum hi clerici comitari debeant.

58. Clerici praedicti cum thuriferario, relictis his rebus in sacristia, redibunt ad altare, genuflexionem duplicem conficient in plano ante altare, deinde flexis genibus in infimo gradu a lateribus Sacerdotis permanebunt.

59. Antequam Sacerdos orationes recitet post Litanias sive alias preces, thuriferarius, cum clericis praedictis, redibit in sacristiam, ut recipiat thuribulum, praemissa duplici in plano genuflexione.

60. Fiet simul ab omnibus reverentia ad Crucem vel ad imaginem principalem sacristiae, quam iterabunt, rursus procedentes ad altare, una cum alio Celebrante, si prior benedictionem non erit largiturus.

61. Quum Celebrans et ceteri clerici accesserint ad altare, thuriferarius recedet versus cornu epistolae, clerici intorticia sustinentes ad latera altaris, ut supra, et Celebrans cum duobus clericis assistentibus subsistet ante altare. Genuflexionem duplicem omnes in pavimento conficient, et postquam e genuflexione assurrexerint, thuriferarius stabit.

62. Incepto hymno *Tantum ergo*, thuriferarius stans praesentabit thuribulum apertum Celebranti, in quod ipse Celebrans incensum sine benedictione iniiciet.

63. Deinde thuriferarius genua submittet a dextris Celebrantis, vel primi assistentis si adfuerit, et tradet thuribulum Celebranti vel primo assistenti, ac Celebrans SS. Sacramentum thurificabit.

64. Post thurificationem, Celebrans thuribulum restituet, quod thuriferarius referet in sacristiam (1), ac ad altare redibit, genua in infimo gradu flectens.

---

(1) Non incongruum videtur hoc loco subiicere adnotationem erudite elaboratam Praesulis Gardellini, relate ad thurificationem, quam quidem con-

65. Clauso tabernaculo, Celebrans assurget, et simul cum clericis intorticia ferentibus et thuriferario, qui hos sequetur, facta debita genuflexione, redibit in sacristiam, quo quum ventum erit, fiet ab omnibus reverentia ad Crucem, et sacram vestem quisque suam deponet.

66. Si referendum sit SS. Sacramentum ad altare, in quo iugiter asservatur, thuriferarius, si illius officio opus fuerit,

---

tendunt tribuendam esse SS. Sacramento tempore benedictionis: « Altera se offert discutienda quaestio, num scilicet thuriferarius, dum Sacerdos benedicit populum, debeat incensare Sacramentum. Silentium, quod tenent *Caeremoniale, Rituale, Instructio Clementina* et auctores fere omnes, qui ceteroqui nihil omiserunt de iis, quae in sacra hac actione servanda sunt, plane suadent, hanc incensationem esse omittendam: nihilominus Cavalerius (*Decret.* VII, n. 7) et Tetamus, qui eum sequitur (in Appendice, cap. III, art. 6, n. 47 et 48, in fine) innixi quodam decreto, quod dicunt Romae datum 16 Martii 1746, et rubrica Missalis (tit. 13), existimant, faciendam esse, vel saltem in arbitrio relinqui. Videtur tamen magis congruere contrariam sententiam consentaneam silentio *Caeremonialis, Ritualis et Instructionis*. Cur enim in his licet enumerentur ritus et caeremoniae omnes servandae, de hac una ne verbum quidem fit? Non alia est ratio, nisi quia locum habere nequit. Si quaeris cur, dicam: quia dignior, idest Sacerdos, iam Sacramentum thurificavit, nec inferior debet postea thurificationem iterare. Dum benedicitur populus, supplet vices incensi bonus adorationis odor. Nec me commovent assertum decreti et Missalis rubrica. Nam ad illud quod attinet, iam supra notavi, decretum illud non reperiri in Regestis S. R. C. ac penitus ignorari a qua Congregatione, vel cuius auctoritate datum fuerit; et forte nil aliud est, nisi privatum responsum ad consultationem factam alicui rubricarum perito, qui potius variam ecclesiarum consuetudinem attendens, quam rationum vim, respondit: *Servari posse alterutrum*. Quod vero spectat ad rubricam Missalis, longe diversa militat ratio. Ideo enim rubrica praescribit in Missa solemni:
Thuriferarius genuflexus in cornu epistolae ter incensat Hostiam cum
elevatur, et similiter Calicem, posito incenso in thuribulo absque bene-
dictione; tum quia unica est haec incensatio, quae ad Sacramentum adolen-
dum fit in Missa solemni, tum quia alius non est thuriferario dignior, qui eo
fungatur munere; nam Sacerdos celebrat, Diaconus ei assistit, Subdiaconus
impeditus est patena, Caeremoniarius invigilat, ut suo quisque fungatur offi-
cio. Id adeo verum est ut in Missa defunctorum, cum dignior thuriferario
Subdiaconus non sit impeditus, Sacramentum incensat, iubente rubrica: *Sub-*
diaconus non tenet patenam post Celebrantem, sed tempore elevationis
Sacramenti in cornu epistolae illud incensat. Contra vero, dum benedicen-
dus est populus cum Sacramento, curnam iteranda erit thurificatio per aco-
lytum, si iam ab omnium in ea actione ministrantium dignissimo, Celebrante
scilicet, peracta fuerit? Si has rationes parvi fieri oportere existimas, haud
contemnendum censeas librorum ritualium silentium, qui certe hanc thurifi-
cationem demandassent, quemadmodum iusserunt ad hymni cantum ante ora-
tionem (*Comment. ad Instruct. Clement.* § XXXI, n. 23) ». A.

Ceterum quaenam paritas inter elevationis ritum et actum benedictionis?

velum sumet humerale, imponet humeris Sacerdotis et umbraculum super eo gestabit; meminerit etiam biretum illius deferre.

67. Ad altare SS. Sacramenti claudet umbraculum, quod seorsim deponet.

68. Sacerdos ascendet ad altare, ac deponet velum humerale, quod recipiet thuriferarius.

69. Deinde omnes simul consurgent, et ut Sacerdos ante altare descenderit, fiet ab omnibus genuflexio, ac thuriferarius dabit biretum Sacerdoti, incedens, dum redibunt in sacristiam, a sinistris eius.

§ 8. *In Officio pro defunctis.*

70. In hisce officiis, quamvis solemnibus, non est thuriferario locus.

§ 9. *In Missa solemni de requie.*

71. In accessu ad altare se adiunget ceroferariis, quibus praeibit.

72. Ad altare quum ventum erit, ante ipsum efficiet genuflexionem, una cum acolythis sacrisque Ministris, et recedet ad suum in choro locum: si chorus non erit, sese addet acolythis apud abacum.

73. Ad introitum, et dum canitur evangelium, nequaquam adhibetur incensum.

74. Principio offertorii sumet thuribulum cum navicula, perget ad altare, et in plano laterali ipsius subsistet, ad latus epistolae.

75. Quum Subdiaconus, infusa in calicem aqua, de altari descendet, ascendet thuriferarius, qui, tradita Diacono navicula, obiiciet Celebranti thuribulum apertum. Postquam Celebrans incensum immiserit in thuribulum et benedixerit, thuriferarius ministrabit thuribulum Diacono, a quo naviculam recipiet: tum descendet de altari, naviculam relinquet super abaco, transibit ad alteram altaris partem, ut amoveat legile seu cussinum cum Missali, ipsumque reponat post thurificationem, si nemo alius aderit, qui hoc officio fungatur.

76. Redibit ad latus epistolae, thuribulum a Diacono, postquam hic incensaverit Celebrantem, recipiet, ac referet ad abacum vel ad sacristiam.

77. Ad trisagium pulsabit campanulam, deinde recipiet thuribulum, quod ad altare deferet, ut nn. 40, 41 dictum est.

78. Quum Celebrans orationem *Hanc igitur* etc. recitabit, curabit ut a Caeremoniario sive alio clerico (nunquam vero a Subdiacono) immittatur incensum, genua flectet prope Subdiaconum, a dextris, et tradet ei thuribulum, ut ad elevationem thurificet SS. Sacramentum, et ipse thuriferarius hoc tempore campanulam pulsabit, ut n. 42.

79. Post elevationem, thuribulum refert ad abacum vel in sacristiam genuflexionem simplicem efficiens in plano; dein genibus flexis subsistet apud abacum, et post consummationem ampullas referet ad altare.

80. De reliquo exsequetur quod traditum est in Missis solemnibus.

§ 10. *In exsequiis aliisque absolutionibus pro defunctis.*

81. Dum cadaver ad ecclesiam effertur, non opus est thuriferario. In Missa solemni exsequetur quae superius sunt praescripta.

82. Post Missam, thuribulum in promptu habebit, et comitante dextrorsum altero clerico cum vasculo aquae benedictae et aspersorio, praecedet Subdiaconum gestantem Crucem, ante quem procedet ad feretrum sive ad tumulum, " consuetas genuflexiones tempestive, ne cum Subdiacono et acolythis implicetur, efficiens.

83. Quum Subdiaconus ad feretrum sive ad tumulum pervenerit, thuriferarius cum altero clerico aquam benedictam ferente ex parte opposita, qua transierit cum Subdiacono, redibit contra Crucem ab eodem Subdiacono gestatam, et subsistet uterque ad sinistram (1) Celebrantis, paullo tamen post ipsum.

84. Sub finem ℟. *Libera me, Domine,* thuriferarius procedens, data prius navicula Diacono, obiiciet thuribulum Celebranti, qui incensum cum benedictione iniiciet, receptaque a Diacono navicula, subsistet loco quo antea erat.

85. Quum Celebrans cantabit *Pater noster,* clericus ferens vasculum porriget aspersorium Diacono, idque ab eo recipiet postquam Celebrans cadaver vel tumulum asperserit. Tunc thuriferarius tradet thuribulum Diacono, ab eoque post thurifica-

(1) Rituale rom., *Exsequiarum ordo,* n. 7.

tionem, in qua Celebrantem non sequitur, illud ut superius docuimus, recipiet.

86. Si aderit cadaver, et efferendum sit ad coemeterium, bini clerici, alter cum thuribulo, alter cum vasculo, facta Celebranti reverentia, redibunt iuxta Subdiaconum gestantem Crucem, eumque praecedent ad coemeterium; quo quum pervenerint, se sistent prope Celebrantem, quum ab ipso sit cadaver, antequam humetur, aspergendum.

87. Si cadaver non sit efferendum ad coemeterium, post aspersionem praedictam, manebunt prope Celebrantem, eo quod post canticum *Benedictus* opus est aqua benedicta pro altera aspersione, deinde redibunt apud Subdiaconum, seu acolythos, hinc et inde, et absolutione peracta, eum praecedent ad sacristiam.

88. In absolutione tumuli, absente cadavere, post aspersionem et thurificationem revertentur prope Subdiaconum, et post absolutionem ipsi praeeuntes ad sacristiam redibunt.

89. Si absolutio fiet super panno extenso ante altare, peracto Sacro, uterque clericus, cum thuribulo et vase aquae benedictae, manebunt iuxta altare in latere epistolae. Postquam Celebrans posuerit incensum in thuribulum, quam ob rem thuriferarius ascendet ad altare a latere epistolae, ipsi clerici, facta in medio ad Crucem genuflexione, ad latus evangelii transibunt. Deinde a latere ascendet ad altare clericus cum vasculo aquae benedictae, et aspersorium Diacono ministrabit. Quum hic receperit aspersorium, ascendet thuriferarius, et Diacono tradet thuribulum. Recepto a thuriferario thuribulo, praedicti clerici redibunt ante altare, genuflexionem efficient, referentque hic thuribulum, ille vasculum ad abacum vel in sacristiam.

§ 11. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

90. Thuriferarius ad altare procedet cum clero, vel praecedet ceroferariis, ut in Missis solemnibus monuimus.

91. Orationum initio, quibus Celebrans benedicet candelas, ibit ad abacum vel in sacristiam, parabit thuribulum, et praesto erit cum ipso et navicula prope altare, sub exitum quartae orationis.

92. Quinta oratione absoluta, ascendet ad altare, porriget Diacono naviculam, Celebranti obiiciet thuribulum, in quo ille incensum immittet et benedicet.

93. Dein thuriferarius occludet thuribulum, naviculam a Diacono recipiet, et recedet paullum post Diaconum ipsum.

94. Quum autem Diaconus aspersorium reddiderit clerico, qui vasculum aquae benedictae sustinebit, thuriferarius Diacono ministrabit thuribulum, ab eoque postea recipiet, et ad abacum vel in sacristiam restituet.

95. Candelam, quum erit tempus, accipiet, eamque super abaco ponet, quippe eam non potest processionis tempore sustinere manu.

96. Sub finem candelarum distributionis, redibit ad thuribulum cum navicula accipiendum, seque ad latus epistolae sistet, in plano laterali altaris.

97. Posteaquam Celebrans cecinerit Orationem *Exaudi, quaesumus, Domine* etc., thuriferarius ad altare ascendet cum thuribulo, et Celebrans incensum propter processionem immittet.

98. Sese adiunget ceroferariis et Subdiacono Crucem gestanti, et genuflexione ad altare facta, praecedet in processione Subdiaconum, thuribulum in caeremonia gestans (1).

99. Si ante altare SS. Sacramenti sit transeundum, efficiet genuflexionem.

100. Rediens cum processione ad altare, genuflexionem ad ipsum faciet, et perget ad abacum vel in sacristiam, ad renovandum thuribuli ignem, si forte processionis tempore exstinctus esset.

101. In Missa solemni documenta iam tradita sequetur.

§ 12. *In Feria IV Cinerum.*

102. In accessu ad altare exsequetur, quod dictum est de candelarum benedictione.

103. Initio orationum pro benedictione Cinerum praescriptarum, perget ad sumendum thuribulum cum navicula, et subsistet in plano laterali altaris e cornu epistolae, sub finem tertiae, vel ad quartae orationis principium.

104. Quarta oratione absoluta, ascendet ad altare, porriget Diacono naviculam, et thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui, benedicens, incensum immittet.

---

(1) Ubi mos est, clericum adhibere naviculam gestantem, ut, cum opus fuerit, thus in ignem iniiciat, servari poterit.

105. Post haec recipiet naviculam, recedet paullum prope Diaconum, qui, quum reddiderit aspersorium clerico vasculum ferenti, tradet ipsi thuribulum.

106. Recipiet deinde a Diacono thuribulum, quod referet in sacristiam vel ad abacum.

107. Cineres ipse, quum tempus erit, in caput a Celebrante accipiet.

108. In Missa solemni sequetur documenta tradita pro Missis solemnibus ferialibus.

§ 13. *In Dominica Palmarum.*

109. Thuriferarius, in accessu ad altare, se geret eadem ratione, qua superius, in aliis functionibus.

110. Fiet aspersio aquae benedictae.

111. Idcirco in choro stabit loco suo, vel prope abacum cum acolythis.

112. Postquam Subdiaconus, functionis initio, lectionem in modum epistolae cecinerit, thuriferarius sumet thuribulum cum navicula, et redibit ad altare, subsistens in plano ipsius laterali, ad cornu epistolae.

113. Quum Diaconus attulerit evangelii textum super altare, et redierit ad dexteram Celebrantis, ascendet thuriferarius ad altare, et navicula Diacono tradita, thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui incensum, benedicens, immittet in illud.

114. Tum descendet de altari, et relicta super abaco navicula, se addet acolythis, propter evangelium canendum, eundem ac in Missis solemnibus observans ritum, et Celebrante a Diacono thurificato, revertetur ad abacum vel in sacristiam, ibique thuribulum deponet.

115. Rediens ad altare, stabit prope abacum, ut sit ad suum officium paratus.

116. Celebrans interea orationes praescriptas cantabit, cum praefatione.

117. Ad quartam orationem, post praefationem praedictam, redibit ad recipiendum thuribulum cum navicula, et subsistet apud altare, loco iam demonstrato.

118. Post quintam orationem ascendet ad altare, tradet naviculam Diacono, et thuribulum obiiciet Celebranti, qui incensum, benedicens, in illud immittet.

119. Thuribulo occluso, receptaque navicula a Diacono, recedet paullum prope ipsum.

120. Quum Diaconus aspersorium reddiderit clerico, qui hoc fungitur munere, thuriferarius eidem Diacono ministrabit thuribulum, quo postea recepto, ad abacum vel in sacristiam revertetur, ad thuribulum cum navicula deponendum.

121. Accipiet, suo tempore, a Celebrante palmam, quam super abaco relinquet, siquidem in processione eam ferre manu non potest.

122. Sub exitum distributionis, recipiet cum navicula thuribulum, et post orationem *Omnipotens sempiterne Deus*, etc. ad altare ascendet, ministrabit naviculam Diacono, ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti: qui, solitam faciens benedictionem, iniiciet incensum. Tum recepta navicula, ferens thuribulum in caeremonia, sese in processione adiunget Subdiacono et acolythis (v. not. ad n. 98).

123. Discedens ab altari, faciet ad ipsum genuflexionem. Si per ecclesiam incedens transiturus esset ante altare, in quo asservatur SS. Sacramentum, genuflexionem ibi efficiet.

124. Redeunte processione, subsistet cum Subdiacono et ceroferariis extra fores ecclesiae, stans ad dexteram primi acolythi, quo tempore cantabitur hymnus *Gloria, laus et honor* etc.

125. Reseratis foribus, primus ante Crucem ingredietur ecclesiam.

126. Quum venerit ante altare, genuflexione facta, perget ad renovandum thuribuli ignem, ut in promptu habeat initio Missae, quae statim post processionem cantabitur.

127. In Missa solemni nullum discrimen patiuntur superius descripti ritus: id tantum advertat, ut palmam manu sustineat, dum canitur passio, sicuti clerus in choro; et sumat thuribulum cum navicula, propter illam partem quae post passionem canetur, quum tres illi, qui ipsam passionem cecinerint, de altari decedent.

§ 14. *In Matutinis Tenebrarum.*

128. In hisce Matutinis nullius rei particeps est thuriferarius, siquidem in ipsis numquam adhibetur thuribulum.

§ 15. *In Feria V in Coena Domini.*

129. Officium thuriferarii, in solemni huius diei Missa, nihil est diversum ab illo, quod adhibetur in aliis Missis so-

lemnibus, in quibus, si Subdiaconum comitabitur ad pacem dandam choro, hac die advertet quod pax non datur.

130. Pro processione autem opus est duobus thuriferariis, qui sub finem Missae solemnis, profecti e suis in choro locis, in medio ante altare efficient simul genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum, et pergent in sacristiam, ad accipienda cum naviculis thuribula, nisi haec parata fuerint ad abacum.

131. Reversi ad altare cum thuribulis et naviculis, genuflexionem iterabunt ad SS. Sacramentum, aut in medio aut in latere epistolae, si ab illa parte redibunt ad altare, consurgent, et subsistent in eodem epistolae latere, apud scamnum Celebrantis, ita tamen, ut ipsi Celebranti, Ministris atque aliis inservientibus transitum nullatenus impediant.

132. Postquam Celebrans cum Ministris ante altare genibus flexis paulisper steterit, primus thuriferarius ad ipsum altare accedet, et quum Celebrans cum Ministris consurrexerit, ministrabit Diacono naviculam, et stans obiiciet Celebranti thuribulum apertum, in quod ille, sine sueta benedictione, incensum iniiciet (1).

133. Interim ad altare accedet alter thuriferarius, qui naviculam tradet Caeremoniarum magistro.

134. Incenso in thuribulum a Celebrante immisso, recedet primus thuriferarius, et succedet alter, qui, navicula primo tradita, Celebranti thuribulum suum obiiciet, atque ille et in hoc thus iniiciet, nulla facta benedictione. Tum primus thuriferarius naviculam alteri remittet, ac suam a Diacono recipiet.

135. Postquam Celebrans rursus cum Ministris genua submiserit, thuriferarius prior suum thuribulum occlusum tradet Caeremoniario: hic ministrabit illud Diacono, Diaconus Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

136. Thuriferarius prior, recepto thuribulo, sese adiunget secundo, simulque incedent in medium ante altare, et genuflexione duplici facta ad SS. Sacramentum, consurgent, seque separabunt, ac sistent ante altare, eadem fere linea cum angulo graduum, donec de altari discedat Celebrans, qui SS. Sacramentum gestabit (v. not. ad n. 98).

(1) Hic monemus, etiam in posterum, quod quum SS. Sacramentum expositum in altari est, thuriferarius debet semper stans obiicere thuribulum quacumque demum dignitate sit Celebrans, idque ob debitam SS. Sacramento reverentiam. A.

137. In processione, prior incedet ad dexteram, sive ante Diaconum, manuque sinistra thuribulum sustinebit; alter incedet ad sinistram, sive ante Subdiaconum, dexteraque gestabit thuribulum. Cavebunt, ne umquam tergum directe vertant ad SS. Sacramentum, atque in incessu thuribulum agitabunt leviter. Quatuor circiter passus aberunt a Celebrante.

138. Quum ventum erit in sacellum, in quo exponetur SS. Sacramentum, se ante altare separabunt, prior scilicet versus epistolae, alter versus evangelii latus, ibique subsistent.

139. SS.mo Sacramento super altari in custodia reposito, antequam haec claudatur, thuriferarius primus ad Celebrantem accedet, qui cum Ministris consurrexerit; naviculam Diacono ministrabit, et thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui, sine benedictione sueta, immittet incensum. Recepta a Diacono navicula, thuribulum tradet Caeremoniario, hic autem Diacono, Diaconus Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

140. Hinc bini thuriferarii pergent ad extremitatem sacelli, prope ingressum, et duplici genuflexione, cum praemoniti fuerint, facta, praeibunt Cruci et ceroferariis, qui ad sacristiam redibunt: thuriferarii nunc manu dextera thuribulum, minime agitantes, sustinebunt.

141. Quum in sacristiam venerint, functi praedicto officio suo, thuribula deponent.

142. In altarium denudatione non est thuriferario locus, nisi destinatus sit, aedituo et clericis opitulari, in deferendis ad sacristiam rebus ab altari remotis.

143. Ad *Mandatum,* seu pedum lotionem, uno tantum opus est thuriferario, qui thuribulo cum navicula sumpto in sacristia, ubi parati erunt Celebrans et Ministri, praeibit acolythis in accessu ad altare (1).

144. Quo quum venerit, genuflexionem una cum iis efficiet, et in plano epistolae lateris subsistet.

145. Postquam Diaconus ad altare attulerit evangelii textum, ascendet ad altare thuriferarius, qui navicula Diacono tradita, obiiciet thuribulum Celebranti, qui incensum cum benedictione iniiciet.

(1) Iuxta rubricas Missalis (hac die) et *Caerem. Epp.* (lib. II, cap. XXIV, n. 3), etiamsi functio fiat in ecclesia, non est ratio habenda altaris; et Diaconus ministrabit naviculam antequam librum accipiat.

146. Recipiet naviculam, descendet de altari, seque acolythis adiunget.

147. Interea, dum canitur evangelium, observabit quae pro Missa solemni sunt praescripta.

148. Post cantatum evangelium, Celebrante a Diacono thurificato, recipiet thuribulum, et genuflexione ad altare facta, et clero reverentia, redibit in sacristiam ad deponendum illud, suo munere iam plane functus.

149. Si quid ei commissum erit in *Mandato* supplendum, redibit apud abacum, vel clero sese adiunget.

§ 16. *In Feria VI in Parasceve.*

150. Thuris usus in huius diei functione sub finem ipsius praescribitur.

151. Idcirco bini thuriferarii pergent in chorum ad suum stallum, unde non prius discedent, quam quum Crucis adoratio erit absolvenda.

152. Itaque de stallo excedent, et quin abrumpant ordinem illorum, qui Crucem adoratum ibunt, genuflexionem versus Crucem ipsam efficient.

153. Quum in sacristiam venerint, sument thuribulum cum navicula, quumque perventurus erit clerus ad sacellum, in quo expositum erit SS. Sacramentum, ad ipsum sacellum pergent, genuflexionem duplicem in medio efficient ante altare, deinde stantes versus epistolae latus subsistent.

154. Postquam Celebrans paullum oraverit, et aperta fuerit custodia, in qua asservatur SS. Sacramentum, thuriferarii ad altare accedunt.

155. Celebrans et Diaconus consurgent. Thuriferarius primus tradet naviculam Diacono, ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui thus in illud, sine benedictione, immittet.

156. Interim alter thuriferarius naviculam suam tradet Caeremoniario.

157. Thure in primum thuribulum immisso, recedet primus thuriferarius, et succedet alter, qui pariter obiiciet Celebranti thuribulum, atque hic incensum immittet, nulla facta benedictione.

158. Recedet secundus thuriferarius, naviculam suam a Caeremoniario accipiet, ibique seorsim manebit.

159. Tunc accedet ad altare primus thuriferarius, qui, recepta navicula, tradet thuribulum Caeremoniario, hic Diacono, et Diaconus Celebranti, qui SS. Sacramentum incensabit.

160. Recepto deinde a primo thuriferario thuribulo, uterque simul procedent in medium ante altare, et genuflexione duplici facta, consurgent ac dividentur, recedentes in latus quisque suum, eadem fere linea cum gradu infimo, exspectantes ibi, stando, tempus cum processione abeundi.

161. In processione autem procedent ante Celebrantem, qui SS. Sacramentum gestabit, modo superius in hesternis functionibus demonstrato.

162. Quum ventum erit ad altare maius, subsistent ad eius latera, et Sacramento altari imposito, alter thuriferarius redibit in sacristiam ad deponendum thuribulum, quo non amplius opus est, facta in medio ante altare ad SS. Sacramentum genuflexione; accedet autem primus ad Celebrantem, qui consurget cum Diacono, naviculaque Diacono tradita, praesentabit thuribulum Celebranti, qui thus sine benedictione iniiciet.

163. Celebrans, genua rursus submittens, accepto a Diacono thuribulo, SS. Sacramentum thurificabit.

164. Thuriferarius primus, recepto thuribulo a Caeremoniario, se sistet in plano ante altare ad latus epistolae, ubi manebit propter actiones quae sequuntur.

165. Quum Subdiaconus, postquam aquam in Calicem infuderit, de altari descendet, ascendet thuriferarius, qui, prius quam ascendat, advertat, ut genuflexionem ad SS. Sacramentum in altari positum efficiat. Tradet naviculam Diacono, ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui thus in ipsum thuribulum sine benedictione immittet. Tradito deinde thuribulo Diacono, ab eoque recepta navicula, descendet de altari, efficiet ut antea genuflexionem, ibique manebit toto thurificationis tempore.

166. Altari thurificato, Celebrans dabit thuribulum Diacono, atque hic thuriferario, qui illud referet in sacristiam, iam functus officio suo.

167. Tum redibit ad altare, et locum sibi debitum occupabit cum clero, circum altare vel in choro disposito.

§ 17. *In Sabbato sancto.*

168. Post Horas minores recitatas, quum redierit clerus in sacristiam, ut sese adiungat Celebranti et Ministris, thuriferarius sumet naviculam et thuribulum vacuum, id est sine igne, seque addet acolythis.

169. Reverentia ad Crucem cum ipsis facta, vel ad imaginem praecipuam sacristiae, ibit cum acolythis ad portam ecclesiae, praecedens Subdiaconum, qui Crucem deferet. Primus acolythus, qui vasculum aquae benedictae cum aspersorio sustinebit, medius incedet inter thuriferarium cum thuribulo dextrorsum et alterum acolythum sinistrorsum, qui afferet grana thuris (1).

170. Thuriferarius et acolythus, qui grana thuris afferet, quum venerint ad atrium sive ad fores ecclesiae, subsistent prope dexteram Celebrantis.

171. Quum Celebrans super grana incensi recitabit orationem *Veniat, quaesumus, Domine,* etc., thuriferarius forcipe sumet de foco paullum ignis benedicti, eumque ponet in thuribulo.

172. Recitata a Celebrante praedicta oratione, accedet ad eum, et navicula ministrata Diacono, obiiciet eidem Celebranti apertum thuribulum, in quod ille thus immittet cum benedictione.

173. Recedet dein prope Diaconum, quumque hic aspersorium restituerit primo acolytho, tradet ei thuribulum, quo Celebrans ignem benedictum atque incensi grana thurificabit.

174. Recipiet a Diacono thuribulum, et manebit prope Celebrantem.

175. Quum Diaconus vestibus sacris albi coloris indutus erit, redibit ad dexteram Celebrantis, et tradens Diacono naviculam, ministrabit thus Celebranti, qui cum benedictione ingeret illud in thuribulum, quod apertum sustinebit thuriferarius.

176. Thure benedicto, thuriferarius recipiet naviculam, et thuribulum in caeremonia deferens, se locabit ante Crucem, e dextrorsum eius ibit secundus acolythus, qui pelviculam cum granis incensi gestabit.

177. Quum *Lumen Christi* canetur, genuflectet cum ceteris de clero.

178. Ubi ad altare venerit, recedet ante infimum gradum, versus cornu evangelii, ut in medio eodem gradu sit Diacono et Subdiacono locus.

179. Postquam Diaconus benedictionem a Celebrante acceperit, ut canat praeconium, procedet cum eo aliisque ministris ad legile, in quo aperto a Diacono libro, stans ad eius dexteram, tradet ei thuribulum, quo librum ipsum thurificabit.

(1) Iuxta *Caerem. Epp.* (lib. II, cap. xxvii, n. 5), in hoc accessu « nihil fert ».

180. Receptum a Diacono thuribulum referet cum debitis genuflexionibus ad abacum vel ad sacristiam, et redibit prope Diaconum.

181. Paullo ante quam Diaconus in praeconio cantet verba *Apis mater eduxit,* accendet de tricereo arundinis,* ve de cereo paschali, gossypium ceratum, quo, cantatis iis verbis, lampades per ecclesiam ab ipso acolytho vel aliis accendentur.

182. Redibit deinde ad legile, et fine facto canendi praeconium, recipiet a Subdiacono Crucem hastilem, quam ponet ad latus evangelii in basi praeparata, vel parieti applicabit.

183. Dum canentur prophetiae, redibit in chorum ad locum suum, vel stabit cum acolythis apud abacum.

184. In Missa solemni utetur methodo superius descripta. Hac autem die minime datur pacis osculum. Ubi Celebrans consummaverit Calicem, redibit ipse in sacristiam, vel ad abacum, thuribulum cum navicula resumet, et praesto erit in plano laterali ad cornu epistolae, quum Celebrans intonabit antiphonam *Vespere autem Sabbati.*

185. Intonata hac antiphona, procedet Celebrans cum Ministris ad medium altare, quo ascendet thuriferarius, et tradita Diacono navicula, thuribulum obiiciet Celebranti, qui incensum ingeret cum benedictione.

186. Intonato *Magnificat,* porriget Diacono thuribulum, descendet de altari, relinquet naviculam super abaco, et thurificationis causa ab altari amovebit legile seu cussinum cum Missali.

187. Sequetur Diaconum in thurificatione chori, thuribulumque a Diacono recipiens, ipsum Diaconum, clericos et populum incensabit, et redibit ad abacum vel in sacristiam ad thuribulum deponendum, adimpleto iam officio suo.

188. Redibit in chorum vel ad abacum, et functione peracta, cum reliquo clero in sacristiam revertetur.

§ 18. *In processionibus Litaniarum.*

189. In processionibus maiorum minorumque Litaniarum non est thuriferario locus. Ad Missam solemnem, quae post processionem cantabitur, idipsum observabitur quod in hanc rem superius descripsimus.

§ 19. *In aliis processionibus.*

190. Quum in processionibus Reliquiae alicuius Sancti a Celebrante gestantur, thuriferarius in accessu ad altare, prius quam processionis initium fiat, cum thuribulo et navicula acolythis praeibit.

191. Genuflexione ad altare facta, subsistet iuxta latus epistolae.

192. Ad Caeremoniarii nutum, appropinquabit Celebranti, et tradita prius Diacono navicula, obiiciet illi thuribulum, ut thus immittat.

193. Receptis navicula et thuribulo, Celebranti in processione praeibit, advertens ut manu dextera illud sustineat, leviterque agitet, et in eo reponat incensum, quum opus fuerit (1).

194. In reditu processionis ad ecclesiam, subsistet iterum versus epistolae latus, et postquam Celebrans incensum rursus in thuribulum iniecerit, et ss. Reliquias thurificaverit, thuriferarius, functus iam officio suo, ad deponendum in sacristia thuribulum redibit.

§ 20. *In Vigilia Pentecostes.*

195. In hac functione thuriferarii officium a Missa solemni principium sumit, neque ullam ipse habet attributionem in benedictione fontis. Operam tamen suam praestare poterit in aliqua actione, quae a Caeremoniario ipsi indicabitur.

§ 21. *In solemnitate SS. Corporis Christi; in functione Orationis XL horarum; in processione tertiae mensis Dominicae, et ceteris cum SS. Sacramento.*

196. Observentur documenta superius, num. 130 et seqq., tradita in functione de Coena Domini. Advertant tamen bini thuriferarii, ut reversa in ecclesiam processione, et SS. Sacramento a Celebrante thurificato, pergant ad deponenda thuribula cum naviculis.

197. Si in processionis itinere aliqua fiet statio, exsequentur quae dicta sunt in Coena Domini, ad sacellum, in quo erit SS. Sacramentum expositum. Si opus fuerit, et commoditas, perquam sollicite renovabunt thuribuli ignem.

---

(1) Praestare id poterit Caeremoniarius, vel alius clericus ad eius sinistram naviculam ferens.

ARTICULUS II.

De officio acolythorum.

1. Seligentur a Caeremoniario, vel ab alio ad quem pertinebit, duo acolythi, aequali, quatenus fieri potest, corporis habitu, viribus pollentes, quibusque respectivus etiam ordo collatus sit, praesertim ubi clerus erit numerosus.

2. Habebunt superpelliceum supra vestem talarem, et tempore opportuno, si opus fuerit, candelas super altari functionis causa accendent.

3. Candelis in altari accensis, advertant etiam, ut binas accendant in candelabris in sacristia paratas, quae ab ipsis in functione gestandae erunt.

4. Manebunt in sacristia iuxta altare vel mensam, supra quam disposita Ministrorum paramenta erunt, et adiuvabunt Ministros in induendis sacris vestimentis.

5. Ad nutum Caeremoniarii, quum omnia pro sacra functione disposita erunt, sument candelabra, et iuncti in medio sacristiae, reverentiam efficient ad Crucem vel ad imaginem principem in eadem sacristia positam, et ad altare procedent, in quo erit functio peragenda.

6. In se convertendo, ituri ad altare, advertant, ut super * sinistram suam primus, et alter super dexteram suam se convertant, sed manentes loco quisque suo (1).

7. Candelabrum gestabunt perpendiculariter ante pectus, qui horum incedet dextrorsum, feret manu dextera candelabrum prope eiusdem nodum, et sinistra substinebit: qui sinistrorsum, sinistram applicabit nodo, dextera fulciet candelabrum. Si in se convertendo nequirent aliqua causa locum suum servare, advertant ut manuum positionem ad candelabrum sustinendum immutent.

8. In functionibus, eorum statio est ante abacum, ubi stabunt iunctis manibus, quando hae *in caeremonia* ita sunt habendae; alias aut altera alteri ante pectus, palma contra pal-

---

(1) Si cum crucifero incedant, v. tit. I, cap. 1, n. 8. Animadvertant insuper, ne umquam, vel ad SS. Sacramentum, si cruciferum candelabra gestantes comitentur, genuflexionem faciant, cum Cruci unice debeant esse intenti.

mam, superimposita, aut iunctis manibus et complicatis alternatim digitis.

9. Nisi qua peculiaris actio erit iis peragenda, poterunt in stallo inferiore chori considere, quemadmodum deinceps fusius declarabimus.

§ 1. *In Vesperis solemnibus.*

10. Candelis accensis, adiuvabunt pluvialistas ad sese parandos pluviali.

11. Procedent ad altare, candelabra ferentes, et ante extremitatem gradus infimi illius subsistent, unam efformantes lineam cum Celebrante et pluvialistis (1).

12. Genuflexionem una cum Celebrante et pluvialistis exsequentur, deponent candelabra in pavimento aut super gradibus in altaris lateribus; exstinguent, * ubi mos est, et non adest SS. Sacramentum expositum, candelabrorum candelas, et petent stallum sibi in choro constitutum, ubi in sedendo, stando ac genuflectendo sese accommodabunt clero, qui eodem in choro locum suum occupaverit.

13. Sub exitum quinti psalmi redibunt ad altare, candelasque, quas principio exstinxerint, iterum accendent.

14. Recipient candelabra, ibunt una simul in medium ante altare, genuflexionem cum pluvialistis eadem linea efficient, quibuscum, * vel ante ipsos, si locus id non patietur, ante Celebrantem procedent.

15. Illuc quum venerint, salutabunt eum, et se sistent ad latera legilis, alter contra alterum.

16. Post cantatum capitulum, atque a Celebrante intonato hymno, ibunt rursum ante Celebrantem ipsum, denuo salutabunt eum, redibunt etiam simul ante altare cum pluvialistis, ad Crucem genuflexionem efficient, separabuntur, pergent ad deponenda, quo prius erant, candelabra, et prope ipsum altare permanebunt, * ad presbyterium conversi.

17. Sub exitum hymni, resument candelabra, redibunt ante altare, genuflexionem efficient, procedent ante Celebrantem eumque salutabunt, et a legilis lateribus subsistent (2).

---

(1) *Caerem. Epp.*, II, III, 2.

(2) Nescimus hanc instructionem probare, quae *Caerem. Epp.* (lib. II, cap. III, n. 9) conformis non est; suppetit autem ratio, cur acolythi in casu

18. Intonata a Celebrante antiphona cantici *Magnificat*, ei reverentiam iterabunt, redibunt ante altare, efficient iterum genuflexionem, referent candelabra, et ponent quo erant antea.

19. Toto thurificationis tempore permanebunt apud altare.

20. Quod si esset incensandum altare a chorali diversum (1), in quo asservabitur SS. Sacramentum, * vel etiam aliud, acolythi, discedentes a Celebrante post intonationem antiphonae ad *Magnificat*, subsistent simul in medio choro.

21. Incepto cantico, dum Celebrans et pluvialistae reverentiam conficient, ipsi genuflexionem ad altare, deinde reverentiam ad chorum exsequentur; de presbyterio exibunt, et ad sacellum SS. Sacramenti procedent.

22. Quo quum venerint, dirimentur ad latera altaris, vel si sacellum fuerit angustius, extra balaustrium, seu ad latera altaris, genuflexionem cum Celebrante efficient, et quin deponant candelabra super pavimento aut super balaustrio, manebunt conversi ad altare (2), toto thurificationis praedictae tempore.

23. Thurificatione peracta, iterabunt cum Celebrante et pluvialistis genuflexionem, et * ad aliud altare, si eo accedendum sit, ubi eadem se gerent ratione, procedent, ac postea ad chorum redibunt.

24. Illic cum Celebrante et pluvialistis reverentiam ad clerum efficient, locantes se ad latera ultimorum pluvialistarum; procedent ante altare, genuflexionem efficient, deponent candelabra quo erant antea, ibique manebunt, * ad presbyterium conversi, quo tempore altaris et chori thurificatio peragetur.

25. Thurificationem ibi et ipsi accipient.

26. Quum canetur ℣. *Sicut erat*, vel quum repetetur canendo antiphona post *Magnificat*, resument candelabra, ibunt ante altare, genuflexionem efficient cum pluvialistis, redibunt

---

adire non debeant Celebrantem, quia hic lecturus non est antiphonam, quam ut cantet, ei praeintonat pluvialista; quemadmodum non assistunt ceroferarii ad intonationem: *Deus, in adiutorium.*

(1) Haec incensatio est praeceptiva, non ex consuetudine, uti docuerat A. (S. R. C., n. 3410, I).

(2) Observatur alicubi consuetudo sistendi facie ad faciem conversa, incensationis tempore, tam ab acolythis quam a pluvialistis, si qui aderunt praeter duos Celebrantem comitantes, postquam hic thurificaverit Crucem et Reliquias.

ante Celebrantem, reverentiam efficient, se sistent ad latera legilis, ibique manebunt interea, dum oratio vel orationes canentur.

27. Post orationem sive orationes, quum Celebrans cecinerit ℣. *Dominus vobiscum*, reverentiam simul ad eum conficient, redibunt in medium ante altare, genuflexionem ad Crucem efficient, ibique stabunt usque ad exitum Vesperarum, licet genibus flexis clerus antiphonam finalem B. Mariae Virginis pro discessu de choro recitaret.

28. Tum, facta genuflexione, ad sacristiam revertentur, quo quum venerint, dirimentur ad latera eius altaris, vel in medio, ut simul cum Celebrante et pluvialistis ad Crucem vel ad imaginem faciant reverentiam.

29. Candelabra, quo loco prius erant, deponent, candelas exstinguent, pluvialistas ad deponenda pluvialia adiuvabunt; deinde et altaris cereos, si completum fuerit officium, ac si opus fuerit, exstinguent, et suo munere functi superpelliceo exuentur.

§ 2. *In Matutino solemni cum Laudibus.*

30. Acolythi, in accessu ad altare, sine candelabris, procedent cum clero ad locum suum, et stallum sibi praestitutum occupabunt, ibique morabuntur, sese accommodantes choro usque ad cantum octavi responsorii.

31. Tunc, discedentes e loco suo, pergent ad latera altaris, in quibus super pavimento vel super gradibus parata erunt candelabra gestanda ab ipsis, eaque, nisi alius id praestet, accendent.

32. Sub finem responsorii praedicti, sument candelabra, ibunt una simul ante altare, ad Crucem peragent genuflexionem, procedent ante Celebrantem, venerabuntur eum, dirimentur, et ad latera legilis se sistent, alter contra alterum, manentes illic donec Celebrans canet lectionem nonam, et intonabit *Te Deum*.

33. Ubi Celebrans praedictum hymnum intonaverit, se adiungent ante eum, et venerabuntur; redibunt ante altare, ad Crucem facient genuflexionem, dirimentur, ac redeuntes ad candelabra deponenda ubi erant, eorum candelas, si ita mos ferat, exstinguent.

34. Hinc ad stallum suum in chorum redibunt, et ad Laudes, quidquid pro Vesperis solemnibus est praescriptum, observabunt (1).

§ 3. *In aspersione aquae benedictae, diebus dominicis.*

35. Acolythi, positis super abacum candelabris, ante ipsum genua submittent, atque in genuflectendo congruent cum Celebrante et Ministris.

36. Post aspersionem autem, advertant ut manipulos Ministris induant, quum hi pervenerint simul cum Celebrante prope scamnum ad latus epistolae.

§ 4. *In Missa solemni.*

37. Acolythi, nisi alius haec peragat, candelas altaris et in sacristia candelabrorum accendent, quae ab ipsis erunt gestanda, et adiuvabunt sacros Ministros in induendis sacris vestimentis.

38. Ad Caeremoniarii nutum, sument candelabra, venerabuntur Crucem vel imaginem principem sacristiae, et ad aram maximam procedent.

39. Quum in presbyterium venerint, dirimentur, et ad latera se sistent Ministrorum, quibuscum reverentia honorabunt clerum, si iam in choro aderit. Si clerus prosequetur acolythos, ubi ante altare venerint, subsistent in lateribus eius, alter contra alterum versa facie, et supervenientibus illuc sacris Ministris, se convertent ad altare, genuflexionem efficient, et pergent ad abacum ad candelabra ibi deponenda.

40. Genua submittent ante abacum tempore confessionis, quumque Celebrans ad altare ascenderit, stabunt semper ante abacum, praeter tempora quaedam, deinceps innuenda, quibus aliqua actio erit peragenda.

41. Si *Kyrie* cantus protrahetur longius, ideoque si Celebrans cum Ministris dum huiusmodi cantus perficietur consessum ibunt, acolythi, priusquam Celebrans cum Ministris ad

---

(1) Numquam thurificantur ad Laudes alia altaria, praeter altare chori. — Potest aliquando, *ubi adest legitima consuetudo*, etiam in nocturnis Matutini adhiberi solemnitas paramentorum, et tunc acolythi vel ab initio regulas servabunt praescriptas in accessu ad Vesperas, adstabunt Celebranti dum canit absolutiones, atque poterunt adesse lectori septimae lectionis, durante *evangelii* cantu (S. R. C., n. 3975, VI).

suum scamnum pergant, praeibunt illuc, et se sistent a lateribus, primusque acolythus manebit versus dexteram seu Diaconi partem, alter autem versus partem sinistram. Primus accipiet biretum Celebrantis et Diaconi, alter Subdiaconi. Illuc Celebrans quum venerit, sedebit, primusque acolythus biretum Celebrantis ipsius tradet Caeremoniario vel Diacono, hic autem Celebranti; idem acolythus deinde biretum Diacono ministrabit, alter Subdiacono, advertentes ut elevent partem posteriorem tunicellae vel planetae Ministrorum, eamque extendant super dorsualia scamni. Hinc euntes ante Celebrantem, reverentia eum honorabunt, et ad locum suum ante abacum redibunt (1). Idipsum exsequentur quum Celebrans et Ministri considebunt, dum canetur *Gloria in excelsis*, graduale seu tractus, vel sequentia et *Credo*.

42. Sub finem orationis sive orationum ante epistolam, alter ex ipsis tradet Subdiacono epistolarum librum illumque recipiet ab eo, post epistolam cantatam, nisi forte hoc a Caeremoniario peragatur (2).

43. Postea, simili in casu, primus ipsorum ministrabit Diacono evangelii textum (3).

44. Ad evangelium canendum, regulis iam traditis, afferent candelabra, quae sument de abaco dum Celebrans thus iniiciet in thuribulum. Pergent ante altare, ibique non genuflectentes (4) subsistent. Genuflexionem autem cum Diacono et Subdiacono efficient, et salutabunt chorum, prius versus latus epistolae, postea evangelii; petent locum solitum, et a lateribus Subdiaconi se sistent.

45. Si, dum canitur evangelium, genuflexio fiet a Diacono

---

(1) Vel sedere poterunt in choro, vel in gradibus presbyterii (S. R. C., n. 2515, V), ac reverti prope finem cantus, ut bireta recipiant, et sacram Ministrorum vestem expediant.

(2) Posset Subdiaconum comitari in medium, ubi genuflexionem cum ipso perficiet et salutationes ad chorum, prius a parte evangelii (v. tit. I, cap. II, art. I, n. 27) postea epistolae, ac deinde in locum epistolae canendae, illi a dextris adstando, si forte folium vertere contingat. Similiter, finita epistola, Subdiaconum ad Celebrantem comitari.

(3) Idem dicendum ac in nota praecedenti, advertendo, quod, recedendo a latere epistolae, prius fiunt reverentiae ad chorum ab hac parte, postea prope medium a parte evangelii, ac demum fit in medio genuflexio ad altare. Acolythus elevabit Diaconi vestes cum altare ascendit, ac facta in plano genuflexione, redibit ad locum suum.

(4) Intellige, si sit statim cum Ministris genuflectendum.

et reliquis de choro, acolythi positionem suam servabunt. Fine facto evangelii canendi, et Subdiacono cum libro abeunte, redibunt ad medium altare, ibique genuflexionem exsequentes, non vero reverentiam ad chorum, redibunt ad abacum, ubi candelabra reponent.

46. Alter ex iis recipiet a Subdiacono librum evangeliorum, nisi quis erit hoc fungens officio, et super abacum reponet.

47. Ad symbolum ibunt ad scamnum Celebrantis et Ministrorum, ut superius, n. 39, dictum est, ibique manebunt donec redierit sessum Diaconus, post allatam ad altare bursam cum corporali, cantato iam ℣. *Et incarnatus est.*

48. Quum hic versiculus canetur, flectent genua loco quo erunt.

49. *Oremus* ante offertorium a Celebrante cantato, acolythus alter velum humerale de abaco sumet, explicabit, imponet Subdiaconi humeris, eique ante pectus alligabit. Acolythus primus accipiet ampullas cum pelvicula, et * alter manutergium, eaque deferent ad altare, sequentes Subdiaconum ferentem Calicem (1).

50. Idem primus acolythus * tradet, si opus erit, ampullas Subdiacono, easque deinde ad abacum referet; * alter referet manutergium.

51. Post thurificationem vas, seu ampullam cum pelvicula pro manuum ablutione Celebranti afferent, videlicet acolythus primus manutergium sive sudariolum, alter ampullam aquae cum pelvicula ministrabit, primus ad alterius dexteram.

52. Incensationem suo tempore a thuriferario accipient.

53. Postquam *Gratias agamus* cantatum fuerit, pergent ad intorticia in sacristia sumenda pro elevatione, vel ad abacum, si ibi parata fuerint, ut ea sustineant usque post elevationem; ipsorum alter accipiet et campanulam, quam ad trisagium et elevationem pulsabit. * Haec nisi alii erunt, qui ea munera praestent. Ubi in medium presbyterium cum intorticiis venerint, genuflexionem ad altare, reverentiam ad chorum, et reverentiam ad invicem efficient, ac dirimentes se, in genua procumbent. Post elevationem, exsequentur tantum genuflexionem ad altare.

---

(1) Notetur, quod acolythus afferens ampullas, Subdiaconum ferentem Calicem ad altare non praecedere, sed subsequi debet. A. - Det autem locum alteri, ut manutergium super mensam extendat.

54. Post elevationem, * ablatis, vel ab abacum exstinctis funalibus, manebunt stantes apud abacum, et ibi pacis osculum accipient (1).

55. Quum Celebrans fragmenta colliget, prior eorum sumet ampullas cum pelvicula, deferet ad altare, ac si opus fuerit ministrabit Subdiacono, advertens ut, priusquam ad altare ascendat, genuflexionem ad SS. Sacramentum efficiat.

56. Si cleri communio fiet, * nisi ipsi intorticia sustineant, substinebunt tobaleam ante communicandos, ut suo loco dicemus.

57. Acolythus alter afferet ad altare velum ad Calicem tegendum, * genuflectens in medio, una cum Ministris locum permutantibus, idque ponet versus evangelii cornu (2).

58. Ad benedictionem Celebrantis genua loco suo flectent, deinde, nisi alia erit functio, recipient de abaco candelabra, redituri ad sacristiam, ubi eadem, quae superius notata sunt pro Vesperis solemnibus, exsequentur.

§ 5. *In Missis solemnibus ferialibus.*

59. Acolythi observabunt omnia eadem, quae pro Missis solemnibus docuimus, additis tamen sequentibus, animadversionibus.

60. Ad orationes, quae canentur ante epistolam et post communionem, genuflexi manebunt. Sub finem penultimae orationis ante epistolam, secundus acolythus assurget, accedet ad Subdiaconum, exuet eum planeta plicata, quam reponet super abacum, * eidemque epistolarium, tempore suo, porriget, nisi id exsequatur Caeremoniarius.

61. Postea quam Subdiaconus deosculatus erit manum Celebrantis, et epistolarium reddiderit Caeremoniario vel secundo acolytho, hic ei planetam plicatam iterum imponet.

62. Priusquam primus acolythus vel Caeremoniarius tradat Diacono evangeliorum librum, in promptu habebit stolam latiorem, qua induet Diaconum. Hic accedet ad abacum, et

(1) Posset alter Subdiaconum in chorum, ad pacem praebendam euntem, sociari, ac deinde, ante altare reversus, illam, nisi Caeremoniarius ad id accedat, recipere, et ad thuriferarium, qui primo acolytho tradat, deferre.

(2) Monendum heic est, quod in quibusdam ecclesiis irregulariter e manibus Subdiaconi Calix ab acolytho accipitur, ut in abaco reponatur. A.

acolythus primus exuet eum planeta, quam super abacum deponet, et * imponet ei super humerum sinistrum stolam latiorem, quam dextero eius lateri firmabit. Hinc evangeliorum librum illi ministrabit.

63. Sustinebunt deinde funalia uterque suum, usque ad totam Calicis sumptionem, et genuflexione ad altare peracta, reverentiam quoque efficient ad chorum.

64. Si inter Missarum solemnia canetur ℣. *Adiuva nos* etc., genibus flexis manebunt ante abacum cum omnibus ceteris de choro: tum consurgent, et sument candelabra propter evangelium canendum, postquam factus erit praedicti versiculi canendi finis.

§ 6. *In Missa cantata absque Ministris paratis.*

65. Quum in hac Missa non sit ceroferariis locus, omittimus documenta ad ipsam relativa pro acolythis; horumque munera alio trademus deinceps loco (tit. II, cap. II).

§ 7. *In Missa solemni coram SS. Sacramento in altari exposito.*

66. In accessu ad altare, acolythi genuflexionem duplicem efficient, et facie ad altare versa consistent, etiam si clerus in chorum ingressurus eos prosequatur (1).

67. Qui acolythus feret ampullas aquae et vini, antequam ascendat ad altare, genuflexionem simplicem efficiet, eandemque iterabit, quum de altari descendens debebit eas ad abacum referre. Idipsum faciet quum illas referet pro purificatione et ablutione Celebrantis, ac semper in plano. * Quum ad altare afferet Calicis velum, genuflexionem prius in medio plano faciet, ac postea, reversurus ad abacum, in latere et in medio.

68. Ad trisagium et ad elevationem nullus sonus campanulae fiet, * ubi mos iste servatur.

69. De reliquo observabitur quod pro Missa solemni praescriptum est, praeter reverentias ad chorum, quae omittentur.

70. Discedentes ab altari, si expositum manebit adhuc SS. Sacramentum, genuflexione duplici utentur.

(1) Non videtur ceterum irreverentia Sacramento irrogari, si uti alias se facie ad faciem vertant; etenim debitae civiles observantiae et omnes immediatae reverentiae, etiam SS.mo exposito, exhibentur.

§ 8. *In Officio pro defunctis.*

71. Haec officia sine acolythorum ministerio celebrantur.

§ 9. *In Missa solemni de requie.*

72. Induent Ministros, ut in aliis Missis solemnibus: sument candelabra, accensis candelis (1), et procedent ad altare ordine solito; quo quum venerint, genuflexionem una cum Ministris efficient, deponent candelabra super abacum, et ad confessionem genua flectent. * Cetera ut in aliis solemnibus Missis praestabunt, sequentibus exceptis.

73. Ad orationem, quae cantabitur, genibus flexis manebunt, quemadmodum solet clerus in choro.

74. Si candelarum distributio fiet, atque ad hoc officium delegati sint acolythi, ad mediam fere sequentiam cantatam, sument ex abaco candelas, venient ante altare, genuflectent; tum salutabunt Celebrantem et chorum, dirimentur, et candelas a latere uterque suo distribuet, a digniori initium sumendo. Inde ad abacum remeabunt, genuflexionem exsequentes, et reverentias superius notatas. Quum candelae erint accendendae, parvam candelam accipient, eaque accensa, peragent quod in distributione praescripsimus, et chorum petentes, candelas quas distribuerint accendent, advertentes, ut id exsequantur priusquam sequentiae cantandae factus sit finis, ut parati sint quum evangelium canetur.

75. Dum cantabitur evangelium, stabunt, a lateribus Subdiaconi, manibus iunctis, sine candelabris.

76. Post oblatorum thurificationem et altaris, primus acolythus tradet manutergium Diacono, alter autem ampullam aquae cum pelvicula ministrabit Subdiacono, qui Ministri ablutionem porrigent Celebranti. Recipient a Ministris instrumenta lotionis, quae super abacum reponent.

77. Interim candelas in choro, si hoc officio fungi debeant, accendent, ut superius descriptum est.

---

(1) Etsi in quibusdam ecclesiis mos sit apparandi in abaco candelabra pro acolythis, sequuti tamen sumus Missalis rubricas, ubi illa dispositio non exstat, atque usum earum ecclesiarum Urbis, in quibus officia regulariter celebrantur. A. - Optimum esset consilium, contrariam consuetudinem, etiam ne avaritiae incusetur, abolere.

78. Sustinebunt funalia a trisagio usque ad sumptionem Calicis peractam.

79. Advertent etiam ut cleri candelas pro absolutione accendant, idque peragent sub finem Missae.

§ 10. *In exsequiis aliisque absolutionibus pro defunctis.*

80. Missa solemni absoluta, postquam manipulum Ministris detraxerint, sument candelabra, seque addent Subdiacono, qui Crucem gestabit, et incedentes post binos clericos, altero cum vasculo aquae benedictae, altero cum thuribulo, procedent versus ingressum presbyterii.

81. Genuflexionem ibi * non efficient ad altare, sed ad illud conversi, ad nutum Caeremoniarii, per dexteram suam se convertentes accedent ad feretrum vel tumulum. Si aderit cadaver, incedentes per proprium dexterum latus, se sistent ad caput illius, ibique absolutionis tempore manebunt. Si Sacerdotis vel Episcopi sit cadaver, viam prosequentes per suam sinistram, nulla adiecta genuflexione, ad caput cadaveris se sistent. Si absolutio ad tumulum peragetur, manebunt semper ad locum tumuli ipsius, qui est inter illud et portam ecclesiae, quamvis pro Sacerdote vel pro Episcopo absolutio fieret.

82. In exsequiis, quae super cadaver celebrantur, si ad coemeterium erit illud efferendum, post orationem, quam canet Celebrans post peractam aspersionem et thurificationem, procedent ad coemeterium, ibique ad caput cadaveris subsistent, ut in ecclesia factum erit.

83. Quum cantores cecinerint *Requiescat in pace*, redibunt ad sacristiam cum Subdiacono, viam illam ineuntes, quae ad sacristiam ipsam brevissima habeatur.

§ 11. *In Missis cantatis de requie absque Ministris paratis.*

84. Inspiciatur in hanc rem quod numero 65, huius articuli declaratum est.

§ 12. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

85. Acolythi induent sacros Ministros, ut in Missis solemnibus.

86. Sument candelabra cum candelis accensis, et procedent ad altare.

87. Genuflexione cum Ministris ante altare peracta, pergent ad abacum ad candelabra deponenda, ibique stabunt toto benedictionis candelarum tempore. Si clerus in choro aderit, exsequentur quod dictum est pro Missa solemni.

88. Quum Celebrans candelam benedictam acceperit a digniore cleri, acolythi, nisi alii clerici ad hoc officium delegati fuerint, sument candelas choro distribuendas, atque sacristae tradent: quod ipsum exsequentur in candelis populo distribuendis.

89. Candelam benedictam genuflexi a Celebrante, suo tempore, accipient, priusque candelam, deinde manum Celebrantis, osculabuntur. Deponent super abacum candelam acceptam, siquidem eam in functione non accendent.

90. Sub distributionis finem, in promptu habebunt pelvim cum urceo et manutergio, ut ablutionem Celebranti, peracta distributione, ministrent (1).

91. Candelabra, quum erit tempus, sument, et sese addent Subdiacono Crucem in processione gestanti. Hanc moderabitur Caeremoniarius intus vel etiam foris ecclesiam. Acolythi ab altari discedentes genuflexionem * non efficient, neque iterabunt cum processione redeuntes, neque illam facient si ante altare SS. Sacramenti sit transeundum.

92. Reversi ad altare, candelabra super abacum deponent, tum Ministros adiuvabunt in dimittendis paramentis violaceis, et aliis albi coloris induendis.

93. In Missa solemni nihil est immutandum, ac si acolythi deberent in choro accendere cleri candelas, facient ante evangelium et praefationem canendam.

94. Si festum hoc in Dominicam inciderit secundae classis, canetur Missa de Dominica, atque hoc casu sacri Ministri deponent planetas plicatas violaceas, atque induent sibi dalmaticam et tunicellam coloris itidem violacei, cum manipulo eiusdem coloris, neque accendentur a clero in Missa candelae; * quae neque accendentur, si alia Missa, quae non sit de

(1) Si quaeratur, cur hoc in casu permitti queat usus urcei et pelvis, qui prohibetur ad lotionem in Missa, respondebitur eo quod forsan hic agitur de actione extra Missam, et praeter Missalis rubricas, et eo quod manus, non tantum digiti, sunt abluendae. Et cur per acolythos, non autem per maiores Ministros, ut in Missa de requie, in qua hi non sunt impediti? Ex quo forte Ministros pluviale Celebranti sustinere oporteat. Antiquitus Diaconi erat, Romae, sed iuxta *Constitutiones App.* Subdiaconi, aquam Sacerdoti ministrare.

Purificatione, celebretur. * Meminerint etiam, die dominico locum habere aspersionem aquae benedictae.

§ 13. *In Feria IV Cinerum.*

95. Acolythi in sacristia Diaconum et Subdiaconum in induendis sacris vestimentis adiuvabunt.

96. Tum candelabra accipient, et procedent ad altare, quo quum venerint, genuflexionem una cum Ministris ad Crucem efficient, animadvertentes, quod in functione anteacta notavimus, si clerus in choro adesset; candelabra super abacum ibunt depositum, et prope ipsum manebunt toto benedictionis cinerum tempore.

97. Genuflexi, cinerem a Celebrante, suo tempore, accipient.

98. Sub distributionis finem, alter eorum in promptu habebit urceum cum pelvi, primus manutergium, cum medulla panis in pelvicula, pro ablutione manuum Celebrantis, cui ipsi ministrabunt, quum pluviale deposuerit (1).

99. Post benedictionem cinerum et distributionem, quum Celebrans induet planetam cum manipulo, acolythi sacros Ministros manipulis exornabunt.

100. In Missa solemni feriali observabitur, quod superius notatum est.

§ 14. *In Dominica Palmarum.*

101. Acolythi vestient Ministros indumentis sacris, ut in aliis Missis solemnibus.

102. Sument candelabra, pergent ad altare, et facta ad Crucem cum sacris Ministris genuflexione, et ad chorum reverentia, si clerus aderit, secedent ad abacum, ubi candelabra deponent.

103. Ibi consistent ante abacum, propter aspersionem aquae benedictae.

104. Aspersione peracta, sumant de abaco manipulos Ministrorum, eorumque aptent brachio sinistro.

105. Ante abacum manebunt dum canetur ℣. *Hosanna Filio David* etc., et ad orationem, sub cuius exitum acolythus

(1) *Caerem. Epp.*, II, XIX, 6. — Sed hoc in casu ablutionem praestare, deberent Ministri. V. notam ad n. 90.

alter accedet ad Subdiaconum, eumque exuet planeta plicata. Tum tradet epistolarium Subdiacono, nisi a Caeremoniario id fiat, et cetera praestabit, ut in Missis solemnibus dictum est. Post cantatam lectionem, Subdiaconus osculabitur manum Celebrantis, deinde ab altero acolythorum, qui librum acceperit, nisi id faciat Caeremoniarius, induetur planeta plicata.

106. Hoc facto, Diaconus descendet prope abacum, planetam plicatam, adiuvante primo acolytho, deponet atque induetur stola latiore. Absente Caeremoniario, acolythus idem evangeliorum librum illi tradet, et alia exsequetur ut in ceteris Missis solemnibus.

107. Ad evangelium, quod canetur, afferent candelabra eodem ritu quo superius in Missa solemni.

108. Evangelio cantato, * Subdiaconus evangeliarium, quod Celebrans osculatus erit, tradet secundo acolytho vel Caeremoniario, et Diaconus, Celebrante thurificato, adiuvante primo acolytho, deponet ad abacum stolam latiorem, et resumet planetam plicatam; hoc autem tempore advertant etiam acolythi, ut sacros Ministros manipulis exuant.

109. Ad orationes, quae a Celebrante canentur pro palmarum benedictione, stabunt ante abacum.

110. Dum Celebrans a digniore cleri palmam accipiet, acolythi, nisi adsint alii clerici ad officium hoc delegati, sument palmas, accedent ad altare, et tradent sacristae, qui eas Diacono ministrabit.

111. Accipient, suo tempore, palmam genuflexi, osculantes palmam et manum Celebrantis, palmasque, quas acceperint, super abacum deponent.

112. Ipsorum alter advertet etiam, ut palmam alliget summitati Crucis processionalis, nisi alius id praestet.

113. Praesto erunt cum urceo, pelvi et manutergio ad ablutionem manuum Celebrantis, postquam is adimpleverit distributionem.

114. Interea, dum Celebrans incensum pro processione in thuribulum immittet, sument candelabra, seque addent Subdiacono Crucem gestanti, ac tum in discessu tum in reditu ad altare, et si ante altare SS. Sacramenti transibunt, genuflexionem * non efficient.

115. Processionem Caeremoniarius moderabitur, quae extra ecclesiam ducetur. Redeuntes ad ipsam, in limine portae subsistent, facie versa ad portam, quae erit occlusa.

116. In reditu ad altare, facta, a Crucifero separati, genuflexione, deponent candelabra super abacum, deinde meminerint induere Ministris manipulos, propter Missam.

117. In Missa solemni, eadem quae superius documenta sunt; acolythi, dum canetur passio, stabunt iuxta abacum, palmam, ut clerus universus, manu sustinentes.

118. Ubi canendi passionem factus sit finis, deponent palmas in abaco, et eorum primus Diaconum adiuvabit in deponenda planeta plicata, et sumenda stola latiore. Ad evangelii, quae passionem sequitur, partem, quam canet Diaconus, assistent acolythi, veluti alias, sed iunctis manibus, siquidem candelabra non gestabunt.

§ 15. *In Matutinis Tenebrarum.*

119. In huius tridui Matutino, acolythus delegatus officio fungetur exstinguendi, quum tempus erit, candelabri triangularis et altaris candelas. Trianguli candelae exstinguuntur singulae in fine cuiusque psalmi initium sumendo ab illa, quae sita est in extremitate versus cornu evangelii, tum in fine alterius psalmi exstinguetur altera in extremitate trianguli versus epistolae latus, et reliquae eodem deinceps ordine.

120. Ad canticum *Benedictus*, altaris exstinguet candelas in fine uniuscuiusque versus, ordine eodem, incipiens ad finem versiculi *Ut sine timore* etc.

121. Dum antiphona post *Benedictus* canendo repetetur, candelam adhuc accensam in summitate candelabri accipiet, et ad altare delatam sustinebit rectam super latus epistolae.

122. Antiphona cantata, abdet retro altare, vel in laterna apposita, ac foras emittet quum post orationem *Respice, quaesumus, Domine*, etc. paullum fragoris fiet. * Tum illam exstinguet et in sacristiam referet vel ad abacum relinquet.

§ 16. *In Feria V in Coena Domini.*

123. In Missa solemni, standum est ritibus pro aliis Missis solemnibus praescriptis. Si ad hymnum *Gloria in excelsis* consuetudo sit pulsandi campanulas, hoc fiet paulisper, idest donec eundum erit ad scamnum, bireta praebendi causa Ministris.

124. Consistent ante altare cum funalibus accensis usque dum peracta sit communio, nec reverentiam ad clerum facient,

quoniam in altari expositum erit SS. Sacramentum. * Pacis osculum hodie non datur.

125. Peracto Sacro, Ministros manipulis exuent, tum candelabra sument, et sese addent Subdiacono Crucem gestanti.

126. Antequam excedant de presbyterio propter processionem, * nullam genuflexionem exsequentur, sed immediate procedent ad sacellum, in quo exponendum erit SS. Sacramentum. Si euntibus ad sacellum praedictum transeundum esset ante altare, in cuius tabernaculo asservaretur sacra Eucharistia, nequaquam genuflectent.

127. Quum venerint ad sacellum, quod innuimus, nulla facta genuflexione, una cum Subdiacono subsistent a latere evangelii, vel alio quod iis monstrabitur, semper stantes, ac tergo ad eum parietem verso, prope quem erunt.

128. Postquam clausa erit custodia, in qua expositum manebit SS. Sacramentum, redibunt cum Subdiacono in medium sacellum, prope ingressum, et procedent, * nullam peragentes genuflexionem, ad sacristiam, ubi * a sinistro latere sistent, donec reverentia a Celebrante et Ministris ad Crucem vel ad imaginem principalem effecta sit, et candelabra deponent, exstinguent candelas, et adiuvabunt Diaconum in demittenda dalmatica et stola alba, atque in sumenda stola diaconali violacea, Subdiaconum autem in tunicella deponenda.

129. Dum Vesperae in choro recitabuntur, si opus fuerit, revertentur ad aram maximam, ut de abaco amoveant res, quae ad Sacrum peragendum necesse fuerunt, et tobaleas tantum ibi relinquant.

130. Quum Vesperae fuerint ex toto recitatae, acolythi, facta reverentia ad Crucem vel ad imaginem sacristiae, manibus iunctis, sacros Ministros ad altare praecedent, et ad ingressum presbyterii dirimentur, et ad latera Ministrorum eorundem consistent: reverentiam ad clerum qui in choro aderit, efficient, et procedent ante altare, genuflexionem ad Crucem cum Ministris exsequentes.

131. Tum Celebrans cum Ministris ad altare ascendet, atque elevabit tobaleas; acolythi autem stragulum scamni Celebrantis, tabellas secretarum, pallium altaris ac tapete removeant, et tradant clericis sacristiae inservientibus, qui ea in sacristiam ipsam referent: pari modo exuent abacum tobalea.

132. Eadem methodo utentur ad reliqua altaria, in quibus, Celebrantem et Ministros adiuvabunt in altarium denudatione.

133. Transeuntes ante altare, in quo sit SS. Sacramentum

expositum, genuflexionem duplicem cum Celebrante et Ministris exsequentur.

134. Post altarium denudationem, redibunt ad aram maximam; reverentiis supra expositis, et absoluta recitatione psalmi antiphonaeque repetitione, facta ad altare genuflexione, revertentur in sacrarium, ubi, venerati Crucem vel imaginem praecipuam, sacros Ministros exuent paramentis.

135. Ad *Mandatum* quod attinet, in loco ecclesiae contiguo perficiendum, acolythi candelas in suis candelabris accendent nec non alias altaris erecti in aula, in qua *Mandatum* peragetur, nisi eas accendendi munus aliis detur.

136. In sacristia vel cubiculo, in quo Celebrans se parabit cum Ministris, adiuvabunt Ministros in induendis paramentis albis, et manipulum etiam eorum sinistro brachio aptabunt.

137. Candelabris deinde sumptis, ac solita reverentia praemissa, pergent ad aulam et ante altare se disiungent, genuflexionem ante Crucem cum Ministris facturi.

138. Hoc facto, sustinentes adhuc candelabra, ibunt una simul iterum ante altare propter evangelium, quod solito ritu a Diacono cantabitur.

139. Fine facto canendi evangelium, candelabra super abacum deponent, attendentes ut manipulos detrahant Ministris, quum illuc cum Celebrante venerint.

140. Si nulli clerici ad hoc sint designati, supplere poterunt in afferendo aquam calidam et manutergia ad pedes pauperum abstergendos.

141. Peracto *Mandato*, ministrabunt ablutionem manuum Celebranti, alter sustinens urceum cum pelvi, alter pelviculam cum medulla panis et manutergium (1).

142. Post preces orationemque, candelabra resument, venient ante altare cum Celebrante et Ministris, quibuscum genuflexionem ad Crucem efficient, et ad sacristiam vel cubiculum, quod huic rei gerendae assignatum fuerit, revertentur. Ibi post usitatam reverentiam, deponent candelabra, et sacris indumentis exuent Ministros.

---

(1) V. notam ad pag. 146, n. 90.

§ 17. *In Feria VI in Parasceve.*

143. Acolythi primum induent Ministros paramentis sacris, deinde, facta inclinatione ad Crucem vel imaginem principem sacristiae, procedent ad altare, manibus iunctis, candelabra enim exstinctis candelis locata erunt super abaco. Notandum vero quod hac die omittuntur ad clerum in choro post de etam Crucem (1) reverentiae.

144. Ad altare quum venerint, genuflexionem facient ad Crucem, et flexis genibus a lateribus Ministrorum manebunt.

145. Quum prostrati erint Celebrans et Ministri, consurgent; prior de abaco sumet altaris tobaleam, et simul cum altero ascendet a latere ad altare, super cuius mensam tobaleam explicabunt: deinde descendent, et genua flectent iterum a lateribus Ministrorum.

146. Assurgente cum Ministris Celebrante, amovebunt pulvinos Ministris ad hanc rem apparatos, deponent seorsim, et ante abacum sistent.

147. Eorum alter librum tradet cantori primae lectionis, nisi id exsequetur Caeremoniarius.

148. Genu ad altare flectent ad versiculum *Flectamus genua*, quem canet Diaconus ante orationem primam, et consurgent Subdiacono canente *Levate*. Sub orationis finem, secundus acolythus Subdiacono detrahet planetam plicatam, quam ponet super abacum, et epistolarium eidem Ministro tradet, eumque comitabitur, nisi id fiat a Caeremoniario, ut superius innuimus.

149. Post lectionem a Subdiacono cantatam, recipiet librum, iterumque imponet Subdiacono planetam plicatam.

150. Manebit uterque prope abacum, dum canetur passio, qua absoluta, planetam plicatam Diacono detrahent, et stolam latiorem imponent, prior autem ex iis Diacono tradet evangelii textum.

151. Assistent manibus iunctis ad eam partem post passionem, quae a Diacono cantabitur ritu pro evangelio iam praescripto.

152. Ad orationes genu flectent versus altare, quum Diaconus canet *Flectamus genua*.

(1) S. R. C., n. 3059, XXVII.

153. Quum oratio *pro haereticis* etc. canetur, sument tapete apparatum, super quo Crux deponetur, idque extendent secundum presbyterium, extremitatem superiorem tapetis locantes in medio gradu infimo altaris: tum super eundem gradum ponent pulvillum violaceum cum velo albo, serico violaceo intertexto (1).

154. Post orationes acolythus alter detrahet Subdiacono planetam plicatam et super abacum deponet: primus autem sumet Missale de altari, idque apertum ante Celebrantem sustinebit, quum canet *Ecce lignum Crucis*, attendatque ut illud claudat, et genua submittat dum canentur verba *Venite, adoremus*.

155. Quum Celebrans Crucem super pulvinum posuerit, consurgent, et primus eorum reponet Missale super cussinum seu legile in altari, vel in abaco.

156. Manipulos deinde Ministris propter adorationem detrahent, quumque eam peregerint rursus manipulos iis imponent, Subdiacono autem etiam planetam plicatam.

157. Post Crucis adorationem, quum Celebrans et Ministri in scamno consederint, acolythus primus recipiet Missale, et apertum sustinebit ante Celebrantem, qui leget improperia cum Ministris, postea Missale reponet super altare in legili seu cussino.

158. Crucem et ipsi adoratum ibunt, atque attendent ut detegant Crucem processionalem, postquam discooperta erit Crux altaris.

159. Acolythus alter sub finem adorationis accendet altaris et binas abaci candelas, nisi alius ad id sit deputatus.

160. Quum Diaconus Crucem super altare reposuerit, peracta adoratione, amovebunt cussinum et tapete, quibus opus fuit ad adorationem, et seorsim illa reponent.

161. Sument ex abaco candelabra accensis candelis, se addent Subdiacono Crucem processionalem gestanti, et in medium quum venerint ante altare, ad eius Crucem * non flectent genu.

162. Procedent ad sacellum, in quo erit SS. Sacramentum expositum usque a praecedenti die; ibi, * genuflexionem nullam exsequentes, secedent cum Subdiacono prope ingressum, quo loco ipsis monstrabitur, consistentes humeris versis ad parietem, iuxta quem erunt.

(1) *Caerem. Epp.*, II, xxv, 3.

163. Quum Celebrans SS. Sacramentum manibus sumpserit, redibunt cum Subdiacono in medium prope ingressum sacelli, ubi * nullam genuflexionem efficient, et processionaliter ad altare maximum revertentur.

164. Illuc quum ventum erit, recedentes a Subdiacono nullam ad Crucem facient genuflexionem, quoniam in processione adhuc fertur SS. Sacramentum, et repositis super abacum candelabris, ibi in genua procumbent.

165. Postquam Celebrans thurificaverit SS. Sacramentum, eo cum Ministris ad altare ascendente, assurget uterque, * et alter sumet manutergium, quod super altare extendet, primus ampullas vini et aquae cum pelvicula, easque ad altare afferet, ut in Missis solemnibus, advertentes ut genu submittant antequam ad altare ascendant. Vino et aqua in Calicem infusis, iidem acolythi ampullas ac manutergium ab altari amovebunt, descendent de gradibus, genuflexionem ad SS. Sacramentum iterabunt, ampullas referent super abacum, et illuc reversi, genuflexi manebunt.

166. Sub finem thurificationis altaris consurgent, et manutergium primus in promptu habebit, et alter ampullam aquae et pelviculam, ut ea tradant Ministris, qui lotionem Celebranti porrigent, videlicet ampullam cum pelvicula Subdiacono et manutergium Diacono. Postquam Celebrans laverit et absterserit manus, recepta ablutionis instrumenta super abacum reponent.

167. Quum Celebrans SS. Sacramentum consumpserit, acolythus primus ad altare afferet ampullas vini et aquae cum pelvicula, alter feret velum nigrum ad tegendum Calicem, ut in Missis solemnibus. Detrahet deinde primus stolam latiorem Diacono, atque imponet ei planetam plicatam.

168. Dum Celebrans dicet orationem *Quod ore sumpsimus*, etc. ibunt simul iunctis manibus ante altare sine candelabris, et facta genuflexione ad Crucem cum Ministris et Celebrante, redibunt in sacristiam, Ministris praeeuntes.

169. Sacristiam ingressi, reverentiam ad Crucem vel ad imaginem principalem efficient, exuent Ministros paramentis sacris, et nisi aderunt alii clerici, revertentur ad altare, unde tobaleam amovebunt, denudabunt abacum, resque omnes quae ibi erunt referent in sacristiam. Candelae autem altaris post Vesperas recitatas exstinguentur.

§ 18. *In Sabbato sancto.*

170. Acolythi adiuvabunt Ministros in sacristia ad induenda sacra paramenta.

171. Reverso in sacristiam clero post recitatas Horas minores, primus sumet vasculum aquae benedictae cum aspergillo, alter autem pelvim in qua erunt grana quinque thuris Cereo infigenda.

172. Facta reverentia ad Crucem vel ad praecipuam imaginem sacristiae, praecedent Crucem processionalem quam Subdiaconus sustinebit, videlicet: acolythus primus, ferens aquam benedictam, ibit medius inter alterum acolythum deferentem grana thuris ad suam sinistram (1), et thuriferarium cum thuribulo et navicula dextrorsum.

173. Ad ecclesiae portam quum venerint, secundus acolythus subsistet iuxta dexteram Celebrantis vel Diaconi, primus autem deponet vasculum cum aspergillo super abacum et sumet Missale, quod apertum sustinebit Celebranti propter thuris ignisque benedictionem.

174. Secundus acolythus attendet, ut se sistat ante Celebrantem, quum praedicta grana thuris benedicet.

175. Hac peracta benedictione, acolythus primus claudet Missale et super abacum reponet, resumet vasculum cum aspersorio, et consistet apud Diaconum, aspersorium ei ministraturus.

176. Asperso et thurificato a Celebrante igne et thure, primus acolythus rursus ponet vasculum aquae benedictae cum aspergillo super abacum et adiuvabit Diaconum ad deponendam planetam plicatam et stolam violaceam, atque ad sumendam stolam albam cum dalmatica et manipulo simili, deinde manipulum violaceum imponet Subdiacono.

177. Idem acolythus quum induerit Diaconum, ut supra, festucam sulphuratam ex igne benedicto incendet, qua gossypium ceratum vel parvam candelam illuminabit, quam si opus fuerit, in laterna clausam gestabit.

178. In actionibus de *Lumen Christi* secundus acolythus ferens grana cum thuriferario dextrorsum praeibit Cruci, quam feret Subdiaconus, et acolythus primus accenso lumine incedet

(1) V. notam ad pag. 132, n. 169.

ad laevam Diaconi, qui arundinem gestabit. Hic tricereum seu tres candelas in arundine accendet, quum a Diacono ipsi monstrabitur, tum progressus ante altare deponet super abacum parvam candelam, quam exstinguet, cum laterna, et redibit iuxta Diaconum, a quo arundinem recipiet, et subsistet a sinistris alterius, gestantis grana, versus partem epistolae. Advertant acolythi ut genuflectant, quum canetur *Lumen Christi*, ac secundus etiam quum ad locum praeconii canendi accedendum est.

179. Ad cantum praeconii, primus acolythus cum arundine se sistet ad laevam Diaconi a latere legilis, et ad dexteram primi acolythi se locabit alter, sustinens adhuc grana thuris.

180. Secundus acolythus, suo tempore, porriget Diacono grana Cereo infigenda, et post hoc perget ad abacum ad deponendam pelviculam, capiet gossypium ceratum, quo accendet lampades, quum ei monstrabitur, et redibit ad locum suum prope legile, haud procul a primo acolytho.

181. Acolythus primus arundinem tradet Diacono, dum ipsa Cereum erit accensurus, Cereoque accenso deferet arundinem iuxta altare, locabit eam in basi ibi praeparata, et gradum referet ad legile.

182. Alter acolythus ex arundine accendet parvam candelam vel gossypium ceratum, et admonitus a Diacono vel Caeremoniario omnes ecclesiae lampades accendet, initium sumendo ab illis quae in altari maximo erunt, * nisi alius opportunius id agat.

183. Cantato praeconio, sacros Ministros comitabuntur ad scamnum, ac transeuntes ante altare, ad Crucem cum ipsis genuflectent. Ad scamnum ubi venerint, adiuvabunt Diaconum in deponendis sacris paramentis albis, et induendis violaceis. Attendent etiam ut paramenta albi coloris, quibus usus erit Diaconus, in sacristiam ferant, nisi alius quisquam erit qui hoc praestet officium.

184. Quo tempore canentur prophetiae, stabunt ante abacum, et genu cum clero flectent ad versiculum *Flectamus genua* ante orationes.

185. Si fons baptismalis in ecclesia erit, sub finem duodecimae prophetiae, quae canetur, unus ex acolythis candelas accendet in candelabris ipsorum iam in abaco praeparatis.

186. Prophetiarum cantu absoluto, reversoque ad scamnum cum Ministris Celebrante, manipulum detrahent eisdem

Ministris, tum sument candelabra accensis candelis, sese adiungent clerico gestanti Crucem processionalem, procedent ante altare, * non flectentes genu, atque incedentes ad latera eiusdem clerici, progredientur ad fontem baptismalem.

187. Illic subsistent quo loco iis monstrabitur, et functionis tempore candelabra sustinebunt.

188. Post fontis benedictionem eodem ordine ad altare gradum referent, quo cum venerint, genu * non flectent, nisi a crucifero separati, et candelabra super abacum deponent, ibique, iuxta scamnum Celebrantis, parati erunt ad adiuvandos sacros Ministros in deponendis planetis violaceis.

189. Quod si ecclesia fonte baptismali carebit, non accendentur in abaco candelae sub finem duodecimae cantatae prophetiae, et fine facto canendi prophetias ac respectivas orationes, acolythi apud scamnum adiuvabunt Ministros in exuendis planetis plicatis et manipulis.

190. Dum canentur Litaniae, genua flectent prope abacum, quumque erunt consurrecturi de prostratione Celebrans et Ministri, consurgent, et ad genua flectenda ibunt iuxta eosdem Ministros, ut iis adiumento sint ad consurgendum de prostratione, si opus fuerit illis.

191. Hinc, iunctis manibus, praeibunt Ministris et Celebranti, qui pergent ad sacristiam; quo quum pervenerint, adiumento erunt Ministris in deponendis paramentis violaceis et sumendis albi coloris.

192. Sub exitum autem Litaniarum, praeeuntes sacris Ministris, ad altare iunctis manibus revertentur. Si in ecclesia non aderit fons baptismalis, deferent candelabra cum candelis accensis.

193. In Missa solemni observabunt praescriptum ritum, eo tantum discrimine, quod ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* campanulas, si mos erit in ecclesia, praeparatas aliquandiu pulsabunt, quodque ad evangelii cantum non afferent candelabra, sed manibus iunctis assistent.

§ 19. *In processionibus Litaniarum.*

194. In processionibus maiorum minorumque Litaniarum, postquam Celebrans et Ministri sacris paramentis erunt induti, sument candelabra accensis candelis, et reverentia ad Crucem vel imaginem praecipuam effecta, procedent ad al-

tare, et ante ipsum manebunt, ut una cum Celebrante et Ministris genuflectant, ut solent in Missis solemnibus.

195. Genuflexione cum Celebrante et Ministris ad altare effecta, ibunt ad abacum, ut candelabra deponant, et ante ipsum consistent.

196. Ubi initium fiet canendi Litanias, genua flectent eodem loco, et post versiculum *Sancta Maria* consurgent, candelabra resument, clerico Crucem gestanti se adiungent, et genu ad altare * non flexo, se locabunt in ordinem processionis ante clerum saecularem.

197. Si qua in ecclesia processio subsistet in itinere, ingressi quum erunt, genu ad altare * minime flectent, sed se sistent prope latus evangelii vel alio loco, qui eis monstrabitur, simul cum clerico Crucem gestante, et absoluta recitatione vel cantu orationis de Sancto patrono, * nullam genuflexionem ad altare facientes, rursus redibunt in ordinem processionis.

198. Quum ventum erit ad ecclesiam, in qua finis processionis fiet, genu flexo, postquam crucifer ab ipsis seiunctus fuerit, ante altare praecipuum, ibunt ad abacum, ubi candelabra deponent, et stantes exspectabunt Celebrantis adventum.

199. Genua flectent ad cantum precum et orationis, post quas, resumptis candelabris, cum Celebrante et Ministris in sacristiam revertentur.

§ 20. *In processione SS.mi Corporis Christi et in ceteris cum SS. Sacramento.*

200. Sub finem Sacri, praesto erunt apud abacum Celebrantis, ut manipulum detrahant Ministris, quem super ipso scamno vel in abaco reponent.

201. Sument candelabra, se adiungent clerico gerenti Crucem, et subsistent ad ingressum presbyterii, facie ad altare conversa.

202. Ad nutum Caeremoniarii, genuflexionem * nullam ad SS. Sacramentum efficientes, sese in ordinem processionis disponent, praecedentes clerum saecularem.

203. Si in processione solemni de Corpore Christi ad ecclesiam aliquam vel ad altare quoddam in itinere divertiretur, una cum clerico Crucem ferente, nulla ad altare facta genuflexione, subsistent a latere evangelii, vel alio loco, qui eis monstrabitur, et peracta statione, genuflexionem ad SS. Sa-

cramentum ante altare * non efficient, iterumque, se in processionis ordinem disponent.

204. In reditu ad ecclesiam, quum ante altare ventum erit, sine ulla genuflexione redibunt ad abacum, et candelabra deponent, et adveniente Celebrante SS. Sacramentum ferente, ante abacum ipsum genuflectent.

205. Benedictione cum SS. Sacramento impertita, consurgent, candelabra sument, et redibunt ante altare; quumque repositum in tabernaculo erit SS. Sacramentum, facta genuflexione, in sacristiam referent gradum.

§ 21. *In aliis processionibus.*

206. * Idem fere servabitur ac in processionibus de quibus supra, Caeremoniarii mandatis obtemperando, in iis omnibus, de quibus opportune ab eo monebuntur.

Articulus III.

De officio cantorum deque organorum modulatore (1).

§ 1. *E "Motu proprio" Pii Pp. X.*

1. A cantoribus et ab organorum modulatore ante omnia servari debet, quod *Motu proprio* SS. D. N. Pii Pp. X, diei 22 Novembris 1903, de musica sacra praescribit, praesertim articulos: III. *De textu liturgico*; IV. *De forma externa sacrae musicae operum*; V. *De cantoribus*; VI. *De organo et musicis instrumentis*, et VII. *Liturgicae musicae amplitudo*, ex quibus articulis praecipua afferre liceat.

A) *De textu liturgico.*

2. Proprius Romanae Ecclesiae sermo latinus est; itaque in solemnibus Sacris liturgicis prohibentur omnino cantus vulgari eloquio editi; eoque magis circa partes variabiles, vel communes tum Missae tum Officii.

(1) Auctoris textum et quibusdam auximus articulis a *Motu proprio* Pii Pp. X, de musica sacra, excerptis, et ad *Caerem. Epp.* lectionem pressius redegimus.

3. Quum in Sacris liturgicis singulis textus musices proponendi ac propositionis ordo apprime fuerint constituti, neque licet ordinem hunc subvertere, neque praescriptos textus ad nutum mutare, neque ex integro vel tantum in parte omittere, nisi forte rubricae concedant, textus aliquot versus, dum simpliciter in choro recitantur, suppleri organo. Unum, iuxta Ecclesiae Romanae consuetudinem, conceditur, post solemnis Missae ℣. *Benedictus*, canticulum SS. Eucharistiae. Permittitur etiam, post rite cantatum *Offertorium*, reliquum tempus dare brevi canticulo super verba ab Ecclesia approbata.

4. Textus liturgicus canendus est prout exstat in libris, nullo verbo corrupto, nullo postposito, indebitis iterationibus et syllabarum abruptionibus prorsus amotis, atque ita semper, ut ab audientibus percipi possit.

B) *De forma externa sacrae musicae operum.*

5. Peculiares hae normae serventur:

a) *Kyrie, Gloria, Credo,* etc. in Missa unitatem praeseferant sui cuiusque textus propriam. Non itaque licet ea partibus separatis componere, quasi unaquaeque pars musicum opus absolutum efficiat, quod a reliquis secerni possit in eorumve locum substitui.

b) In Vesperarum sacris peragendis standum communiter normis Caeremonialis Episcoporum, cantum gregorianum in psalmodia iubentis, et musicam figuratam permittentis in ℣. *Gloria Patri* et hymno. Licebit tamen in solemnioribus alternis psallere, et gregorianum cantum et concentus eos, qui *falsibordoni* italice nuncupantur, sive versus simili modo apte dispositos. – Interdum etiam concedi poterit ut singuli psalmi ex integro musice proponantur, dummodo hisce in operibus psalmodiae forma propria servetur, id est talis ut cantores psallere inter sese videantur sive novis concentibus, sive modis e cantu gregoriano depromptis, vel eius similitudinem praeseferentibus. – Psalmi igitur symphoniaci (italice *di concerto*) excluduntur prorsus ac vetantur.

c) In Ecclesiae hymnis forma antiquitus tradita servetur. Quamobrem non licet cantico, ex. gr. *Tantum ergo*, eos modos aptare, qui in stropha priore flebiles illas formas exhibeant, vulgo *romanza, cavatina, adagio* appellatas, in altera vero, *Genitori*, etc., festivum genus.

d) Vesperarum antiphonae gregorianis modis sibi pro-

priis generatim proponantur. Quod si interdum, singulari aliquo in casu, musice canantur, numquam iis erit symphoniacus modus, neque canticuli vel cantionis amplitudo.

C) *De cantoribus.*

6. Quum cantoribus in ecclesia munus vere liturgicum sit, consequitur, mulieres, talis officii expertes, ad chori partem agendam aut ullo modo in musicum chorum admitti non posse. Quod si acutae, vel acutis proximae voces adhiberi velint, antiquissimo Ecclesiae more, id pueri praestabunt.

7. Ne quis denique cantor in ecclesiae chorum inducatur, nisi constiterit de eius pietate atque integritate vitae, eumque modestiam religionemque praeferre, quae sanctum decent officium, cui ipse addicitur. – Rei insuper conveniet, cantores, dum in templis canunt, vestibus ecclesiasticis ac superpelliceo indui (1); quod si in suggestu locum habeant fidelium oculis ultra modum patente, eos clathris abscondi.

D) *De organo et musicis instrumentis.*

8. Quamvis musica Ecclesiae propria solummodo vocalis sit, licet tamen musicam organo moderari. Speciali ratione, debitis terminis, servatisque tutelis servandis, alia musica instrumenta adhiberi poterunt; numquam vero sine speciali venia Ordinarii, iuxta Caeremonialis Episcoporum praescripta.

9. Quum cantus primum semper locum obtinere debeat, organum aliaque musica instrumenta cantum adiuvent, numquam opprimant.

10. Non licet cantui instrumentis late praeludere, neque iisdem exodiorum moram facere.

11. Organi sonus cantum socians, vel eidem praeludens etc., non modo iuxta naturam huius instrumenti propriam perducatur, sed omnium qualitatum, quibus musica vere sacra pollet, quamque superius memoravimus, particeps esto.

12. In templis tum musici instrumenti, cui vulgo *pianoforte* nomen inditum est, tum instrumentorum omnium, maiorem vel minorem strepitum edentium, utpote tympanorum cuiusvis

(1) Idem, et a fortiori, dicendum venit, cum processionibus, etiam extra ecclesiam, intersunt.

formae et molis, crotalium, tintinnabulorum et similium, usus vetatur.

13. Severe prohibetur symphoniacorum catervis (vulgo *bande musicali*) in templis psallere; tantum speciali aliqua ratione, ex venia Ordinarii licebit admitti eorum manipulum delectum, numero circumscriptum, catum, loco congruentem, qui spiritalibus (vulgo *a fiato*) instrumentis ludant, dummodo et musicum opus et collata ad tibias vox gravem stylum redoleant, eundemque comparem et omnino similem vocis organi propriae.

14. In pompis extra templum ab Ordinario permitti potest symphoniacorum catervae participatio, dummodo ne quovis modo profanos psallat concentus. – Optandum est, in huiusmodi vicibus, symphoniacis munus hoc unum trĭbui, ut spirituale aliquod canticum moderentur, sive latino sive vulgari eloquio a cantoribus propositum, aut a piis congregationibus, quae pompae adsunt.

E) *Liturgicae musicae amplitudo.*

15. Minime licet, cantus sive sonus causa, Sacerdotem ad altare ultra tempus caeremoniae liturgicae conveniens immorari. Iuxta ecclesiastica monita, ℣. *Sanctus* in Missa ante « elevationem » absolvendus est (1); quamquam et ipse Sacerdos, sacra peragens cantorum rationem habere debet. *Gloria* et *Credo*, ad gregorianae traditionis normam, breviora sunto.

16. Damnandum denique habendumque loco abusus gravissimi, quod in sacris caeremoniis secundae partes deferri liturgiae videantur, quasi haec famulatum musicae praestet: quum contra nonnisi pars liturgiae musica sit, humilisque eiusdem ancilla.

§ 2. *Excerpta e Caeremoniali Episcoporum.*

17. Regulam pro organis sonantibus, in sacris functionibus, e cap. XXVIII lib. I Caeremonialis Episcoporum deducimus.

18. In omnibus Dominicis et omnibus festis per annum,

(1) Usque, scilicet, ad *Benedictus* exclusive (S. R. C., 16 Dec. 1909, VI) — Cfr. superius dicta, n. 3.

de praecepto vel non, potest in ecclesiis organum et musicorum cantus adhiberi.

19. Excipiuntur ab hac regula Dominicae Adventus et Quadragesimae, in quibus organa non pulsantur, praeter Dominicam tertiam de Adventu, quae dicitur *Gaudete*, et quartam Quadragesimae, quae appellatur *Laetare*, in quibus sonatur organis ad Missam tantummodo.

20. In officiis ferialibus de Quadragesima et de Adventu organa non pulsantur, praeter festa, quae in haec tempora incidunt, quaeque solemniter celebrantur ab Ecclesia, cuiusmodi sunt festa S. Mathiae, S. Thomae Aquinatis, S. Gregorii magni, S. Ioseph sponsi B. M. V., Ecclesiae catholicae Patroni, Annuntiationis B. Mariae Virginis, et similia. Item ad Missam solemnem in *Coena Domini*, scilicet in principio et toto cantu hymni angelici *Gloria in excelsis* (1), atque in hymno praedicto Missae solemnis et reliquis (2) cum Vesperis de Sabbato sancto. Itidem sonabitur in Adventu et in Quadragesima, quum opus sit celebrare cum solemnitate et laetitia, propter aliquam circumstantiam magni momenti (3).

21. In officiis defunctorum, itemque in Missis de requie, organa non pulsantur.

22. * Quoties tamen dicitur organa non debere pulsari, id, excepto triduo mortis Domini, intelligendum est de eorum sonitu, initio et fine sacrarum functionum, ac inter eas silente cantu; non enim prohibetur organum comitans voces, uti habent tum ipsum Caeremoniale Episcoporum, loquens de Missis pro defunctis, tum methodi ad pulsandum organa ab ecclesiastica Auctoritate approbatae pro praedictis diebus.

23. Quotiescumque Episcopus ad ecclesiam accedet, vel illinc discedet, functionum pontificalium causa, quas ipse cele-

(1) *Caerem. Epp.*, non dicit posse organa pulsari in principio Missae in *Coena Dom.*, sed ad *Gloria* tantum.

(2) S. R. C., 4 Mart. 1901, VIII.

(3) Etiam in Missis votivis, quae solemniter, in Quadragesima etc., celebrantur, licet consuetudinem servare organa pulsandi (S. R. C., n. 2424, IV). Hinc putamus a fortiori licere consuetudinem servare organa pulsandi etiam in Missis solemnibus festorum semiduplicium et simplicium. Quando Ministri altaris utuntur in Missa dalmatica et tunicella, licet color sit violaceus, pulsari queunt organa (S. R. C., n. 2365, IV), non tamen in Missa votiva de Passione (S. R. C., n. 3922, IV, 2). Pulsari potest organum etiam tempore Quadragesimae, occasione primae communionis puerorum (S. R. C., n. 3448, XI) et similibus.

brabit, vel etiam quibus intererit, diebus festis et solemnibus convenit organa pulsari.

24. Idipsum fiet in ingressu Legati Apostolici, Cardinalis Archiepiscopi in sua provincia, sive alius Episcopi, quem Ordinarius honorare velit, donec ab ipsis orabitur et initium sacrae functionis fiet, et postea in eorum egressu.

25. In Matutinis, quae cantantur solemniter in festis potioribus, poterunt pulsari organa, prout et in Vesperis, usque ab illorum principio.

26. Regula generalis statuitur, quod in Vesperis, Matutinis et Missis primus canticorum hymnorumque versus, et pariter versus hymnorum, in quibus genuflectendum est, qualis est versiculus *Te ergo, quaesumus* etc., et stropha *Tantum ergo Sacramentum* etc., quando ipsum Sacramentum est super altari, et similes, cantentur a choro in tono intelligibili, non autem suppleantur ab organo: sic etiam versiculus *Gloria Patri* etc., etiamsi versiculus immediate praecedens fuerit a choro pariter decantatus; idem servatur in ultimis versibus hymnorum.

27. Sed advertendum erit, ut, quandocumque per organum figuratur aliquid cantari seu responderi alternatim versiculis hymnorum aut canticorum, ab aliquo de choro intelligibili voce pronuntietur id, quod ob sonitum organi non cantatur. Et laudabile esset, ut aliquis cantor coniunctim cum organo voce clara idem cantaret.

28. In aliis autem horis canonicis, quae in choro dicuntur, non est consuetum interponere organum. Sed si in aliquibus locis consuetum esset organa pulsari etiam inter horas canonicas, aut aliquas earum, ut est hora Tertia, praesertim quando cantatur, dum Episcopus solemniter celebraturus capit sacra paramenta, poterit talis consuetudo servari.

29. In Vesperis solemnibus solent pulsari organa in fine cuiusque psalmi, atque alternatim ad versus hymni et cantici *Magnificat* etc., servatis tamen regulis supradictis.

30. In Missa solemni pulsatur alternatim, cum dicitur *Kyrie, eleison* et *Gloria in excelsis* in principio Missae; item finita epistola; item ad offertorium; item ad *Sanctus* etc., alternatim, ac deinceps usque ad *Pater noster*; sed ad elevationem SS. Sacramenti pulsatur organum graviori et dulciori sono; et post elevationem poterit immediate post *Benedictus* (1),

(1) *Caerem. Epp.*, II, VIII, 70, 71. — Cfr. notam ad n. 15.

mottetum aliquod opportunum cantari; item ad *Agnus Dei* etc., alternatim, ac deinceps usque ad *postcommunio*, ac in fine Missae.

31. Quum dicitur symbolum in Missa, non est alternandum cum organo, sed illud integrum per chorum cantu intelligibili proferri debet; poterit tamen organum voces adiuvare, et ipsi cantui intermisceri (1).

32. Cavendum autem est, ne sonus organi sit lascivus aut impurus, et ne cum eo proferantur cantus, qui ad officium, quod agitur, non spectent, nedum profani aut ludicri; nec alia instrumenta musicalia addantur, nisi de consensu Episcopi, uti superius, n. 13, dictum est.

33. Idem quoque cantores et musici observent, ne vocum harmonia, quae ad pietatem augendam ordinata est, aliquid levitatis aut lasciviae praeseferat, ac potius audientium animos a rei divinae contemplatione avocet; sed sit devota, distincta et intelligibilis.

§ 3. *De quibusdam peculiaribus cantorum officiis.*

34. In Vesperis solemnibus, in Matutinis et Laudibus solemnibus cantores duo cum superpelliceo intonabunt psalmos in medio choro, quocirca in chori stallis inferioribus ad extremitatem ipsius sedebunt, vel iuxta morem cuiusque ecclesiae; et quum psalmus erit intonandus, in medium procedent, genuflectent ad altare, et psalmum intonabunt. Ad confusionem in cantu vitandam, simul ac peregerint intonationem, se convertent versus chori partem, quae prosecutura sit cantum, genuflexionem ad altare iterabunt, se salutabunt ad invicem, et ad locum suum redibunt. Hisce utentur caeremoniis, quum singuli psalmi et cantica respectiva erunt intonanda.

35. Si in Vesperis et Laudibus solemnibus duo tantum erunt pluvialistae, cantores iidem, qui psalmos intonabunt, antiphonas praecinent choro cum regulis superius traditis pro pluvialistis, canentque etiam versum post hymnum et *Benedicamus Domino* in fine.

36. In processionibus, post cleri Crucem incedent, et in itinere cantabunt antiphonas et psalmos praescriptos.

37. In Dominica de palmis, duo ex ipsis se sistent intra ecclesiam facie ad portam versa; reliqui extra portam consi-

(1) S. R. C., nn. 3108, XV; 3110, VII.

stent ad canendum hymnum *Gloria, laus et honor*, ut illo die praescribunt rubricae.

38. In Feria VI in Parasceve cantores duo erunt prope altare quo momento Crux detegetur, ut pergant canere verba *In quo salus mundi pependit.*

39. In Sabbato sancto et in Vigilia Pentecostes, duo cantores, genibus flexis ad scabellum positum in medio choro, in quo Missale erit locatum, canent Litanias, caventes ne illas incipiant in discedendo a baptisterio, sed quum Celebrans et Ministri ante altare prostrati erunt (1).

40. In processionibus de maioribus minoribusque Litaniis, etiam in medio choro Litanias incipient usque ad totum ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*, et prosequentur eas in processione, curantes ut illas ita canendo dispescant, ut earum cantus non prius finiatur, quam perventum sit ad ecclesiam, ubi processioni finis imponetur.

41. Notandum autem quod tum in processionibus istis, tum in Sabbato sancto et in Vigilia Pentecostes, Litaniae sunt duplicandae, seu clerus et adstantes debent repetere eundem versum, quem ipsi cantores cecinerint.

42. Postremo, ne plus aequo longi simus, monebimus quod quaecumque sit celebranda functio, cantorum praefectus, ut recte moderetur chori cantum, convenire debet cum caeremoniarum Magistro, ab eoque opportuna accipere documenta, quae curabit ut a cantoribus sibi obnoxiis accurate observentur.

---

(1) Rubrica Missalis (h. loco) ait: *revertentibus Sacerdote et Ministris ad altare*; sed haec verba ita *Caerem. Epp.* interpretatur: « In ecclesiis collegiatis eadem omnia servari debent, quae in hoc capite expressa sunt, exceptis his, quae ad Episcopum pertinent »; scilicet: « Duo cappellani seu cantores, genuflexi ante scabellum post Episcopum et Celebrantem,... *inchoabunt* Litanias » (lib. II, cap. XXVIII, nn. 12 et 10).

ARTICULUS IV.

De officio Pluvialistarum.

§ 1. *In Vesperis solemnibus* (1).

1. In Vesperis solemniter celebrandis, Pluvialistae neque minus quam duo, neque plus quam sex intererunt. Maior vel minor solemnitas festi occurrentis determinabit numerum eorum: et hac in re stabitur regulae traditae a Caeremoniali Episcoporum, lib. II, cap. III, ad nn. 16 et 17.

2. Itaque clerici, vel Beneficiarii, vel Mansionarii, ad quos
spectabit in Vesperis pluviale induere, numquam Canonici, ne-
que si contraria exstet consuetudo (2), aderunt in sacristia,
ibique induentur super vestem talarem superpelliceo, cui su-
perimponent pluviale; adiuvantibus acolythis vel aliis clericis,
et biretum manu sument. Ordinem sibi convenientem inter
se servabunt, desumentes vel ab antiquitate ordinationis, si
clerici simplices erunt, vel a possessione beneficii, si Mansio-
narii, vel Beneficiarii huius ecclesiae, ita ut qui primas obtinet
sit ad dexteram Celebrantis alter ad sinistram, tertius dextror-
sum primi, quartus sinistrorsum secundi, quintus ad tertii
dexteram ac sextus ad quarti sinistram, quem ordinem tene-
bunt in incedendo, sedendo et stando iuxta Celebrantem.

3. Sese igitur Celebranti, qui medius erit inter eos, adiun-
gent, ita ut si duo sint Pluvialistae, prior fuerit dextrorsum,
alter sinistrorsum Celebrantis, si quatuor, bini ordine supra
indicato, stabunt dextrorsum, bini sinistrorsum Celebrantis
eiusdem, sin fuerint sex numero, terni ad dexteram, terni ad
sinistram eius erunt, respectu habito ad antiquitatis ordinem,
et cum ipsomet Celebrante, * cuius fimbrias pluvialis elevatas
duo priores tenebunt, reverebuntur Crucem vel imaginem
principem sacristiae.

4. Deinde procedent ad altare post universum clerum, li-
cet adessent Praesules vel Canonici in ipsa ecclesia; hic enim
locus, qui dignissimus est, spectat ad Pluvialistas, et propter

---

(1) Documenta haec excerpsimus in totum e *Caerem. Epp.*, lib. II, cap. III, quod inscribitur: *Quo ritu in ecclesiis cathedralibus, absente Episcopo, vel in Collegiatis, Vesperae celebrandae sint*. A.

(2) S. R. C., 30 Maii 1905, V.

indumenta sacra quibus distinguuntur, et quia unum cum Celebrante corpus efficiunt.

5. Capite incedent bireto cooperto, et manibus iunctis, ac bini, idest sextus ad sinistram quinti, quartus ad sinistram tertii, secundus ad sinistram et primus ad dexteram Celebrantis.

6. Ad fores sacristiae aquam benedictam a Caeremoniario accipient, quintus eam porriget sexto; tertius quarto, et primus Celebranti; secundus autem accipiet a Caeremoniario ipso postquam dederit primo. Caput detegent antequam aquam benedictam accipiant, transferentque biretum ad manum sinistram, se signabunt, deinde caput iterum tegent.

7. Ad ingressum presbyterii progressi, dirimentur ordinatim, caput detegent, et rectam lineam efformantes, in cuius centro erit Celebrans, procedent ante altare. Celebrans autem ad ingressum presbyterii biretum suum tradet primo Pluvialistae, quod accipiet cum usitatis osculationibus, et transmittet Caeremoniario.

8. Crucem profunda reverentia salutabunt (1), quod idem faciet Celebrans, genua flectent super gradum infimum, et recitabunt orationem *Aperi, Domine*, etc. Pluvialistae, qui a lateribus erunt Celebrantis, * eius fimbrias pluvialis concinne super gradus disponent, quo momento genua submittet (2).

9. Post orationem, ad nutum Caeremoniarii, consurgent cum Celebrante, simulque cum eo Crucem altaris profunda reverentia salutabunt, deinde reverebuntur clerum in choro, primum versus latus evangelii, deinde epistolae, et Celebrantem ad sedem comitabuntur; vel, si Celebrans in primo chori subsellio sedebit in parte quae spectat ad Hebdomadarium, reverentiam facient prius ad partem oppositam sedi Celebrantis, deinde ad alteram, in qua Celebranti ipsi sedendum erit.

10. Si Celebrans sedebit in primo subsellio, Pluvialistae recta linea se locabunt ante eum, si parieti altare adhaerebit. Sin altare populum respiceret, et consequenter locus Celebrantis esset in primo stallo fere adversum altare, siquidem primum locum occupat prope sedem episcopalem (3), Pluvia-

(1) Caeremoniale Pluvialistis praescribit reverentiam, non vero genuflexionem ad altare, *quando cum Celebrante coniuncti sunt*. A.

(2) Ubi sedes episcopalis non adest, sed commune stallum in centro chori, Celebrans occupare potest praedictum stallum.

(3) V. tit. I, cap. I, n. 8.

listae, ne tergum ad altare vertant, dividentur se locantes in plano chori ante stallum primum, ita ut ex uno latere habeant Celebrantem, ex altero altare. Quod si Celebrans non in primo stallo, ut diximus, sedebit, sed in scamno prope latus epistolae, ubi sedere solet in Missis solemnibus, primus et alter Pluvialista se locabunt a lateribus eius, reliqui, si aderunt, se quoque locabunt ad latera ipsius ex utraque legilis parte, facie alter ad alterum versa.

11. Si Celebrans sedebit in scamno, quum venerint illuc, primus Pluvialista ministrabit ei biretum, ab eoque recipiet quum assurget, et post secreto recitatum *Pater noster* et *Ave, Maria*, sublevabit ei fimbriam dexteram pluvialis, quum intonabit *Deus, in adiutorium* etc.

12. Post cantatum ℣. *Gloria Patri* etc., primus Pluvialista, una cum Caeremoniario, genuflectet in medio altari, tum procedet ante Celebrantem, ac submissa voce praecinet ei primam antiphonam (1).

13. Quum Celebrans praedictam antiphonam intonuerit, Pluvialistae eum reverentur, et pergent in medium presbyterium vel chorum ante altare, ordinem superius indicatum semper servantes, genu ad Crucem simul flectent, se invicem salutabunt, et locum suum petent, videlicet ad scabella panno viridi contecta sine postergali, in presbyterio locata ante altare ipsum. Notandum hoc loco est, quod pluvialistae quum abibunt a Celebrante, quumque ad illum revertentur, debebunt eum salutare.

14. Quum venerint illuc, subsistent stantes ad altare conversi; postquam cantores primum psalmum intonuerint, sedebunt in praedictis scabellis, et caput tegent bireto. In considendo servabunt ordinem demonstratum, videlicet primus sedebit propius Crucem aut medium altare, tertius ad dexteram primi, et quintus ad dexteram tertii. Secundus autem sedebit in altero scabello, et quartum sinistrorsum habebit, sextus denique ad quarti sinistram assidebit.

15. Si sex numero aut quatuor erunt, Pluvialista ultimus, videlicet, vel sextus vel quartus, quatuor alias antiphonas praecinet ad digniores de choro, secus hoc officio fungentur cantores superpelliceo induti, qui psalmos intonabunt.

(1) Inutilis quibusdam videtur haec genuflexio, sed a *Caerem. Epp.* aperte praescribitur, uti illa quam Subdiaconus facit ad epistolam canendam, quamvis ad eundem locum redire debeat.

16. Si sextus vel quintus Pluvialista, ut dictum est, praecinet antiphonas, reliqui non consurgent quum hic surrexerit, sed caput bireto nudabunt quum surget, quumque gradum referet ad locum suum.

17. Si antiphonae a Pluvialista praecinentur, ut innuimus, hic caput detegens, assurget, procedet ante altare, flectet genu, inde perget ante digniorem, quem salutabit; praecinet illi antiphonam, quam quum intonuerit, iterabit salutationem, redibit ante altare, genu iterum submittet, denique ad locum suum revertens sedebit (1).

18. Ordo quem servabit in praecinendis antiphonis, erit huiusmodi. Secundam praecinet ad digniorem chori e regione Celebrantis; tertiam ad alterum qui post Celebrantem sedebit ex eadem parte; quartam ad illum qui sedebit in secundo subsellio contra Celebrantem, quintam denique ad sedentem secundo post Celebrantem subsellio. Si Celebrans in scamno sedebit a cornu epistolae, ut superius notavimus, secundam antiphonam intonabit qui dignior de choro est, quamquam sedebit ex parte Hebdomadarii, tertiam primus, qui primo subsellio sedebit ex parte adversa, quartam secundus, qui a latere erit illius qui intonuit secundam, quintam denique ille qui aderit prope eum qui tertiam intonuerit.

19. Animadvertant Pluvialistae, ut detegant inclinentque caput ad ℣. *Gloria Patri* etc., et ad verba *Sit nomen Domini benedictum* in psalmo *Laudate, pueri*, si cantabitur; * itemque ad alia verba in cantu antiphonarum, si id requirant.

20. Post quinque cantatos psalmos, sub finem repetitionis quintae antiphonae, quam exsequentur cantores, vel repetetur sonantibus organis, consurgent simul, procedent ante altare, et genuflexionem efficient. Advertent autem ut genu flectant etiam cum acolythis.

21. Deinde, progressi ante Celebrantem, reverentia eum prosequentur, et se sistent ante ipsum, eodem ordine, quo in Vesperarum initio, secundum positionem scamni et altaris.

22. Quum Celebrans capitulum cecinerit, primus Pluvialista ei praecinet hymnum, quem quum intonuerit, iterabunt reverentiam, ibunt ad altare, genuflectent, dirimentur, et gradum referent ad scabellum suum, ubi consistent dum canetur

(1) Si alter ex Pluvialistis praecinet antiphonas, ut diximus, socius eius nequaquam debet se movere loco, nec se addere socio quum praecinet. Hoc modo praescribitur a *Caerem. Epp.* A.

hymnus. Advertent ut in hoc genuflexionis actu et ipsis acolythis sese adiungant, ut superius monuimus.

23. Sub finem hymni, idest ad ultimam stropham, in qua SS. Trinitas (1) invocatur, caput inclinabunt.

24. Si quatuor vel sex erunt Pluvialistae, postremi duo sub hymni exitum vadent ante altare, debitis utentes genuflexionibus, et versum cantabunt post hymnum. Si duo tantum fuerint, canetur versus a cantoribus superpelliceo indutis, qui psalmos intonuerint.

25. Pluvialista primus, post cantatum versum, procedet ante Celebrantem, eique praecinet antiphonam cantici *Magnificat*, quam ubi intonuerit, revertetur ad locum suum.

26. Quum cantorum chorus cantabit antiphonam ante *Magnificat*, Pluvialistae sedebunt in suo scamno, capite tecto.

27. Ad intonationem *Magnificat*, quae fiet a cantoribus superpelliceo indutis, Pluvialistae, capite detecto, consurgent. Duo primi relinquent biretum super scamno, et cum aliis Pluvialistis, si aderint, obviam ibunt Celebranti, quem medium inter se accipient, et cum eodem ad altare procedent.

28. Quum venerint ad pedes altaris, reverentiam profundam ad Crucem efficient.

29. Celebrans cum duobus primis Pluvialistis ad altare ascendet, reliquis, si aderunt, in plano ante altare manentibus.

30. Pluvialista primus elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, quam transmittet secundo Pluvialistae, qui ad Celebrantis ipsius dexteram appropinquabit.

31. Deinde primus Pluvialista sumet naviculam, et incensum Celebranti cum osculis ministrabit.

32. Quum Celebrans incensum in thuribulum iniecerit, secundus Pluvialista redibit ad laevam eius, et sustollet ei fimbriam sinistram pluvialis.

33. Pluvialista primus accipiet thuribulum a thuriferario, tradet cum osculis Celebranti, eique elevabit fimbriam dexteram pluvialis prope brachium, ut libere agat in thurificatione altaris. Primi duo Pluvialistae, transeuntes ante Crucem altaris, dum peragetur thurificatio, reverentiam ad Crucem ipsam una cum Celebrante exsequentur.

34. Thurificatione peracta, primus Pluvialista recipiet thuribulum a Celebrante, et thuriferario tradet.

(1) V. tit. I, cap. II, art. I, nn. 9, 10.

35. Tum Celebrans cum duobus Pluvialistis de altari descendet, sese adiunget reliquis duobus, vel quatuor, si aderunt, iterabunt reverentiam profundam ad Crucem, et ad chorum inclinationem, et unusquisque ad suum locum redibit.

36. Postquam Celebrans ad suum stallum redierit, primus Pluvialista ad eum accedet, et sumpto a thuriferario thuribulo, incensabit triplici ductu Celebrantem, profunda reverentia ipsum honorans.

37. Thuribulum reddet thuriferario, vel si quatuor erunt Pluvialistae, tradet quarto, qui tunc adstabit ipsi; si sex fuerint, sexto, qui adstabit, et continuabit chori thurificationem. Ut brevi complectar, exceptis duobus primis, ultimus Pluvialista, si aderit, secus, thuriferarius chorum adolebit. In thurificatione servabitur ordo pro Diacono superius praescriptus in Missa solemni, cap. IV, n. 19 et seqq. huius libri, tit. I. * Si, cum *Dominus vobiscum* a Celebrante canendum erit, thurificatio non fuerit absoluta, statim abrumpitur (1).

38. Dum canetur *Magnificat*, stabunt ad suum scamnum, ubi tempore constituto thurificationem accipient.

39. Ut cantatum erit *Gloria Patri*, sedebunt, et caput bireto cooperient.

40. Sub finem repetitionis antiphonae post *Magnificat*, caput detegent, consurgent, procedent ante altare, genuflectent Cruci, etiam cum acolythis, atque ordine superius descripto ante Celebrantem redibunt.

41. Sub finem orationis, si una tantum erit, secus sub finem ultimae, si plusquam duo Pluvialistae fuerint, postremi duo pergent ante altare, flectent genu, et cantabunt *Benedicamus Domino* cum notis, seu cantu praescripto pro singulis festis.

42. Post versum praedictum, si cantatus fuerit a Pluvialistis, hi redibunt ante Celebrantem, ac si post Vesperas Completorium in choro recitabitur, excedent cum eo, servantes ordinem superius innutum, et reminiscentes ut et clerum salutent post reverentiam ad Crucem factam.

43. Quod si clerus de choro excedet, manebunt pariter apud Celebrantem donec recitetur antiphona finalis B. Virginis, post quam, eodem ordine, quem in accessu descripsimus, ad sacristiam revertentur.

44. Illic recta linea cum Celebrante reverentiam ad Cru-

---

(1) « Animadvertendum tamen, ut cantus *Magnificat* ita dimetiatur, ut cum thurificatione simul terminetur » (*Caerem. Epp.*, II, I, 16).

cem vel ad imaginem primariam sacristiae efficient, sese ad invicem salutabunt, et pluviale cum superpelliceo deponent.

45. Si erit adolendum altare SS. Sacramenti (quod minime a Caeremoniali Episcoporum praescribitur, quo capite agitur de Vesperis celebrandis in Cathedralibus, absente Episcopo, et in Collegiatis, * sed per Decretum S. R. C., n. 3110, VI, quando Episcopus [Ordinarius] Vesperas non persolvit), quum erit intonatum *Magnificat*, Celebrans sese addet Pluvialistis, et ante altare facient reverentiam profundam ad Crucem, et se inclinabunt ad clerum in choro, ordine iam constituto.

46. Deinde, praeeuntibus acolythis binis, excedent e choro, postquam duo digniores Pluvialistae medium inter se Celebrantem acceperint.

47. Exeuntes e presbyterio, cooperient caput bireto, et Pluvialista primus biretum cum osculis Celebranti tradet.

48. Quum ad altare SS. Sacramenti ventum erit, caput detegent, et dirimentur, rectam lineam ante altare efformantes. Primus Pluvialista biretum suum dabit Caeremoniario, et alterum accipiet cum osculis a Celebrante, quod etiam Caeremoniario transmittet.

49. Genuflexionem una cum Celebrante et acolythis efficient.

50. Celebrans cum duobus Pluvialistis ascendet ad altare, reliquis, si aderunt, ante ipsum consistentibus.

51. Pluvialista primus incensum, ut superius monuimus, ministrabit, et altaris turificatio fiet.

52. Post thurificationem, Pluvialista primus receptum thuribulum thuriferario reddet.

53. Hoc facto, Celebrans, adstantibus duobus Pluvialistis, redibit ad medium altare, et facta ad Crucem reverentia, sine ulla genuflexione, descendet de altari, atque in plano una cum iis se convertet ad altare ipsum: ibi genuflexionem ad SS. Sacramentum iterabunt, et recepto, ut supra, bireto, atque ordine eodem, ad altare maximum revertentur (1).

54. Ubi venerint ad ingressum presbyterii, detegent caput, se diriment, et unam efficient lineam, medium accipientes Celebrantem, qui caput deteget et biretum tradet primo Pluvialistae, atque hic una cum suo illud transmittet Caeremoniario.

---

(1) Si erit incensandum aliud altare, iuxta Decr. S. R. C., n. 3547, eadem se gerent ratione, exceptis genuflexionibus et thuris impositione.

Reverentiam simul ad clerum in choro exsequuti, pergent ante altare.

55. Illic reverentia profunda Crucem venerabuntur, ad altare Celebrans et duo primi Pluvialistae ascendent, ac primus thuribulum a thuriferario acceptum ministrabit Celebranti.

56. De reliquo eadem, quae superius praescripta sunt, observabuntur.

§ 2. *In Matutino solemni.*

57. Sub finem tertii nocturni (1), qui duo Pluvialistae usuri erunt pluviali, ad nutum Caeremoniarii excedent de choro, genuflexionem ad altare, reverentiam ad chorum exsequentes.

58. Venient in sacristiam, vel in locum alium choro proximum, ubi erunt parandi ibique, adiuvantibus acolythis, pluviale superpelliceo imponent, et caput bireto cooperient.

59. Redibunt ad chorum, medium accipientes Celebrantem,

60. Quo ubi venerint, salutabunt clerum, ante altare reverentiam profundam cum Celebrante facient, eumque comitati ad ipsius subsellium, in scabellis sibi praeparatis considebunt.

61. Completo cantu tertii psalmi tertii nocturni, ibunt in medium chorum contra altare, genuflectent, cantabunt versum (2), et reiterata genuflexione redibunt ad locum suum, ibique stabunt.

62. Post cantatam lectionem evangelii ante homiliam, considebunt.

63. Sub finem octavi responsorii consurgentes, procedent ante altare, ibique genuflectent, animadvertentes ut una cum acolythis id faciant, quibuscum pergent ante Celebrantem, eique facta reverentia consistent prope ipsum ad cantum nonae lectionis, ut superius in Vesperarum initio praescriptum fuit.

64. Postea primus Pluvialista ei praecinet submissa voce *Te Deum*, quod quum intonuerit, redibunt in medium altaris,

---

(1) Si non adsit legitima consuetudo, nequeunt Hebdomadarius et assistentes induere pluvialia ab initio Matutini (S. R. C., n. 3975, VI).

(2) Animadvertendum est, Pluvialistas ad Laudes esse *cantores* (*Caerem. Epp.*, II, vi, 15), qui assistentiam quoque praestant Celebranti, ad differentiam Vesperarum, in quibus, si Pluvialistae sint duo, cantorum officium per clericos cotta indutos, ut dictum est, expletur.

cum acolythis genuflectent, et ad suum quisque locum redibunt.

65. Ad Laudes utentur ritu pro Vesperis descripto.

66. Notandum autem quod in Laudibus solemnibus, quaecumque sit solemnitas, duo tantum Pluvialistae parandi erunt cum Celebrante. Si mos esset, ut iuxta solemnitates essent quatuor numero, vel sex, ut in Vesperis, consuetudinem hanc servare licebit.

67. In Laudibus, licet solemnibus, altare SS. Sacramenti non thurificabitur ad cantum cantici *Benedictus*, ut ad Vesperas, dum canitur *Magnificat*.

Articulus V.

De officio caeremoniarum Magistri.

1. Sacrarum functionum decus ab accurata rituum et caeremoniarum praescriptarum exsecutione dependet. Quia vero non omnes Ecclesiastici callere possunt rationem cunctarum functionum, quas hoc opere descripturi sumus, idcirco caeremoniarum Magistri officium sapienter institutum est, quod quidem oportet ut in universis ecclesiis cathedralibus et collegiatis, nec non in aliis, ubi numerosus est clerus, reperiatur. Quibus autem in ecclesiis raro cantatur Missa, et quaepiam alia functio celebratur, pertinebit ad eum qui sacro templo praeest, aliquem ecclesiasticum idoneum eligere, qui sacras functiones recte moderandi officio fungi possit.

2. Caeremoniarum Magister, sive, ut aiunt, Caeremoniarius, ex eo quod Episcoporum Caeremoniale praescribit, necesse est ut sacerdotali dignitate insignitus, aut saltem sacris ordinibus initiatus sit.

3. Officium illius, idem Caeremoniale sequentes, ad tria capita redigere possumus. Primo quum aliquam sacram functionem sit moderaturus, priusquam initium fiat, inspicere debet, an « sint suo quaeque loco praeparata et congrue disposita: nec gravetur aliquando (quum viderit necessarium) etiam suis manibus adiuvare ministros ceterosque omnes, quorum opera uti oportebit ». Rerum necessariarum pro functionibus sacris dispositio fieri debet ab aedituo et a ceteris qui ecclesiae servientes ab eo dependent. In huius operis progressu cuiuscumque capituli initio res in quaque functione praeparandae diligenter notabuntur.

4. Alterum caput est vigilantia, qua uti debet de singulis uniuscuiusque officiis, ut malis usibus et vitiis de medio sublatis, sacrae caeremoniae ritu ab Ecclesia statuto accurate observentur: « Omnia circumspiciat et singulorum munia perpendat ». Hinc sequitur quod docendus ab ipso erit, admonendus et corrigendus etiam, occasione data, quisquis erraret, aut hallucinaretur, erroremque in quem inciderit illi detegat et emendet. Poterit etiam eum castigare eodem tempore, nisi melius esse existimaret in praesentia silentio praeterire, ne adstantium admirationem excitaret. Quamobrem eius studio, prudentiae et moderationi, nec non ingenio miti, patienti atque humili huiusmodi negotium committitur. Quod si gravius quid accideret, licebit ei, si opus fuerit, superioris auctoritatem appellare. « Omnes praemoniti ipsis Caeremoniariis in his, quae ad cultum divinum spectant, sine contradictione obediant, nec tantum eorum verbis acquiescant, sed et oculos in ipsos convertentes observent; et illis nutu, aut levi aliquo signo, vel intuitu, quod agendum sit, significantibus statim pareant ».

5. Tertium requiritur, ut in summa cognitione versetur rerum omnium, quae in qualibet functione agendae sint, ut omni, quatenus fieri potest, decore et dignitate eas dirigere possit ac moderari. Atque in hoc studium oportet ut caeremoniarum Magister enixe incumbat, si recte exsequi munia sua concupiscat. At quia fieri potest, ut ob nimiam sollicitudinem nimiumque studium officii et decoris terminos praetergrediatur, ita necesse est, ut ad hoc animum suum adiiciat omnemque operam ponat, ne ullo tempore, ulloque loco « discurrat velociter, caput velociter volvat, aut manus iactet indecenter, nec in suis actibus affectationis vitio notetur: sed quidquid aget, cum gravitate et congruenti mora, ac cum decoro corporis gestu ita peragere curabit, ut ceteris devotionem et reverentiam pariat, ipseque ab omnibus commendari mereatur ».

6. Huiusce capitis esset Caeremoniarii actiones in unaquaque functione, et officia, quae ad ipsum spectare possunt, exponere. Res autem, hoc loco recensendas, fore quamplurimas nemo non videt. Quare eas in praesenti enumerare supersedemus, idque eo magis, quod in totius operis processu necessario erunt repetendae. Ceterum quia ad caeremoniarum Magistrum attinet omnia novisse et perspecta habere, quaecumque in singulis functionibus peragenda sunt, expedit quidem ut antea penitus praevideat ac secum animo perpendat

Ac si hoc in loco peculiares eius actiones notare velimus, veremur ne impedimento ipsi sit ad recte atque in totum adimplendum officium suum, scilicet, ne animadversa et praevisa parte tantummodo sua, parum curae gereret de actionibus et officiis, quae ad ceteros pertinent ministros. Hisce de causis, generales hac super re trademus leges, Caeremonialis Episcoporum auctoritatem sequentes.

7. Tunica Caeremoniario vel Caeremoniariis ad cathedrales addictis propria, est coloris violacei, non tamen sericae materiae neque cum globulis aliisque ornamentis rubri coloris (1), ac super ipsam superpelliceum. Hac veste violacea uti solummodo poterunt in cathedralibus, aut in ecclesiis, in quibus adsit Capitulum universum ipsius cathedralis. In aliis ecclesiis Caeremoniarius vestem talarem nigram cum superpelliceo induet sibi (2).

8. Eius officium in Missis, Vesperis aliisque functionibus plerumque versatur in assistendo Celebranti, et idcirco nusquam recedens prope ipsum adstabit.

9. Relate ad Ministros sacros et ad ceteros etiam Ministros inferioris gradus, quemadmodum respectivis locis declarabitur, qui et ipsi assistendi sunt, si plures erunt Caeremoniarii, secundus eorum curam geret de Ministris, secus huic officio supplebit thuriferarius, quum ipsi vacabit, vel quidam ex acolythis.

10. Praecedentibus capitulis exposuimus disciplinam a clero in choro servandam, quod ipsum in decursu huius operis monere non desinemus. Itaque Caeremoniarius chori, cuius est in omnibus invigilare, in extremo presbyterio se sistet, unde ab omnibus facile conspici possit, et nutu aliquo actiones singulas, a clero in choro praesenti peragendas, significabit. Ubi chorus Praefecto careat, ad Caeremoniarium pertinebit advigilare disciplinae servandae, quae ab eodem Caeremoniali his verbis exponitur: « Ad eorum officium spectabit, ut intra chorum nulla fiant colloquia, nec sint, qui risu aliove incomposito, vel minus modesto actu rem divinam turbent, non qui cum ceterorum scandalo dormiant; literas aut alias scripturas legant; sed nec libros aut ipsum Breviarium aut Diurnum in manibus habeant, aut ex illis privatim horas, aut orationes

---

(1) S. R. C., n. 1213.

(2) Caeremoniarius a Capitulo cathedralis electus nequit vestem violaceam induere, nisi tantum in functionibus episcopalibus (S. R. C., n. 2310, III).

recitent, sed illas alta voce, una cum choro dicant aut cantent, et ad id librum habere permittantur; ne quis gestum aliquem ab aliis differentem demonstret, ut quum alii stant, aliquis sedeat vel genuflectat, vel e contra: sed detur opera, ut omnes uniformi ritu attente, devote et reverenter divinis mysteriis atque officiis assistere, eaque toto cordis affectu admirari et contemplari videantur, ac silentium diligenter servetur».

11. In Missis aliisque functionibus pontificalibus necesse erit, ut Caeremoniarius secum habeat alios Sacerdotes, aut clericos, qui illi adiumento sint in caeremoniis obeundis, quam ob rem ante functionem opus erit, ut cum ipsis conveniat de actionibus peragendis, attribuat eis partem exsecutivam, ac diligenter eosdem doceat methodum tenendum. In eiusmodi functionibus caeremoniarum Magister primus operam suam navabit Episcopo alter Ministris et Celebranti quoque, secundum functionum rationem, ceteri autem Ministris inferioribus, qui secundarium aliquod munus in functione obibunt, ut sunt clerici paramentis ad Episcopum afferendis destinati, familiares nobiles ablutionem ministrantes, aliique huiusmodi.

12. In processionibus omnem ponet curam in praevidendis et recte disponendis rebus omnibus; in illis autem, in quibus fertur SS. Sacramentum, oportebit etiam ut prospiciat decori apparatus in itinere et altarium quae dedita opera ob stationem erigerentur, quemadmodum respectivis capitulis inferius demonstrabitur. Ad directionem autem processionis utetur aliquibus clericis vel Sacerdotibus suis nutibus subiectis, quibus opportuna tradet documenta, ut regulariter illa progrediatur. Curabit insuper ut clerici isti seu Sacerdotes satis numero sint, et alter ab altero non longe distent, ut eorum subsidio effici facile possit, ut processio subsistat, vel ulterius procedat.

13. Quod autem ad functiones spectat, quae rarius incidere solent, veluti dedicatio ecclesiarum, altarium atque his similia, Caeremoniarii munus erit sedulo praevidere, non modo apparatus rerum omnium, quae opus sunt, verum etiam universas actiones, ut unaquaeque ordinatim et decore perficiatur.

14. Haec nobis visa sunt generalia documenta, quae pro tali officio traderemus, a quo ratio et ordo sacrarum functionum dependet.

Articulus VI.

De officio Subdiaconi in functionibus sacris.

§ 1. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.*

1. Exiens de sacristia Subdiaconus ad laevam Celebrantis, fimbriam ipsi sinistram pluvialis sublevabit.

2. Quum venerit in chorum, caput nudabit, et clerico vel Caeremoniario tradet biretum.

3. Genua flectet cum Celebrante, ad laevam eius in medio gradu infimo, et postquam aspersus ipse fuerit, comitabitur Celebrantem in aspersione, sustollens ei fimbriam sinistram pluvialis, efficiens cum ipso ad chorum reverentiam.

4. Completa oratione, comitabitur eum ad scamnum, ubi manipulum brachio sinistro imponet, et facta ad chorum una cum Celebrante reverentia, ad Missam solemnem, quae celebrabitur, accedet ad altare.

§ 2. *In Missa solemni.*

5. Subdiaconus praesto erit in sacristia hora constituta, et cantum epistolae praemeditabitur.

6. Monstrante Caeremoniario, lavabit manus, si necesse fuerit; deinde ad tabulam, in qua disposita erunt sacra paramenta, adiuvante acolythorum altero, amictum, albam, cingulum, tunicellam et manipulum sibi induet (1).

7. Quum Celebrans se paraverit, Subdiaconus se bireto teget, et consistet ad sinistram illius.

8. Ubi nunciabitur ipsi, discedet de loco, in quo sacris vestibus se paraverit, caput bireto nudabit, et facta Cruci vel imagini praecipuae sacristiae reverentia, et Celebranti inclinatione, retecto capite bireto, iunctis manibus, Diaconum praecedet.

9. Ad fores sacristiae caput discooperiet bireto, quod transmittet ad manum sinistram, digito medio manus dexterae

(1) Canonici (et eo magis ceteri omnes ecclesiastici), qui in Missa solemni Diaconi et Subdiaconi munere funguntur adiuvare debent Celebrantem, dum sacras vestes induit, nisi contraria vigeat consuetudo (S. R. C., n. 3866, I).

aquam benedictam a Caeremoniario accipiet, se Crucis signo signabit, biretum dextera recipiet iterumque caput cooperiet.

10. Si transiturus ante altare sit, in quo SS. Sacramentum asservabitur, deteget caput, efficietque genuflexionem, quum dextrorsum habebit Celebrantem. Attendet ut dextera Celebrantem ipsum sustineat infra cubitum sinistrum, quum genuflexionem exsequetur: se rursus cooperiet, et locum suum ante Diaconum recipiet.

11. Si transeundum erit ante altare alicuius Sancti, cuius celebrabitur festum, vel insignes eius Reliquiae sint expositae, reverentia profunda simul cum Celebrante, capite discooperto, utetur, quum ipsum dextrorsum habebit, sed non sustinebit, quum nulla fiet genuflexio.

12. Ubi in presbyterium ventum erit, caput aperiet, biretum tradet Caeremoniario, seque super suam sinistram tenebit.

13. Si clerus iam aderit in choro, subsistet in ingressu, ut dictum est, una cum Celebrante, cum ipsoque reverentiam clero faciet, primo versus evangelii, deinde epistolae latus. Sin clerus Celebrantem et Ministros in accessu ad altare praecesserit, reverentia ad chorum omittetur.

14. Perget cum Celebrante ante altare, ibique genuflexionem Cruci, dum Celebrans reverentiam, efficiet. Si Subdiaconus erit Canonicus et ministrabit in sua ecclesia, pro genuflexione reverentiam profundam Cruci exsequetur, itemque se geret quotiescumque genuflexio ad Crucem praescribetur.

15. Respondebit Celebranti ad confessionem, se signabit quum id faciet Celebrans, et inclinationem efficiet ad *Gloria Patri*. Ad recitandum *Misereatur tui* inclinabitur aliquantum Celebrantem versus, deinde profunde inclinatus recitabit *Confiteor*, se paullum convertens ad Celebrantem dum pronunciabit verba *tibi, Pater*, et *te, Pater*. Ubi Celebrans dixerit *Misereatur vestri* etc., assurget, et ad ℣. *Deus, tu conversus* etc. se inclinabit sicut Celebrans.

16. Dicto a Celebrante *Oremus*, ipse sinistra ad pectus applicita, fimbriam anteriorem vestium Celebrantis dextera paullum elevabit, dum ille ascendet ad altare, cumque ipso conscendet suppedaneum.

17. Conscenso suppedaneo, relinquet fimbriam vestium Celebrantis, et stabit iunctis manibus.

18. Quum Celebrans deosculabitur altare, genuflexionem minime faciet.

19. Permanebit suo loco sinistrorsum Celebrantis, dum ipse incensum in thuribulum iniiciet.

20. Cum acceperit Celebrans thuribulum, genuflectet ad Crucem quum ipse reverentiam efficiet, deinde manu dextera pariter cum Diacono sustollet posteriorem planetae Celebrantis partem, sinistra pectori applicita.

21. In altaris thurificatione incedet cum Celebrante, et genu ad Crucem flectet, quum ille reverentiam exsequetur.

22. Sub finem thurificationis, videlicet quum Celebrans ultimum thuribuli ductum exsequetur in anteriori altaris parte ad epistolae latus, relinquet planetam, ad latus dexterum eiusdem Celebrantis transibit, sese addet Diacono, cum ipsoque in planum laterale epistolae descendet, se vertet ad Celebrantem, manens ad sinistram Diaconi, cum quo reverentiam Celebranti faciet, ante et post thurificationem.

23. Ascendet ad altare, seu potius appropinquabit ad ipsum, manens in plano vel super gradu inferiori, et se dextrorsum Diaconi sistet, ita ut Celebrans, Diaconus et Subdiaconus quasi quendam semicirculum componant.

24. *Kyrie*, alternatim cum Celebrante, recitabit, scilicet: *Kyrie, eleison - Christe, eleison, - Christe, eleison - Kyrie, eleison.*

25. Si ad cantum *Kyrie* erit sedendum, discedente de altari Celebrante, se convertet Subdiaconus super dexteram suam, descendens se sistet ad dexteram Celebrantis, manuque sinistra eum leviter sustinebit infra cubitum dexterum, quo tempore de gradibus descendet, tenens interea dexteram manum extensam ante pectus.

26. Ad scamnum ubi venerit, animum advertat ad sublevandam manu dextera posteriorem planetae Celebrantis partem, ne super ea sedeat, accipiet deinde biretum suum, quod utraque manu sustinebit ante pectus, inclinationem faciet Diacono, loco suo sedebit ad laevam Celebrantis, et caput bireto teget (1). Quum sederit, ambas manus extensas prope genua ponet.

27. Sub finem cantus *Kyrie*, ad Caeremoniarii nutum, nudabit caput, assurget, biretum suum * tradet acolytho, vel de-

(1) Ministri antequam consideant, reverentiam Celebranti efficere non debent, quemadmodum quidam irregulariter solent, sed inclinationem ad invicem debent exsequi. A.

ponet in scamno, et meminerit tollere de dorsuali seu postergali scamni fulcro partem posteriorem planetae Celebrantis.

28. Discedet cum Celebrante de scamno, manibus semper iunctis se tenens ad sinistram illius, et priusquam deveniat ad medium altare, reverebitur chorum in parte versus latus epistolae, tum in altera versus cornu evangelii, animadvertens et in hac actione ad incedendum semper sinistrorsum Celebrantis, ita ut quum salutationem faciet versus cornu epistolae, gradum modice contineat, quum vero salutabit versus latus evangelii, acceleret gradum aliquantulum, idque ut semper sit eadem positione ad laevam Celebrantis, ut nuper dictum est (1).

29. Progressus ante altare, dum Celebrans reverentiam efficiet, Subdiaconus genuflectet ad Crucem, sustollet fimbrias anteriores vestium Celebrantis, donec is conscenderit suppedaneum, tum ante infimum gradum altaris post Celebrantem consistet.

30. Quod si Celebrans cum Ministris non considebit, sub exitum *Kyrie* cantati Celebrans perget ad medium altare, et Subdiaconus ad Diaconi sinistram de gradibus descendet, seque sistet post Diaconum ante gradum infimum. Quum in medium venerit, nullam faciet genuflexionem vel reverentiam.

31. Quum intonabitur *Gloria in excelsis*, ad verbum *Deo* caput inclinabit (2), et non genuflectens ad sinistram Celebrantis ascendet, cum ipsoque, concomitanter (3) ac voce submissa, prosequetur recitationem praedicti hymni. Ad verba *Adoramus te; Gratias agimus tibi*, etc., inclinabit caput, et dum dicetur *Cum sancto Spiritu* se muniet signo Crucis.

32. Deinde flectet genu in suppedaneo, quum Celebrans

---

(1) Videtur magis expedire quod in momento salutationis a latere epistolae Subdiaconus, dum se vertit, maneat a dextris Celebrantis, ne cum Diacono et Celebrante confusionem provocet, quemadmodum docuit ipse A. in casu descensus ab altari, n. 25. Id, saltem, ut plurimum, sic exigente loci conditione.

(2) Hic iuvat sequens Decretum afferre: « An Diaconus et Subdiaconus teneantur se Celebranti conformare quotiescumque hic se signat vel inclinat, dum aliquid cantat vel clara voce profert aut *submissa* in Missa solemni, iuxta rubricam, quod, inquam, non ad *secreta* pertinet; nempe ad confessionem, ad introitum, ad *Sanctus* et *Benedictus*, excepto quando Celebrans recitat *Confiteor Deo*, et etiam excepto Subdiacono Patenam sustinente ad *Benedictus*? » Et S. C. respondit: *Affirmative* (S. R. C., 29 Maii 1900, V).

(3) S. R. C., n. 3248, V.

Crucem reverebitur, seque vertens super dexteram suam, cum Celebrante de altari descendet a latere, ipsum sustinens, comitans, omniaque exsequens quae superius pro cantu *Kyrie*, nn. 25 et 26 adnotata sunt.

33. Dum canetur *Adoramus te; Gratias agimus* etc., caput nudabit inclinabitque, tenens biretum prope genu dexterum, advertetque ut actionem nudandi et operiendi caput peragat eodem tempore, quo Celebrans et Diaconus exsequentur.

34. Sub finem cantus *Gloria*, capite nudato, assurget, biretum suum * acolytho tradet vel in scamno relinquet, reverentiam choro faciet, et procedens ad altare omnia complebit, quae superius nn. 27 et 28, sub exitum *Kyrie*, tradita sunt.

35. Ad verba *Dominus vobiscum* stabit ante infimum gradum post Diaconum, iisque cantatis verbis, sine genuflexione Diaconum sequetur, incedens in eodem plano. Ad orationem vel orationes, si plures fuerint, cantatas, manebit post Diaconum, stans in plano ante infimum gradum; ad verbum *Oremus* inclinationem faciet Crucem versus, itemque si in oratione nominabitur sanctissimum Iesu nomen; quod si beata Virgo, vel Sanctus de quo celebratur officium aut commemoratio, nominabitur, librum versus inclinabit caput, nisi in loco principali altaris habeatur statua vel imago B. M. V. aut Sancti, ad quam, in casu, caput inclinatur (1).

36. Inter cantum orationis, sive ultimae, si plures erint canendae, recipiet a Caeremoniario, vel ab acolytho, epistolarium, quod sumet utraque manu, et ante pectus sustinebit, manibus autem ad extremitates libri laterales et inferiores applicitis, efficiens ut apertura eiusdem libri ad suam sinistram versa sit. Ad conclusionem ultimae orationis, dum proferentur verba *in unitate* etc., procedet in medium ante altare, genuflexionem efficiet, et ad chorum reverentiam, versus utrumque latus, evangelii et epistolae, redibit ubi antea erat, et post *Amen*, quum chorus consederit, sustinens sibi, librum aperiet, et epistolam canet tono constituto (2).

37. Cantata epistola, claudet librum, dans operam ut eiusdem libri apertura suae sinistrae, ut prius, respondeat, redibit in medium ante altare, genuflexionem Cruci et reverentiam

---

(1) Vide, quae fusius, hac de re, cap. I, n. 5, dicta sunt.

(2) Si mos fuerit locare legile pro cantu epistolae, quemadmodum solet in quibusdam cathedralibus, Subdiaconus ponet librum super legile, manus autem extensas in extremitate inferiori libri eiusdem. A.

choro iterabit, et incedens in plano presbyterii ibit ad latus epistolae, ascendet gradus, flectet genua ante Celebrantem in extremitate suppedanei, deosculabitur dexteram illius manum, quam ille imponet libro, ab eoque benedictionem accipiet.

38. Si Canonicus esset atque in ecclesia sua ministraret, Celebrantis genibus non advolvetur, sed profunde inclinatus manum eius deosculabitur, et benedictionem accipiet.

39. Si Celebrans tractum aut sequentiam legerit, ita ut post cantatam epistolam legere non desierit, Subdiaconus permanebit in plano ante latus idem, et ascendet, ut supra, quum Celebrans lectionem praedictam absolverit.

40. Accepta, ut supra demonstratum est, benedictione, assurget, se convertet ad sinistram suam, epistolarium tradet Caeremoniario vel acolytho, qui prope ipsum aderit, conscendet suppedaneum, sumet Missale cum cussino seu legili, se convertet sinistrorsum, de altari descendet (1), genuflexionem in medio ad Crucem efficiet, ex latere opposito ascendet ad altare, ibique cussinum seu legile cum Missali ponet, ita ut summitas ipsius versa aliquantum sit versus angulum posteriorem eiusdem lateris altaris, eoque loco iunctis manibus consistet.

41. Monstrabit Celebranti evangelii initium, se in fronte cum eo signabit, in ore et in pectore, respondebit ipsi, folia etiam Missalis evolvet, si opus fuerit. Poterit stare super suppedaneo ipso sive in gradu superiori, secundum actiones quas erit exsecuturus. Quum Celebrans legendi evangelii finem fecerit, respondebit *Laus tibi, Christe,* et reverso in medium altaris Celebrante, ad laevam eius in suppedaneo se sistet.

42. Quum Diaconus se convertet, ut genua submittat et recitet *Munda cor meum* etc., Subdiaconus conversus super dexteram suam, de altari descendet, ad ipsum se convertet, ac sine genuflexione ibi subsistet, fere in medio, aliquantulum tamen versus cornu evangelii.

43. Diaconus autem descendet deinde de altari, et se adiunget Subdiacono, se locans ad eius dexteram.

44. Caeremoniarii nutu, Diaconus, Subdiaconus, acolythi et thuriferarius efficient simul genuflexionem Cruci et reverentiam choro, primo versus latus epistolae, deinde evangelii.

45. Subdiaconus, iunctis manibus, praecedet Diaconum, ut procedat ad locum in quo canetur evangelium. Ibi convertet tergum parietem versus, et latus sinistrum versus altare habebit: utraque manu evangeliarium accipiet, quod ipsi apertum a Diacono porrigetur, eundemque librum sustinebit apertum ante pectus, dans operam ut facies sua ipso libro contegatur. Non dimovebitur hac positione, etiamsi quid canetur, ad quod chorus ceterique omnes genuflectere deberent (1).

(1) Si plurimi erunt gradus, necesse non erit quod in planum descendat.

46. Evangelii fine facto canendi, demittet librum super pectus, quin eum occludat, attendet ad signum quod a Diacono monstrabitur, ac recta, sine ulla genuflexione aut reverentia, deferet ad Celebrantem. Ante ipsum sumet librum sinistra manu in medio infra partem inferiorem, indice dexterae monstrabit ei principium evangelii, dextera deinde sumptum appropinquabit ei librum, quem ille osculabitur (2).

47. Postquam Celebrans librum osculatus erit, claudet eum sustinens ante pectus, reverentiam illi exsequetur, et conversus dextrorsum, descendet de altari ex parte anteriori lateris epistolae, librum Caeremoniario vel cuidam acolythorum tradet, et iunctis manibus ante infimum gradum subsistet, fere ad extremitatem ipsius, in latere eodem, facie paullum ad Diaconum versa.

48. Sequetur Diaconum, qui, Celebrante thurificato, post ipsum se sistet super gradu superiori, in medio, et consistens in plano, iuxta eum genuflexionem exsequetur.

49. Quum intonabitur *Credo,* caput inclinabit ad nomen *Deum,* ac sine genuflexione conscendet suppedaneum ad sinistram Celebrantis, cum quo continuabit recitationem symboli, ut de *Gloria* dictum est. Ad ℣. *Et incarnatus* etc. genuflectet cum Celebrante, quem sustinebit infra cubitum sinistrum manu dextera, sinistram tenens pectori applicitam (3).

50. Absoluta symboli recitatione, genuflectet in suppedaneo, convertetur dextrorsum, de altari descendet, et perget ad scamnum, ubi sedebit, sicut ad cantum hymni *Gloria in excelsis.* Dum canetur ℣. *Et incarnatus* etc., caput bireto aperiet et inclinabit.

(1) Si ad evangelium canendum adhibebitur legile, ut supra meminimus, Subdiaconus stabit post legile, et ad extremitates superiores libri manus apponet. A.

(2) Si pro cantu evangelii adhibitum erit legile, Subdiaconus, peracto cantu illo, accipiet a Diacono librum, et exsequetur quod hac paragrapho descripsimus. A.

(3) Ad ℣. *Et incarnatus* etc. simplicem genuflexionem efficere Subdiaconus debet, quemadmodum pro Celebrante rubrica praescribit, verbo *genuflectit.* A.

51. Quum assurget post versiculum illum Diaconus, sumpturus bursam cum corporali, Subdiaconus nudabit caput, et utraque manu biretum ante pectus sustinens, assurget, sed non abscedet loco suo.

52. Postquam Diaconus, reverentia Celebranti facta, procedet ad altare allaturus corporale, Subdiaconus sedebit, iterumque caput cooperiet. Quum autem Diaconus, corporali super altari extenso, genuflectet in suppedaneo, rediturus ad locum suum, Subdiaconus, ut antea, caput nudabit, et assurget. Devenienti ad locum suum Diacono reverentiam faciet, tum sedebit caputque cooperiet (1).

53. Sub finem symboli redibit ad altare, ut ad finem *Gloria*, et subsistet in plano ante medium gradus infimi.

54. Ubi Celebrans *Oremus* cecinerit, genuflectet, et perget ad abacum.

55. Quo quum venerit, velum humerale ei super humeros imponet et ante pectus alligabit acolythus. Tum sinistra sumet Calicem, et accepta extremitate anteriore veli, quae ad dexteram suam pendebit, Calicem velo conteget, dexteramque discoopertam ponet super parte veli eiusdem, qua tegetur Calix, et super Calice ipso, quem deferet ad altare, ascendens illuc a latere, sine ulla genuflexione.

56. Ad altare quum venerit, consistet dextrorsum Diaconi, et Calicem super altare tradet ipsi Diacono (2), qui stabit ad dexteram Celebrantis. Sinet ut leniter Diaconus tollat de Calice extremitatem veli, quod defluere seu pendere patietur.

57. Si cantari symbolum omissum fuerit, deferet super Calicem bursam quoque cum corporali, quam extremitate veli humeralis, ut supra diximus, cooperiet (3).

58. Quum Diaconus amoverit pallam et Patenam cum hostia, Subdiaconus, Calice a nodo manu sinistra sumpto, dex-

(1) Haec sententia concordat cum *Caerem. Epp.*, lib. II, cap. VIII, n. 54, et praxi romana. Attamen eodem loco *Caerem. Epp.* concedit, ut Subdiaconus apud sedem suam consistat, donec Diaconus ad locum suum reversus fuerit. Quam sententiam plures auctores tuentur, citantes ipsum *Caerem. Epp.*, lib. I, cap. XVIII, n. 8, ubi legitur: « Cum aliquis ex assistentibus Episcopi surgit ... et ministri circumstantes surgere debent ... et sic stare donec ille sedeat ». Ergo in hac re consuetudo ecclesiarum retineri potest. — Reverentiam ad invicem, ut supra notavimus, non vero Celebrantem versus, bini Ministri efficere debent. A.

(2) *Ritus celebr. Miss.*, VII, 9.

(3) Hoc casu a Subdiacono afferendam esse bursam cum corporali super Calice rubrica praescribit. A.

tera absterget purificatorio partem interiorem Calicis, quem deinde una cum purificatorio Diacono tradet. Tum ampullam vini tradet Diacono (1).

59. Postquam Diaconus vinum in Calicem infuderit, vinique ampullam deposuerit (2), dextera sumet aquae ampullam, quam paullum elatam sustinens ostendet Celebranti, dicens: *Benedicite, Pater reverende*, et in medium Calicem tres aut quatuor aquae guttas miscebit, et ampullam aquae restituet acolytho, qui eam ipsi ministraverit.

60. Hinc a Diacono Patenam manu dextera accipiet, ac tum manum tum Patenam veli humeralis extremitate dextera anteriori cooperiet; Patenam appropinquabit pectori, se convertet sinistrorsum, descendet ante altare, subsistet in medio ante gradum infimum, genuflectet (3), ibique consistet sustinens Patenam elatam ad altitudinem vultus sui, et manum sinistram extensam pectori applicitam tenebit.

61. Ad *Orate, fratres* demittet Patenam ante pectus, inclinatus respondebit Celebranti *Suscipiat Dominus* etc., assurget, et Patenam rursus elevabit ante faciem suam (4).

62. Recipiet thurificationem se convertens dextrorsum versus Diaconum, qui eum thurificabit, et Patenam, ut antea, demittet, eamque elatam, ut supra, sustinebit quum conversus ad altare erit. Genuflexionem et ante et post thurificationem omittere meminerit.

63. Sub finem cantus praefationis, Patenam ad pectus demittet, sine ulla genuflexione ad altare ascendet ad sinistram Celebrantis, cum ipso recitabit *Sanctus*, sed nequaquam se signabit ad ℣. *Benedictus, qui venit*, quippe manu dextera Patenam sustinet (5). Ad locum deinde suum post Celebrantem ante infimum gradum sine genuflexione revertetur.

(1) A Subdiacono, sive Canonico sive Beneficiato, licet adsit Presbyter assistens beneficiatus, ampullae ministrari debent (S. R. C., n. 4018, I).

(2) Vel potius Subdiacono reddiderit.

(3) Sacramento non exstante super altari, Ministri sacri, dum ab uno latere pergunt in medium, numquam genuflectunt, praeter Subdiaconum, quando, accepta Patena, vadit post Celebrantem ante medium altaris, et facta genuflexione ibi stat (S. R. C., n. 4027, II et III).

(4) Respondebit Diaconus, si aderit post Celebrantem.

(5) In quibusdam locis obsolevit ritus, qui praecipit Subdiacono ut ascendat ad altare ad recitandum *Sanctus* una cum Celebrante. Rubricam p. II, tit. VII, n. 11, nobis sequi visum est. A. - Verum, ubi consuetudo viget, ut Subdiaconus non accedat ad altare ad dicendum *Sanctus*, ea retineri posse declaravit S. R. C., n. 2682, XXX.

64. Paullo ante elevationem, scilicet quum Diaconus in extremo suppedaneo genua flectet, Subdiaconus idem faciet in infimo gradu, in medio, et Patenam applicitam pectori sustinebit. Si altare solo suppedaneo, vel uno etiam gradu instructum erit, Subdiaconus submittet genua versus cornu evangelii in parte anteriori gradus illius, vel in suppedaneo, ut Celebrans possit commode genuflexiones peragere.

65. Completa elevatione Calicis, assurget quidem iterum, sed Patenam elatam sustinere non desinet. Caveat ne genuflectat, quum id faciet Celebrans et Diaconus.

66. Ad *Pater noster*, dum canentur verba *Et dimitte nobis debita nostra*, genuflectet, ascendet ad latus epistolae in suppedaneum ad dexteram Diaconi, cui tradet Patenam. Ubi ipsi detractum fuerit velum humerale, genuflexionem faciet versus Sacramentum, se convertet sinistrorsum, descendet de altari, et redibit quo loco prius erat, ubi tamen non genuflectet.

67. Quum Celebrans canit *Pax Domini* etc. (1), Subdiaconus, facta genuflexione, ascendet ad altare ad sinistram Celebrantis, cum ipsoque recitabit *Agnus Dei*, percutiens pectus aeque ac ille (2). Attendat ut adsit in suppedaneo, quo tempore dicendum est *Agnus Dei* etc.

68. Recitato *Agnus Dei*, genuflectet, ac redibit ad locum suum post Celebrantem, ante infimum gradum.

69. Pacis osculum deinde a Diacono recipiet, cui supponens manus cubitis, et genae sinistrae illius approximans vultum suum, respondebit ei: *Et cum spiritu tuo*.

70. Deinde genuflectet, pacemque ad chorum deferet, quo ordine declaratum est superius, cap. V huius libri, tit. I.

71. Redibit ante altare, genuflexionem efficiet, pacem dabit Caeremoniario vel clerico, qui comitatus eum fuerit, conscendet suppedaneum ad dexteram Celebrantis, et genuflexionem iterabit (3).

72. Deteget Calicem, quum Celebrans post sumptionem Hostiae expandens manus dicet: *Quid retribuam* etc., et profunde (4) inclinabitur ad sumptionem tum Hostiae tum Calicis.

---

(1) *Ritus celebr. Miss.*, X, 8.

(2) S. R. C., ad quaesitum « An Diaconus et Subdiaconus teneantur pectus percutere simul cum Celebrante ad *Nobis quoque peccatoribus*, ad *Agnus Dei*, et demum ad *Domine, non sum dignus*, respondit: « Teneri tantum ad *Agnus Dei* (n. 3535, III) ».

(3) Ita ex consuetudine, sed vide infra, n. 100.

(4) *Ritus celebr. Miss.*, X, 8.

73. Sumet ampullam vini, quod infundet in Calicem propter purificationem, deinde vinum et aquam post illud super digitos Celebrantis fundet propter ablutionem, postremo super digitos eius purificatorium imponet.

74. Descendet de altari, et ante infimum gradum genuflexionem Cruci simul cum Diacono efficiet, conscendet suppedaneum ad latus evangelii, accipiet a Celebrante Calicem, quem absterget atque exsiccabit purificatorio; purificatorium extensum super Calicem, super purificatorium Patenam et pallam deinde imponet, plicabit corporale, quod ponet in bursa, Calicem conteget velo, super quod ponet bursam cum corporali, et accepto Calice manu sinistra, dexteraque super bursam posita, amovebit eum de altari, et de suppedaneo et gradibus descendens, ac genuflectens in medio ante Crucem, deferet illum ad abacum, et redibit in planum ante infimum gradum post Celebrantem (1).

75. Sequetur Diaconum et Celebrantem, dum procedent ad medium altaris, neque genuflexionem faciet, quum in medium devenerit.

76. Postquam Diaconus cecinerit *Ite, missa est*, vel *Benedicamus Domino*, sine ulla genuflexione, conscendet gradum superiorem versus angulum ipsius, ac genua flectente Diacono ad benedictionem Celebrantis, genua flectet et Subdiaconus, atque inclinatus se signabit.

77. Si transferendum erit pro ultimo evangelio Missale, simul ac Diaconus cecinerit *Ite, missa est*, sumet illud cum cussino vel legili, et deferet ad latus evangelii, genuflexionem dum transiet ante Crucem altaris efficiens.

78. Si Canonicus fuerit et in ecclesia sua ministraverit, ad Celebrantis benedictionem non flectet genua, sed profunde inclinabitur.

79. Benedictione accepta, assurget, suppedaneum conscendet et Celebranti assistet ultimum evangelium legenti, se sistens ad illius sinistram: sustinebit ei tabellam evangelii S. Ioannis, atque hoc casu ad *Et Verbum caro* etc. non genuflectet. Quod si aliud evangelium legetur, post *Ite, missa est* transferet Missale cum legili seu cussino ad latus evangelii, et lectione absoluta, Missale claudet et in altari relinquet. In utroque tamen casu, ad finem respondebit: *Deo gratias*.

---

(1) Est Subdiaconi, minime vero alicuius acolythi, quemadmodum non recte solent quidam, Calicem ad abacum deferre. A.

80. Post evangelii recitationem, accedet ad sinistram Celebrantis in suppedaneo, * si clerum abeuntem exspectare debeat.

81. Si clerus de choro decedet, manebit ibi, et ad nutum Caeremoniarii se convertet ad dexteram suam, descendet de altari sinistra manu Celebrantem sustinens: ante altare quum descenderit, genuflexionem Cruci efficiet, et accepto bireto cooperiet caput, iunctisque manibus Diaconum praecedens ad sacristiam proficiscetur.

82. Quod si clerus, Officii continuandi gratia in choro permanebit, descendet de altari Celebrantem sustinens, genuflexione Crucem, reverentia clerum prosequetur, versus evangelii et epistolae deinde latus, recipiet biretum, quod ante pectus utraque manu sustinebit, et acolythos sequetur. Progressus ad chori aditum, caput teget bireto, et ad sacristiam procedet.

83. Quo quum devenerit, nudabit caput, seque ad Celebrantis laevam locabit. Reverentia honorabit clerum, si aderit ordinatus. Tum facta ad Crucem vel ad imaginem principem sacristiae, atque etiam ed Celebrantem reverentia, quo loco antea induerit, sacra vestimenta demittet.

§ 3. *Ad cleri in Missa solemni communionem.*

84. Subdiaconus post sumptionem Calicis palla conteget Calicem ipsum, genuflectet cum Diacono, locumque mutabit, nempe transiet ad Celebrantis laevam.

85. Ibi genuflexionem cum Diacono et Celebrante iterabit.

86. Discooperta a Diacono pyxide et in medio corporali locata, renovabit alteram cum Diacono et Celebrante genuflexionem, descendet de suppedaneo super gradum superiorem ex parte evangelii, ibique subsistet, versa ad Diaconum facie, et latere sinistro ad altare.

87. Profunde inclinabitur recitante Diacono *Confiteor* et Celebrante formulam *Misereatur* etc. Ad formulam alteram: *Indulgentiam* etc. assurget seque signabit.

88. Si de sacra mensa erit participaturus, ibit ad genua flectenda in extremitate suppedanei in medio, seu ad laevam Diaconi.

89. Post communionem, assurget, seque locabit sinistrorsum Celebrantis, ibique manebit, iunctis manibus, conversus ad communicandos.

90. Si non communicabit, post *Indulgentiam*, * genuflectet

in ora suppedanei, et redibit ad dexteram Celebrantis, sive ad latus epistolae in suppedaneum, genuflectet cum Celebrante, et se convertet cum eo iunctis manibus ad communicandos, qua positione manebit toto communionis tempore.

91. Si communicandi erunt laici ad balaustrium, comitabitur et sequetur Celebrantem, descendentem de gradibus altaris manu dextera sustinebit: in reditu ad altare manebit dextrorsum Celebrantis, eique ad altare ascendenti fimbriam anteriorem vestium sublevabit.

92. Genuflectet cum Celebrante, si qua in pyxide superfuerit particula, pyxidemque a Celebrante purificatam accipiet ab ipso, cooperculum imponet, eamque tradet Caeremoniario, ut ad abacum ferat.

§ 4. *In Missis solemnibus ferialibus, dierum ieiunii.*

93. Subdiaconus utetur ritu pro Missis solemnibus statuto, cum exceptionibus tamen quae sequuntur.

94. Non tunicella, sed planeta induetur ante pectus plicata, si ecclesia sit una ex primariis (1). Secus, ministrabit amictu, alba, cingulo et manipulo indutus.

95. Si Diaconus cantabit *Flectamus genua* ante aliquam orationem, Subdiaconus genuflectet cum illo, sed primus omnium assurget, canens *Levate*, tono constituto.

96. Si planeta plicata utetur, sub initium ultimae orationis ante epistolam deponet eam suo loco, adiuvante acolythorum altero, recipiet epistolarium, rituque consueto canet epistolam, ac deosculatus Celebrantis manum, epistolarium deponet, resumet planetam plicatam, et ad latus evangelii transferet Missale.

97. Ad ℣. *Adiuva nos, Deus*, quum canendus erit, ad laevam Celebrantis genua flectet in suppedaneo.

---

(1) Planetae plicatae omnino adhibendae sunt diebus ieiunii, exceptis vigiliis Sanctorum; Dominicis et feriis Adventus et Quadragesimae, etiam exposito SS.mo Sacramento; item in vigilia Pentecostes ante Missam ac in benedictione candelarum, cinerum et palmarum cum processione, in cathedralibus et praecipuis ecclesiis, nempe collegiatis aliisque insignibus, sive illae sint regularium, sive parochiales (S. R. C., n. 3352, VII): in aliis ecclesiis, quamvis non praecipiantur, tamen adhiberi valent; ita argumentamur ex quo decretum n. 254 antiquae Collectionis, expunctum est. Excipiuntur Dominica *Gaudete*, etiam si eius Missa infra hebdomadam repetatur, et Dominica *Laetare*; vigilia Nativitatis Domini; Sabbatum sanctum in benedictione Cerei et in Missa, ac Quatuor Tempora Pentecostes.

§ 5. *In Missa solemni ante SS. Sacramentum publice expositum.*

98. Subdiaconus, in huiusmodi Missis, reverentiis, ut solet, choro faciendis abstinebit.

99. In accessu ad altare, genuflexionem duplicem cum Celebrante et Diacono in plano exsequetur, itemque descendens de altari, Sacro peracto, si expositum adhuc erit SS. Sacramentum (1).

100. Quum in medium altare procedet, vel ab ipso abibit, simplici semper genuflexione utetur; genuflectet insuper post offertorium cum Patena antequam revertatur ad medium, in plano, ubi tamen cum pervenerit non genuflectet (2), cum ab uno latere in aliud transit, semper et tantum genuflectere debet in utroque latere: dum uno latere pergit in medium, et dum e medio ascendit ad altare, aut viceversa, semper et tantum genuflectit in loco e quo recedit (3); item, cum Calicem ad altare deferet, genuflectet in infimo gradu laterali antequam ascendat (4).

101. In thurificatione altaris ad introitum, flectet genua in extremo suppedaneo ad laevam Celebrantis, eique partem planetae posteriorem extollet, dum SS. Sacramentum thurificabit.

102. Post epistolam cantatam, Celebrantis manum deosculabitur.

103. A consecratione ad consummationem genuflexiones praescriptas exsequetur, quin ullam aliam respectu expositionis adiungat. Insuper, antequam Calicem sumat ut ad abacum illum referat, genuflectit, ac genuflexionem iterat, per medium transiens, in infimo gradu (5).

---

(1) Si facta fuerit aspersio aquae benedictae, cum ad scamnum ibit ad manipulum accipiendum, et cum ad altare revertetur, genufletionem simplicem in gradu infimo efficiet (Cfr. S. R. C., 1 Febr. 1907, III).

(2) S. R. C., 23 Nov. 1906, VI.

(3) S. R. C., n. 4027, I, II, III.

(4) Cfr. S. R. C., n. 3975, I, 2.

(5) In Regest. S. R. C., sub die 7 Nov. 1905, III.

§ 6. *In benedictione cum SS. Sacramento.*

104. Si benedictioni, quae fidelibus cum SS. Sacramento per Sacerdotem donabitur, assistent Ministri in maioribus solemnitatibus, Subdiaconus sacris paramentis, * cum tunicella sine manipulo, in sacristia induetur.

105. In discessu de sacristia reverentiam Cruci vel imagini praecipuae faciet, capite tecto incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sublevabit.

106. Ad fores sacristiae nudabit caput, * biretum sinistrae committet, fimbriam pluvialis relinquens, aquam benedictam a Caeremoniario accipiet, se signabit, iterumque caput cooperiet.

107. In conspectu SS. Sacramenti deteget caput, manuque dextera biretum pectori applicabit, fimbriam pluvialis Celebrantis sinistra sustinens.

108. In aditu presbyterii biretum suum tradet Caeremoniario.

109. Ante altare quum venerit, genuflexionem duplicem cum Celebrante in plano exsequetur, et assurgens genua flectet ad laevam Celebrantis ipsius, in infimo gradu.

110. Advertat, quod in hac functione elevare debet fimbriam anteriorem vestium Celebrantis sinistra manu quum genua flectet, eumque leviter sustinere manu dextera prope cubitum sinistrum eius, tam in praedicta actione, quam quum ascendet ad altare; sustinebit manu sinistra prope cubitum dexterum eius, quum de altari descendet.

111. Assurget simul cum Celebrante imposituro incensum in thuribulum, * facta prius inclinatione SS. Sacramento, atque in hac actione accedet ad dexteram eius, et fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet.

112. In thurificatione fimbriam sinistram pluvialis elatam sustinebit, et cum eo ante et post thurificationem reverentiam efficiet.

113. Una cum Diacono manu * sinistra librum sustinebit coram Celebrante, ut canat orationem *Deus, qui nobis* etc.

114. Post orationem, velum humerale ante pectus Celebrantis alligabit, eique fimbriam sinistram pluvialis sustollens ac vestium extremitates, conscendet cum eo suppedaneum, et super ora suppedanei pro benedictione genibus procumbet, * fimbriam pluvialis dexteram in actu benedictionis sustollens.

115. Completa benedictione, de altari descendet cum Celebrante, iterumque genibus in infimo gradu defixis, nulla facta reverentia (1) ad laevam eius manebit, * velum ei ante pectus solvens et detrahens.

116. Consurget postea cum Celebrante, cum ipsoque genuflectet, et accepto bireto caput operiet.

117. Redibit ad sacristiam, procedens ad laevam Celebrantis, cuius fimbriam sinistram pluvialis sublevabit.

118. Reversus in sacristiam, nudabit caput, reverentiam Cruci vel imagini praecipuae reverentiam, etiam Celebranti faciet, et sacras vestes deponet.

§ 7. *In Missa solemni de requie.*

119. Subdiaconus servabit quod paullo ante pro Missa solemni traditum est.

120. Conscenso altari post confessionem, non genuflectet in suppedaneo, sed post Celebrantem, postquam ille deosculatus erit altare, perget ad latus epistolae, seque sistet ad dexteram Diaconi, sicut in aliis Missis solemnibus ad introitum et *Kyrie.*

121. Post cantatam epistolam, iterata genuflexione in medio, et reverentia ad chorum, reddet epistolarium Caeremoniario vel acolytho, manum enim Celebrantis non deosculabitur.

122. Lecta a Celebrante sequentia, cum eo ibit sessum in scamno.

123. In reditu ad altare (2), quum Celebrans ascenderit in medium, Subdiaconus transferet Missale cum cussino vel legili ad latus evangelii.

124. Genuflectente in suppedaneo Diacono ad recitandum *Munda cor meum*, Subdiaconus descendet in planum ante altare, deinde una cum Diacono et acolythis genuflexionem Cruci, ac reverentiam choro efficiet.

125. Evangelio cantato, claudet statim librum, eumque acolythorum alteri tradet.

126. Ad offertorium, Calicem, velo et bursa cum corporali instructum, ad altare deferet, sed velo humerali nequaquam utetur.

---

(1) S. R. C., 16 Febr. 1906, IV.

(2) An per breviorem viam redeundum sit, non constat; A. silet.

127. Infundet aquam in Calicem, nullam petens a Celebrante benedictionem.

128. Patenam non sustinebit, sed infusa aqua, ut dictum est, de altari descendet, genuflectet ad Crucem, ascendet ad laevam Celebrantis, deinde thurificationis tempore attollet illi posteriorem partem planetae.

129. Celebrante a Diacono thurificato, ampullam aquae et pelviculam ab acolytho accipiet, ascendet ante Celebrantem, eique super manus aquam effundet.

130. Ad *Orate, fratres,* non respondebit *Suscipiat Dominus* etc., * sed Diaconus (1).

131. Sub finem praefationis, ascendet ad laevam Celebrantis, et simul cum eo recitabit trisagium, cavens ne genuflectat antequam ascendat, neque in suppedaneo, neque quum ad locum suum redierit.

132. Ad orationem *Quam oblationem* etc., nulla (2) facta genuflexione, ibit ad latus epistolae, thuribulum genuflexus accipiet a Caeremoniario vel a thuriferario, et Sacramentum ibi in utraque elevatione thurificabit (3). Postea vero, thuribulo reddito Caeremoniario, surgens, non genuflectet, sed tantum ad medium reversus (4).

133. Ad finem cantus *Pax Domini* etc., genuflexionem exsequutus, ascendet ad altare, et recitabit *Agnus Dei* una cum Celebrante, quin pectus percutiat.

134. Post *Agnus Dei*, genuflectet, transibit ad dexteram Celebrantis, ac genuflexionem iterabit.

§ 8. *In exsequiis, aliisque absolutionibus pro defunctis.*

135. In exsequiis seu funeribus, relate ad Missam, servabit ea, quae superius pro Missa solemni de requie tradita sunt.

136. Peracto Sacro, conscendet suppedaneum, ibit una cum Celebrante sinistrorsum, et genuflexione facta ad Crucem altaris, ad scamnum a latere descendet.

---

(1) Ita melius A. in lib. II.

(2) S. R. C., n. 4027, II, III.

(3) Non est Subdiaconi, incensum in thuribulum pro elevatione immittere (cfr. *Caerem. Epp.*, lib. II, cap. XI, n. 8). A. — Subdiaconus in hac incensatione genua flectit in infimo gradu, sed si plurimi essent gradus, posset in aliquo ex superioribus se locare.

(4) S. R. C., n. 4027, II, III.

137. Ibi manipulum demittet, sumet Crucem processionalem, sese addet acolythis et ibit ante altare in extremo presbyterio, ad altare conversus.

138. Genuflexione facta a binis clericis, altero vasculum aquae benedictae, altero thuribulum ferente, se convertet, et passu gravi incedet per suam dexteram ad tumulum vel ad feretrum.

139. Si cadaver abfuerit, consistet ad extremitatem tumuli, inter portam ecclesiae et tumulum ipsum, licet exsequiae pro Episcopo vel Presbytero celebrentur. Sin aderit cadaver, consistet ad caput cadaveris; * scilicet si sit laici, inter portam ecclesiae et feretrum, si Sacerdotis inter feretrum et altare, incedens, in secundo casu, circa ipsum ad suam sinistram, donec eo devenerit.

140. Quum ad locum, quo standum erit, pervenerit, subsistet, ed ad suam commoditatem poterit Crucis pedem in pavimento ponere, eamque utraque manu sustinebit.

141. Non movebitur inde, nisi absolutione peracta.

142. Si cadaver efferendum sit ad coemeterium, proficiscetur ad nutum Caeremoniarii, et illuc quum venerit, se sistet ad caput cadaveris.

143. In reditu ad sacristiam sive a coemeterio sive ab ecclesia, procedet via breviori ad sacristiam ipsam, ibique * consistet tergo ad altare vel locum principalem converso, usque dum Celebrans cum clero preces pro defunctis in genere recitaverit. Tum Crucem deponet, et sacris indumentis exuetur.

144. Sin absolutio fieret super pannum nigrum vel super tumulum ante altare erectum, consistet ad laevam Celebrantis in plano a cornu epistolae.

145. Celebranti incensum in thuribulum ingerenti appropinquabit dextrorsum et fimbriam pluvialis sustollet.

146. Conscendet suppedaneum cum Celebrante, stabit ad sinistram eius conversus ad tumulum sive ad pannum nigrum, quum aspergetur et thurificabitur.

147. Post aspersionem et thurificationem convertetur cum Celebrante ad altare, et stabit ad laevam eius dum canentur preces et oratio.

148. Completa absolutione, descendet cum Celebrante de altari, et facta ad illud genuflexione, cum eo redibit ad sacristiam, ubi, finitis precibus, vestes sacras deponet.

§ 9. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

149. Subdiaconus in sacristia se parabit amictu, alba et cingulo, ac si ecclesia erit ex primariis, planeta etiam violacea ante pectus plicata induetur.

150. Discedens de sacristia, facta Cruci vel imagini praecipuae reverentia, incedet capite tecto ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustollet.

151. Ad sacristiae fores nudabit caput, aquam benedictam accipiet, se signabit, iterumque bireto operiet caput.

152. Si hoc festum in Dominicam inciderit, quum aspersio tunc aquae benedictae facienda sit, omittet ad fores sacristiae se aqua benedicta signare.

153. Ad ingressum presbyterii deteget caput, et biretum tradet Caeremoniario; faciet vel omittet reverentiam choro, prouti se geret Celebrans.

154. Ante altare autem genuflexionem Cruci efficiet, conscendet suppedaneum, elevans interea vestium Celebrantis fimbriam anteriorem.

155. Quum Celebrans osculabitur altare, non genuflectet, deinde eum sequetur in latus epistolae, iunctisque manibus ad laevam eius se sistet.

156. Post quintam orationem accedet ad dexteram Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis sustollet, quum incensum in thuribulum iniiciet, quumque asperget et thurificabit candelas, deinde ad laevam Celebrantis rursus redibit.

157. Ad medium altare procedet cum Celebrante ipso, cuius adstans dexterae ad chorum se convertet.

158. Candelam suo tempore accepturus, genuflectet sinistrorsum Diaconi in extremo suppedaneo ante Celebrantem, advertens ut prius candelam, deinde manum Celebrantis osculetur. * Assurget, et candelam acolytorum alteri tradet.

159. In candelarum distributione adstabit dexterae Celebrantis, cuius fimbriam pluvialis elatam sustinebit.

160. Quum Celebrans post distributionem lavabit manus in cornu epistolae, sustollet ei fimbriam pluvialis, deinde redibit cum eo ad latus epistolae, ut in functionis initio.

161. Ad orationem *Exaudi, quaesumus, Domine,* genuflectet, et assurgens cantabit *Levate,* si a Diacono cantatum erit *Flectamus genua.*

162. Accedet deinde ad dexteram Celebrantis, eique in-

censum in thuribulum immittenti fimbriam dexteram pluvialis sustollet.

163. Descendet a latere altaris, sumet Crucem processionalem, se adiunget acolythis candelabra gestantibus, quibuscum ibit ad ingressum presbyterii, ibique versus altare convertetur (1).

164. Ubi Diaconus cecinerit ℣. *Procedamus in pace,* et chorus responderit *In nomine Christi. Amen,* * nulla facta genuflexione, se convertet dextrorsum, et per ecclesiam cum processione proficiscetur.

165. In processionis reditu ad altare, deponet Crucem, et consistet ante altare prope cornu evangelii, ut Celebranti se adiungat.

166. Quando Celebrans cum Diacono ante altare devenerit, se sistet ad Celebrantis laevam, genuflectet ad Crucem, cum eo perget ad scamnum, dimittet paramenta violacea, et albis induetur. Quod si hoc festum in Dominicam privilegiatam incideret, * vel in festum dignius, alium requirens colorem, induet tunicellam et manipulum coloris respectivi.

167. Facta deinde ad chorum reverentia, accedet ad altare pro Missa solemni.

§ 10. *In Feria IV Cinerum.*

168. Subdiaconus, e sacristia ad altare accedens, sequetur quae documenta tradita sunt pro functione praecedenti.

169. Conscenso una cum Celebrante suppedaneo, genuflexionem omittet dum ipse Celebrans altare deosculabitur.

170. Veniet cum Celebrante ad latus epistolae, ibique iunctis manibus ad laevam eius subsistet.

171. Post quartam orationem accedet ad dexteram Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis sublevabit, dum incensum iniiciet in thuribulum, et cineres postea asperget et thurificabit.

172. Deinde cum Celebrante in medium altare procedet, cum eo que convertetur ad chorum, se tamen sistens ad laevam illius.

173. Cineres suo tempore cum Diacono accipiet, quocirca

---

(1) Imaginem Crucifixi, etiam in processione, non ad se conversam, sed ante se, gestabit (S. R. C., n. 1538, 1).

genua flectet ante Celebrantem, et sinistrorsum Diaconi, in extremo suppedaneo.

174. Distributionis tempore, adstabit sinistrae Celebrantis, eique sinistram pluvialis fimbriam sustollet.

175. Post distributionem, Celebranti manus abluenti ministrabit.

176. Ad orationem *Concede nobis,* etc. adstabit Celebranti sinistrorsum, ut in functionis principio.

177. Descendet deinde a latere ad scamnum cum Celebrante, sibi induet manipulum, ac praemissis reverentiis praescriptis, redibit ad altare, Celebranti in Missa solemni ministraturus; * in qua ad ℣. *Adiuva* genua flectit ad laevam Celebrantis in ora suppedanei; et ante postremam orationem caput ad ℣. *Humiliate capita vestra Deo* inclinat.

§ 11. *In Dominica Palmarum.*

178. Subdiaconus in accessu ad altare servabit quod relate ad functionem Purificationis B. Virginis superius demonstratum est.

179. Post aspersionem aquae benedictae, sibi induet manipulum in brachio sinistro, conscendet suppedaneum cum Celebrante, non genuflectet quum hic altare osculabitur, cum eo veniet ad latus epistolae, ibique sinistrorsum eidem adstabit.

180. Quum canetur prima oratio, descendet post Celebrantem in planum, planetam plicatam, si usus fuerit, demittet, recipiet epistolarium, et ritu pro epistola praescripto lectionem eodem tono cantabit.

181. Lectione cantata, osculabitur manum Celebrantis, relinquet epistolarium, planetam plicatam, in plano, si adhibenda sit, iterum induet, et ad laevam Celebrantis redibit.

182. Appropinquabit, quum tempus erit, ad dexteram Celebrantis eiusdem, fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit, quum incensum ingeret in thuribulum, et descendet ex altari, in medium, ante infimum gradum.

183. Inserviet Diacono ad evangelium quod cantabitur, servans ritum pro Missis solemnibus praescriptum, eoque cantato librum afferet Celebranti deosculandum, et Caeremoniario vel alteri ex acolythis libro tradito, manipulum deponet, et ad sinistram Celebrantis in suppedaneum redibit, ut functionis initio.

184. *Sanctus*, ut in Missa solemni, submissa voce cum Celebrante recitabit, * et ad *Benedictus* Cruce se signabit.

185. Post quintam orationem, approximabit Celebranti dextrorsum, fimbriam pluvialis eius sustollet, quum incensum in thuribulum iniiciet, quumque palmas asperget et thurificabit.

186. Ad orationem cantatam, quae distributioni praemittitur, redibit ad laevam Celebrantis, deinde cum ipso procedet ad medium altare, et versus chorum convertetur, subsistens a dexteris eiusdem Celebrantis, cui fimbriam dexteram pluvialis sustollet.

187. Palmam suo tempore recipiet, ob eamque rem ad laevam Diaconi genuflexus in extremo suppedaneo ante Celebrantem, et deosculabitur palmam et ipsius Celebrantis manum.

188. Accepta palma, assurget, eamque acolythorum alteri tradet, ad dexteram Celebrantis redibit, cui pluviale distributionis tempore sublevabit.

189. Post distributionem, eidem Celebranti manus abluenti sustollet pluviale.

190. Ad alteram orationem ante processionem adstabit Celebranti sinistrorsum, ut functionis initio.

191. Deinde dextrorsum accedet Celebranti, et ingerenti incensum in thuribulum fimbriam dexteram elevabit; de altari a latere descendet, sumet Crucem processionalem, et cum acolythis ad presbyterii aditum subsistet.

192. Quia Crux est velo contecta, sic advertet ut imago Crucifixi sit ad altare conversa.

193. Post cantatum a Diacono ℣. *Procedamus in pace*, et responsum a choro *In nomine Christi. Amen*, * nullam genuflexionem faciens, se vertet, et recta via de ecclesia proficiscetur.

194. Egresso ab ecclesia toto clero, subsistet in limine portae, quum clausa erit, Cruce facieque ad portam eandem conversa. Ad nutum Caeremoniarii, partem imam portae, extremitate inferiori hastae Crucis, leviter pulsabit.

195. Ecclesiam introibit, et ante altare progressus Crucem deponet, ante infimum gradum subsistet, versus cornu evangelii, adstabit Celebranti, genuflectet ad altare, perget ad scamnum, manipulum sibi induet, et reverentiis praescriptis ad altare redibit ob Missam solemnem.

196. In epistola canens verba *Ut in nomine Iesu... infernorum* genuflexione simplici utetur.

197. Ad cantum passionis palmam dextera sustinebit, adstans lateri epistolae, sicut in introitu, dum legetur a Celebrante; deinde se convertet ad cantores passionis, stans ante infimum gradum ad laevam Diaconi, efficiens cum eo et cum Celebrante unam fere lineam. Ad verba autem *Emisit Spiritum*, eodem loco versus cantores genibus procumbet.

198. Cantu passionis a cantoribus Diaconis absoluto, palmam suam tradet alteri ex acolythis, transferet Missale cum cussino vel legili ad cornu evangelii, et Celebranti partem quae passionem sequitur legenti assistet.

199. Postea in suppedaneo sinistrorsum adstabit Celebranti. Descendet autem de suppedaneo, et consistet ante altare, dum Diaconus recitabit *Munda cor meum*. Ad dictam partem quae cantabitur, sequetur ritum pro cantu evangelii praescriptum, ac postremo librum deferet Celebranti osculandum.

§ 12. *In Feria V in Coena Domini.*

200. Subdiaconus in Missa solemni huiusce diei ritum pro aliis Missis solemnibus, et pro communione cleri, praescriptum observabit.

201. Sub exitum Sacri, quia SS. Sacramentum in altari expositum erit, ritu iam demonstrato pro huiusmodi expositione utetur.

202. Peracto Sacro, se adiunget Celebranti sinistrorsum, de suppedaneo a latere descendens, et genuflexione duplici in plano peracta (1), accedet ad scamnum, ubi manipulum deponet.

203. Redibit ante altare cum Celebrante, cui fimbriam sinistram pluvialis sustinebit. In plano ante altare genuflexionem duplicem exsequetur ad SS. Sacramentum, et assurgens genua flectet in infimo gradu, ad laevam Celebrantis.

204. Consurget, * facta inclinatione, cum Celebrante, accedet ad eum, dextrorsum, et immittenti incensum in bina thuribula fimbriam dexteram pluvialis sustollet, rursus deinde, ut antea, genuflectet, eique SS. Sacramentum thurificanti pluviale sustinebit.

205. Velum humerale Celebranti ante pectus alligabit, et * cum Celebrante ascendet, ut genua flectat in ora suppe-

(1) S. R. C., n. 4048, V.

danei. Deinde, accepto a Celebrante Calice cum Sacramento, assurget, et sinistrorsum eius in processione incedet, elatam ipsi sustinens fimbriam sinistram pluvialis, eique respondens in hymnis et psalmis recitandis.

206. Ingressus in sacellum, in quo SS. Sacramentum exponetur, facta in plano simplici genuflexione ad SS. Sacramentum, quod acceperit Diaconus (1), genibus in gradu infimo ad laevam Celebrantis demissis, solvet et detrahet ei velum humerale, tum, * facta reverentia, consurget cum eo, sublevabit illi fimbriam dexteram pluvialis, quum incensum iniiciet in thuribulum, genuflectet iterum ad laevam eius, atque incensanti SS. Sacramentum rursus fimbriam pluvialis elevabit.

207. Ad nutum Caeremoniarii, assurget, genuflexionem duplicem in plano faciet, in aditu sacelli recipiet biretum, caput operiet, et procedet ad sacristiam sinistrorsum Celebrantis, cui interea fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

208. In sacristiam ut venerit, nudabit caput, reverentiam Cruci vel imagini principali et Celebranti efficiet, tunicella exuetur, et alba tantum indutus, exspectabit ibi, donec tempus erit altaria denudandi.

209. Recitatis in choro Vesperis, reverentiam Cruci vel imagini sacristiae efficiet, caput operiet bireto, iunctisque manibus sequetur acolythos.

210. In chori aditu caput nudabit bireto, quod tradet Caeremoniario, se adiunget Celebranti, sinistrorsum, reverentiam choro faciet, procedet ante altare, et genuflexionem ad Crucem exsequetur.

211. Ascendet deinde cum Celebrante ad altare, eumque adiuvabit in amovendis ab altari eodem tobaleis (2).

212. De altari descendet, genuflexionem Cruci et reverentiam choro, efficiet, recipiet biretum, quo caput operiet in aditu presbyterii, et praecedens Diaconum, perget ad reliqua altaria, ubi exsequetur quod in primario peregerit.

213. Altaribus cunctis exutis, redibit ut antea ad presbyterium, et permanebit ante altare ad laevam Celebrantis. Dato abeundi signo, genuflectet ad Crucem, caput bireto teget, ac

(1) S. R. C., 1 Febr. 1907, XIII.

(2) Pro altarium denudatione sufficit, si adsit consuetudo, mappas seu tobaleas ita complicare, « ut maior mensae pars nudata remaneat, quin ipsae mappae ab altaribus amoveantur » (S. R. C., n. 3842, IV).

praecedens Diaconum, iunctis manibus ad sacristiam revertetur.

214. In sacristia autem reverentiam Cruci vel imagini praecipuae et Celebranti faciet, et sacris paramentis exuetur.

215. Si fiet *Mandatum*, praesto erit in cubiculo seu sacristia adiacenti aulae, in qua Mandatum peragetur, ibique amictum, albam, cingulum, tunicellam et manipulum coloris albi sibi induet.

216. Crucem vel imaginem principem salutabit, caput operiet bireto, et incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

217. Ad altare deveniens, nudabit caput, biretum tradet Caeremoniario, genuflectet ad Crucem, et cum Celebrante conscendet suppedaneum (1).

218. Quum Celebrans osculabitur altare, Subdiaconus non genuflectet, et adstabit ei sinistrorsum.

219. Approximabit ad dexteram Celebrantis, fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet, quum thus iniiciet in thuribulum, de altari descendet, et subsistet circa medium, ante infimum gradum.

220. Genuflectet cum Diacono, se adiunget illi pro cantu evangelii, ut in Missis solemnibus, eoque cantato, librum osculandum deferet Celebranti, prope quem permanebit, ut in Missis solemnibus fieri solet.

221. Ibit cum Celebrante ad abacum, sibique manipulum detrahet.

222. Comitabitur Celebrantem, sinistrorsum, et facta Cruci genuflexione, se sistet cum eo ante pauperem primum.

223. Eriget vel sustinebit crus pauperis, dum Celebrans eius pedem lavabit, idque faciet pauperibus singulis.

224. Posteaquam Celebrans pedes omnium pauperum laverit, comitabitur eum ad abacum, eique manutergium sustinebit, dum manus lavabit.

225. Redibit cum Celebrante ad altare, ascendens a latere, et adstabit sinistrae eius, dum canet versus et orationes.

226. Descendet de altari, genuflexionem faciet Cruci, recipiet biretum, caput operiet, incedet ad laevam Celebrantis, cui pluviale sustinebit, et gradum referet ad sacristiam.

227. In sacristiam ingrediens, nudabit caput, et Cruci vel

(1) V. notam ad pag. 129, n. 143.

imagini praecipuae nec non Celebranti facta reverentia, sacra indumenta demittet.

§ 13. *In Feria VI in Parasceve.*

228. Non erit abs re, imo necesse forte erit, quod Subdiaconus animo prospiciat praevideatque quidquid in functione huius diei peragendum sibi sit.

229. In sacristia se parabit amictu, alba, cingulo et manipulo nigri coloris, ac si ecclesia erit aliqua ex primariis, induet sibi planetam quoque nigri coloris, ante pectus plicatam.

230. Meminerit, quod hac die, * a Crucis detectione usque ad Nonam diei sequentis, suetae ad chorum reverentiae omittuntur.

231. In discessu de sacristia, facta ad Crucem vel ad imaginem praecipuam reverentia, bireto caput operiet, et Diacono praeibit.

232. Ad fores sacristiae, accepta aqua benedicta, se signabit, dummodo aqua benedicta in vasis ecclesiae servetur, secus signum Crucis omittet.

233. In presbyterium ingrediens nudabit caput, biretum tradet Caeremoniario, atque adstans Celebranti sinistrorsum cum eo procedet ante altare, ibique facta genuflexione super gradus illius procumbet, caput et brachia ponens super cussino illic apparato.

234. Ad nutum Caeremoniarii, assurget, suppedaneum cum Celebrante conscendet, non genuflectet quum Celebrans osculabitur altare; deveniet cum eo ad latus epistolae, et transibit ad dexteram Diaconi, ut in introitu Missae solemnis.

235. Prima lectione, * ad quam non respondet *Deo gratias*, primoque tractu cantato, perget in planum post Diaconum in cornu epistolae, genuflectet ad ℣. *Flectamus genua*, primusque omnium assurget, et canet *Levate*.

236. Dum Celebrans Orationem cantat, planetam plicatam, si usus fuerit, deponet, epistolarium recipiet, rituque solito, genuflexionem in medio altaris uti alias non omittens, canet secundam lectionem, eodem ac epistolae tono, et cantu peracto, genuflexionem Cruci exsequutus, epistolarium committet Caeremoniario vel acolytho, qui eum comitabitur, non osculabitur manum Celebrantis, resumet planetam plicatam, si uti eum decebit, et ad locum, quo ab initio erat, redibit.

237. Quum passio canetur, exsequetur quod pro Dominica Palmarum demonstratum est, excepto quod palma hac die gestanda non est. Idipsum servabit ad illam partem, quae a Diacono canetur, nec librum osculandum Celebranti portabit.

238. Ibit deinde in cornu epistolae post Diaconum, propter orationes, quumque Diaconus cecinerit *Flectamus genua*, Subdiaconus, ut supra notatum est, cantabit *Levate*.

239. Post cantatas orationes, procedet cum Celebrante ad scamnum, planetam plicatam, si ea utetur, deponet, et cum Celebrante in planum epistolae redibit, subsistens iunctis manibus ad laevam illius * facie paullum ad populum conversa. In cruce detegenda Celebrantem adiuvabit, si opus erit, et cantato per illum: *Ecce lignum Crucis*, prosequitur cum eo aliisque ministris: *in quo salus mundi pependit* (1). Ad ℣. *Venite, adoremus* utroque flexo genu, * faciet profundam capitis inclinationem versus Crucem, et sequetur Celebrantem in duo alia loca, in quibus deteget Crucem.

240. Ad tertiam adorationem, genibus flexis manebit in suppedaneo, donec a Celebrante Crux imponetur cussino; assurgente deinde Celebrante, assurget una cum Diacono, genuflectet versus Crucem, et descendens a latere de altari, occurret Celebranti, ipsumque ducet ad scamnum.

241. Ibi suo loco stabit, donec Celebrans Crucem adoraverit, tum deponet manipulum, sedebit, calceos pedibus detrahet (2), ibitque cum Diacono Crucem adoratum, advertens, ut tres distinctas genuflexiones, quemadmodum fecerit Celebrans, exsequatur, et Crucifixi pedes post Diaconum deosculatur. Deinde se cum eo erigit, et simul facta Cruci genuflexione, redit ad scamnum.

242. Reversus ad scamnum, calceabit iterum pedes, resumet manipulum, et planetam quoque plicatam, si ea utetur, sedebit ad laevam Celebrantis, atque alternatim cum ipso et Diacono, * capite cooperto, leget improperia (3).

243. Quum Diaconus, finita adoratione, referet Crucem ad

---

(1) Rubrica specialis Missalis, hoc loco.

(2) Hoc intelligatur, si ea consuetudo vigeat (S. R. C., n. 2769).

(3) Quando, circa finem adorationis Crucis, Diaconus bursam cum corporali ad altare defert, Subdiaconus, dummodo improperia cum Celebrante expleta fuerint, se eriget, capite detecto; tum sedebit denuo, surrecturus cum Diaconus redibit. Posset tamen stans manere ad usque reditum Diaconi, ut fit in Missis solemnibus.

altare, nudabit caput, assurget, et eo transeunte genuflexus manebit cum Celebrante.

244. Postea cum Celebrante et Diacono ante altare procedet, genuflectet ad Crucem, recipiet biretum, operiet caput, iunctisque manibus sequens clerum, Diacono praeibit, et proficiscetur ad sacellum, in quo SS. Sacramentum erit expositum.

245. In aditu eiusdem sacelli caput nudabit, biretum tradet Caeremoniario vel alii clerico, transibit ad laevam Celebrantis, perget ante altare, genuflexionem duplicem efficiet, assurget, et in infimo gradu, sinistrorsum pariter Celebrantis in genua incumbet.

246. Celebrante incensum in thuribula iniiciente, genibus flexis permanebit (1), eidem thurificanti SS. Sacramentum sustollet partem posteriorem planetae, velumque humerale ei ante pectus alligabit. * Tum in suppedaneum, locum mutans ascendit.

247. In processione, iunctis manibus incedet ad laevam Celebrantis, eique in hymnis et psalmis recitandis respondebit.

248. Ad altare maximum quum ventum erit, postquam cum Celebrante, qui SS. Sacramentum Diacono in manus dederit, * in plano genuflexionem fecerit, genibus in infimo gradu defixis, solvet et detrahet ei velum humerale de humeris.

249. Dum Celebrans ponet incensum in thuribulum, non transibit ad dexteram eius (2), sed partem posteriorem planetae sustollet thurificanti.

250. Deinde cum Celebrante suppedaneum conscendet, genuflectet, et ad dexteram Diaconi transibit, * rursus genuflectens. Infundet aquam in Calicem, nullam a Celebrante petens benedictionem.

251. Genuflectet, ac reversus ad laevam Celebrantis, genuflexionem iterabit, ipsumque Celebrantem in thurificatione oblatorum et altaris,* ante et infra genuflectens, prosequetur. Ampulla deinde ministrabit illi aquam ad manus abluendas, * extra altare.

252. Cum Celebrante et Diacono ad medium altare gradum referet, genuflexionem faciet, ibique in plano subsistet. Ad verba *Orate, fratres,* non respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

(1) Quamvis pluvialis fimbriam in casu elevare non debeat, posset assurgere et adstare Celebranti, ne huic, se convertenti, genuflexus, impedimento sit.
(2) V. hic supr. notam, ad n. 246.

253. Ad finem orationis *Libera nos,* etc. genuflectet, conscendet, gradum superiorem ad laevam Celebrantis, genua in ora suppedanei submittet, ad ostensionem Hostiae sacrae, sed partem posteriorem planetae Celebrantis nequaquam sublevabit, eo quod brachium sinistrum elevare non debeat.

254. Assurgente Diacono, assurget et Subdiaconus, qui accedet Celebranti, sinistrorsum, et peracta deinde, * quum nempe Celebrans immiserit s. Particulam in Calicem, cum eo et cum Diacono genuflexione, transibit ad dexteram Celebrantis, genuflexionemque renovabit. Post orationem *Perceptio Corporis tui,* genuflectet cum Celebrante.

255. Calicem deteget post communionem * facietque genuflexionem, deinde pro ablutione Celebranti vinum et aquam ministrabit.

256. De altari descendet, genuflectet in medio, ascendet ad latus evangelii, Calicem absterget, complicabit corporale, omnibusque super idem aptatis, ad abacum reportabit.

257. Redibit ad laevam Celebrantis in suppedaneum; post orationem *Quod ore sumpsimus* etc., cum eo de altari descendet, genuflectet, biretum recipiet, excedet de presbyterio, in cuius aditu operiet caput, ac Diaconum praecedens ad sacristiam proficiscetur.

258. Quo quum venerit, salutabit Crucem vel imaginem praecipuam, sacrisque indumentis exuetur.

§ 14. *In Sabbato sancto.*

259. In huiusce etiam diei functione expediet, ut Subdiaconus animo prospiciat actiones, quas erit exsecuturus.

260. Hora praestituta, se parabit amictu, alba et cingulo, ac si uti licebit, planeta etiam violacea ante pectus plicata induetur.

261. Ad nutum Caeremoniarii sumet Crucem processionalem, et ad portam ecclesiae vel ad atrium, si erit, procedet, et loco quo monstrabitur subsistet, scilicet, si ignis benedicendus erit in atrio extra ecclesiam, contra portam, secus in limine portae, si benedicendus erit in aditu, vertens se ipsum et faciem Crucifixi versus Celebrantem.

262. Completa benedictione ignis et granorum thuris, ingredietur ecclesiae portam, ibi subsistet, eique manipulus violaceus imponetur.

263. Inde, Crucem adhuc gestans, ad altare procedet, tribus

locis subsistens ad cantum *Lumen Christi*, ad quae tamen verba non genuflectet.

264. Ad altare progressus, consistet cum Cruce ante gradum infimum versus cornu evangelii, nullam faciens genuflexionem, tum perget ad legile una cum Diacono, ibique sinistrorsum legilis ac dextrorsum Diaconi, facie prout ille controrsum legilis ac dextrorsum Diaconi, facie prout ille conversa, imagine autem Crucifixi ad Celebrantem (1), usque ad totum canendum *Exsultet* subsistet.

265. Absoluto cantu praeconii, relinquet Crucem processionalem, se adiunget Diacono, genuflexionem ad altare faciet, et procedet ad scamnum Celebrantis, quocum redibit ad altare a latere, et in cornu epistolae consistet prope dexteram Diaconi, ut in introitu Missarum solemnium.

266. Ibi permanebit dum canentur prophetiae. Ad orationes, quae prophetias subsequuntur, stabit post Diaconum ante infimum gradum, et cantato a Diacono ℣. *Flectamus genua*, primus de genuflexione assurgens canet *Levate*. Ad orationem duodecimam non praemittitur genuflexio, nec *Flectamus genua*, nec *Levate*.

267. Post prophetias, redibit ad scamnum cum Celebrante, et manipulum demittet.

268. Procedet ad fontem baptismalem, incedens ad sinistram Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustollet. Genuflectet ad altare, quum ab eo discedet, ac bireto caput operiet.

269. Extra ingressum baptisterii quum venerit, caput nudabit, et Celebranti assistet in hac benedictione, et in administratione etiam Baptismatis, videlicet, stans ad laevam Celebrantis, pluvialis fimbriam sustollet ei, quum aliquid aget super aquam. In aspersione aquae benedictae genuflectet, deinde dum populus per ecclesiam aspergetur, ad laevam Celebrantis assidebit. Eidem manus abluenti manutergium et fimbriam pluvialis sustinebit.

270. Redibit, ut antea, ad altare, ibique adstans Celebranti sinistrorsum, genuflectet ad Crucem, ibit ad scamnum, et planetam plicatam, si ea usus fuerit, demittet.

271. Si ecclesia fonte baptismali carebit, post prophetias vadet ad scamnum, ibique manipulum et planetam plicatam, si ea usus fuerit, deponet.

(1) *Caerem. Epp.*, II, xxvii, 10; S. R. C., 1 Febr. 1907, VIII.

272. Deinde perget ante altare ad laevam Celebrantis, genuflexionem faciet, et super gradus ipsius altaris procumbet, ponens caput et brachia super cussino ibi apparato.

273. Ad ℣. *Peccatores* assurget, genuflexionem Cruci efficiet, accipiet biretum, praecedet Diaconum, caput operiet apud ingressum presbyterii, et ad sacristiam proficiscetur.

274. Ibi manipulum et tunicellam albi coloris sibi induet, ac revertetur ad altare, Diaconum praecedens.

275. Ad ingressum presbyterii nudabit caput, biretum tradet Caeremoniario, se locabit ad laevam Celebrantis, reverentiam faciet ad chorum, et ad Missam solemnem ad altare introibit.

276. In hac Missa ritum servabit pro aliis Missis solemnibus praestitutum, exceptis iis, quae sequuntur.

277. *Agnus Dei* non recitatur.

278. Subdiaconus ad *Pax Domini* non ascendet ad laevam Celebrantis, sed Calice a Diacono contecto, hic ad sinistram Celebrantis transibit.

279. Transeunte Diacono ad laevam Celebrantis, Subdiaconus ad dexteram ascendet, genuflexionem in infimo gradu (1) cum Diacono exsequutus.

280. Ad antiphonam *Vespere autem Sabbati* * stabit in cornu epistolae ut ad introitum; deinde se Cruce signabit quum intonabitur *Magnificat*, transibit ad laevam Celebrantis in suppedaneo, eique in thurificatione altaris, ut in introitu, assistet.

281. Celebrante a Diacono thurificato, Subdiaconus suo loco manebit in plano, ad latus dexterum Celebrantis, ubi a Diacono incensabitur, postquam chorum thurificaverit.

§ 15. *In processionibus Litaniarum.*

282. Quum processiones Litaniarum maiorum minorumque faciendae erunt, Subdiaconus, hora praestituta, praesto erit in sacristia, atque induetur vestibus sacris, idest amictu, alba, cingulo et tunicella violacea, et bireto caput operiet.

283. Ad nutum Caeremoniarii, reverentia facta Cruci vel imagini praecipuae sacristiae, procedet ad altare, capite operto, ad laevam Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustollet, ed ad fores sacristiae aqua benedicta se signabit.

(1) S. R. C., n. 4027, III.

284. Ubi ad presbyterium ventum erit, caput nudabit bireto, quod Caeremoniario tradet, clerum in choro, si aderit, reverebitur, ut pro Missis solemnibus demonstratum est, et deveniens ante altare genuflectet, ac fimbriam pluvialis Celebrantis demittet.

285. Stabit ante altare dum cantabitur ant. *Exsurge, Domine*, deinde genua in gradu infimo flectet initio Litaniarum, advertens ut Celebranti genua submittenti pluviale sustollat.

286. Cantato *Sancta Maria, ora pro nobis*, eodemque a clero repetito, assurget, ibique stans signum proficiscendi exspectabit.

287. Quum discedendum erit, genuflexionem ad Crucem iterabit, receptoque a Caeremoniario bireto, caput rursus cooperiet.

288. In processione capite operto incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

289. Si qua in ecclesia statio fiet in itinere, servabit methodum eandem superius traditam pro accessu ad altare, ac Celebranti orationem canenti de sancto Patrono una cum Diacono librum manu * sinistra sustinebit.

290. Postquam processio venerit ad ecclesiam, in qua absolvetur, ante altare caput deteget bireto, quod Caeremoniario tradet, et genuflexionem efficiet.

291. Genibus flexis assistet precibus et orationibus, quae recitandae erunt, et librum Celebranti, ut superius innuimus, sustinebit.

292. Functione peracta, assurget, genuflexionem iterabit ad altare, recipiet biretum, quo caput operiet, atque ordine superius indicato ad sacristiam revertetur, et sacra vestimenta deponet, vel ministrabit Celebranti in Missa solemni, si huic officio delegabitur.

§ 16. *In aliis processionibus.*

293. Idipsum servabit in aliis processionibus extraordinariis, quae forte ab Episcopo pro aliqua publica necessitate indictae essent, quae de processione Litaniarum, § 15, dicta sunt.

294. Quibus in processionibus quaedam sacrae Reliquiae a Celebrante ferentur, Subdiaconus elatam sustinebit fimbriam dexteram pluvialis Celebranti incensum in thuribulum inii-cienti, sinistram vero sublevabit dum Reliquiarum peraget

thurificationem. In hoc casu incedet in processione capite nudato. Si sub finem processionis per Reliquias easdem benedictio donabitur, genua submittet in extremo suppedaneo, et Celebranti pluviale sustollet.

§ 17. *In vigilia Pentecostes.*

295. Functio huius diei nulla alia re differt ab illa de Sabbato sancto, praeter benedictionem ignis et Cerei paschalis.

296. Quocirca Subdiaconus, planeta plicata vel alba tantum indutus in sacristia, procedet ad altare, et facta ad chorum et ad altare reverentia, ascendet ad ipsum cum Celebrante, et canentur prophetiae, ad quarum finem post *Oremus* non cantabitur *Flectamus genua,* nec *Levate.*

297. Devenietur deinde ad fontis benedictionem, ut in Sabbato sancto, et ministrabitur etiam Baptismum.

298. Completa benedictione fontis, et Baptismatis etiam ministratione, redibit ad altare, et ante ipsum procumbet, quum canentur Litaniae.

299. Missa solemnis iisdem atque aliae ritibus celebrabitur, neque ullis animadversionibus hac in re locus est.

§ 18. *In festo Pentecostes eiusque octava.*

300. Subdiaconus, cantata epistola et osculatus manum Celebrantis, advertet ut sine mora transferat Missale cum legili seu cussino ad latus evangelii, et in extremo suppedaneo ad laevam Celebrantis genua flectat ad ℣. *Veni, sancte Spiritus, reple* etc.

§ 19. *In solemnitate SS. Corporis Christi et in processionibus cum SS.mo Sacramento.*

301. Post sumptionem Calicis, exsequetur quod monuimus Feria V in Coena Domini, et sub finem Sacri, quum Calicem operturus erit et ad abacum relaturus, servabit ea quae tradita sunt pro Missa solemni ante SS. Sacramentum publice expositum.

302. Peracto Sacro, se vertet sinistrorsum, cum Celebrante descendens de suppedaneo, cum eoque genuflectet ad SS. Sa-

cramentum, in plano, utroque genu (1), et perget ad scamnum, ibique manipulum deponet.

303. Si Celebrans dum stabit prope scamnum, incensum in thuribula immittet, meminerit accedere ad dexteram ipsius, et fimbriam dexteram pluvialis eius sublevare (2).

304. Deveniet ante altare, ad laevam incedens Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustollet.

305. Ante altare genuflexionem duplicem exsequetur, prope infimum gradum, super quem deinde genua flectet, adstans Celebranti sinistrorsum.

306. Si Celebrans incensum in bina thuribula immittet stans ante altare, * facta capitis inclinatione, consurget cum eo, accedet ad dexteram ipsius ut fimbriam dexteram pluvialis sustineat thus in thuribula ingerenti.

307. Rursus flectet genua in infimo gradu, sinistrorsum Celebrantis.

308. Eidem Celebranti SS. Sacramentum thurificanti sublevabit fimbriam sinistram pluvialis.

309. Eidem ante pectus velum humerale alligabit.

310. * Deinde assurget et ascendet ad genua cum Celebrante in ora suppedanei flectenda. Dum Diaconus, facta genuflexione ad SS. Sacramentum, quod Celebranti tradiderit, assurget, Subdiaconus etiam consurget, qui prompte se tenens ad laevam Celebrantis, convertetur cum ipso ad populum, et proficiscetur in processionem.

311. In processione incedet ad laevam Celebrantis, sustinens ipsi fimbriam pluvialis, et respondebit eidem in recitandis hymnis et psalmis, qui semper incipientur a Celebrante, ideoque hic semper, etiamsi versus sint numero dispari, in fine psalmorum recitabit *Gloria Patri*.

312. Si processio flectet iter ad aliquam ecclesiam vel ad aliquod altare hac de causa erectum, quum venerit ante altare, quumque Celebrans SS. Sacramentum Diacono tradiderit, * facta in plano cum Celebrante coram SS. Sacramento simplici genuflexione, submittet genua in infimo gradu, et velum humerale ante pectus eius expediet ac detrahet.

---

(1) S. R. C., n. 4048, V.

(2) In expositione Quadraginta horarum praescribitur ab *Instructione Clementina*, ut Celebrans thus iniiciat in thuribula, stans prope scamnum, postquam pluviale indutus sit. A.

313. Assurget, * facta reverentia, una cum Celebrante, approximabit ad eius dexteram, et dexteram pluvialis fimbriam sustollet ei, quum thus iniiciet in thuribulum.

314. Genua rursus flectet ad laevam Celebrantis, eique SS. Sacramentum thurificanti fimbriam sinistram pluvialis sublevabit, et genibus flexis manebit; deinceps manu sinistra librum sustinebit, ex quo ipse Celebrans orationem recitabit.

315. Simul ac cantata erit oratio, alligabit iterum velum humerale ante pectus Celebrantis, * ascendet ut genua flectat in ora suppedanei, et ab ipso quum SS. Sacramentum acceptum fuerit, assurget, atque adstans sinistrae illius se convertet, et processionis ordinem iterum sequetur.

316. Processione ed ecclesiam reversa, submittet genua in infimo gradu, * facta prius genuflexione, ut supra, et velum humerale expediet et detrahet Celebranti, postquam ipse Sacramentum Diacono tradiderit.

317. Consurget deinde, * facta reverentia, cum Celebrante, appropinquabit dexterae eius, et incensum in thuribulum ingerenti fimbriam dexteram pluvialis sustollet.

318. Thure immisso, ut supra, genua rursus flectet ad laevam Celebrantis, et in thurificatione SS. Sacramenti fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

319. Librum ex quo Celebrans orationem cantabit, manu * sinistra sustinebit, deinde velum humerale ante pectus eius alligabit.

320. Ad altare cum Celebrante adscendet, sustinens ei fimbriam pluvialis, genua flectet in extremo suppedaneo, et Celebranti benedictionem impertienti dexteram pluvialis fimbriam sublevabit.

321. Post benedictionem, de altari descendet cum Celebrante, genua flectet in infimo gradu, et nulla facta reverentia (1), velum humerale eidem Celebranti enodabit et detrahet.

322. Reposito in tabernaculo SS. Sacramento, ac Diacono ad dexteram Celebrantis reverso, assurget simulque cum Celebrante et Diacono genuflexionem ante SS. Sacramentum in plano exsequetur.

323. Recepto deinde bireto, incedens ad laevam Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustinebit, caput operiet, redibit ad sacristiam et sacra indumenta deponet.

---

(1) S. R. C., 16 Febr. 1906, IV.

324. Quod si SS. Sacramentum manebit adhuc in altari expositum, genuflexione duplici in plano utetur, ac revertetur, ut supra, ad sacristiam, cavens tamen ne bireto prius caput operiat, quam extra conspectum SS. Sacramenti pervenerit.

Articulus VII.

De officio Diaconi in sacris functionibus.

§ 1. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.*

1. Diaconus e sacristia egrediens adstabit Celebranti dextrorsum, eique fimbriam pluvialis sustinebit; * aquam benedictam non accipiet, neque se Cruce signabit.

2. Quum devenerit ad chorum, vel ante altare, accipiet ab eo cum suetis osculationibus biretum, quod tradet Caeremoniario.

3. Submittet genua a dextris Celebrantis in medio infimo gradu, aspersorium a clerico sumet, et cum suetis osculationibus Celebranti praebebit.

4. Postquam aspersionem a Celebrante acceperit, assurget, eumque comitabitur ad aspergendum clerum, sustinens ei fimbriam dexteram pluvialis, cum ipsoque reverentiam efficiens.

5. Populi aspersione peracta, aspersorium ab eo recipiet, idque tradet clerico, a quo prius acceperit.

6. Post orationem, iterum ad altare genuflectet, et prope scamnum Celebrantis manipulum brachio sinistro sibi aptabit, et reverentia ad clerum una cum Celebrante exsequutus, altare adibit ad Missam (v. n. 31).

§ 2. *In Missa solemni.*

7. Diaconus praesto erit in sacristia ante horam constitutam, et animo perpendet cantum evangelii et *Ite, missa est,* seu *Benedicamus Domino,* secundum qualitatem ritus et festi.

8. Ad nutum Caeremoniarii lavabit manus, si necesse fuerit, deinde ad tabulam, in qua disposita erunt sacra paramenta, adiuvante aliquo acolytho, sibi induet amictum, albam, cingulum, stolam, quam humero sinistro imponet, et cingulo super latus dexterum * illius partem inhibebit, quam a tergo defluentem super alteram in modum Crucis aptaverit; dalmaticam postremo et manipulum (1).

9. Quum paratus erit Celebrans, bireto caput operiet, et sistet ad dexteram eius.

10. Signo dato exeundi e sacrista, discedet de loco, quo sacras vestes sibi induerit, nudabit caput, et facta ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae reverentia, et ad Celebrantem inclinatione, cooperto capite, iunctis manibus Subdiaconum subsequetur.

11. Ad fores sacristiae deteget caput bireto, quod in manum sinistram transmittet, digito medio manus dexterae accipiet a Caeremoniario aquam benedictam, quam conversus ad suam dexteram porriget Celebranti, se convertet deinde, ut antea, signabit seipsum, biretum dextera recipiet, quo capite cooperto ad altare procedet.

12. Si transeundum sit ante altare, in quo asservetur SS. Sacramentum, nudabit caput, et stante ad laevam eius Celebrante, genuflexionem efficiet. Advertat, ut Celebrantem genuflectentem sinistra manu sustineat infra brachium dexterum. Tum rursus cooperiet caput, et suum locum recipiet post Subdiaconum.

13. Item si transibit ante altare Sancti alicuius de quo celebrabitur festum, vel Reliquiae insignes expositae sint, una cum Celebrante profunde inclinabitur, sed non sustinebit eum, quia non genuflectet.

14. Quum ad altare maximum (2) venerit, et presbyterium introiverit, biretum tradet Caeremoniario, se diriget ad suam dexteram, et exspectabit donec Celebrans adstet suae sinistrae, ut ab ipso recipiat biretum, quod tradet. Dum biretum Celebrantis utraque manu accipiet, primo manum eius, deinde biretum versus culmen osculabitur. Postea biretum Celebrantis Caeremoniario committet.

---

(1) Vide notam ad n. 6 art. 6. Item alias, ad idem articulum de officio Subdiaconi appositas, quae et Diacono sint utiles.

(2) Non solum hac paragrapho, sed passim usurpavimus haec verba *altare maximum*, vel *altare maius* et similia, ut significaremus altare illud, in quo canetur Missa, quae regulariter canenda esset in primario seu cardinali. Si qua iusta causa caneretur in altari, diverso a principali, expressio superius indicata applicetur altari, in quo functio peragetur. A.

15. Si clerus in choro iam aderit, subsistet in aditu praedicto cum Celebrante, quocum reverentiam clero faciet, primo ad partem versus evangelii, deinde ad alteram versus epistolae. Quod si clerus Celebrantem et Ministros praecesserit in accessu ad altare, reverentia ad chorum omittetur.

16. Veniet cum Celebrante ante altare, ibique dum Celebrans reverentiam peraget, ad Crucem genuflectet. Si Diaconus erit Canonicus, et in sua ecclesia ministrabit, pro genuflexione reverentiam profundam ad Crucem efficiet, idemque faciet etiam deinceps quum genuflexio ad Crucem praescribetur.

17. Respondebit Celebranti ad confessionem, se signabit quum id faciet Celebrans, et ad *Gloria Patri* inclinabitur. Ad recitandum *Misereatur tui* modice inclinabitur versus Celebrantem, sed *Confiteor* recitabit profunde inclinatus, se paullum vertens ad Celebrantem in pronunciandis verbis *tibi, Pater,* et *te, Pater.* Postquam Celebrans recitaverit *Misereatur vestri* etc. eriget se, et ad versiculos *Deus, tu conversus* etc. inclinabitur, eadem ratione ac Celebrans.

18. Dicto a Celebrante *Oremus*, is manu dextera pectori applicita, sinistra fimbriam anteriorem vestium sublevabit Celebranti ad altare ascendenti, simulque cum eo suppedaneum conscendet.

19. Hoc facto, dimittet vestem Celebrantis, et stabit iunctis manibus.

20. Quum Celebrans osculabitur altare, non genuflectet.

21. Postquam Celebrans altare osculatus erit, naviculam a thuriferario accipiet manu sinistra ad imam eius partem. Dextera naviculam aperiet, sumet cochlear vacuum, idest sine incenso, illud in summitate osculabitur, et porriget Celebranti, deosculans eius manum dum accipiet. Ministrans autem cochlear Celebranti, advertat, ut pars summitatis manubrii ad ipsum Celebrantem versa sit. Eodem tempore quo porriget cochlear Celebranti, dicet ipsi: *Benedicite, reverende Pater* (1), deinde illi parti naviculae, quae clausa erit, dexteram applicabit.

22. Incenso in thuribulum a Celebrante immisso, manu dextera recipiet ab eo cochlear, deosculans primum manum

(1) Titulus *reverendissime Pater* conveniet tantum Episcopis. Multo plus autem dedeceret alterum titulum non ecclesiasticum, sed laicalem, addere, cuiusmodi sunt *Illustrissime* vel *Excellentissime*. A.

eius deinde cochlear ipsum in summitate, quod in navicula reponet: naviculamque postea clausam thuriferario restituet.

23. Eodem tempore quo naviculam manu sinistra reddet thuriferario, dextera ab eo thuribulum accipiet prope summitatem catenularum, ac thuribulo ad extremitatem catenularum prope cooperculum sinistra sumpto, manubrium, cui catenulae appenduntur, deosculabitur. Tum Celebranti thuribulum ministrabit, et osculabitur dexteram eius, dum illud accipiet. Advertet, ut in manum dexteram eius thuribulum tradat ex parte extremitatis catenularum prope cooperculum, simulque sinistram suam sub dexteram eius, et in sinistram ipsius ponat manubrium, ex quo catenulae dependent.

24. Postea, dum Celebrans reverentiam, ipse genuflexionem Cruci efficiet, ac modice et concinne partem posteriorem planetae Celebrantis sinistra manu sustollet, pectori interea dexteram applicans extensam. Quotiescumque vero Celebrans reverentiam, Diaconus genuflexionem exsequetur, quin Celebrantis planetam, ut declaratum est, relinquat.

25. In thurificationis exitu, videlicet quum Celebrans ultimum ductum thuribuli faciet versus partem anteriorem altaris in latere epistolae, Diaconus demittet planetam Celebrantis, descendet in gradum superiorem ex eadem parte, manum dexteram Celebrantis osculabitur, dexteram suam sub illius dexteram ponet, ac sinistra summitatem catenularum a sinistra itidem Celebrantis prehendet, deosculans etiam thuribuli manubrium, cui catenulae ipsae appenduntur. Deinde de altari descendet in planum eiusdem lateris epistolae, et Celebrantem tribus ductibus thurificabit, ante et post thurificationem profunda eum honorans reverentia.

26. Ex eadem deinde parte gradum superiorem conscendet, et iunctis manibus adstabit Celebranti dextrorsum.

27. Alternatim cum Celebrante recitabit *Kyrie, eleison* - *Christe, eleison* - *Christe, eleison* - *Kyrie, eleison*.

28. Si dum canitur *Kyrie*, sedendum erit, descendentem de altari Celebrantem, Diaconus, se convertens sinistrorsum, ac descendens ad laevam eius, manu dextera sustinebit sub brachio sinistro, super gradus, manum interea sinistram tenens ante pectus extensam.

29. Ad scamnum quum venerit, advertat ut sinistra sublevet partem posteriorem planetae Celebrantis, ne illi insideat, biretum Celebrantis a Caeremoniario accipiet, quod osculabitur

in summitate eique porriget ex parte anguli elati de medio, quae in capite respondet auri dexterae, et deosculabitur manum eius momento quo accipiet. Postea sumet biretum suum, quod sustinens ante pectus utraque manu, inclinabitur ad Subdiaconum, sedebit suo loco, idest a dexteris Celebrantis, et bireto operiet caput (1). Sedens autem ambas manus extensas prope genua ponet.

30. Sub finem *Kyrie* cantati, ad nutum Caeremoniarii nudabit caput, assurget, biretum * tradet Caeremoniario vel primo acolytho, aut in scamno relinquet, se convertet versus Celebrantem, biretum ab ipso accipiet, eius manum et biretum deosculans, quod tradet Caeremoniario, vel ponet in scamno quo loco sedet Celebrans, atque advertet ut partem posteriorem planetae Celebrantis de postergali seu dorsuali scamni, in quo sedebat, removeat.

31. Decedet de scamno cum Celebrante, manibus iunctis semper eum sequens dextrorsum, et antequam veniat ad medium altare, reverebitur chorum ex parte quae spectat ad latus epistolae, deinde ex altera ad latus evangelii, cavens etiam in hac actione, ne minimum quidem recedat a dexteris Celebrantis, ita ut quum salutabit versus cornu epistolae, paullum acceleret gradum, retardet autem quum alteram partem a cornu evangelii salutabit, ut quemadmodum docuimus, in eadem linea et dextrorsum Celebrantis se perpetuo contineat (2).

32. Ad altare autem veniens, dum Celebrans reverentiam, ipse genuflexionem efficiet Cruci, et fimbrias anteriores vestium Celebrantis, donec conscenderit suppedaneum, sustollet. Attamen subsistet in gradu superiore, infra suppedaneum, se confestim locans post Celebrantem.

33. Quod si Celebrans, dum canetur *Kyrie*, cum Ministris non considebit, sub finem cantus eiusdem, Celebrantem ad medium altare procedentem sequetur Diaconus, incedens in gradu superiori, nec genuflectet quum devenerit in medium.

34. Ad intonationem *Gloria in excelsis*, inclinabit caput

(1) Iuvat heic rursus monere, ut iam de Subdiacono agentes docuimus, quod sacri Ministri, antequam consideant, oportet ut se ad invicem salutent inclinatione, quae nequaquam respicere Celebrantem debet. A.

(2) V. notam ad n. 28 art. praec., variatis variandis.

ad verbum *Deo*, et sine genuflexione conscendet suppedaneum, veniet ad dexteram Celebrantis, * et submissa voce, concomitanter cum ipso continuabit recitationem hymni praedicti; inclinabit caput ad verba *Adoramus te; Gratias agimus* etc., seque signabit ad verba *Cum sancto Spiritu* etc.

35. Genuflexionem deinde, quum Celebrans reverentiam, in suppedaneo ad Crucem exsequetur, de altari a latere descendet cum Celebrante, comitans eum et tradens ipsi biretum, omniaque exsequetur, quae superius ad cantum *Kyrie* praescripta sunt.

36. Dum canentur verba *Adoramus te; Gratias agimus* etc., caput nudabit, ponens biretum prope genu dexterum, advertens ut hanc actionem nudandi operiendique capitis eodem tempore cum Celebrante et Subdiacono adimpleat.

37. Sub exitum cantus *Gloria*, caput nudabit, assurget, biretum a Celebrante accipiet, salutabit chorum, veniet ad altare, omniaque prorsus, quae superius tradita sunt in fine *Kyrie*, exsequetur.

38. Ad *Dominus vobiscum* stabit in gradu superiori post Celebrantem, ipsumque, statim ac illa verba cecinerit, sequetur, incedens in gradu eodem. Ad cantum orationis vel orationum, si plures numero fuerint, permanebit post eum in gradu praedicto; ad verbum *Oremus* inclinabitur versus Crucem, itemque si in oratione nominabitur Iesus Christus; sin beata Virgo vel Sanctus, de quo celebratur officium vel commemoratio, inclinabitur versus librum, nisi in loco principali altaris habeatur statua vel imago B. M. V. aut Sancti, ad quam in casu caput inclinatur (1).

39. In fine ultimae orationis, sine genuflexione, incedens in gradu eodem, ibit ad dexteram Celebrantis, cui submissa voce respondebit *Deo gratias* in fine epistolae, eique, si opus fuerit, Missalis folium evolvet.

40. Epistola, graduali et tractu etiam, seu sequentia, a Celebrante lectis, ulterius progredietur, et subsistet in latere altaris ex eadem epistolae parte.

41. Dum Celebrans benedictionem impertietur Subdiacono post cantum epistolae, quin de loco moveatur, ad Subdiaconum se vertet, tum pristinam positionem recipiet.

(1) Vide quae fusius hac de re, cap. I, n. 5, tradita sunt.

42. Quum Celebrans leget evangelium, seque in fronte, in ore et in pectore signabit, Diaconus quoque signabit sese, et statim conversus sinistrorsum descendet de gradibus altaris, et in plano pavimenti evangeliarium accipiet a Caeremoniario vel a primo acolytho, et reverentiae, quam ille faciet, respondebit.

43. Librum sustinebit utraque manu applicita ad eius extremitates inferiores, admotum pectori, eiusque apertura Diaconi ipsius latus sinistrum respiciet.

44. Progredietur versus partem anteriorem altaris, salutabit clerum in choro versus cornu epistolae primo, deinde alteram ipsius partem versus cornu evangelii.

45. Ante altare quum venerit, genuflectet ad Crucem, suppedaneum conscendet, librum in medio altari ponet, ibique stabit, donec Celebrans evangelii lectionem peregerit.

46. Postquam Celebrans, lecto evangelio, redibit ad medium altare, Diaconus aliquantum recedet in eodem suppedaneo versus cornu epistolae, adstans tamen dexterae Celebrantis.

47. Deinde incensum Celebranti ministrabit, sicut monuimus superius ad introitum, ac navicula thuriferario reddita, convertetur sinistrorsum, genua flectet in extremo suppedaneo, orationemque recitabit: *Munda cor meum ac labia mea, omnipotens Deus, qui labia Isaiae prophetae calculo mundasti ignito, ita me tua grata miseratione dignare mundare, ut sanctum evangelium tuum digne valeam nuntiare. Per Christum Dominum nostrum. Amen.* Assurget, sumet de altari evangeliarium, ut antea, et conversus ad Celebrantem, videlicet dextrorsum habens altare, genua submittet in suppedaneo, et benedictionem petet ab ipso Celebrante, dicens: *Iube, Domne, benedicere.* Benedictionem, quin se signet, accipiet a Celebrante, eiusque osculabitur manum dexteram, quam ille hac de causa in summitate libri evangeliorum ponet. Assurget, reverentiam faciet Celebranti, de altari descendet, ante ipsum se adiunget Subdiacono, qui ei adstabit sinistrorsum.

48. Si fuerit Canonicus, et in ecclesia sua ministraverit, benedictionem petet et accipiet, stans profunde inclinatus ante Celebrantem, cuius manum osculabitur.

49. Ubi descenderit ante altare, genuflectet ad Crucem cum Subdiacono, acolythis et thuriferario, tum clerum in choro reverebitur, primo versus cornu epistolae, deinde evangelii. Sequetur postea Sudiaconum, et perget ad evangelium canendum in latere quod evangelii nominatur, linea eadem atque anguli infimi gradus, dextrorsum habens altare.

50. Quo quum venerit, Subdiaconus consistet ante ipsum: ipse autem aperiet librum ac Subdiacono tradet sustinendum (1).

51. Iunctis manibus, canet *Dominus vobiscum*; quum a choro responsum erit *Et cum spiritu tuo*, aperiet manus, laevam in libro ponet, et pollice dexterae, quae aperta erit, signum Crucis ad initium evangelii, quod incidit in diem, efficiet, canens *Sequentia:* tum sinistram apertam ponens infra pectus, et dextera pariter aperta, signum Crucis pollice dextero sibi in fronte imprimet, canens *sancti* (2), alterum signum in ore, canens *evangelii*, tertium in pectore canens *secundum*, et iungens manus canet *Matthaeum*, vel *Lucam* etc.

52. Dum a choro respondebitur *Gloria tibi, Domine*, thuribulum accipiet a thuriferario, librum thurificabit in medio, sinistrorsum et dextrorsum sui (3), thuribulum reddet thuriferario, et iunctis manibus evangelium cantabit. Quum nominabit Iesum Christum vel B. Virginem, vel Sanctum, de quo celebratur festum (4), caput versus librum inclinabit (5).

53. Evangelii cantu absoluto, Subdiaconus deprimet librum, et Diaconus monstrabit ei principium textus, quem debebit Celebrans deosculari (6).

54. Diaconus recedet unum aut duos passus sinistrorsum, ut locum det Subdiacono transeundi, et Celebrantem versus convertetur.

55. Postquam Celebrans deosculatus erit librum, Diaconus thuribulum accipiet a thuriferario, triplici ductu thurificabit ipsum Celebrantem, prius et postea reverentia prosequens eum, ac thuribulum thuriferario restituet.

---

(1) Si in ecclesia adhibebitur legile ad canendum evangelium, ut solent quaedam cathedrales, Diaconus ponet librum in legili eumque aperiet. A.

(2) Melius hic dicet: *sancti evangelii*, cum inepte signetur os cantando, atque ita signabit os in intervallo inter verba *evangelii* et *secundum*.

(3) Ductibus duplicibus (S. R. C., 19 Maii 1900, II).

(4) Nullimode tamen sub titulo: *Sequentia etc. secundum N.* (S. R. C., n. 3767, XXV).

(5) Si ad canendum evangelium adhibebitur legile, Diaconus adstabit illi, iunctis manibus, non vero ponet eas super libro vel super legili. A.

(6) In casu praedicto, post cantatum evangelium, Diaconus sumet librum de legili, apertum Subdiacono tradet, et initium sacri textus ei monstrabit. A.

56. Procedet dein ad altare, gradum superiorem conscendet, ac genuflectet, ibique stabit.

57. Ad intonationem symboli, si canendum erit, caput inclinabit ad verbum *Deum*, et sine ulla genuflexione, ad dexteram Celebrantis ascendet in suppedaneum.

58. Ad ℣. *Et incarnatus* etc. genuflectet, quin innitatur altari, et assurgens Celebrantem prope brachium eius dexterum manu sinistra sustinebit. Id faciet etiam deinceps quum genuflectet, scilicet, nec manus applicet altari, et Celebrantem genuflectentem sustineat (1).

59. Fine facto recitandi symboli, genuflectet in suppedaneo, se convertet super dexteram suam, adibit ad scamnum cum Celebrante, ibique, sicut ad *Gloria*, sedebit.

60. Dum canetur ℣. *Et incarnatus* etc. nudabit caput, atque inclinabitur.

61. Quum a cantoribus incipietur ℣. *Crucifixus etiam* etc. caput nudabit, assurget, biretum tradet Caeremoniario vel acolytho, aut relinquet in scamno, et facta ante Celebrantem inclinatione (2), perget ad abacum, et sumet bursam, quam ambabus manibus elatam feret usque ad oculos (3), attendens ut aperturam bursae convertat seipsum versus. Sumptam bursam deferet ad altare, faciens reverentiam profundam ad Celebrantem, quum transibit ante ipsum, deinde ad partem cleri, quae considebit versus cornu epistolae, postremo ad alteram partem cleri, quae aderit in choro versus cornu evangelii.

62. Ante altare quum venerit, genuflectet ad Crucem, conscendet suppedaneum, bursam ponet in medio altari, laeva sustinebit sublatam, ac dextera extrahet corporale. Deinde manu dextera acceptam ponet versus cornu evangelii prope medium altare, applicans eam candelabris, vel gradui, in quo insistunt candelabra, et sinistram interea ponet super altari. Tum corporale in media mensa utraque manu explicabit, et corporali admovebit Missale cum cussino vel legili. In suppedaneo ipso iterabit genuflexionem ad Crucem, descendet a latere de altari, redibit ad scamnum, biretum sumet, et in suo loco convertetur ad Subdiaconum, quem reverebitur, et caput bireto operiens sedebit.

---

(1) Perpendat expressionem rubricae *genuflectet*, recitando ℣. *Et incarnatus*. A.

(2) *Caerem. Epp.*, I, XVIII, 13.

(3) *Caerem. Epp.*, I, IX, 3.

63. Ad nutum Caeremoniarii, sub finem symboli cantati, nudato capite, assurget, biretum tradet, ut supra, vel in scamno relinquet, biretum Celebrantis accipiet, manum et biretum eius deosculans, se adiunget Celebranti, et reverentia chorum salutabit, ut in fine *Gloria*.

64. Ad altare procedens, genuflectet ad Crucem, extremitates anteriores vestium Celebrantis sustollet, ascendet cum eo ad altare, et in gradu superiori post ipsum Celebrantem consistet.

65. Cantato a Celebrante *Oremus*, sine genuflexione conscendet suppedaneum ad dexteram illius.

66. Quum Subdiaconus afferens Calicem venerit ad altare, et eum porriget super altari ipso, Diaconus Calicem deteget veli humeralis extremitate, qua erit contectus, et acceptum super mensa deponet (1).

67. Si inter Sacrum omissum erit symbolum, Subdiaconus super Calice afferet bursam cum corporali. In hoc casu Diaconus post amotum e bursa velum humerale, Calicem deponet, sumet bursam, corporale inde extrahet, ponet eandem versus cornu evangelii, ut superius monuimus, et corporale in medio explicabit.

68. Postea pallam contegentem Patenam cum hostia amovebit et ponet in altari; Patenam cum hostia sumet, utraque manu, seu pollice et indice manus utriusque, eandem Patenam cum hostia porriget Celebranti, advertens ut sinistrum brachium suum supponat brachio dextero Celebrantis, dum eam ipsi ministrabit.

69. Si particulae consecrandae erunt, ac si erunt intra pyxidem, observabit ea quae deinceps trademus in paragrapho de s. communione cleri in Missa solemni.

70. Post haec accipiet Calicem, quem super altare ante se habebit, ponens sinistram prope nodum Calicis ipsius; pollici sinistrae imponet purificatorium, qui Calicis pedem cooperiat, ut defendatur, si forte qua gutta vini vel aquae de ampullis decideret.

71. Ampullam vini a Subdiacono ministratam in Calicem infundet, quantum monstrabit Celebrans, et ampullam aut reponet in pelvicula, aut tradet Caeremoniario (2). Aqua in Cali-

---

(1) *Ritus celebr. Miss.* VII, 9.

(2) Vel potius reddit Subdiacono.

cem a Subdiacono infusa, dextera sumet purificatorium, quo guttas sparsas in interioribus Calicis partibus absterget.

72. Purificatorium in altari relinquet, Calicem sumet, apponens dexteram cuppae, et sinistram subtus pedem. Calicem prope pedem osculatus porriget Celebranti, deosculans manum eius, cavebit autem ne brachium suum sinistrum superimponat dextero Celebrantis, ut monuimus de Patena, quo momento Calicem ei ministrabit.

73. Dein manum dexteram sub pedem Calicis supponet, et sinistra pectori applicita oculisque ad Crucem elevatis, recitabit cum Celebrante oblationis formulam, id est: *Offerimus tibi, Domine, Calicem salutaris, tuam deprecantes clementiam: ut in conspectu divinae maiestatis tuae, pro nostra et totius mundi salute cum odore suavitatis ascendat. Amen.*

74. Hac formula recitata, removebit manum a Calice, quem, a Celebrante positum super corporale, palla cooperiet.

75. Patenam manu sinistra, purificatorium dextera accipiet; purificatorio autem absterget Patenam, quam tradet Subdiacono, et purificatorium complicatum prope corporale ponet, ad dexteram Celebrantis.

76. Profecto ab altari Subdiacono, accipiet naviculam a thuriferario, et Celebranti, sicut ad introitum, incensum ministrabit. Dein tradet ei thuribulum, et advertet ut in thurificatione oblatorum manum dexteram ponat ad pedem Calicis, et sinistra partem posteriorem planetae Celebrantis sustollat.

77. Postquam Celebrans thurificaverit oblata, sinistra planetam adhuc sustinens, dextera Calicem a medio altari amovebit ponetque versus cornu epistolae intra extremitatem corporalis, et genuflectet. Cruce a Celebrante thurificata, manu dextera Calicem reponet in medio corporali, genuflexionem iterabit et Celebrantem in altaris thurificatione comitabitur.

78. Si medio in altari expositae palam essent Reliquiae Sancti illius, cuius festum celebratur, post Crucis thurificationem, genuflectet rursus, et post thurificationem Reliquiarum reponet Calicem in medio, genuflexionem renovabit, et Celebrantem, ut supra, comitabitur (1).

79. Thurificatione peracta, thuribulum a Celebrante, sicut ad introitum, recipiet, de altari descendet, Celebrantem ipsum,

(1) Id praescribitur dummodo mos sit thurificandi Reliquias expositus in medio altari, ut alio loco notatum est. A.

deinde chorum thurificabit, iuxta regulam traditam cap. IV, tit. I huius libri.

80. Reversus ad altare post thurificationem chori, genuflectet in medio post Subdiaconum, ibit ante gradum infimum in angulum lateris epistolae, se convertet ad Subdiaconum, quem binis ductibus thurificabit, salutans ipsum ante et post thurificationem. Se deinde convertet dextrorsum, thuribulum thuriferario tradet, ascendet ad altare, subsistet in gradu superiori post Celebrantem, genuflectet ad Crucem, dextrorsum se convertet, atque a thuriferario accipiet thurificationem, post quam rursus ad altare convertetur, permanens loco eodem.

81. Ad postrema verba praefationis cantatae, sine genuflexione suppedaneum conscendet ad dexteram Celebrantis, cum eo recitabit trisagium, paullulum inclinatus, se eriget ad *Benedictus, qui venit,* seque signabit.

82. Trisagio recitato, sine genuflexione se convertet super sinistram suam, de suppedaneo descendet, genuflexionem faciet in medio gradu superiori, et ad sinistram transibit Celebrantis, cui quod legere debebit cum opus fuerit, indice manus dexterae monstrabit, et folia etiam Missalis evolvet, quum erit necesse.

83. Ad *Memento* vivorum nec non ad alterum mortuorum, recedet paullum a Missali, iterumque appropinquabit, quum Celebrans orationem praescriptam recitare continuabit.

84. Ad orationem *Quam oblationem* etc. se convertet dextrorsum, de suppedaneo descendet, genuflexionem faciet in medio gradu superiori, ibique consistet a dexteris Celebrantis.

85. Si particulae in pyxide consecrandae erunt, exsequetur quod inferius docebimus.

86. Quum Celebrans proferendi causa verba consecrationis inclinabitur, Diaconus loco praedicto in extremitate suppedanei genua flectet.

87. Dum Celebrans, prolatis verbis consecrationis, genuflectet, Diaconus profunde inclinabitur, dum autem Sacramentum elevat, sinistra manu acceptam partem posteriorem planetae paullum sustollet, applicans dexteram ante pectus extensam, et planetam demittet, antequam Celebrans post elevationem genuflectat; assurget, Calicem deteget, pallam ponens super altare, et genua flectet, ut antea.

88. Si Particulae consecratae fuerint in pyxide, seque-

tur documenta, quae respectiva paragrapho deinceps tradentur.

89. Calice consecrato, ad genuflexionem Celebrantis profunde inclinabitur, et postquam Celebrans genuflexionem peregerit, planetam, ut antea, sustollet, et dum Celebrans demittit Calicem post elevationem, relinquet planetam, assurget, Calicem cooperiet, et simul cum Celebrante genuflectet.

90. Transibit deinde ad laevam Celebrantis, genuflectens quum accesserit ad eum, sinistrorsum, non vero quum transibit per medium altare.

91. Celebranti assistet ad Missale, evolvens folia, et quod legendum erit ei monstrans.

92. Ad *Memento* pro defunctis, recedet aliquantulum a Missali, ut superius notatum est. Ad *Nobis quoque peccatoribus* non tenetur pectus percutere (1).

93. Quum Celebrans iungens manus dicet *Per quem haec omnia* etc. Diaconus genuflectet, discedet a laeva Celebrantis, et sine genuflexione in medio transibit ad dexteram illius, detegetque Calicem post verba *praestas nobis*.

94. Genuflexionem cum Celebrante efficiet, deteget Calicem, ad verba *Per ipsum* etc. indice et medio manus dexterae digitis pedem Calicis firmat (2), eumque rursus cooperiet, postquam Celebrans, Hostia deposita, pollicem et indicem dexterae manus super Calicem ipsum excusserit. Iterum operto Calice, genuflexionem cum Celebrante iterabit, et a dexteris eius permanebit.

95. Ad verbum *Oremus* cantatum inclinabit caput versus Sacramentum, et ad altera verba *audemus dicere* genuflectet, se convertet ad sinistram, descendet de suppedaneo, et se sistet in gradu superiori, in medio, sine ulla alia genuflexione, iunctisque manibus ibi manebit.

96. Dum canetur autem *Pater noster*, ad verba *Et dimitte nobis* etc., genuflectet quo loco erit, suppedaneum conscendet iterum ad dexteram Celebrantis, Patenam a Subdiacono, discooperiens, accipiet manu dextera, ad sinistram suam transmittet, purificatorio absterget, atque elatam super altare ipso prope corporale dextera sustinebit.

97. Submissa voce respondebit Celebranti *Sed libera nos*

(1) S. R. C., n. 3535, III.
(2) *Caerem. Epp.*, I, IX, 5.

a malo, eiusque manum obsculabitur dum Patenam ipsi tradet, et purificatorium in altari demittet (1).

98. Quum Celebrans se Patena signabit, Diaconus palla deteget Calicem; et genuflexionem cum Celebrante efficiet.

99. Post *Pax Domini* etc. respondebit submissa voce *Et cum spiritu tuo*, Calicem rursus palla cooperiet, cum Celebrante genuflectet ad Sacramentum, cum eoque recitabit *Agnus Dei* etc., paullum inclinatus et pectus percutiens.

100. Recitato *Agnus Dei* tertia vice, sine genuflexione in suppedaneo submittet genua a dexteris Celebrantis; assurget, osculabitur altare, quin superimponat manus, se convertet ad Celebrantem, quem capitis inclinatione reverebitur, eique pacis osculum praebenti respondebit *Et cum spiritu tuo*, manusque interea supponet cubitis illius, faciem suam admovens ad Celebrantis faciem sinistrorsum, ac pace accepta, reverentiam illi faciet.

101. Post haec genuflectet, se convertet sinistrorsum, descendet de suppedaneo ad gradum infimum, pacem dabit Subdiacono, manus illi imponens humeris, et dicens *Pax tecum*. Pace data, reverebitur ipsum, conscendet suppedaneum ad sinistram Celebrantis, genuflectet, et subsistet ad Missale, ut folia evolvat, et monstret Celebranti quae recitanda erunt. Genuflectente Celebrante, et ipse genuflexionem efficiet.

102. Ad sumptionem Hostiae et Calicis inclinabitur, ac si fiet communio, sequetur documenta relativa, quae deinceps trademus.

103. Quum Subdiaconus Celebranti ablutionem ministrabit, Diaconus folia evolvet Missalis ad signum Missae, quae incidit in eam diem.

104. Ablutione a Subdiacono ministrata, ab eoque ampullis Caeremoniario vel acolytho traditis, sumet Missale cum legili seu cussino, convertetur dextrorsum, descendet de suppedaneo, genuflectet in medio altari super gradu superiori, conscendet suppedaneum, Missale cum cussino vel legili super altare imponet a cornu epistolae, sinistrorsum convertetur, de

(1) Nil dicit A. de osculo Patenae per Diaconum, sequens forsitan rubricam ad *Rit. celebr. Miss.*, quae tacet; sed hoc osculum ad oram Patenae, ex generali rubricarum regula, omnes admittunt. Non probamus quod Diaconus, ut hic et n. 99 docetur, respondeat Celebranti; hoc enim in solemni Missa munus est chori: id nonnulli agunt ut citius se Celebrans expediat, sed quam inconvenienter, quisque videt.

suppedaneo descendet, et in gradu superiori subsistet ad altare conversus.

105. Celebrantem dein sequetur venientem ad medium altare ut cantet *Dominus vobiscum*, et rursus sequetur ad latus epistolae quum canet orationem, quae dicitur Postcommunio: advertet autem ne genuflectat in medio, seu veniens illuc cum Celebrante, sive inde discedens.

106. Tum redibit ad medium altare, Celebrantem sequens, qui postquam cecinerit *Dominus vobiscum*, Diaconus sine genuflexione se ad populum dextrorsum convertet, ac tono praescripto cantabit *Ite, missa est*.

107. Post cantatum hunc versiculum, ibit versus cornu epistolae, ibique in eodem gradu superiori subsistet, facie ad altare versa.

108. Quum Celebrans pronunciabit *Benedicat vos omnipotens Deus*, Diaconus in extremo suppedaneo genuflexus Celebrantis accipiet benedictionem, ad quam inclinatus se signabit.

109. Si Canonicus esset, et in sua ecclesia ministraret, benedictionem sine genuum flexione accipiet profunde inclinatus.

110. Accepta benedictione assurget eodemque loco iunctis manibus permanebit. Ad verba *Et Verbum caro factum est*, genuflexionem una cum Celebrante efficiet.

111. Ultimo evangelio ex toto recitato, suppedaneum conscendet, seque Celebranti dextrorsum adiunget, * si clerum abeuntem exspectare oporteat.

112. Si clerus de choro excedet, manebit ibi; ad nutum Caeremoniarii de altari cum Celebrante descendet, conversus sinistrorsum, et cum devenerit ante altare, faciem vertet ad ipsum, genuflexionem Cruci faciet, a Caeremoniario Celebrantis biretum, quod ei tradet, accipiet, biretum manumque eius deosculans. Postea suum biretum sumet, et capite cooperto de altari discedet. Subdiaconum subsequetur iunctis manibus, et ad sacristiam proficiscetur.

113. Sin clerus officium prosecuturus in choro remanebit, de altari descendet, genuflexionem ad Crucem, reverentiam autem ad chorum, primo versus evangelii, deinde epistolae latus efficiet, biretum Celebranti cum suetis osculis tradet, suum recipiet, quod utraque manu ante pectus sustinebit, sequetur Subdiaconum, caput in aditu presbyterii bireto cooperiet, et ad sacristiam gradum referet.

114. Illuc quum venerit, caput deteget, seque ad dexteram Celebrantis locabit. Reverentiam ad clerum, si aderit ordinatus, deinde ad Crucem sive ad imaginem praecipuam, postremo ad Celebrantem exsequetur, et sacra indumenta, quo loco sibi induerit, demittet.

§ 3. *De sacra cleri in Missa solemni communione.*

115. Diaconus ad offertorium pyxidem cum particulis consecrandis accipiet, eamque discooperiet, et intra corporale a dextris Celebrantis locabit, operculum extra corporale ponens.

116. Postquam Patenam cum hostia Celebranti tradiderit, pyxidem sumet, quam aliquantulum elevat (1), idque continuabit donec oblationis formula erit peracta; eaque expleta, pyxidem medio corporali versus Crucem imponet, ita ut sit post Calicem, et operculo occludet.

117. Ad verba *Quam oblationem* etc. in Canone, transibit ad dexteram Celebrantis, manu dextera sumet pyxidem, ac ponet super corporale prope dexteram Celebrantis, et sinistra tenens eam ad pedem, dextera detrahet operculum, quod extra corporale deponet, postea descendet in gradum superiorem, et ad consecrationem in genua procumbet.

118. Post elevationem, reposita Hostia super corporale, et facta genuflexione a Celebrante, Diaconus assurget, teget operculo pyxidem sinistra tenens, et dextera sumptam locabit post Calicem; deinde Calicem deteget, in cuius consecratione rursus flectet genua (2). Quum Celebrans dicit ter *Domine, non sum dignus*, mediocriter se inclinat, sed nihil dicit, neque pectus sibi tenetur percutere (3).

119. Post Calicis sumptionem, Calice ipso palla cooperto a Subdiacono, Diaconus et Subdiaconus genuflectent in suppedaneo, et locum mutabunt, videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad laevam Celebrantis transibit.

---

(1) *Caerem. Epp.*, II, xxix, 2.

(2) Pyxis cum Particulis consecratis tegenda et ponenda suo loco erit, postquam Celebrans post elevationem genuflexerit. Perspicua est in hanc rem praescriptio rubricae *Rit. celeb. Missam*, tit. VIII, num. 6: « Reposita Hostia consecrata super corporale, genuflexus illam veneratur: si adsit vas aliarum Hostiarum, Patena vel palla cooperiet, ut supra ». A.

(3) S. R. C. n. 3535, III.

120. Ubi uterque Minister, ut dictum est, ad latera Celebrantis venerit, genuflexionem exsequetur.

121. Diaconus pyxidem dextera sumet admovebit ad medium corporale, sinistra sustinens, deteget, operculum tollens dextera et extra corporale ponens.

122. Celebrans, Diaconus et Subdiaconus genuflexionem iterabunt, Diaconus de suppedaneo descendet in cornu epistolae, subsistet in gradu superiori (1), habens altare ad latus dexterum, ibique profunde inclinatus iunctisque manibus recitabit *Confiteor* alta voce, vel cantando, iuxta consuetudinem (2), et ad verba *mea culpa* etc., pectus percutiet. Eodem statu manebit ad *Misereatur vestri* etc., et ad formulam *Indulgentiam* etc. assurget, seque signabit.

123. Si communicabit, ibit in extremum suppedaneum ante Celebrantem, ibique genua flectet, ac si Subdiaconus quoque communicaturus erit, hic etiam ante Celebrantem sinistrorsum Diaconi in suppedaneo genua submittet.

124. Christi corpore sumpto, assurget, redibit ad dexteram Celebrantis, sive ad latus evangelii, et Patenam accipiet, ut inferius.

125. Quod si de sacra mensa non participabit, post formulam *Indulgentiam, absolutionem* etc., transibit ad laevam Celebrantis, sive in cornu evangelii, genuflexionem faciens, quam cum Celebrante iterabit, dextera Patenam sine purificatorio sumet, se cum Celebrante ipso ad communicandos convertet, eorumque mento Patenam supponet.

126. Si communio laicis ad cancellos sive ad balaustrium presbyterii ministranda erit, servans locum suum, comitabitur Celebrantem, sustentabit descendentem de gradibus altaris, et ad communionem laicorum etiam Patenam sustinebit.

127. Communione sive ad altare sive ad balaustrium absoluta, se convertens seu rediens ad altare permanebit sinistrorsum Celebrantis, et Patenam in corporali relinquet. Advertat autem ut, siqua particula in pyxide superfuerit, genuflexionem efficiat.

(1) Decr. S. R. C., n. 2682, XIV, quod ait *in plano*, casum respicit Episcopi assistentis.

(2) S. R. C., 28 Nov. 1902, II.

§ 4. *In Missis solemnibus ferialibus, dierum ieiunii.*

128. Diaconus ritum in Missis solemnibus praestitutum servabit, exceptis iis quae sequuntur.

129. Dalmaticam nequaquam induet, sed planeta utetur ante pectus plicata. Nisi inter principales ecclesia fuerit, praedicta planeta uti necesse non erit, sed amictu, alba, cingulo, manipulo et stola paratus ministrare poterit (1).

130. Si inter Missam canendum erit *Flectamus genua*, hoc cantabit postquam Celebrans cecinerit *Oremus*, et ad verba quae profert genuflectet.

131. Antequam evangeliarium pro canendo evangelio sumat, si planeta plicata utetur, accedet ad abacum, deponet planetam, et sibi stolam latiorem induet in humero sinistro, eamque cohibebit ad latus dexterum, et Missae tempore usque ad consummationem retinebit; siquidem Missali a cornu evangelii ad epistolae translato, descendet de altari, stolam latiorem ad abacum demittet, planetam plicatam resumet, et ad Celebrantem revertetur.

132. Si inter Missam cantabitur ℣. *Adiuva nos, Deus*, in tractu, priusquam incensum ministret, in extremo suppedaneo a dexteris Celebrantis genua flectet.

133. In Quadragesima, ante orationem appellatam *super populum*, postquam Celebrans *Oremus* cecinerit, se convertet sinistrorsum ad populum, et tono praestituto cantabit *Humiliate capita vestra Deo*, deinde rursus ad altare convertetur.

134. In huiusmodi Missis, quia non cantabitur *Gloria*, pro *Ite, missa est*, cantabit tono praescripto ℣. *Benedicamus Domino*, quin tamen se ad populum convertat.

§ 5. *In Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.*

135. Diaconus in huiusmodi Missa abstinebit osculis manus Celebrantis et rei quam ministrabit, vel accipiet (2).

(1) Auctoris tempore, putabatur, non licere Ministris in ecclesiis minoribus uti planetis plicatis, sed S. R. C. rubricam declaravit ut in textu moderati sumus (V. notam ad n. 94 art. VI huius cap.).

(2) Excipiuntur oscula v. gr. Patenae (*Rit. celebr. Miss.*) et manus Celebrantis ad *Libera nos* (*Caerem. Epp.* II, VIII, 73); osculum manus Episcopi ante communionem suscipiendam (S. R. C., n. 1342, IV; 3984, I), et consequenter, praeter Patenae et Calicis (v. num. 139), etiam manus, ad offertorium. Item manus ad benedictionem ante evangelium canendum. Non vero in porrigendo cochleari, thuribulo etc.; ita passim docetur.

136. Omittet, quae ad clerum fieri solent reverentiae (1).

137. Accedens ad altare, genuflexionem duplicem cum Celebrante et Subdiacono exsequetur, idemque faciet de altari post functionem discedens, si SS. Sacramentum adhuc erit publice expositum.

138. Quum vero ad medium altare veniet, vel ab ipso abibit, genuflexione simplici utetur (2).

139. Ante evangelium canendum, itemque quum Patenam cum hostia et Calicem cum vino ad offertorium ministrabit, manum Celebrantis osculabitur.

140. A consecratione autem usque ad consummationem genuflexiones suetas peraget, quin alias addat praescriptis, licet SS. Sacramentum sit palam expositum.

141. In altaris thurificatione ad introitum, et in altera post oblata, genua flectet cum Celebrante in extremo suppedaneo, eiusque partem posteriorem planetae sublevabit; * sed in primo casu thuribulum accipiet et Celebranti tradet postquam genua flexerint. Post oblatorum thurificationem, Calicem e medio altaris non removebit.

§ 6. *In benedictione cum SS. Sacramento.*

142. Si benedictioni, quae per SS. Sacramentum fidelibus datur, assistent sacri Ministri, Diaconus in sacristia albis paramentis induetur.

143. In exeundo de sacristia, reverentia ad Crucem vel ad primariam imaginem facta, capite cooperto, incedet dextrorsum Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

144. Ad fores sacristiae nudabit caput, medio dexterae digito aquam benedictam accipiet a Caeremoniario, eamque porriget Celebranti, deinde seipsum signabit, et caput rursus bireto cooperiet.

145. In conspectu SS. Sacramenti caput nudabit, et biretum ante pectus dextera sustinebit, laeva sustollens pluviale.

146. Ad presbyterii aditum, biretum suum dabit Caeremoniario, et biretum a Celebrante acceptum Caeremoniario eidem transmittet.

(1) Non illas tamen, quae aliquam actionem comitantur, v. gr. thurificationem. Ita passim auctores et praxis.

(2) Bursam deferens post ℣. *Et incarnatus*, genuflectit tantum super infimo gradu in accessu, et super suppedaneo in recessu.

147. Ante altare ubi ventum erit, genuflexionem duplicem in plano cum Celebrante efficiet, et assurgens, super gradum infimum in medio genua flectet a dexteris Celebrantis eiusdem.

148. Advertat in hac functione, ut fimbriam anteriorem vestium sustollat Celebranti quum genuflectet et sustineat manu sinistra brachium eius dexterum tum genuflectentis, tum etiam ad altare ascendentis.

149. Ad nutum Caeremoniarii, facta mediocri reverentia (1), assurget, Subdiacono fimbriam dexteram pluvialis tradet, sine osculis incensum ministrabit Celebranti, ac reddita thuriferario navicula, receptaque fimbria dextera pluvialis, rursum genua submittet ad dexteram Celebrantis ipsius.

150. Thuribulum deinde sine osculis tradet Celebranti, eique pluviale sustollet, reverentiam cum ipso ad SS. Sacramentum ante et post thurificationem peraget, receptumque thuribulum thuriferario restituet.

151. Manens genuflexus, librum pro oratione *Deus, qui nobis* dextera ante Celebrantem sustinebit.

152. Post orationem, assurget, velum humerale Celebrantis humeris imponet, suppedaneum conscendet, genuflexionem efficiet, ascendet super scabellum graduatum, ostensorium de throno dextera sumet, et in medio corporali ponet, tum genuflexus exspectabit in suppedaneo, a latere, aliquantulum versus cornu epistolae.

153. Assurget autem quum Celebrans super suppedaneum ascenderit, eum adiuvabit in manibus tegendis extremitate veli humeralis, eique tradet ostensorium.

154. Benedictionis tempore, submittet genua in extremo suppedaneo, et fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

155. Benedictione peracta, assurget, Ostensorium a Celebrante recipiet, ponet in altari, et in suppedaneo ut antea, genua flectet.

156. Postquam Celebrans de altari descenderit et genua submiserit, Diaconus assurget, genuflexionem unico genu a latere efficiet, convertet Ostensorium quin de corporali auferat: crystallum et custodiam, in qua reponenda erit Hostia sacra, aperiet, lunulam cum Hostia sumet, in custodia ponet, claudet, et super corporali relinquet. Tum occludet crystallum Ostensorii, quod seorsim locabit. Aperiet portulam ta-

(1) S. R. C., 16 Febr. 1906, III, 2.

bernaculi seu ciborii, in quo custodiam cum Sacramento reponet, et genuflexionem paullum a latere efficiet, ne irreverentia utatur in Celebrantem. Assurgens, portulam occludet clave, quam in altaris mensa relinquet, de altari descendet, et ad dexteram Celebrantis redibit.

157. Genuflexionem cum Celebrante faciet, biretum ei tradet cum osculis, suoque accepto, cooperiet caput, et ad sacristiam capite cooperto redibit, a dexteris Celebrantis, cui dexteram pluvialis fimbriam sustinebit.

158. Quum ventum erit in sacristiam, Diaconus caput nudabit, reverentiam ad Crucem vel ad imaginem principem, deinde etiam ad Celebrantem efficiet, et sacra indumenta deponet.

§ 7. *In Missa solemni de requie.*

159. Diaconus exsequetur quae superius tradita sunt pro Missa solemni.

160. Advertet tamen ut in hac Missa omittat oscula manus Celebrantis et rei, quam ipsi porriget vel ab ipso recipiet (1).

161. Ad altare, post confessionem, ascendens, genuflexione in suppedaneo abstinebit, et quum Celebrans altare osculatus erit, ibit cum eo in cornu epistolae, eo quod thurificatio altaris ad introitum omittitur.

162. Post cantatam epistolam et postquam Celebrans sequentiam legerit, ibit cum ipso consessum in scamno.

163. Sub exitum sequentiae cantatae, ad altare cum Celebrante redibit, eumque comitatus in suppedaneum, se sistet in cornu epistolae.

164. Evangeliarium deinde sumet et ad altare deferet, postea genua flectet in extremitate suppedanei, dicet *Munda cor meum* etc., assurget, recipiet evangeliarium, reverebitur Celebrantem, de altari descendet, et sese adiunget Subdiacono et acolythis, cumque ipsis genuflexione ad Crucem et reverentia ad chorum peracta, procedet ad evangelium canendum, sed non thurificabit librum.

165. Evangelio cantato, librum claudet, et ad altare revertetur.

---

(1) Etiam Patenae et Calicis (S. R. C., 16 Nov. 1606, III).

166. Ad offertorium Patenam non dabit Subdiacono; Celebrantem solum thurificabit, deinde manutergium ad abstergendas manus ipsi ministrabit.

167. Ad *Agnus Dei* omittet pectus percutere, eoque recitato, genuflectet, et ad laevam Celebrantis transibit, ibique statim genuflexionem iterabit.

168. Sub exitum Sacri, conversus ad altare canet *Requiescant in pace,* etiamsi Sacrificium pro uno tantum defuncto celebratum sit.

§ 8. *In exsequiis, aliisque absolutionibus pro defunctis.*

169. Nihil quoad Missam notandum; in hac enim ritus pro Missa de Requie descripti adhibebuntur.

170. Sacro peracto, se adiunget Celebranti dextrorsum, in suppedaneo genuflectet, et cum eo a latere descendet ad scamnum, ubi manipulum deponet.

171. Si absolutio ad pannum nigrum vel ad tumulum ante altaris gradus peragetur, postquam Celebrans indutus erit pluviali, Diaconus a dextris eius subsistet in plano epistolae, dum canetur ℟. *Libera me, Domine,* etc.

172. Quum a cantoribus repetetur versus ℟. *Libera me, Domine,* fimbriam dexteram pluvialis tradet Subdiacono, et sine osculis ministrabit incensum Celebranti, benedictionem petens formula consueta *Benedicite, reverende Pater.*

173. Ubi Celebrans incensum ingesserit in thuribulum, cum eo suppedaneum a latere conscendet, et facta ad Crucem genuflexione, se convertet versus tumulum, et sine osculis aspersorium tradet Celebranti, eique aspersionem peragenti pluviale sustinebit.

174. Aspersorio a Celebrante postea recepto, thuribulum ipsi tradet, quod item receptum post thurificationem thuriferario restituet.

175. Convertetur ad altare, et perget cum Celebrante in cornu epistolae, manens a dexteris eius.

176. Absolutionis ritu completo, de altari cum Celebrante descendet, genuflectet ad Crucem, atque adstans Celebranti dextrorsum, dum pluviale interim ei sustinebit, gradum referet ad sacristiam, et vestibus sacris exuetur.

177. Si tumulus seu castrum doloris extra chorum sive presbyterium erit erectum, postquam Celebrans indutus erit pluviali, et Subdiaconus Crucem sumpserit seque inter aco-

lythos locaverit, Diaconus cum Celebrante ante altare veniet, et ad Crucem genuflectet. Hinc ei biretum tradet, suoque a Caeremoniario accepto, caput operiet, et se convertens sinistrorsum ut choro egrediatur, remanebit a sinistris Celebrantis, cui fimbriam interea pluvialis sustinebit.

178. Ad caput tumuli ubi devenerit, subsistet cum Celebrante inter altare et tumulum, advertens ut paullum stet versus cornu epistolae, ne tergum ad altare directe vertat (1). Caput nudabit bireto, quod Caeremoniario tradet, alterum a Celebrante accipiet, quod et ipsum Caeremoniario dabit, et fimbria pluvialis demissa, manebit a sinistris Celebrantis dum cantabitur ℟. *Libera me, Domine.*

179. Ad repetitionem responsorii praedicti, transibit ad dexteram Celebrantis, quem reverebitur transiens ante ipsum, et sublevans fimbriam dexteram eius pluvialis, quam tamen Caeremoniario tradet, incensum ei, benedictionem petens, ministrabit.

180. Thure a Celebrante in thuribulum demisso et benedicto, manebit a dextris eius, et cantato *Pater noster*, sustollet fimbriam dexteram pluvialis, et a clerico gestante vasculum aquae benedictae, aspersorium accipiet.

181. Discedet cum Celebrante de loco, in quo erit, genuflectet ad Crucem altaris (2), et Celebranti sine osculis tradet aspersorium, eumque in aspersione circa tumulum comitabitur.

182. Genuflexionem efficiet ad Crucem processionalem a Subdiacono sustentam ad pedes tumuli, quum ante illam transibit.

183. Aspersione peracta, aspersorium a Celebrante recipiet et reddet clerico, qui prius tradiderat, thuribulum dein a thuriferario accipiet.

184. Genuflexionem ad Crucem iterabit, tum Celebranti porriget thuribulum, eumque in adolendo tumulo comitabitur, advertens ut ad Crucem processionalem a Subdiacono sustentam rursus genuflectat, quum ante ipsam transeundum erit.

185. Thurificatione absoluta, recipiet thuribulum, quod thuriferario restituet, et redibit quo loco erat absolutionis initio

(1) Hoc praescriptum *Ritualis Rom.* locum habere tantum putamus, si tumulus sit prope altaris septum, non autem si longius, in media ecclesia.

(2) Non videtur facienda haec genuflexio, cum, ex generali regula, extra presbyterium, altari maiori facienda sit tantum inclinatio. Imo si erit casus de quo in nota ad n. 178, nulla fiet reverentia. Altare autem, quod consideratur hoc in casu, a Subdiacono cum acolythis effingitur.

186. Celebranti se obiiciet, et librum apertum sustinebit, unde ille canet versus et orationem (1).

187. Ad ℟. *Requiem aeternam* etc. post orationem, continuans librum apertum ante Celebrantem sustinere, recedet paullum ad dexteram eius, ut libere possit tumulum versus Crucis signum efficere, et postquam submissa voce recitaverit *Anima eius* etc., librum occludet ac reddet clerico, a quo acceperit, iterumque accedet ad Celebrantem sinistrorsum.

188. Biretum Celebranti porriget, suum accipiet, cooperiet caput, et ad laevam illius incedens, fimbriamque pluvialis sustinens, redibit ad sacristiam, et sacra vestimenta demittet.

189. Quod si aderit cadaver, super quo peragenda erit absolutio, postquam Celebrans pluviali erit indutus, procedet cum ipso ante altare, et ad Crucem genuflectet. Sine osculis biretum porriget Celebranti, suum accipiet, caputque teget, ac se convertens ex altari versus presbyterium, manebit a sinistris Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sublevabit.

190. Subdiaconum gestantem Crucem, et clerum etiam, si aderit, subsequetur. Ad feretrum ubi ventum erit, subsistet cum Celebrante ad pedes cadaveris, inter altare et feretrum, ac si fuerit Sacerdotis, transiens per dexteram suam, se sistet cum Celebrante ad pedes cadaveris, e regione Crucis a Subdiacono sustentae a parte altaris, ad caput cadaveris eiusdem.

191. Quum venerit eo ubi consistendum erit, nudabit caput, et biretum suum prius, deinde alterum a Celebrante acceptum tradet Caeremoniario.

192. Librum sumet, et ante Celebrantem sustinebit, qui recitabit orationem *Non intres* etc., qua oratione absoluta, librum claudet, reverebitur Celebrantem, et rursus ad sinistram eius redibit (2).

193. Interea cantabitur ℟. *Libera me, Domine,* etc., ad cuius repetitionem Diaconus transibit ad dexteram Celebrantis, quem praeteriens reverebitur: fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit et Caeremoniario tradet, ac ministrabit incensum, ab eo petens benedictionem. Thure a Celebrante in thuribulum immisso ac benedicto, manebit a dextris ipsius.

194. Cantu responsorii et *Kyrie, eleison* completo, simul

(1) Iuxta *Rituale Rom.*, librum sustinere debet acolythus seu alius clericus.

(2) V. notam ad n. 186.

ac Celebrans cecinerit *Pater noster*, Diaconus, qui aspersorium cum aqua benedicta iam a clerico acceperit, sustollet fimbriam pluvialis Celebrantis, aspersorium ipsi tradet, eumque in aspersione, quam facturus erit super cadaver, comitabitur. Si cadaver erit laici hominis, in transeundo ante altare efficiet prius genuflexionem, tum aspersorium tradet Celebranti.

195. Genuflexionem etiam faciet quum ante Crucem a Subdiacono sustentam transibit.

196. Aspersione peracta, receptum a Celebrante aspersorium reddet clerico, qui vasculum aquae benedictae gestabit. Transiens ante altare genuflectet, thuribulum a thuriferario acceptum tradet Celebranti, quem in thurificatione comitabitur, genuflexionem faciens etiam in transeundo ante Crucem, quam Subdiaconus sustinebit, quemadmodum superius ostendimus.

197. Post thurificationem, recipiet a Celebrante thuribulum, quod thuriferario restituet; deinde subsistens quo loco erat in absolutionis initio, librum sumet et sustinebit Celebranti, dum cantabit versus *Et ne nos* etc. atque orationem.

198. Cantata oratione, librum claudet, reverebitur Celebrantem, et ad laevam ipsius recedet.

199. Si cadaver ad sepulturam efferetur, biretum Celebrantis accipiet eique tradet; suum quoque sumet, cooperiet caput, et procedet ad coemeterium cum Celebrante, cui fimbriam pluvialis sustinebit.

200. Ubi perventum erit ad coemeterium, biretum primo suum, deinde alterum a Celebrante acceptum tradet Caeremoniario, et ad pedes cadaveris cum ipso Celebrante subsistet. Functio autem, quae in coemeterio peragetur, sequentibus paragraphis demonstrabitur.

201. Quod si cadaver non erit ad coemeterium efferendum, post orationem, canetur a cantoribus antiphona *In paradisum*, vel omittetur etiam, ex more cuiusque ecclesiae, ac Diaconus sustinebit Celebranti librum, ex quo intonabit antiphonam *Ego sum*. Dum cantabitur *Benedictus* et antiphona repetetur, adstabit Celebranti sinistrorsum.

202. Sub finem repetitionis antiphonae cantatae, ad Celebrantis dexteram transibit, eum reverentia honorans dum praeteribit. Diacono appropinquabit clericus vasculum ferens, et quum recitabitur *Kyrie, eleison*, Diaconus aspersorium accipiet.

203. Ubi Celebrans cecinerit *Pater noster*, Diaconus ei tra-

det aspersorium, fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit, et cum ipso ad cadaver accedet.

204. Cadavere a Celebrante asperso, aspersorium recipiet, et clerico vasculum ferenti restituet. Ad locum suum cum Celebrante redibit, librumque resumptum ei sustinebit, dum canendi erunt versus *Et ne nos* etc. atque oratio.

205. Post orationem sustinere pergens librum apertum, recedet aliquantulum ad dexteram Celebrantis, ut hic libere possit signum Crucis versus cadaver efficere, ad ℣. *Requiem aeternam* etc., tum ante eum cum libro redibit. Recitato deinde a Celebrante altero ℣. *Anima eius* etc., librum claudet, reddetque clerico, qui ei tradiderit, biretum Celebrantis sumet eique porriget, redibit ad sinistram ipsius, ac biretum suum recipiet.

206. Quum Subdiaconus cum Cruce transierit, et Celebrans sine cantu intonuerit antiphonam *Si iniquitates*, caput operiet, et ad laevam eius incedens fimbriamque pluvialis eius sustinens, ad sacristiam cum ipso revertetur, * respondens ad psalmum *De profundis*.

207. Quum eo pervenerit, caput nudabit, sistet ante Crucem a Subdiacono sustentam, * et ad *Kyrie, eleison* ac cetera respondebit. Demum reverentiam Cruci, hinc Celebranti et clero, si aderit, efficiet, ac sacris indumentis suo loco exuetur (1).

§ 9. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

208. Diaconus in sacristia sacras vestes, amictum, videlicet, albam, cingulum et stolam violaceam, ac si ecclesia erit una ex principalibus, planetam etiam plicatam sibi induet.

209. In discessu de sacristia, facta ad Crucem vel ad imaginem principem reverentia, procedet ad altare, a dexteris Celebrantis incedens, cui fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

210. Ad sacristiae fores nudabit caput, aquam benedictam accipiet ac Celebranti porriget, deinde signabit sese, iterumque caput cooperiet.

211. Si festum hoc in Dominicam inciderit, quia aspersio aquae benedictae fiet, idcirco se illa ad fores sacristiae non signabit.

212. Quum devenerit in presbyterium, deteget caput, bire-

(1) Advertatur, quod in ritu absolutionis minime debet Diaconus candelam accensam manu sustinere. A.

tum primo suum, deinde alterum Celebrantis cum suetis osculis acceptum Caeremoniario tradet.

213. Reverentiam clero, si iam in choro aderit, una cum Celebrante efficiet, omittet autem si Celebrantem in functione praecesserit.

314. Ad altare quum pervenerit, genuflexionem faciet, et conscendet suppedaneum, advertens ut fimbriam anteriorem vestium Celebrantis, quemadmodum in aliis functionibus monuimus, sustollat.

215. Celebrante osculante altare, Diaconus non genuflectet, perget autem cum eo in cornu epistolae, adstans dexterae illius. Si commode in suppedaneo consistere non poterit, se in supremo gradu locabit.

216. Missalis folia, quum opus fuerit, meminerit evolvere, et sublevare fimbriam pluvialis, quum Celebrans signum Crucis versus candelas facturus erit.

217. Post quintam orationem, Subdiacono tradet fimbriam dexteram pluvialis, et cum suetis osculis, ritu saepius declarato, Celebranti incensum ministrabit.

218. Naviculam thuriferario reddet, aspersorium sumet, et cum osculis tradet Celebranti. Aspersorio ab ipso recepto, cum osculis quoque thuribulum ei tradet, quod a Celebrante sibi redditum thuriferario restituet.

219. Perget dein cum Celebrante in medium suppedaneum, et sinistrae illius adstabit, et candelas sine osculis illi ministrabit.

220. Candelam a Celebrante suo tempore accipiet, eamque ob causam genua ante illum submittet in media extremitate suppedanei, ac primo candelam, deinde Celebrantis manum osculabitur.

221. Assurget, candelam suam Caeremoniario vel clerico alicui tradet, redibit ad laevam Celebrantis, eique candelas clero et populo distribuendas ministrabit.

222. Distributione absoluta, ipsi manus abluenti pluvialis fimbriam et manutergium sustinebit.

223. Postea in cornu epistolae cum Celebrante revertetur, sicut functionis initio.

224. Cantabit ℣. *Flectamus genua* ante orationem *Exaudi, quaesumus, Domine,* quum hoc festum incidet in diem ferialem et post Septuagesimam.

225. Deinde in latere ipso incensum illi, ut supra, ministrabit.

226. Ibit in medium suppedaneum cum Celebrante, et ipsi manum osculans tradet candelam accensam. Suam dein accipiet a Caeremoniario, ad cuius nutum se convertens ad populum, tono praestituto canet ℣. *Procedamus in pace.*

227. De altari cum Celebrante descendet, genuflexionem Cruci efficiet, biretum cum osculis tradet Celebranti, suum accipiet, seque cooperiet, se locans in processionis ordinem post clerum. Incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis manu dextera sustinebit, sinistra gestans candelam accensam.

228. In processionis reditu, progressus ante altare, transibit ad dexteram Celebrantis, caput nudabit, biretum et candelam suam tradet Caeremoniario, deinde a Celebrante primo candelam tum biretum accipiet, et utramque rem ipsi Caeremoniario dabit, genuflexionem efficiet, atque ibit ad scamnum, ubi paramentis violaceis depositis, alia sibi induet albi coloris pro Missa solemni.

229. Paramentis indutus, ut diximus, reverentiam cum Celebrante ad chorum faciet, et ad altare accedet ad Missam solemnem. Si festum hoc in unam ex Dominicis privilegiatis incideret, pro paramentis albis, dalmaticam violaceam sibi induet, cum eiusdem coloris manipulo.

§ 10. *In Feria IV Cinerum.*

230. In accessu de sacristia ad altare, servabitur quod pro functione praecedenti notatum est.

231. Diaconus genuflexionem omittet quum Celebrans osculabitur altare, postquam suppedaneum conscenderit.

232. Adibit cum Celebrante ad latus epistolae, ibique adstabit ei dextrorsum.

233. In orationibus fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit, quum Crucis signum versus cineres manu efficiet.

234. Post quartam orationem, tradet Subdiacono fimbriam dexteram pluvialis, et cum suetis osculis, rituque alias descripto, incensum Celebranti ministrabit.

235. Navicula thuriferario reddita, sumet aspersorium, quod cum osculis porriget Celebranti. Aspersorium ab ipso receptum reddet clerico, qui ei tradiderit. Thuribulum postea a thuriferario accipiet, quod tradet Celebranti, et ab eodem sibi redditum thuriferario restituet.

236. Veniet cum Celebrante ad medium altaris, se cum eo convertet ad chorum, et perstans a dexteris illius, pelviculam cinerum dextera, sinistra autem pluvialis fimbriam dexteram ipsi sustinebit.

237. Cineres a Celebrante suo tempore accipiet, genuflexus in extremo suppedaneo, a dexteris Subdiaconi, atque hanc ob causam in eius locum succedet Caeremoniarius, pelviculam cinerum Celebranti sustentando.

238. Distributionis tempore, adstabit, ut superius monuimus, dexterae Celebrantis, ut pelviculam cinerum et pluviale sustentet.

239. Post distributionem, pelviculam cum cineribus Caeremoniario tradet, ac Celebranti manus abluenti pluvialis fimbriam et manutergium sustinebit.

240. Ad orationem *Concede nobis* etc. stabit in cornu epistolae, sicut in functionis principio.

241. Dein cum Celebrante a latere ad scamnum descendet, ubi manipulo sibi induto, cum suetis reverentiis ad altare redibit, ministraturus in Missa.

§ 11. *In Dominica Palmarum.*

242. Diaconus in accessu ad altare servabit ea, quae in functione benedictionis candelarum hoc articulo descripta sunt.

243. Post aspersionem aquae benedictae, manipulum sibi induet, suppedaneum cum Celebrante conscendet, non genuflectet, quum ille osculabitur altare, perget cum eo in cornu epistolae, ibique adstabit ei dextrorsum.

244. Lectione a Subdiacono tono epistolae cantata, accedet paullum ad dexteram Celebrantis, ut pluviale ipsi sustollat quum manum osculandam ac benedictionem praebebit Subdiacono.

245. Tum descendet de altari, vadet ad abacum, deponet planetam plicatam, et sibi induet stolam latiorem (si ecclesia una ex primariis fuerit) evangeliarium sumet, cum suetis reverentiis deferet ad altare, et quin descendat de suppedaneo ad Celebrantis dexteram redibit.

246. Ibi fimbriam dexteram pluvialis Subdiacono tradet, et cum osculis rituque solito incensum Celebranti ministrabit.

247. Post haec, redit in medium altare, et genibus flexis in media extremitate suppedanei recitabit *Munda cor meum* etc.; assurget, evangeliarium sumet, dextrorsum se convertet in suppedaneo, ante Celebrantem genuflectet, benedictionem ab eo petet, et eius manum osculabitur.

248. Assurget, de altari descendet, se adiunget Subdiacono, atque evangelium ritu pro Missis solemnibus praescripto cantabit.

249. Post evangelium cantatum, thurificabit Celebrantem, ibit ad abacum, manipulum et stolam latiorem, si ea indutus fuerit, demittet, resumet planetam, si principio usus fuerit, et ad dexteram Celebrantis gradum referet.

250. Advertet ut fimbriam dexteram pluvialis eius sustollat, quum signum Crucis versus palmas manu dextera faciet, et Missalis folia evolvat, quum opus fuerit. Recitabit etiam cum eo submissa voce *Sanctus*, ut in Missis solemnibus, et ad *Benedictus* fimbriam pluvialis sustollet, ut supra.

251. Post sextam orationem, pluvialis fimbriam Subdiacono tradet, rituque sueto incensum Celebranti ministrabit.

252. Navicula thuriferario reddita, accipiet aspersorium, quod cum osculis tradet Celebranti, deinde etiam thuribulum.

253. Fine facto canendi alteram orationem praescriptam post aspersionem et thurificationem, procedet cum Celebrante ad medium altare in suppedaneo, et conversus ad chorum a dexteris eius manebit.

254. Sumet a Celebrante palmam, quae ipsi tradita erit, eamque altari imponet, vel dabit Caeremoniario aut acolytho.

255. Palmam et ipse suo tempore accipiet, ideoque genua submittet in extremo suppedaneo ante Celebrantem, a dexteris Subdiaconi, palmam et Celebrantis manum osculabitur, assurget, et palmam suam acolythorum alteri tradet.

256. In distributione manebit sinistrorsum Celebrantis, eique palmas ministrabit, tum in distributione quam faciet clero, tum in altera, si faciet, populo, descendens ad cancellos, sive ad balaustrium presbyterii.

257. Celebranti, post distributionem abluenti manus, pluvialis fimbriam et manutergium sustinebit.

258. Ad alteram orationem ante processionem, adstabit dexterae Celebrantis, ut in functionis initio.

259. Praedicta oratione cantata, incensum Celebranti ritu sueto ministrabit.

260. Ibit in medium suppedaneum cum Celebrante; pal-

mam ipsi praebebit, osculans palmam et manum eius, suamque a Caeremoniario accipiet.

261. Innuente Caeremoniario, ad populum conversus cantabit: *Procedamus in pace.*

262. De altari postea cum Celebrante descendet, genuflexionem ad altaris Crucem efficiet, biretum Celebranti cum osculis tradet, suum recipiet, quo caput operiet, seque processioni adiunget, a sinistris Celebrantis incedens, palmam dextera, laeva autem fimbriam sinistram pluvialis Celebrantis sustinens.

263. Extra ecclesiam, ad hymnum, qui canetur, *Gloria, laus et honor* etc., capite adhuc cooperto, adstabit Celebranti sinistrorsum.

264. In processionis reditu ad altare, caput deteget bireto in presbyterii aditu, et progressus ante altare, se sistet ad Celebrantis dexteram, genuflectet, biretum palmamque suam Caeremoniario tradet, acceptamque cum osculis palmam et biretum Celebrantis Caeremoniario pariter transmittet.

265. Vadet inde ad scamnum paratum; ubi manipulum sibi imponet, et cum suetis reverentiis redibit cum Celebrante ad altare pro Missa solemni, in qua ritus praescripti servabuntur.

266. Simul ac Diaconi cantores passionem canere incipient, palmam a Caeremoniario acceptam Celebranti cum suetis osculis praebebit. Suam etiam accipiet, quam interea dum cantabitur passio manu dextera sustinebit. Dum passio a Celebrante legetur, adstabit dexterae illius in gradu primo, ut in introitu Missae solemnis. Lecta a Celebrante passione, se convertet cum eo versus cantores superius nominatos, et in gradu primo ad laevam Celebrantis subsistet. Ad verba *emisit Spiritum* flectet genua loco eodem, versus cantores praedictos.

267. Fine facto canendi passionem, palmam suam Caeremoniario vel clerico tradet, a Celebrante cum osculis palmam sumet, quam Caeremoniario dabit, et a latere perget ad abacum, ubi planetam plicatam, si ea usus fuerit, deponet, et stolam latiorem sibi induet, evangeliarium sumet, et deferet ad altare. Incensum deinde Celebranti ministrabit, dicet *Munda cor meum*, benedictionem accipiet, se adiunget Subdiacono atque acolythis, et procedet ad illam partem evangelii, quae passionem sequitur, canendam. Non cantabit *Dominus vobiscum* nec *Sequentia* etc., sed librum statim thurificabit; tum

nec sese nec librum signans, partem, quam paullo ante nominavimus, tono evangelii cantabit.

§ 12. *Feria V in Coena Domini.*

268. Diaconus, relate ad Missam solemnem, servabit quae superius tradita sunt; advertet autem, quod in hac Missa cleri communio fiet, ideoque sequetur documenta, quae hoc ipso articulo, n. 115 et seqq. tradidimus.

269. * Dicto *Agnus Dei*, cum pax non detur, statim cum Subdiacono locum permutat, et genuflexionem faciens, prius et post, accedit ad librum. Postquam Celebrans sumpserit Calicem, redibit ad dexteram illius, ac priusquam ad medium altare pyxidem cum SS. Particulis admoveat, alterum Calicem vacuum obiiciet Celebranti, in quo SS. Sacramentum erit repositurus. Diaconus deinde, quin hunc Calicem a corporali amoveat, pallam ipsi et Patenam inversam imponet, super eum extendet velum album, quod serica taenia supra nodum alligabit, ita tamen ut Patena nequeat a Calice moveri. Tum Calicem istum in medio corporali versus Crucem ponet, sumet pyxidem, eamque adducet in medium altare ante Calicem eundem, ac discooperiet, ut communio, quemadmodum paullo superius diximus, peragatur.

270. Sub finem Sacri, genuflexiones exsequetur indicatas, quum in altare expositum est SS. Sacramentum. Ad *Ite, missa est* canendum genuflectit, ac se ad cornu evangelii aliquantum retrahit, ad populum se convertens; deinde in medium rediens genuflectit, et ad cornu epistolae vadit, uti alias.

271. Peracto Sacro, genuflexionem cum Celebrante faciet non in suppedaneo, sed duplicem in plano ante altare, cum de ipso a latere descenderit (1), et ad scamnum vadet, ibique manipulum demittet.

272. Redibit deinde ante altare cum Celebrante, cui fimbriam dexteram pluvialis sustollet. Ibi genuflexionem duplicem in plano exsequetur, assurget, et in gradu infimo ad Celebrantis dexteram genua flectet.

273. Ad nutum Caeremoniarii, assurget, Subdiacono tradet fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, atque ex una navi-

(1) S. R. C., n. 4048, V.

cula, sine osculis, incensum ministrabit Celebranti, qui sine benedictione illud in bina thuribula iniiciet.

274. Rursus in gradu infimo genuflexus, alterum ex thuribulis sine osculis Celebranti tradet, idque recipiet ab eo, postquam Sacramentum thurificaverit, ac reddet thuriferario.

275. Assurget, velum humerale Celebrantis humeris imponet, suppedaneum conscendet, et genuflexionem ad Sacramentum efficiet, sed aliquantulum versus cornu epistolae, ne Celebranti tergum directe vertat.

276. Sacramentum sumet, ponens dexteram infra cuppam Calicis, sinistram autem infra pedem, se convertet per sinistram suam ad Celebrantem, eique Calicem obiiciet. Celebrans eum accipiet, apponens sinistram nodo et dexteram super Patenam. Diaconus statim genuflexus manus Celebrantis anterioribus veli humeralis extremitatibus cooperiet; assurget, * ad dexteram Celebrantis in suppedaneo transiet, de altari descendet, et ad dexteram illius, cum eo in processione incedet, ac fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit.

277. In processione Celebranti psalmos recitanti respondebit.

278. Ubi ventum erit ad sacellum, in quo SS. Sacramentum erit exponendum, subsistet ante altare, genuflexus * in plano versus Celebrantem, Sacramentum * inclinatione capitis adorabit, manus Celebranti velo humerali discooperiet, Sacramentum, ut antea, accipiet, assurget, exspectabit donec Celebrans illud adoraverit, ad altare ascendet, atque in urna, seu custodia ibi apparata ipsum locabit, * apertam urnam relinquens, et genuflectet.

279. De altari postea descendet, ad Celebrantis dexteram redibit, ubi genuflexus inclinationem faciet Sacramento; postea surgens incensum sine osculis ministrabit illi, rursus submittet genua, thuribulum Celebranti praebebit, ac Sacramento thurificato, thuribulum ab eo receptum thuriferario restituet.

280. Inde ad altare iterum ascendet, * genuflectet, urnam seu custodiam claudet, in qua SS. Sacramentum erit expositum (1), rursus de altari descendet, et in gradu infimo a dexteris Celebrantis genua submittet.

---

(1) Urna clave debet obserari, quae tradenda erit Sacerdoti sacram functionem in crastinum celebraturo (S. R. C., nn 2873, IV). Gubernatori civili, ubi mos est illi tradendi clavem, dari posset clavis symbolica (S. R. C., n. 3518).

281. Ad nutum Caeremoniarii cum Celebrante consurget, genuflexionem duplicem in plano pavimenti efficiet, et de sacello praedicto proficiscetur ad sacristiam. Extra sacellum, biretum a Caeremoniario acceptum Celebranti cum osculis tradet, suum deinde ab eodem Caeremoniario accipiet, et caput cooperiet. Incedet, ut antea, dextrorsum Celebrantis, et fimbriam ei dexteram pluvialis sustinebit.

282. Ad sacristiam quum venerit, reverentiam Cruci vel imagini praecipuae, et inclinationem Celebranti faciet. Paramentis albis depositis, stolam violaceam diaconalem super albam sibi induet absque manipulo, manens illic donec in choro Vesperae recitabuntur.

283. Signo dato exeundi de sacristia, reverentiam suetam Cruci vel imagini faciet, caput bireto teget, ac iunctis manibus Celebrantem praecedet.

284. In aditu chori caput deteget, ac biretum tradet Caeremoniario; se a dexteris Celebrantis sistet, acceptumque ab eo cum osculis biretum Caeremoniario eidem transmittet, et choro faciet reverentiam. Ante altare autem genuflexionem ad Crucem exsequetur.

285. Ad altare cum Celebrante ascendet, eumque adiuvabit in amovendis ab illo tobaleis.

286. Tum de altari descendet, genuflexionem Cruci, reverentiam choro efficiet, biretum tradet Celebranti, et suum quoque accipiet; exibit de choro, Celebrantem praecedens, et caput cooperiet.

287. Procedet ad reliqua etiam altaria, quae sicut principale denudabuntur.

288. Redibit postea ad chorum, ut in accessu, et bireto detracto, subsistet ante altare, dextrorsum Celebrantis, quoad clerus discesserit, siquidem genuflexione ad Crucem facta redibit ad sacristiam, et vestes sacras demittet.

289. Pro *Mandato* aderit in cubiculo vel sacrario contiguo aulae, in qua haec functio peragetur, ibique vestimentis sacris albi coloris, scilicet amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et dalmatica induetur.

290. Ad nutum Caeremoniarii, Crucem vel imaginem praecipuam salutabit, caput bireto cooperiet, et incedet ad dexteram Celebrantis, cui fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

291. Ante altare progressus (1), caput nudabit, ac biretum

---

(1) V. notam ad n. 143, pag. 129.

tradet Caeremoniario, acceptumque Celebrantis biretum cum osculis Caeremoniario eidem transmittet: genuflectet ad Crucem, sublevabit fimbriam vestium anteriorum Celebrantis ad altare ascendentis, conscendet cum eo suppedaneum, genuflexionem vero non faciet quum ille altare osculabitur.

292. Deinde a latere descendet de altari, veniet ad abacum, evangeliarium recipiet, quod ad altare afferet, ut in Missis solemnibus.

293. Incensum ritu solito Celebranti ministrabit, genua submittet in extremo suppedaneo, recitabit *Munda cor meum* etc., assurget, evangeliarium sumet, genuflexus ante Celebrantem benedictionem petet ab eo, manum eius osculabitur, et de altari descendet.

294. Ubi descenderit, se Subdiacono, acolythis ac thuriferario adiunget, genuflectet ad Crucem, et reverebitur chorum, si aderit. Evangelium ritu sueto canet, et postremo Celebrantem thurificabit.

295. Thuribulo reddito thuriferario, vadet ad abacum, ubi manipulum deponet.

296. Se adiunget Celebranti dextrorsum, et facta ad Crucem genuflexione, se sistet cum eo ante pauperem primum.

297. Postquam Celebrans pedem laverit pauperis, Diaconus ministrabit ei manutergium, quo pedem illius absterget: tradet etiam eleemosynam, quam ipse Celebrans eidem pauperi donabit.

298. Hoc ipsum deinceps servabit erga pauperes reliquos.

299. Ablutione pedis dexteri cuiusque pauperis absoluta, comitabitur Celebrantem ad abacum, apud quem is lavabit manus.

300. Ad altare cum Celebrante redibit, a latere ascendens, et dum canentur versus et oratio, a dexteris Celebrantis consistet.

301. Fine facto canendi orationem, de altari descendet, genuflectet ad Crucem, biretum cum osculis Celebranti porriget, suum accipiet, et cooperiet caput, incedensque a dexteris Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustinebit, ad sacristiam revertetur.

302. Quo quum venerit, reverentia ad Crucem vel ad imaginem primariam, et inclinatione ad Celebrantem effecta, sacris indumentis exuetur.

§ 13. *Feria VI in Parasceve.*

303. Aequum erit quod Diaconus in huiusce diei functione cogitatione percipiat actiones, quas erit exsequuturus.

304. Hora praestituta, in sacristia se parabit amictu, alba, cingulo et manipulo stolaque nigra; ac si ecclesia erit una ex praecipuis, planetam quoque nigri coloris ante pectus plicatam induet sibi.

305. Advertet quod hac die reverentiae ad chorum (1) atque oscula manus Celebrantis et rerum, quas ipsi tradet (2), omittenda sunt.

306. Ad nutum Caeremoniarii, reverentia ad Crucem vel ad imaginem principem sacristiae facta, caput bireto cooperiet, ac iunctis manibus Celebranti praeibit.

307. Ad sacristiae fores aquam benedictam non accipiet, nec sese signabit, si de vasculis aqua dempta fuerit; si mos erit eam servandi, se signabit ut in aliis Missis solemnibus.

308. In presbyterii aditu caput deteget, biretum suum Caeremoniario tradet, transibit ad dexteram Celebrantis, acceptumque ab eo biretum Caeremoniario eidem transmittet.

309. Ante altare quum pervenerit, genuflexionem faciet ad Crucem, genua flectet in plano a dexteris Celebrantis, et procumbet super gradus altaris, caput et brachia ponens in cussino ibi apparato.

310. Ad nutum Caeremoniarii eriget sese, et assurgens conscendet suppedaneum cum Celebrante; quum hic osculabitur altare, non genuflectet; vadet cum eo in cornu epistolae, ac subsistet a dexteris eius in gradu superiori, ut in introitu Missae solemnis, * quin respondeat *Deo gratias* in fine prophetiae, quod et in sequenti lectione servabit.

311. Prima lectione et primo tractu cantato, ibit post Celebrantem in gradu superiori. Ubi Celebrans cecinerit *Oremus*, cantabit ℣. *Flectamus genua*, genuflectens. Sub exitum orationis redibit ad dexteram Celebrantis, ibique manebit dum altera lectio et alter tractus canentur.

312. Dum passio cantabitur, servabit quod pro Dominica

(1) Post detectam Crucem, usque ad Nonam diei seq. inclusive (S. R. C., n. 3059, XXVII).

(2) Etiam Calicis et Patenae (S. R. C., 16 Nov. 1906, III).

praecedente notavimus, sed hac die palma dextera manu non sustinebitur.

313. Pro ultima parte passionis, post allatum ad altare evangeliarium, genuflexus in extremo suppedaneo, recitabit *Munda cor meum*, assurget, evangeliarium resumet, et procedet ad illam partem, quae sequitur, passionem canendam, * quin praemittat *Dominus vobiscum*, nec librum vel seipsum signet, nec utatur incenso, et quin sacrum textum in fine Celebranti indicet osculandum.

314. Genuflexionem deinde cum Subdiacono ante altare faciet, vadet post Celebrantem super gradum superiorem in cornu epistolae, et canet ℣. *Flectamus genua*, genuflectens, quum ei a Caeremoniario innuetur.

315. Fine facto canendi orationes, de altari descendet a latere cum Celebrante, quem comitabitur ad scamnum, ubi ille planeta exuetur.

316. Comitatus Celebrantem in planum ad cornu epistolae, a latere ascendet ad altare, genuflexionem Cruci efficiet, quum devenerit in medium suppedaneum, accipiet Crucem velo contectam, quam descendens de medio altari deferet ad Celebrantem, eique illam * cum imagine Crucifixi ad populum versa tradet, et se sistet a dexteris illius.

317. Tum Celebrantem adiuvabit in detegenda superiori Crucis parte, usque ad transversam ipsius, * et cantato a Celebrante *Ecce lignum Crucis*, prosequitur cum eo: *in quo salus mundi pependit*, ac versus Crucem genua submittet, * caput inclinans, quum canetur a choro ℣. *Venite, adoremus*.

318. Assurget, suppedaneum cum Celebrante conscendet in cornu epistolae, Celebrantem adiuvabit in detegendo dextero Crucis brachio una cum capite Crucifixi, iterumque * repetit cantum, ut supra, et ad *Venite, adoremus*, genua flectet.

319. Assurget rursus, vadet ad medium altare cum Celebrante, eumque adiuvabit ad totam Crucem detegendam, * cantabit, ut supra, ac flectet genua tertio ad *Venite, adoremus*, ac genuflexus manebit donec Celebrans Crucem attulerit, et in cussino locaverit.

320. Post impositam cussino Crucem, assurgente Celebrante, assurget etiam Diaconus, qui stans in suppedaneo et ad Crucem conversus, genuflexionem cum Celebrante et Subdiacono efficiet: de altari a latere descendet, vadet ad scamnum, ibique stabit loco suo, donec ab adoratione Crucis Celebrans redierit.

321. Tum manipulum deponet, sedebit, excalceabit, si ita feret consuetudo (1), pedes, assurget, cumque Subdiacono Crucem adoratum ibit, quum monstratum ipsi fuerit (2). Tres genuflexiones, quemadmodum fecerit Celebrans, exsequetur, * et Crucifixi pedes ante Subdiaconum osculabitur.

322. * Deinde cum Subdiacono se erigit, et facta simul cum eo Cruci genuflexione, revertitur ad scamnum, ubi sedebit, calceos sibi reponet et manipulum induet, caput bireto cooperiet, et Celebranti legenti improperia respondebit.

323. Sub adorationis finem, deteget caput, assurget, bursam cum corporali et purificatorio sumet, et ritu sueto deferet, ascendes a latere in suppedaneum; ibi in medio genuflexionem versus Crucem faciet, se convertet ad altare, in medio explicabit corporale, et ad dexteram purificatorium ponet: se vertet Crucem versus, iterabit genuflexionem, redibit a latere ad scamnum, sedebit, et caput bireto cooperiet.

324. Crucis adoratione absoluta, nudabit caput, assurget, vadet ad Crucem, et flexis genibus eam solvet taeniis, si fuerit ipsis ligata, accipiet ipsam utraque manu, ascendet ad altare, eamque basi, in qua erat, reponet.

325. Genuflexionem ad Crucem in medio suppedaneo iterabit, descendet a latere ad scamnum, ibique sedebit.

326. Profecto de choro clero, Diaconus, capite nudato, assurget, ibit cum Celebrante ante altare, genuflexionem faciet, biretum Celebranti tradet, suoque accepto cooperiet caput, iunctisque manibus Celebranti praeibit, et ad sacellum, in quo SS. Sacramentum erit expositum, proficiscetur.

327. Quum in sacellum venerit, caput deteget, biretum suum dabit Caeremoniario, se sistet ad dexteram Celebrantis eiusque biretum accipiet, quod eidem Caeremoniario tradet.

328. Ante altare genuflexionem duplicem in plano exsequetur, et dum Celebrans in medio gradu infimo genua submittet, Diaconus, cum debitis genuflexionibus, urnam seu custodiam aperiet, in qua positum erit SS. Sacramentum, de altari descendet, et in gradu infimo ad laevam Celebrantis genua flectet.

329. Hinc assurget, incensum Celebranti una tantum na-

---

(1) S. R. C., n. 2769, X, 5.

(2) Quod Celebrans et sacri Ministri manipulum deponant in adoratione Crucis, nec rubrica Missalis, nec Caeremoniale praescribit: id tamen decretum est a S. C. Rituum (n. 2326, IV). A.

vicula pro duobus thuribulis ministrabit, genua submittet, thuribulum tradet Celebranti, et planetae partem posteriorem pro thurificatione sublevabit, receptumque ab ipso thuribulum thuriferario restituet.

330. Post haec ad altare ascendet, Calicem cum SS. Sacramento de custodia educet, manu dextera infra cuppam et sinistra sub pedem accipiet, et conversus Celebranti genuflexo tradet. Ubi Celebrans acceperit Calicem, Diaconus unico genu adorabit, veli humeralis extremitatibus anterioribus cooperiet Celebrantis manus, assurget, et Celebranti dextrorsum adstabit, cui processionis tempore in psalmis recitandis respondebit.

331. Quum ad altare maximum venerit, ante Celebrantem in plano se sistet, genua submittet, tollet de manibus eius veli humeralis extremitates, Sacramentum, ut antea, accipiet, assurget, ac postquam Celebrans illud adoraverit, afferet ad altare.

332. Calicem in medio altari super corporale ponet, genuflectet, expediet et detrahet taeniam, qua ligatum erit parvum velum quod teget Calicem, et velum ipsum extendet, cavens tamen ne moveatur Patena, neu Calix detegatur. Hinc genuflexionem paullum a latere efficiet. ne tergum Celebranti vertat, de altari iterum descendet, et ad dexteram illius redibit, * ubi flectet genua.

333. * Facta cum Celebrante capitis inclinatione, assurget, incensum ei ministrabit, genua submittet, thuribulum ei tradet, in thurificatione partem posteriorem planetae ipsi sustollet, receptumque ab eo thuribulum reddet thuriferario.

334. Suppedaneum cum Celebrante conscendet, adstans ei dextrorsum, genuflectet, velum a Calice amovebit, curans ne Patena moveatur, hanc dextera accipiet, et conversam ad sinistram transferet; dextera autem tollet pallam, quam super altare ponet, ac Patenam dextera receptam ante Celebrantem sustinebit, qui, Calice sumpto, Sacramentum super Patenam transmittet. Diaconus inde Patenam cum Sacramento Celebranti sine osculis tradet.

335. Calicem laeva sumet, et quin abstergat ac ponat super altare, vinum ipse infundet, Subdiacono autem praebebit, ut infundat aquam. Quin abstergat vini guttas, quae forte possent parietibus internis Calicis adhaerere, tradet eum Celebranti, sine osculis, et locatum a Celebrante super corporale Diaconus palla cooperiet.

336. Incensum sine osculis ministrabit Celebranti, qui sine benedictione demittet illud in thuribulum. Accipiet deinde thuribulum a thuriferario, ac tradet Celebranti, qui ritu sueto, * genuflectens prius Oblata et altare cum aliis genuflexionibus coram Sacramento fieri solitis, thurificabit. Diaconus autem in thurificatione partem posteriorem planetae Celebrantis sustinebit.

337. Thuribulum a Celebrante recipiet, eoque non thurificato, reddet illud thuriferario. Hinc manutergium Celebranti, quum laverit manus, ministrabit.

338. Celebrantem sequens ibit ad medium altare, post eum in gradu superiori se sistens, quumque in medium venerit, genuflexionem faciet. Ad *Orate, fratres* non respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

339. Sub finem orationis *Libera nos, quaesumus*, etc., * facta genuflexione, vadet ad dexteram Celebrantis, atque cum Subdiacono in extremo suppedaneo genua submittet. In ostensione SS. Sacramenti partem posteriorem planetae Celebrantis sustollet (1).

340. Dum Celebrans demittet sacram Hostiam, Diaconus assurget, Calicem deteget, et postquam Celebrans super illum s. Hostiam diviserit, iterum cooperiet eum, et genuflexionem cum Celebrante exsequetur (2).

341. Statim transibit ad laevam Celebrantis, genuflectet, monstrabit ipsi orationes, quas erit recitaturus, et quas actiones exsecuturus erit suggeret ei, si opus fuerit.

342. Celebrante ablutionem accipiente, Diaconus * Missale ad latus epistolae transferet, de altari descendet, perget ad abacum ad stolam latiorem deponendam, et planetam plicatam, si ea usus fuerit, resumendam, atque ad dexteram Celebrantis redibit.

343. Post orationem *Quod ore sumpsimus*, etc. Missale claudet, de altari descendet, genuflectet in plano ad Crucem, biretum Celebranti tradet, suum accipiet, ex altari discedet,

---

(1) Auctor noster, cum aliis, docuit, non esse hoc in casu sustollendam planetam; sed, si ratio istius caeremoniae in consueta elevatione est, liberiora brachia reddere ab illius impedimento, non videtur cur saltem e dextera parte, id fieri non debeat in hac per dexterum brachium elevatione.

(2) Advertat Diaconus, quod Celebrans reponere s. Hostiam super corporali post ostensionem non debet, neque iterare genuflexionem, sed tantum super Calicem eam demittere, super quem dividet ipsam. A.

Celebrantem praecedens, in aditu presbyterii caput bireto cooperiet, et ad sacristiam proficiscetur.

344. Sacristiam ingressus, reverentiam Cruci vel imagini praecipuae efficiet, ac sacris indumentis exuetur.

§ 14. *In Sabbato sancto.*

345. Diaconus, ut in hesterna, ita in huius diei functione necesse est ut cogitatione percipiat actiones suas, ac praesertim cantum *Exsultet.*

346. Hora praestituta, amictum, albam, cingulum et stolam violaceam sibi induet, absque manipulo, planetam etiam ante pectus plicatam, si illa utetur, sibi imponet.

347. Reverso in sacristiam clero, post Horas minores recitatas, Diaconus, facta reverentia ad Crucem vel primariam imaginem, et inclinatione ad Celebrantem, bireto operiet caput, et post clerum se addet Celebranti sinistrorsum, cui fimbriam pluvialis sustinebit, et ad portam ecclesiae procedet.

348. Celebrante ad ecclesiae portam subsistente, Diaconus caput nudabit, suumque biretum Caeremoniario tradet, transibit ante Celebrantem, se illi inclinans, et a dextris eius consistet.

349. Biretum cum osculis ab ipso accipiet, et fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet, quum versus ignem aut versus grana thuris Crucis signum dextera faciet.

350. Absoluta oratione *Veniat, quaesumus,* Celebranti incensum ritu usitato ministrabit, naviculaque thuriferario reddita, aspersorium sumet, quod Celebranti porriget; recepto dein aspersorio, tradet ei thuribulum, quod ab ipso resumptum thuriferario restituet. In aspersione autem atque in thurificatione advertet, ut Celebranti fimbriam dexteram pluvialis sustollat.

351. Facta prius Celebranti reverentia, ipsemet Diaconus Missae, et non alius (1), vadet ad abacum, prope portam paratum; ibique demissis paramentis violaceis, manipulum, stolam et dalmaticam albi coloris induet sibi.

352. Rursus ad Celebrantem redibit, eique facta inclinatione, incensum ministrabit.

353. Abscedens a Celebrante, arundinem sumet cum tricereo, et comitante sinistrorsum acolytho, qui parvam cande-

(1) S. R. C., n. 2965, III. Cfr. n. 2684, III.

lam accensam feret, ante Celebrantem incedens, ecclesiam introibit.

354. Ingressus in ecclesiam, arundinem demittet, alteram ex tribus candelis tricerei accendendam dabit acolytho, eaque accensa elevabit arundinem, genuflectet et canet: *Lumen Christi.*

355. Assurget, et procedet in mediam ecclesiam, altera accendetur candela, atque, ut antea, cantabit, altius: *Lumen Christi,* et genuflectet.

356. Ante altare maximum tertiam candelam iubebit accendi, ac tertio genuflectet, canetque * adhuc altius: *Lumen Christi.*

357. Arundinem clerico tradet, sumet librum unde canat *Exsultet,* et genuflexus ante Celebrantem in extremo suppedaneo, sed non praemittens *Munda cor meum,* neque deosculans manum Celebrantis (1), ab eo benedictionem petet, dicens: *Iube, Domne, benedicere.* Benedictione accepta, de altari descendet, genuflectet, * reverebitur chorum, si aderit, et ad legile procedet, quo loco canitur evangelium. Eadem ratione versus ac in evangelio canendo (2), posito et aperto libro super legili, thuribulum sumet, librum in medio, ad suam sinistram et ad dexteram thurificabit, thuribulum thuriferario restituet, nec librum nec sese signans incipiet praeconium paschale canere: *Exsultet iam* etc., quod notis descriptis continuabit.

358. Post verba *curvat imperia,* cantum abrumpet, accedet ad Cereum (3), parvam scalam conscendet, et in foramina iam in Cereo effecta quinque grana incensi Crucis instar ponet, hoc ordine:

	1	
4	2	5
	3	

359. Redibit ad legile, et canere praeconium perget a verbis *In huius igitur noctis gratia,* usque ad verba *rutilans ignis accendit,* inclusive. Cantum rursus intermittet, redibit ad Cereum, sumptaque a clerico arundine, Cereum accendet

(1) *Caerem. Epp.*, II, xxvii, 9.

(2) S. R. C., 29 Maii 1900, III.

(3) Ad praeconium paschale, in Sabbato sancto, servari potest consuetudo adhibendi Cereum parvum pro commoditate Celebrantis, aliumque maiorem alias benedictum accendendi tempore paschali (S. R. C., n. 2425, VIII).

ex una candela tricerei, eoque accenso, arundinem reddet clerico, ad locum suum redibit, et cantum redintegrabit, a verbis *Qui licet sit divisus* etc., usque ad alia *apis mater eduxit*, inclusive.

360. Cessabit cantum, et interim ab uno vel pluribus clericis accendentur lampades per ecclesiam. Quibus omnibus accensis, vel saltem illis, quae propiores erunt altari maximo, continuabit cantum, a verbis *O vere beata nox* etc., usque ad finem (1).

361. Cantu ex toto absoluto, librum claudet, cum Subdiacono ante altare redibit, genuflectet, * reverebitur chorum, et perget ad scamnum Celebrantis, ibique dalmatica, stola et manipulo albo depositis, resumet manipulum cum stola violacea, et planetam etiam plicatam eiusdem coloris, si ea uti debeat.

362. Tum ad altare cum Celebrante a latere ascendet, et in cornu epistolae subsistet, ut in introitu, dum canentur prophetiae.

363. Sub finem cantus prophetiarum vel tractus, ibit post Celebrantem super gradum superiorem, et ad orationem, quae post singulas prophetias cantabitur, dicto a Celebrante *Oremus*, genuflectet, canetque ℣. *Flectamus genua*. Post orationem, redibit ad eius dexteram. Ante orationem duodecimam non canet *Flectamus genua*.

364. Fine facto canendi duodecim prophetias orationesque duodecim, descendet a latere de altari, ad scamnum cum Celebrante redibit, ibique manipulum demittet.

365. Si fons baptismalis in ecclesia aderit, procedet ad illum, incedens a dexteris Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustinebit. Discedens ex altari, genuflexionem ad Crucem in plano efficiet, biretum cum osculis tradet Celebranti, suoque recepto cooperiet caput.

366. Ad fontem cum perventum fuerit, sistent omnes extra cancellos, et Diaconus caput nudabit, biretum tradet Caeremoniario, alterum accipiet a Celebrante, quod eidem Caeremoniario transmittet. * Recitata a Celebrante oratione *Omnipotens*

(1) Si Sedes apostolica vel episcopalis vacet, omittentur verba: *Una cum beatissimo Papa*, vel respective *et Antistite nostro*. — Cum Imperium Romanum sit sublatum, nunc prorsus omitti debet: *Respice etiam* etc. usque ad *Per eundem Dominum* exclusive. Nomen autem regis inseri nequit sine speciali approbatione et indulto S. Sedis (S. R. C., n. 3606, II).

sempiterne Deus, baptisterium cum eo ingredietur, atque in benedictione fontis illi ministrabit, sublevando, scilicet, eius pluviale, quum oportebit, praebendo ei manutergium quum aquam vel tetigerit vel diviserit. Considebit cum Celebrante in scamno, eique biretum tradet, quum populus aqua benedicta aspergetur. Inde ad fontem redibit, et Celebranti ampullas cum oleis sanctis porriget, consueta oscula non omittens; quo facto, ad altare redibit, ut in accessu ad baptisterium.

367. In reditu ad altare, facta ad Crucem genuflexione, ad scamnum vadet, exuetur planeta plicata, et ante altare redibit.

368. Si fonte baptismali ecclesia carebit, post prophetias, planeta plicata et manipulo in scamno depositis, revertetur ante altare.

369. Quo quum venerit, genuflectet ad Crucem, tum genibus flexis procumbet super gradus, caput manusque ponens in pulvillo.

370. Ad cantum ℣. *Peccatores* assurget, genuflexionem ad Crucem in plano iterabit, biretum tradet Celebranti, suum accipiet, quo caput operiet prope aditum presbyterii, ac Celebrantem praecedens ad sacristiam proficiscetur.

371. Stolam violaceam deponet; manipulum, stolam et dalmaticam albi coloris induet sibi, et incedens ante Celebrantem ad presbyterium redibit.

372. In aditu caput deteget bireto, quod Caeremoniario tradet, alterum a Celebrante cum osculis accipiet, quod Caeremoniario itidem tradet, reverebitur chorum, et ad altare introibit.

373. In Missa solemni servabitur ritus pro aliis Missis solemnibus statutus, exceptis iis quae sequuntur.

374. Post *Pax Domini*, cooperto Calice, genuflectet, et ad laevam Celebrantis transibit, quia nec *Agnus Dei* recitabitur, neque dabitur pacis osculum.

375. Ad *postcommunio*, post cantatam antiphonam *Vespere autem Sabbati*, ad intonationem cantici *Magnificat*, ibit cum Celebrante ad medium altare, incensum ei ministrabit, assistet in thurificatione, ut in introitu, deinde Celebrantem et clerum in choro adolebit, * ac demum Subdiaconum.

376. Ad *Ite, missa est* bis adiunget *Alleluia*.

§ 15. *In processionibus Litaniarum.*

377. In processionibus maiorum minorumque Litaniarum, amictu, alba, cingulo, stola et dalmatica violacea induetur, tum caput bireto cooperiet.

378. Ad nutum Caeremoniarii, reverentiam capite nudato ad Crucem vel ad imaginem principem sacristiae una cum Celebrante exsequetur, et inclinationem faciet ad Celebrantem ipsum; deinde a dextris eius incedens, ipsique sustinens fimbriam dexteram pluvialis, ad altare procedet.

379. In aditu presbyterii, detecto capite, Caeremoniario tradet primo biretum suum, deinde Celebrantis, cum usitatis osculis acceptum; ac si clerus in choro iam aderit, eum honorabit reverentia, quam contra omittet, si ille Celebrantem cum Ministris praecesserit.

380. Ante altare progressus, genuflectet in plano ad Crucem, dum Celebrans reverentiam efficiet, et relicta fimbria pluvialis Celebrantis, manebit stans a dextris eius, donec cantata erit antiphona *Exsurge, Domine,* etc.

381. Litaniarum initio, flectet genua in gradu infimo, et Celebranti genua submittenti pluviale sustollet.

382. Cantato et repetito ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis,* assurget, et stabit donec signum ei fiet in processionis ordinem proficiscendi.

383. Ad Caeremoniarii nutum, genuflexionem Cruci faciet, sumet biretum Celebrantis eique tradet, accipiet suum, et caput cooperiet. In processione adstabit Celebranti dextrorsum, eique fimbriam pluvialis sustinebit.

384. Si qua in ecclesia statio fiet in itinere, quod processio percurret, quum ad altare devenerit, nudabit caput, Caeremoniario biretum suum primo, deinde alterum a Celebrante acceptum tradet, et post haec genuflexionem ad altare efficiet.

385. Dum antiphona de sancto Patrono seu Titulari canetur, stare perget, postea Celebranti orationem respectivam canenti librum * dextera sustinebit. Tum genuflexionem iterabit, biretum Celebranti reddet, suoque recepto caput teget, iterumque in processionis ordinem se locabit.

386. Quum ad ecclesiam, in qua finis fiet, processio pervenerit, caput nudabit ante altare, biretum Celebrantis accipiet et Caeremoniario tradet, genuflexionem faciet, ac genibus

flexis postea manebit in gradu infimo, dum preces canentur. Librum Celebranti * dextera sustinebit.

387. Cantu omnium precum absoluto, assurget, genuflexionem ad altare iterabit, Celebranti reddet biretum, suum recipiet, atque eodem ordine, quem in accessu descripsimus, gradum referet ad sacristiam, ubi sacra vestimenta demittet.

388. Si in Missa solemni erit ministraturus, sequetur ea quae pro hac functione iam tradita sunt.

§ 16. *In aliis processionibus.*

389. Eadem methodo utetur in iis processionibus extraordinariis, quae pro aliqua publica necessitate ab Episcopo indicentur.

390. Si quae sacrae Reliquiae a Celebrante in processione ferentur, Diaconus, quum venerit ad altare, facta primum genuflexione, incensum Celebranti cum usitatis osculis ministrabit, et petet ab eo benedictionem. Thure a Celebrante posito ac benedicto in thuribulo, stans accipiet a thuriferario thuribulum ipsum, quod Celebranti stanti tradet, et fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit, dum sacras Reliquias adolebit. Receptum ab eo thuribulum thuriferario restituet (1).

391. Quo momento discedendi initium a processione fiet, ascendet ad altare, reverebitur sacras Reliquias, quas utraque manu accipiet, de altari descendet easque tradet Celebranti (2). Meminerit eas tali modo sustinere, ut Celebrans possit commode et facile accipere.

392. Redibit ad Celebrantis dexteram, cum ipsoque, facta altari genuflexione in plano, ad populum convertetur, cavens ne quidquam a Celebrantis dextera recedat, cui fimbriam pluvialis sustinebit. In processione autem capite nudato incedet.

393. In statione, si forte fiet in itinere, et in reditu processionis ad ecclesiam, quum ventum erit ante altare, genuflexione peracta, Reliquias a Celebrantis manibus recipiet, ad altare deferet, in medio ipsius locabit eas, et ad Celebrantis dexteram redibit. Hinc ei ministrabit incensum, thuribulum porriget ab eoque resumet, ut superius descriptum est.

---

(1) Si agatur de Reliquiis S. Crucis et Passionis genuflectet ante et post thurificationem.

(2) Melius videtur quod Celebrans in suppedaneum ascendat, et Reliquias, uti fit de Ostensorio SS. Sacramenti, a Diacono accipiat.

394. Celebranti in fine processionis orationem canenti librum * dextera sustinebit.

395. Si benedictio per sacras Reliquias donabitur, ad altare ascendet cum Celebrante, cui fimbriam pluvialis sustollet, similiter autem extremitatem anteriorem vestium: Reliquias ei in manus tradet, et benedictionis tempore in extremo suppedaneo genuflexus, advertet ut fimbriam sinistram pluvialis Celebrantis sustineat.

396. Benedictione peracta, assurget, Reliquias a Celebrantis manibus recipiet, in altari reponet, cum eoque rursus de altari descendet.

397. Genuflexionem faciet Cruci, biretum tradet Celebranti, recipiet suum, caput cooperiet, et quo ordine declaratum est in accessu, revertetur ad sacristiam, ibique vestes sacras demittet.

§ 17. *In Vigilia Pentecostes.*

398. Functio huiusce diei parum a Sabbati sancti functione differt, praeter ignis et Cerei paschalis benedictionem.

399. Itaque Diaconus, postquam in sacristia sibi induerit planetam plicatam, si ea uti oportebit, secus stolam violaceam super albam, procedet ad altare, quumque in chorum venerit, clerum, si iam ibi aderit, reverebitur.

400. Ante altare progressus, genuflectet in plano ad Crucem, ad altare ascendet cum Celebrante, deinde cum eo vadet ad latus epistolae, et canentur prophetiae. Advertet hac die, quod canendum non est *Flectamus genua* ante orationes.

401. Procedetur deinde ad fontem baptismalem, ut in Sabbato sancto, fiet ipsius fontis benedictio, ministrabitur baptismum, tum reversus ad altare se ante ipsum prosternet ad Litaniarum cantum.

402. In Missa solemni, quoad ritum pro aliis Missis solemnibus praescriptum, nullum intercedit discrimen.

§ 18. *In festo Pentecostes eiusque octava.*

403. In huius diei solemni Sacro, postquam Subdiaconus Celebrantis manum deosculatus erit, Diaconus vadet ad ipsius Celebrantis dexteram, et cum eo genua flectet in extremo suppedaneo dum canetur ℣. *Veni, sancte Spiritus, reple* etc. Post

cantatum hunc versum, assurget, redibit ad locum suum, evangeliarium sumet, et in Missa ritu usitato ministrare continuabit.

§ 19. *In solemnitate SSmi Corporis Christi et in processionibus cum SSmo Sacramento.*

404. Postquam Celebrans Calicem sumpserit, et Subdiaconus palla eundem contexerit, Diaconus, genuflexione facta, ad Celebrantis dexteram transibit, et genuflexionem iterabit.

405. Ostensorium sumet, quod nec demittens, neque inclinans ponet intra corporale, et crystallum illius aperiet. Deinde lunulam cum s. Hostia manubrio accipiet, et in Ostensorio aptabit, crystallum claudet, et Ostensorium in medio corporali imponet, parte eius anteriori ad Celebrantem versa. Cavebit ne s. Hostiam digitis contingat.

406. Ostensorio in medio altari locato, genuflexionem efficiet, et ad laevam Celebrantis redibit, iterum genuflectens. Exinde quotiescumque abscedet vel redibit ad medium altare genuflexionem peraget; ita et pro canendo *Ite, missa est*, quod canens tergum ex toto non convertet ad altare, sed stabit aliquantum versa ad populum facie, tergo autem versus cornu evangelii.

407. Sacro peracto, * quin genuflexionem faciat vel suppedaneum conscendat, de altari descendet, et in planum cum venerit, adstans Celebranti dextrorsum, genuflexionem duplicem faciet, et ad cornu epistolae ad scamnum perget.

408. Quo quum venerit, tergo ad scamnum ipsum converso, sibi detrahet manipulum.

409. Quum Celebrans pluviali indutus erit, fimbriam dexteram ei sustinens, cum ipso procedet ad altare.

410. Si Celebrans incensum in thuribula imponet priusquam pergat ad altare, quemadmodum in expositione de quadraginta horis praescribitur, Diaconus fimbriam dexteram pluvialis Subdiacono tradet, ac sine osculis incensum ministrabit Celebranti, qui sine benedictione illud in bina thuribula iniiciet.

411. Progressus ante altare, genuflexionem duplicem in pavimento, * cum capitis profunda inclinatione, exsequetur ante infimum gradum, assurget, atque incensum, ut supra, Celebranti ministrabit. Si Celebrans incensum iam in thu-

ribula immiserit, ut in numero praecedenti, post praedictam genuflexionem genua flectet in infimo gradu.

412. Thuribulum a thuriferario accipiet, quod sine osculis Celebranti porriget, et dum hic Sacramentum thurificabit, fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet.

413. Receptum a Celebrante thuribulum thuriferario restituet. Inde assurget, velum humerale sumet, idque humeris Celebrantis imponet, quod a Subdiacono ante pectus illi alligabitur, * et gradus una cum Celebrante conscendet.

414. In suppedaneo genuflexionem ad Sacramentum efficiet, paullum a latere, ne tergum Celebranti vertat, Ostensorium sumet utraque manu, et conversus ad Celebrantem tradet ei, sed tali modo, ut ille facile possit accipere manu dextera ad nodum, sinistra autem infra pedem. Circum pedem Ostensorii, si opus fuerit, extremitates veli humeralis aptabit.

415. Ostensorio a Celebrante accepto, genuflexionem peraget *simplicem versus Sacramentum, ac dum ille se vertit, locum mutat cum Subdiacono; se adiunget Celebranti dextrorsum, et cum ipso versus populum seu presbyterium convertetur. De altari descendens, sequetur semper Celebrantis dexteram, eique in processione fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

416. In processione item Celebranti in psalmis atque hymnis recitandis respondebit.

417. Si quo in templo vel altari, ad hoc erecto, statio fieret in itinere, cum pervenerit ad altare, in quo ponendum sit SS. Sacramentum, ante Celebrantem, genua flectet, et Sacramentum adorabit. Ostensorium a Celebrantis manibus accipiet, assurget, exspectans dum hic genuflexionem peragat, postquam Sacramentum ei reddiderit.

418. Ascendet ad altare, in medio ipsius super corporali Ostensorium ponet, genuflectet paullum a latere, ut superius declaratum est, et ad dexteram Celebrantis descendet, ubi genua flectet.

419. Consurget, facta cum eo capitis inclinatione, Celebrans, cui sine osculis ministrabit incensum, genibusque iterum flexis thuribulum a thuriferario accipiet et Celebranti praebebit, qui Sacramentum thurificabit, receptumque ab ipso restituet thuriferario.

420. Ad orationem, quam canet Celebrans, manens flexis genibus, librum eidem dextera sustinebit.

421. Post orationem assurget, velum humerale resumet

ac Celebrantis humeris imponet, tum ad altare ascendet, recipiet Sacramentum, quod, ut supra demonstratum est, Celebranti tradet, et processio peragetur.

422. In reditu ad ecclesiam exsequetur quidquid paragraphis praecedentibus, a num. 417 usque ad num. 420, praescriptum fuit.

423. Postquam Celebrans orationem cecinerit, eique velum humerale imposuerit, suppedaneum cum ipso conscendet, ac genuflexione ad Sacramentum facta, Ostensorium illi in manus tradet, animadvertens ut pars anterior vergat ad populum, quum in manibus Celebrantis erit.

424. Ad benedictionem in extremo suppedaneo genua flectet, ac Celebranti fimbriam sinistram pluvialis sustollet. Post benedictionem assurget, Ostensorium a Celebrantis manibus recipiet, et super altare reponet, flexisque genibus in suppedaneo permanebit.

425. Quum Celebrans de altari descenderit et in gradu infimo genua submiserit, assurget Diaconus, et Sacramentum in tabernaculo reponet, quemadmodum num. 156 huius articuli declaravimus.

426. De altari postea descendet, se adiunget Celebranti dextrorsum, genuflexionem simplicem cum ipso in plano exsequetur, biretum ei tradet cum osculis, suoque recepto cooperiet caput, et a dexteris Celebrantis incedens, cui fimbriam pluvialis sustinebit, gradum referet ad sacristiam, ubi sacra indumenta deponet.

427. Si post processionem expositum adhuc manebit SS. Sacramentum, Diaconus eo casu resumet Ostensorium et in throno locabit, utens climacide seu scabello, si opus fuerit, ad ascendendum.

428. Quum de scabello descenderit, genuflectet in suppedaneo, dein ad dexteram Celebrantis descendet, cum quo genuflexionem duplicem in plano exsequetur.

429. Celebrantis adstans dexterae, cui fimbriam pluvialis sustinebit, revertetur ad sacristiam, et quum extra conspectum SS. Sacramenti fuerit, biretum Celebranti cum osculis tradet, suoque a Caeremoniario accepto caput cooperiet.

430. In sacristia vestimentis sacris exuetur, facta prius reverentia ad Crucem vel ad imaginem primariam, ad Celebrantem et ad clerum, si aderit.

431. Eadem methodo utetur in expositione de quadraginta horis, praeterquam quod in processionis reditu ad altare ac-

cipiet Sacramentum et in throno locabit. In repositione autem, post cantatas preces, et postquam thurificatum erit SS. Sacramentum, ascendet ad altare, Ostensorium de throno deponet, et Celebranti, ut superius dictum est, nn. 414, 415, in manus tradet.

Articulus VIII.

De officio Celebrantis in functionibus sacris.

§ 1. *In Vesperis solemnibus.*

1. Celebrans statuta hora in sacristia aderit, et super vestem talarem imponet sibi superpelliceum vel rochetum, si uti ipsi licebit.

2. Ad nutum Caeremoniarii, adibit ad tabulam, in qua apparatum erit pluviale, idque, adiuvante Caeremoniario, induet sibi (1).

3. Caput bireto cooperiet, et signo dato, de loco discedet, seque adiungens pluvialistis (2), reverentiam faciet ad Crucem vel ad imaginem principem sacristiae, capite detecto.

4. Deinde, cooperto capite, iunctisque manibus, medius incedens inter duos pluvialistas primos, ad altare proficiscetur.

5. Ad sacristiae fores, bireto sibi detracto, aquam benedictam a pluvialista primo dextera accipiet, atque ubi se signaverit, caput rursus cooperiet.

6. Presbyterium ingressus, nudabit caput, biretum tradet pluvialistae qui dextrorsum sibi adstabit, et ad altare procedet. Ante infimum gradum reverentiam profundam efficiet Cruci, genua flectet in eodem gradu, et recitabit orationem *Aperi, Domine*, etc.

---

(1) Amictus usus infra pluviale pro Celebrante a Caeremoniali non praescribitur. S. R. C., pluribus decretis, non modo stolae, sed etiam albae usum in Vesperis solemnibus Celebranti interdixit. A. — Licet tamen sumere amictum et stolam, si ante Vesperas fiat expositio SS.mi Sacramenti, et benedictio immediate illas sequatur (S. R. C., n. 3593, II). Id autem extendi posse putamus ad casum, quo immediate, scilicet quin Celebrans recedat ab altari, expositio fiat et detur benedictio.

(2) Nequeunt in Vesperis, loco pluvialistarum, assistere Diaconus et Subdiaconus cum dalmatica et tunicella (S. R. C., n. 1194).

7. Post orationem, assurget, iterabit reverentiam profundam Cruci, inclinabitur ad clerum in choro stantem, primo scilicet versus partem adversam illi, in qua manendum ipsi erit, deinde versus partem alteram, et vadet ad scamnum, vel ad primum chori stallum, ex parte quae ipsi conveniet (1).

8. Sedebit paulisper loco proprio, caput operiens bireto, quod ei tradet vel primus pluvialista, vel Caeremoniarius, secundum loci situm; nam si sedebit in scamno, id accipiet a primo pluvialista, si in primo chori stallo, a Caeremoniario (2).

9. Ad Caeremoniarii nutum, deteget caput, biretum tradet ei qui dederit, assurget, et secreto recitabit *Pater noster* et *Ave, Maria.*

10. Post haec, se signans canet *Deus, in adiutorium meum intende*, advertens ut verba haec dividat cum signo Crucis, scilicet ad verbum *Deus* manum imponet fronti, ad *in adiutorium* pectori, ad *meum* humero sinistro, ad *intende* autem dextero.

11. Postquam chorus canendo responderit *Domine, ad adiuvandum* etc. *Gloria Patri* etc. *Sicut erat* etc., intonabit primam antiphonam, exspectans dum sibi a pluvialista primo submissa voce praecinatur. Tum antiphonam ipsam intonabit.

12. Principio primi psalmi sedebit, et caput bireto operiet.

13. Ad *Gloria Patri* meminerit caput detegere et inclinare versus altare; hoc ipsum exsequetur ad verba *Sit nomen Domini benedictum* psalmi 112 *Laudate, pueri, Dominum.*

14. Repetita post quintum psalmum antiphona, assurget, nudabit caput, iunctisque manibus capitulum cantabit. Responso a choro *Deo gratias*, intonabit hymnum, quem ei praecinet primus pluvialista.

---

(1) In functionibus extra Missam utemur vocabulo *Celebrans*, licet quibusdam fortasse parum aptum videri posset. Sequuti tamen sumus *Caerem. Epp.*, quod (lib. II, cap. III, nn. 13 et 14) vocem illam usurpat ad significandum Canonicum hebdomadarium, qui sacra facit in Vesperis solemnibus. Quamobrem verbo hoc *Celebrans* non videtur significari tantum Sacerdotem operantem Sacrum, sed Sacerdotem unumquemque, qui exsequitur seu celebrat quamlibet functionem sacram. Supervacaneum porro putamus monere, quod Celebrans officium peragens sacerdotali ordini adscitus sit oportet, neque illud peragi a quavis primaria Capituli dignitate potest, nisi charactere sacerdotali sit insignita. A.

(2) Inspiciatur quod art. IV huius cap., n. 10, notavimus, de loco pluvialistarum. A.

15. Sub hymni finem, ad glorificationem trium Personarum SS. Trinitatis, caput versus altare inclinabit. Inclinabit quoque, versus librum, si nominabitur Sanctus, cuius festum celebrabitur, vel B. Virgo; altare autem versus, si nomen Iesu Christi proferetur (1).

16. Post cantatum versum, intonabit antiphonam ante *Magnificat*, quae a primo pluvialista ipsi praecinetur.

17. Antiphona intonata, sedebit, caputque cooperiet.

18. Ad intonationem cantici *Magnificat*, nudabit caput, assurget, et signabit se signo Crucis; de suo loco discedet, reverentia salutabit clerum, seque adiungens pluvialistis, in medium chorum ante altare procedet.

19. Quo quum pervenerit, reverentiam profundam Cruci exsequutus, ascendet ad altare, quod in medio osculabitur, ponens interea super ipsum manus extensas.

20. Thus deinde in thuribulum cum benedictione iniiciet, et altare adolebit (2).

21. Thuribulum primo pluvialistae restituet, de altari descendet, reverentiam profundam Cruci iterabit cum inclinatione ad chorum; et ad locum suum, sive scamnum sive stallum, redibit.

22. Si locus eius in primo stallo erit, illuc quum venerit, digniorem inter clerum, qui post eum subsequetur, ad thurificationem cum inclinatione invitabit.

23. Ipse tribus ductibus a primo pluvialista thurificabitur iunctis manibus, et stare perget ad totum *Magnificat* quod canetur.

24. Post cantatum *Gloria Patri*, sedebit, et caput bireto cooperiet.

25. Repetita antiphona canenda, nudabit caput, assurget, iunctisque manibus cantabit *Dominus vobiscum* et orationem, sive orationes, si et aliae commemorationes fient. Post ultimam orationem, canendo repetet *Dominus vobiscum*, et postquam cantores cecinerint ℣. *Benedicamus Domino*, ipse submissa voce adiunget ℣. *Fidelium animae* etc.

26. Si Completorium non sequetur, Celebrans, manens suo loco (3) in choro, secreto recitabit *Pater noster*, quo finito, alta

(1) Cfr. pag. 12, n. 10.

(2) Ritum thurificandi altaris supersedemus describere, eo quod videre est cap. IV tit. I huius libri. A.

(3) Antiphona finalis de B. Virgine a Celebrante recitanda est in suo stallo, iuxta *Caerem. Epp.*, lib. II, cap. III, n. 15.

voce subiunget ℣. *Dominus det nobis* etc., et una cum choro antiphonam finalem de B. Virgine recitabit vel stans, vel flexis genibus pro temporis qualitate. In fine antiphonae assurget, orationemque antiphonae respondentem recitabit.

27. Quod si clerus in choro manebit ad Completorium recitandum, post versum *Fidelium animae* etc., procedet in medium ante altare, se pluvialistis addet, reverentiam Cruci profundam, mediocrem choro efficiet, et quo ordine venit ad altare, redibit in sacristiam, advertens ut caput bireto cooperiat in aditu chori, quum erit fere extra cleri conspectum.

28. Si adolendum erit altare, in quo asservabitur SS. Sacramentum, ubi venerit ante altare maximum, post intonationem cantici *Magnificat*, reverentia ad ipsum altare et ad chorum cum pluvialistis effecta, procedet cum ipsis ad altare illud, et in aditu presbyterii bireto caput operiet.

29. Medius inter pluvialistas seniores, ut in accessu de sacristia ad altare, iunctis manibus incedet.

30. Progressus ad SS. Sacramenti sacellum, caput nudabit tradetque biretum pluvialistae primo, atque ante altare genuflexionem in pavimento ante infimum gradum cum pluvialistis exsequetur.

31. Ascendet ad altare, et in medio osculabitur illud, incensum in thuribulum cum benedictione iniiciet, atque altare adolebit, advertens ut unum tantum genu flectat quum in medium transibit, ex altero ad alterum altaris latus iturus (1).

32. Thuribulum reddet, ac nullam faciens in suppedaneo genuflexionem, de altari descendet, ibique in pavimento ante gradum infimum genuflectet, et ad altare maximum redibit, bireto caput operiens quum e sacello egredietur.

33. Reversus hinc ad altare maximum, quum in presbyterium ingressus erit, salutabit chorum, procedet ante altare, ibique reverentiam profundam Cruci efficiet, tum ad altare ascendet, idque osculabitur in medio, ac thurificabit, quin rursus incensum in thuribulum immittat. Deinceps ea, quae superius notata sunt, exsequetur.

(1) Nullimode thurificandum est tabernaculum, in quo asservatur SS. Sacramentum.

§ 2. *In Matutino solemni.*

34. Celebrans induetur superpelliceo, vel alio insigni chorali, quod regulariter * ei concessum sit, vel Capitulo, cui est addictus.

35. Ad nutum Caeremoniarii de sacristia discedet, biretum manu sustinens se inclinabit ad Crucem, vel ad imaginem primariam sacristiae, et * caput cooperiet, usque dum ad fores ecclesiae se aqua benedicta signabit, quam ei porriget Caeremoniarius.

36. Ad altare postquam accesserit, reverentia profunda venerabitur Crucem, genua submittet in gradu infimo, ubi flexis genibus manebit, donec ei a Caeremoniario indicabitur, ut tempus genua flectendi in chori plano clero suppeditetur.

37. Toto choro genuflexo, orationem secreto recitabit *Aperi, Domine,* etc., post quam assurget, reverentiam profundam Cruci iterabit, salutabit clerum, perget ad primum stallum, in partem quae ad eum spectat, ubi sedebit, dum ceteri omnes de clero locum quisque suum occupaverint.

38. Ad nutum Caeremoniarii, caput deteget bireto, assurget, et secreto recitabit *Pater, Ave* et *Credo.*

39. Hinc, se in labiis pollice dextero signans, cantabit: *Domine, labia mea aperies,* chorusque subiunget: *Et os meum* etc. Deinde, se muniens signo Crucis, canet: *Deus, in adiutorium* etc.

40. Dum invitatorium et psalmus *Venite, exsultemus* canetur, stabit, genuflectet autem ad verba *Venite, adoremus et procidamus ante Deum.*

41. Post cantatum invitatorium cum psalmo praedicto, intonabit hymnum, qui ei praecinetur a cantore primo. Sub hymni finem in glorificatione trium Personarum SS. Trinitatis caput versus altare inclinabit.

42. Intonabit deinde primam primi nocturni antiphonam, quae et ipsa ei praecinetur, et primi psalmi initio sedebit, caputque bireto cooperiet. Ad *Gloria Patri* caput nudatum altare versus inclinabit.

43. Ad versum primi nocturni, detecto capite, assurget, canet *Pater noster,* quam orationem secreto continuabit: deinde canet: *Et ne nos inducas in tentationem,* tum absolutionem et benedictionem primam; principio autem primae lectionis sedebit, et cooperiet caput. Ad benedictionem ante

secundam et tertiam lectionem caput nudabit, assurget, formulam praescriptam canet, deinde rursus sedebit.

44. Advertet tum in his, tum in aliis lectionibus, ut canendo benedictiones tonum vocis cuiusque lectoris seu cantoris earum, quoad fieri potest, imitetur.

45. Idem servabit in reliquis nocturnis.

46. Sub finem psalmorum tertii nocturni (idque dependet a Caeremoniario), Celebrans nudabit caput, assurget, procedet in medium chorum, ibit cum duobus cantoribus, ac reverentia profunda ad Crucem, inclinatione autem ad chorum effecta, redibit in sacristiam, ubi demisso indumento chorali, si eo indutus fuerit, pluviale, superpelliceo, vel rocheto, si uti licebit, superimponet. Hinc capiti rursus imposito bireto, ad chorum inter pluvialistas revertetur, reverentiam Cruci, inclinationem clero efficiet, ut antea, et reversus ad stallum suum sedebit.

47. Post octavum responsorium, nudato capite assurget, iunctisque manibus conversus ad digniorem cleri, qui tunc aderit, cantabit: *Iube, Domne, benedicere,* acceptaque benedictione, lectionem nonam iunctis manibus cantabit.

48. Hoc facto, intonabit *Te Deum,* ut a primo pluvialista ei praecinetur. Ad ℣. *Te ergo, quaesumus,* etc. genu suo loco submittet (1).

49. Post Matutinum statim Laudes intonabit, quas inter et Vesperas solemnes nullum est quoad methodum discrimen. Illud tantum monemus, quod ad canticum *Benedictus,* chori solummodo altare thurificabitur, neque ad alterum, in quo adest SS. Sacramentum, procedetur.

§ 3. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.*

50. Celebrans, postquam stolam sibi induerit, antequam pluviale sibi imponat, aquam benedicet in sacristia, ritu in Missali aut Rituali praescripto.

51. Deinde pluviali induetur, caputque operiet bireto. Admonente Caeremoniario, reverentiam Cruci vel imagini sacristiae efficiet, et salutatione Ministris reddita, ad altare maximum proficiscetur. Ad sacristiae fores aquam benedictam non accipiet, nec se signabit.

---

(1) V. notam ad n. 3, pag. 18.

52. In chorum ingressus, clerum, si aderit, salutabit, secus recta procedet ad altare, et facta ad Crucem reverentia profunda, in medio gradu infimo genua submittet.

53. Aspersorium aqua benedicta perfusum a Diacono accipiet, antiphonam intonabit *Asperges me*, vel alteram *Vidi aquam*, tempore paschali.

54. Altare asperget, primum in medio, tum versus cornu evangelii, deinde epistolae. Se ipsum in fronte aspersorio signabit, assurget, et primo Diaconum, postea Subdiaconum asperget, atque aspersorium Diacono reddet.

55. Tum facta Cruci reverentia, perget una cum Ministris ad chorum, in partem quam dignior occupabit, receptoque a Diacono aspersorio, Praesules, si aderunt, aut Canonicos in sua ecclesia singulos asperget, reverentia eos prosequens prius et postea. Si nec Praesules aderunt neque Canonici, inclinatione ad clerum facta, praesentes alium post alium asperget, et post aspersionem inclinationem iterabit. Idipsum in altera chori parte exsequetur.

56. Quod si clerus erit valde numerosus, poterit eum aspergere in medio, ad suam laevam et dexteram tantum, * in quolibet latere.

57. Tum clericos, qui aderunt ad abacum, asperget.

58. Veniens deinde in aditum presbyterii seu balaustrii, populum asperget in medio, a sinistris et dexteris suis; redditoque Diacono aspersorio, ante altare gradum referet.

59. Ibi reverentiam Cruci iterabit, absolutoque antiphonae cantu (1), subiunget versus et orationes tono feriali. Tempore paschali, addet *Alleluia* in fine unius versus *Ostende nobis, Domine*, etc.

60. Post cantatam orationem, repetet Cruci profundam reverentiam, perget ad scamnum vel ad abacum, ubi pluviali demisso, manipulo et planeta induetur.

61. Discedet e scamno vel abaco, reverebitur chorum, primo versus cornu epistolae, deinde evangelii, procedet ante altare, et reverentia profunda ad Crucem facta, Missam solemnem exordietur.

---

(1) Tenetur Celebrans repetere antiphonam post psalmum, *Gloria* etc. (S. R. C. n. 3402, VI).

§ 4. *In Missa solemni* (1).

62. Celebrans praevidebit omnia ea, quae canenda sibi erunt, pro qualitate Missae et ritus.

63. Quum sacris paramentis erit indutus, bireto cooperiet caput, signo autem a Caeremoniario dato, caput nudabit, abibit a tabula, vel mensa, apud quam paramenta sumpserit, reverentiam faciet Cruci vel imagini praecipuae sacristiae, et sacrorum Ministrorum salutationi inclinatione modica respondebit.

64. Ad sacristiae fores bireto caput deteget, aquam benedictam a Diacono accipiet, signabit se, iterumque caput cooperiet.

65. In eundo ad altare, Diaconum iunctis manibus sequetur.

66. Ingressus in chorum seu presbyterium, nudabit caput et biretum tradet Diacono, ac si clerus in choro iam aderit, reverebitur eum, primo versus evangelii, tum epistolae cornu. Sin in eundo ad altare clerus ipsum praecesserit, reverentiam, quam diximus, omittet.

67. Absente clero, biretum deponet, quum ante altare devenerit.

68. Ante altare reverentia profunda ad Crucem facta, Sacrum exordietur. Ad confessionem, proferens verba *vobis, fratres* et *vos, fratres*, se paullum convertet ad Ministros, quin tamen erigat sese de statu sive inclinatione, qua tunc erit.

69. Altare, quum ascenderit, osculabitur in medio, incensum in thuribulum immittet cum usitata benedictione: *Ab illo benedicaris* etc., deinde altare adolebit. Advertet, ut sinistram manum pectori applicet, incensum immittens, et ipsi benedicens (2).

70. Thurificatione altaris absoluta, tribus ductibus thure adolebitur a Diacono, cui modica inclinatione respondebit (3).

---

(1) Ritus a Celebrante servandus in Missa tantum solemni hac paragrapho innuemus, siquidem documenta pro Missa privata seorsim sequentur inferius. A.

(2) V. notam ad n. 2, pag. 73.

(3) Ritum thurificandi altaris descripsimus cap. IV huius primi libri, tit. I. A.

71. Introitum ex parte epistolae in Missali leget, ibique alternatim cum ministris recitabit *Kyrie*.

72. Si dum canetur *Kyrie* sedendum erit, quin eat ad medium altare, inclinabit se Cruci, se convertet dextrorsum, de altari a latere descendet, perget ad scamnum, quo in medio sedebit, accipiet a Diacono biretum, quo caput operiet, ac sedens extensas manus planetae imponet, prope genua.

73. Sub finem *Kyrie* cantati, admonente Caeremoniario biretum tradet Diacono, assurget, discedet e scamno, chorum salutabit, primo in latere epistolae, deinde evangelii, cleri digniorem salutare incipiens ex utraque parte.

74. Procedet altare versus, quumque in medium venerit ante infimum gradum, Crucem reverentia profunda venerabitur.

75. Conscenso suppedaneo, et cantu *Kyrie* absoluto, intonabit *Gloria in excelsis Deo*, et submissa voce cum Ministris recitare hymnum perget.

76. Postquam recitare *Gloria* finierit, reverebitur Crucem, ac se vertens dextrorsum, descendet a latere de altari, et sessum ibit, ut antea. Caput deteget, dum canentur verba *Adoramus te; Gratias agimus* etc.

77. Sub exitum cantus huius hymni, ad nutum Caeremoniarii, detecto capite, assurget, et ad altare gradum referet, ut in fine *Kyrie* monuimus.

78. Rursus altare, quum ascenderit, osculabitur in medio, conversus ad populum canet *Dominus vobiscum*, et orationes postea ad Missale, ut in Missa privata. Epistolam deinde, graduale, tractum, sequentiam etc. leget, submissa voce.

79. Epistola a Subdiacono cantata, manum ei dexteram osculandam praebebit, imponens eam epistolario; eadem deinde manu benedictionem ei largietur, nullam adiiciens formulam.

80. His expletis, veniet ad medium altare, recitabit *Munda cor meum*, et leget evangelium, ut in Missa privata, librum autem, postquam legerit, minime deosculabitur.

81. Si legenda ipsi erit sequentia vel tractus longior, benedictionis signum Subdiacono faciet, postquam legere sequentiam vel tractum desierit.

82. Si sequentia vel tractus praedictus cantabitur, benedictionem Subdiacono largitus, sessum ibit, ut ad *Kyrie*, et redibit ad altare eodem modo, quo pro canendo *Gloria* indicatum est.

83. Lecto evangelio, redibit in medium altare, atque incensum in thuribulum infundet cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc., ut supra.

84. Ad Diaconum inde se convertet, quum ab eo rogabitur benedictionem, formulam versus eum iunctis manibus proferens: *Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne et competenter annunties evangelium suum. In nomine Patris, et Filii, ✠ et Spiritus sancti. Amen;* dexteramque impositam evangeliario porriget illi osculandam.

85. Ubi Diaconus de altari descenderit, recedet in cornu epistolae, iunctis manibus stans ad altare conversus, et simul ac Diaconus incipiet evangelium canere, versus eum iunctis manibus convertetur. Se pollice dextero signabit in fronte, in ore et in pectore ad verba *Sequentia etc.*, palmam manus apertam et conversam ad seipsum tenens: quod dum faciet, sinistram infra pectus extensam applicabit. Quum in evangelio nominabitur *Iesus*, caput inclinabit versus altare; si B. Virgo, aut Sanctus, de quo celebratur festum, versus Diaconum (1).

86. Fine facto canendi evangelii, evangeliarium sibi a Subdiacono oblatum osculabitur ad principium evangelii, quod cantatum erit, ponens manus ad extremitates libri, et recitans formulam: *Per evangelica dicta* etc. Postea thurificabitur a Diacono.

87. Se convertet ad altare, et intonabit *Credo in unum Deum*, si dicendum erit, et prosequetur recitare cum Ministris.

88. Post recitatum *Credo*, ibit sessum, ut ad *Gloria*. Ad ℣. *Et incarnatus*, capite detecto, inclinatus manebit dum versus ille canetur. Si ad hunc versum adhuc esset in suppedaneo, in media extremitate illius genua flectet cum Ministris.

89. Sub finem symboli cantati, redibit ad altare, ut post cantatum *Gloria*, conscendet suppedaneum, osculabitur altare in media ipsius parte, conversus ad populum canet *Dominus vobiscum*, ac rursus se convertet ad altare, et canet *Oremus*, et voce submissa leget ℣. *Offertorium*.

90. Patenam cum hostia a Diacono accipiet. Ad oblationem Calicis, quem a Diacono quoque accipiet, recitabit formulam *Offerimus tibi*, etc. cum Diacono ipso.

---

(1) Vide quae hac de re tit. I, cap. I, n. 3 dicta sunt.

91. Calicem neque cooperiet nec deteget; officium enim istud Diaconi est.

92. Incensum in thuribulum infundet post orationem *In spiritu humilitatis* etc., recitans formulam *Per intercessionem* etc., ipsumque benedicet. Hinc thurificabit oblata et altare, verba praescripta recitans, ut cap. IV, tit. I huius libri explicatum fuit. Thuribulum autem reddens Diacono, dicet: *Accendat* etc.

93. Thurificabitur a Diacono, lavabit manus, et Sacrum ritu usitato peraget. Patenam a Diacono, suo tempore, accipiet. Canet praefationem; *Pater noster; Pax Domini.*

94. Prima oratione post *Agnus Dei* recitata, osculabitur altare, manus extremitatibus corporalis imponens, pacis osculum Diacono praebebit, et Missam prosequetur.

95. Post sumptionem Calicis, si communio fiet, Calice a Subdiacono cooperto, genuflectet una cum Ministris, priusquam Diaconus detegat pyxidem, qua detecta, genuflexionem iterabit; convertetur autem ad populum, quum Diaconus recitabit vel canet *Confiteor.*

96. Absolutionem deinde impertietur, dicens *Misereatur* etc., *Indulgentiam* etc.; se convertet ad altare, genuflectet rursus, unam s. Particulam pollice et indice manus dexterae accipiet, ac pyxide in ima parte supra nodum sinistra sumpta, convertetur ad populum, pyxidem sustinens ante pectus: s. Particulam elevabit ad altitudinem vultus sui, dicens: *Ecce Agnus Dei* etc., deinde tribus vicibus: *Domine, non sum dignus* etc., et communicabit Ministros et clerum. Dum dicet *Corpus Domini nostri* etc., signum Crucis efficiet, advertens ne manum extra limites pyxidis hinc aut inde protrahat.

97. Communione peracta, se convertet ad altare, ac si qua in pyxide Particula superfuerit, genuflectet eamque consumet: genuflexionem autem omittet, si nulla supererit Particula.

98. Postquam legerit ℣. *Communio,* canet *Dominus vobiscum* atque orationem; itemque post orationem canet rursus *Dominus vobiscum.*

99. Conversus ad populum manebit, donec Diaconus cecinerit *Ite, missa est,* quod ipse non dicet; ad altare tamen conversus submissa voce dicet *Benedicamus Domino,* si Missa id requirat.

100. Ultimo evangelio recitato, si clerus de choro discedet, manebit in medio suppedaneo ante altare, et descendet ad nutum Caeremoniarii, reverentiam Cruci profundam faciet, recipiet a Diacono biretum, quo caput operiet, iunctisque manibus, subsequens Diaconum, gradum referet ad sacristiam.

101. Sin clerus in choro permanebit, post ultimum evangelium de altari descendet, reverentiam profundam Cruci, inclinationem clero efficiet, receptoque a Diacono bireto, de altari discedet, advertens ut operiat caput, quum e presbyterio exibit, sive extra conspectum cleri.

102. Sacristiam ingressus, si clerus aderit, detecto capite eum salutabit, secus recta ibit ante altare vel in medium sacristiae, ubi nudato capite, reverentiam faciet Cruci vel imagini praecipuae, salutationi Ministrorum inclinatione respondebit, et loco usitato sacris paramentis exuetur.

§ 5. *In Missis solemnibus ferialibus, dierum ieiunii.*

103. Animum advertet ad tonum, quo cantandae erunt orationes, praefatio et *Pater noster,* ac si post epistolam canetur ℣. *Adiuva,* non genuflectet, quum illum leget privatim, sed genua submittet in media extremitate suppedanei, quum a cantoribus canetur.

§ 6. *In Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.*

104. E sacristia egressus, ubi in conspectum SS. Sacramenti venerit, caput bireto nudabit.

105. Nullam unquam reverentiam ad chorum exsequetur.

106. In accessu ad altare, genuflexione duplici ante SS. Sacramentum in plano peracta, Sacrum inchoabit.

107. Discedens aut veniens ad medium altaris, simplici semper utetur genuflexione, utramque manum extensam altari imponens.

108. Incensum infundens in introitu, pro evangelio et ad offertorium, formulam usitatam recitabit, idque benedicet.

109. In altaris thurificatione, Crucem non incensabit, sed SS. Sacramentum, genuflexus in extremitate suppedanei, facta ante et postea profunda * capitis reverentia. Ad offertorium vero prius oblata thurificabit, et postea SS. Sacramentum, et altaris thurificationem prosequetur.

110. Thurificationem accipiet extra suppedaneum, humeris ad parietem versis, in latere altaris, quod ipsum faciet, quum manus erit abluturus.

111. Se convertens ad populum, ut cantet *Dominus vobiscum*, se tenebit versus cornu evangelii, idque faciet etiam ad *Orate, fratres*, quin circulum compleat.

112. Pari modo, ad benedictionem convertetur versus latus idem, ut ad *Dominus vobiscum*, eaque impertita, quin compleat circulum et genuflexionem iteret, convertetur ad altare super sinistram suam, in ipso latere, atque ultimum evangelium recitabit.

113. In discessu ex altari, genuflexionem duplicem, ut in accessu, iterabit, quumque extra conspectum erit SS. Sacramenti, caput bireto cooperiet.

§ 7. *In benedictione cum SS. Sacramento.*

114. Celebrans super vestem talarem induet sibi superpelliceum, stolam et pluviale, utrumque albi coloris, quodcumque sit officium, quod in diem incidit (1).

115. Signo dato exeundi e sacristia, reverentiam faciet Cruci vel imagini primariae, et capite cooperto iunctisque manibus procedet ad altare.

116. Ad fores sacristiae, aperto capite, aquam benedictam ab assistente accipiet, signabit se, tum rursus operiet caput bireto.

117. Quum in conspectum SS. Sacramenti ventum erit, nudabit caput.

118. Ante infimum gradum in medio biretum tradet assistenti, qui a dextris aderit; genuflexionem duplicem efficiet in plano, assurget, ac priusquam flectat genua, incensum in thuribulum infundet, sine benedictione.

119. Genuflexus in medio gradu infimo, intonabit *Tantum ergo* cum clericis assistentibus, et ad verba *veneremur cernui*, reverentiam faciet profundam, qua peracta, thuribulo accepto ab assistente a dextris, tribus ductibus thurificabit SS. Sacramentum, ac thuribulum restituet assistenti, qui dederit (2).

120. Ad ℣. *Panem de coelo* assurget, post quem, canet

---

(1) Color alius, nigro semper excepto, non adhibebitur in benedictionibus huiusmodi, nisi immediate post Missam aut Vesperas, Celebrante ab altari non recedente (S. R. C., n. 3559). Si locum habeat processio, vel adsint Ministri parati, Celebrans sumet etiam amictum, albam et cingulum (S. R. C., n. 3201, VI).

(2) SS.mo Sacramento iam exposito, ex romana praxi, thus a Celebrante imponitur post verba *veneremur cernui*, et Sacramentum thurificatur post intonitum *Genitori Genitoque*.

orationem: *Oremus. Deus, qui nobis* etc. cum conclusione brevi, nempe: *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum.*

121. Post orationem genua rursus flectet, eique super humeros velum humerale imponetur, quod ab assistente a sinistris ante pectus ipsi alligabitur.

122. Quum assistens vel alius Sacerdos aut Diaconus Ostensorium in altare demiserit, Celebrans, nulla facta inclinatione (1), assurget, conscendet suppedaneum, genuflectet unico genu, manus imponens altari, assurget iterum, manus suas extremitatibus anterioribus veli humeralis cooperiet, atque accepto Ostensorio a praedicto assistente, convertetur super suam dexteram ad populum, et nullum proferens verbum, benedictionem SS. Sacramenti fidelibus impertietur (2). Convertetur deinde super dexteram suam, et adiuvante assistente praedicto, Ostensorium super altare deponet.

123. Genuflexionem unico genu iterabit, seque convertens versus cornu evangelii, de altari descendet, genua flectet rursus in medio gradu infimo, nullam reverentiam ad SS. Sacramentum efficiens (3). Tunc ei de humeris velum humerale detrahetur.

124. Clauso intra tabernaculum SS. Sacramento (4), assurget, genuflectet in pavimento ante infimum gradum, accipiet biretum, quo cooperiet caput, iunctisque manibus ad sacristiam revertetur.

---

(1) S. R. C., 16 Febr. 1906, III, 3.

(2) Modus dandae benedictionis statutus est a S. Congregatione Rituum: « An in benedicendo populum cum SS. Sacramento sit servandus modus infrascriptus. Cum stat ante populum, Ostensorium ante pectus tenet, tum elevat illud decenti mora non supra caput, sed tantum usque ad oculos, et eodem modo illud demittit infra pectus, mox iterum recta illud attollit usque ad pectus, et deinde ad sinistrum humerum ducit, et reducit ad dexterum, et rursus ante pectus reducit, ibique aliquantulum sistit, quasi peracta ad omnes mundi partes Cruce, eam etiam venerandam omnibus praebet: tunc, gyrum perficiens, collocat Ostensorium super altare (MICHAEL BAULDRY, parte IV, cap. XVI, artic. 3, n. 34, p. 481; THEOPHIL. PYTONELL, *De depositione SS. Sacramenti*, lib. III, cap. II, n. 8) ». Et eadem S. Congregatio respondit: *Si ei placet, potest observare supradictum modum, quem tradit idem Bauldry* (loc. cit.), *sin minus, servandus est modus dispositus in Caeremoniali Episcoporum* (lib. II, cap. XXXIII, n. 27), *ubi requiritur tantummodo, ut cum eodem SS. Sacramento Celebrans producat Crucis signum super populum.* Et ita declaravit, die 21 Martii 1676, n. 1563. Notandum tamen est, quod ritus, secundo loco indicatus in decreto, est usitatior. A.

(3) S. R. C., 16 Febr. 1906, IV.

(4) Nullam facit reverentiam, antequam claudatur (S. R. C., decr. cit., II).

125. Ibi Crucem vel imaginem principalem reverebitur, et sacris vestibus exuetur.

126. Si solemnitas insignis occurret, in qua dari soleat benedictio cum sacris Ministris paratis, Celebrans induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali.

127. Procedet ad altare inter praedictos Ministros; in aditu sacristiae aquam benedictam a Diacono accipiet, eique, postquam venerit ad altare, tradet biretum.

128. Diaconus ipse ei ministrabit incensum et thuribulum, humerisque eius imponet velum humerale, quod a Subdiacono alligabitur.

129. A Diacono pariter Ostensorium accipiet super altare ante benedictionem, ac post benedictionem eidem restituet. Subdiaconus detrahet ei velum humerale, et in discessu de altari Diaconus tradet biretum.

130. Reversus in sacristiam, post factam Cruci vel imagini praecipuae reverentiam, salutationi Ministrorum respondebit inclinatione, et sacra vestimenta deponet.

§ 8. *In Officio solemni pro defunctis.*

131. Ad Vesperas solemnes pro defunctis, Celebrans pluviale sumet nigrum cum vel sine stola, aut stolam tantum (1), atque in primo chori subsellio sedebit.

132. Ad nutum Caeremoniarii assurget, et cantores Vesperas inchoabunt cantu antiphonae *Placebo Domino* etc.

133. Ad intonationem primi psalmi sedebit, et caput operiet bireto, usque ad intonationem *Magnificat*.

134. Quum intonabitur canticum illud, aperiet caput, assurget, seque signabit.

135. Ad repetitionem antiphonae sedebit iterum, et caput operiet.

136. Completo antiphonae cantu, detecto capite assurget, genua flectet, canetque preces.

137. Assurget ad *Dominus vobiscum* et ad orationem *Fidelium* etc. vel aliam convenientem, quam finiet conclusione longa, nempe *Qui vivis et regnas cum Deo Patre* etc., aut *Per Dominum nostrum* etc.

138. Post orationem subiunget ℣. *Requiem aeternam* etc., et dicto a cantoribus *Requiescant in pace*, de stallo descendet, ac prope abacum deponet pluviale, si recitandum esset Completorium.

(1) S. R. C., n. 3029, IV.

139. Expleta recitatione vel cantu Completorii, Celebrans resumet pluviale nigrum, quo loco deposuit, redibit ad primum stallum, sedebit paulisper, deinde assurget.

140. Caeremoniarius innuet cantoribus, ut canere incipiant invitatorium. Ad verba *venite, adoremus et procidamus ante Deum,* genuflectet.

141. Prima antiphona primi nocturni a cantoribus cantata, ad intonationem primi psalmi, sedebit, et bireto operiet caput.

142. Post cantum versus primi nocturni, detecto capite, assurget, ac totum secreto recitabit *Pater noster*.

143. Hinc sedebit, caput cooperiet, et sedere perget, usque ad alterum versum secundi nocturni, post quem nudabit caput, assurget, ac recitabit *Pater noster*, ut supra.

144. Rursus sedebit et caput operiet, usque ad versum tertii nocturni, post quem, nudato capite, assurget, recitabit *Pater noster,* iterumque sedebit, capite cooperto.

145. Nudabit caput et assurget, ad intonationem cantici *Benedictus,* seque signabit.

146. Post canticum sedebit rursus, donec repetita erit antiphona cantata, post quam aperiet caput, assurget, genua flectet, precesque canet, ut in Vesperis.

147. De choro discedens, clerum sequetur iunctis manibus, et quum venerit in sacristiam, pluviale deponet.

148. Si recitatio solemnis Officii pro defunctis fiet pro funere sive exsequiis proprii Episcopi, Principis etc., pluviali induetur in sacristia, et clerum in accessu ad chorum subsequetur.

149. Ante altare quum venerit, reverentiam profundam Cruci exsequetur, genua flectet in medio gradu infimo, recitabit orationem *Aperi* etc. post quam assurget, reverentiam Cruci iterabit, salutabit chorum, procedet ad primum stallum, et quidquid traditum est de recitatione Officii, peraget.

§ 9. *In Missa solemni de requie.*

150. Thurificatio altaris ad introitum locum non habet.

151. Benedictio Subdiacono post cantatam epistolam, et Diacono ante evangelium canendum, itemque osculum textus evangelii omittitur.

152. Thurificatio ad offertorium fiet ritu usitato; et incensum benedicetur.

153. Omittetur etiam pacis osculum dandum Diacono post *Agnus Dei.*

154. De reliquo stabitur iis, quae dicta sunt superius pro Missa solemni, * et quae de privata pro defunctis inferius dicentur. Celebrans dicet, quo tempore canet Diaconus, *Requiescant in pace.* V. etiam, in lib. II, respectivus locus.

155. Eadem servanda erunt in Missis cantatis de requie, duobus assistentibus clericis, thure numquam adhibito.

§ 10. *In exsequiis, aliisque absolutionibus pro defunctis.*

156. Nihil adiiciendum videtur ad Missam de requie, siquidem ritibus superius notatis celebrabitur.

157. Peracto autem Sacro, redibit in medium suppedaneum, reverebitur Crucem, et a latere descendet ad scamnum, ubi planetam cum manipulo demittet, ac pluviali induetur.

158. Si absolutio super pannum nigrum vel tumulum fiet in presbyterio ante altare, postquam sibi pluviale induerit, consistet cum Ministris in plano a cornu epistolae, ibique stabit dum canetur ℟. *Libera me, Domine,* etc., cavens ne ullum Crucis signum faciat ad ℣. *Requiem aeternam* etc., qui non a Celebrante, sed a cantoribus canendus est.

159. Ad repetitionem ℟. *Libera me, Domine,* incensum infundet in thuribulum cum formula consueta *Ab illo benedicaris* etc., et benedicet.

160. Ad altaris medium dehinc a latere ascendet, reverentiam faciet Cruci, quum pervenerit in suppedaneum, ibique consistet.

161. Cantato a cantoribus *Kyrie, eleison,* intonabit alta voce *Pater noster,* quod secreto prosequetur. Convertetur versus pannum nigrum seu tumulum, accipiet aspersorium a Diacono, et versus tumulum asperget in medio, a sinistris et dexteris suis; aspersorium reddet Diacono, a quo accipiet thuribulum, et thurificationem, eodem modo quo aspersionem, exsequetur.

162. Rursus convertetur ad altare, perget in cornu epistolae ad librum, ubi iunctis manibus cantabit versus *Et ne nos inducas* etc. atque orationem. Post quam * ad pannum seu tumulum conversus, canens et signum Crucis faciens, adiiciet ℣. *Requiem aeternam* etc.; tum cantato a cantoribus ℣. *Requiescat in pace,* vel *Requiescant in pace,* si absolutio pro pluribus fiet defunctis, descendet de altari cum Ministris, reverebitur Crucem, et accepto a Diacono bireto, caput operiet, iunctisque manibus inter Ministros eosdem redibit ad sacristiam, et sacris vestimentis exuetur.

163. Si tumulus, seu castrum doloris locatum erit extra presbyterium, pluviali indutus veniet ante altare, reverentiam ad Crucem efficiet, receptoque a Diacono bireto, cooperiet caput, et de presbyterio discedens clerum subsequetur.

164. Quum venerit in caput tumuli, inter ipsum et altare consistet, sed aliquanto versus cornu evangelii, ne directe tergum vertat ad altare, licet pro Sacerdote vel Episcopo exsequiae celebrarentur.

165. Capite detecto stabit conversus ad tumulum, dum cantabitur ℟. *Libera me, Domine,* etc. Ad cantum ℣. *Requiem aeternam* animadvertet id quod superius, num. 158, notatum est, et ad repetitionem ℟. *Libera me, Domine,* incensum in thuribulum cum usitata benedictione infundet.

166. Cantato a cantoribus *Kyrie, eleison,* elata voce canet *Pater noster,* quod secreto prosequetur, dum interea de loco discedet, reverentiam ad Crucem altaris efficiet, aspersorium a Diacono accipiet, ac tumulum circumiens asperget a latere tribus vicibus, nempe in parte superiori versus altare, deinde in media, postremo in inferiori, quae spectat ad portam ecclesiae: transiens ante Crucem processionalem a Subdiacono sustentam reverebitur illam; et praeteriens ulterius, alterum tumuli latus asperget, primo in parte inferiori versus portam, tum in media, postremo in parte superiori quae ad altare spectat; quo facto aspersorium Diacono restituet.

167. Rursus transibit ante altare, reverentiam ad Crucem, ut supra, efficiet, acceptoque a Diacono thuribulo, circumibit tumulum, et quo mondo aspersit, adolebit. Atque heic notabit Celebrans, quod tum in aspergendo tum in adolendo tumulo non debet subsistere ad singulas aspersiones et thurificationes, sed eas ambulando peragere, sine ulla mora.

168. Post thurificationem, Diacono restituet thuribulum, et consistens versus tumulum, quo loco erat principio absolutionis, cantabit versus *Et ne nos inducas* etc. cum relativa oratione, inclinationem versus Crucem processionalem ad vocem *Oremus* faciens. Post cantatam orationem, eodem vocis tono dicet ℣. *Requiem aeternam* etc. Crucis signum dextera

efficiens tumulum versus: tum a cantoribus adiicietur ℣. *Requiescat*, vel *Requiescant in pace*.

169. Recipiet a Diacono biretum, quod capiti imponet postquam ante ipsum praeterierit Subdiaconus gestans Crucem processionalem, iunctisque manibus in sacristiam ad vestes sacras demittendas redibit.

170. Sin absolutio peragenda esset super cadaver, procedet ad feretrum ordine superius pro tumulo demonstrato, et ad cadaveris pedes, paullum versus cornu evangelii consistet, ne humeros vertat ad altare. Quod si cadaver erit Sacerdotis, directe consistet ad pedes eius, humeris ad portam ecclesiae versis, et facie versus Crucem processionalem, quae ad caput cadaveris a Subdiacono sustinebitur.

171. Ibi deponet biretum, quod Diacono committet, iunctisque manibus recitabit ex libro orationem *Non intres in iudicium* etc., in qua notandum, quod *Oremus* non praemittitur, neque immutanda est expressio cum *servo tuo*, si super cadaver mulieris exsequiae celebrarentur.

172. Post praedictam orationem, cantabitur *Libera me, Domine*, etc., in quo notabit, quod traditum est num. 165 huius articuli, et ad repetitionem responsorii incensum in thuribulum cum benedictione infundet.

173. Cantato a cantoribus *Kyrie, eleison*, adiiciet *Pater noster*, quod dum recitabit secreto, cadaver circumibit, asperget ac thure adolebit, modo superius tradito, nempe primo versus pedem sinistrum, deinde versus medium, postremo versus humerum sinistrum, et facta reverentia ad Crucem a Subdiacono sustentam, prosequetur aspersionem vel thurificationem, primo versus humerum dexterum, tum versus medium, postremo versus pedem dexterum, cum reverentia ad Crucem altaris, ut superius docuimus.

174. Reversus illuc, ubi erat dum canebatur praedictum responsorium, ex libro cantabit versus et orationem, in qua exprimet nomen defuncti, ac si fuerit Sacerdos, verbum etiam *Sacerdotis* nomini adiiciet.

175. Si cadaver efferendum erit ad coemeterium, Celebrans, facta ad Crucem reverentia, et bireto a Diacono accepto, cooperiet caput, et post clerum ad coemeterium incedet; quo quum devenerit, subsistet ad pedes cadaveris, ut in ecclesia, et caput bireto nudabit.

176. Nisi ad coemeterium deportabitur, post orationem superius indicatam, cantabitur antiphona *In paradisum*, quae

omitti etiam poterit, post quam Celebrans intonabit antiphonam *Ego sum*, et principio cantici *Benedictus* se signabit.

177. Iterata a cantoribus praedicta antiphona, canens adiiciet *Kyrie, eleison*, et a choro respondebitur *Christe, eleison*; subiunget Celebrans *Kyrie, eleison*; *Pater noster*, quod secreto prosequetur. Interim aspersorium a Diacono accipiet, accedet aliquantum ad pedes cadaveris, et * facta Cruci processionali reverentia, quam dein iterat recedens, quin feretrum circumeat, asperget illud in medio, a suis sinistris et dexteris, reddet Diacono aspersorium, et redibit quo loco antea erat.

178. Ibi consistens, adiiciet ℣. *Et ne nos* etc. cum aliis versiculis et oratione *Fac, quaesumus, Domine*, etc., qua finita ac responso a clero *Amen*, dexteram versus cadaver attollens, et signum Crucis efficiens, dicet ℣. *Requiem aeternam* etc., et cantato a cantoribus altero ℣. *Requiescat in pace*. ℟. *Amen*, submissa voce subiunget *Anima eius* etc.

179. Profecto Subdiacono gestante Crucem, mediocri voce intonabit antiphonam *Si iniquitates*, et bireto capiti imposito, alternatim cum clero recitans psalmum *De profundis*, * post quem repetetur per integrum antiphona, ad sacristiam revertetur.

180. In sacristiam ingressus, sistet coram Cruce a Subdiacono gestata, nudabit caput, et facta reverentia ad ipsam Crucem, dicet: *Kyrie, eleison*... *Pater noster*... versiculos et orationem *Fidelium*, concludens cum *Requiem*... *Requiescant in pace*. ℟. *Amen* (1). Postea reverebitur Crucem et clerum, ac sacras vestes suo loco deponet.

§ 11. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

181. Aequum esset ut Celebrans praemeditaretur orationes quas canere, et ritum quem servare debebit.

182. Praemissa debita ad Missam praeparatione, monente Caeremoniario, induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

183. Eodem Caeremoniario innuente, discedet inde ubi sacras vestes sumpserit, reverebitur Crucem vel imaginem principem sacristiae, salutationi respondebit Ministrorum, interque ipsos capite bireto operto iunctisque manibus ad altare procedet. Ad fores sacristiae se aqua benedicta signabit, ut iam alibi

(1) Ita in Missali typico, ad ritum pro defunctis adhibendum.

notatum est. At si festum hoc in Dominicam incideret, se non signabit ad fores sacristiae, siquidem primum fiet aspersio aquae benedictae.

184. In chorum quum ventum erit, si iam ibi aderit clerus, in aditu presbyterii nudabit caput, biretum tradet Diacono, et clerum reverebitur, primo versus cornu evangelii, deinde epistolae. Si clerus e sacristia ipsi praeibit, reverentia illa omittetur.

185. Ante altare profundam reverentiam peraget Cruci, suppedaneum conscendet, altare osculabitur in medio, extensas super illud manus imponens, tum iunctis manibus transibit ad Missale in latus epistolae.

186. Ad nutum Caeremoniarii, iunctis manibus, tono feriali canet *Dominus vobiscum*, quin se ad populum convertat. Orationes iunctis pariter manibus deinde subiunget, ac tono feriali, advertens ut caput versus Crucem inclinet, quum dicet *Oremus*, et signum Crucis dextera efficiat versus candelas, quum in Missali indicabitur, quod faciens sinistram altari imponet.

187. Post quintam orationem, infundet in thuribulum incensum, quod ei ministrabit Diaconus, recitabit formulam solitam: *Ab illo benedicaris* etc., et benedicet. Aspersorium a Diacono accipiet, et candelas asperget in medio, ad sinistram et dexteram suam, dicens submissa voce antiphonam *Asperges me* etc. et Diacono reddet aspersorium. Accepto deinde ab eo thuribulo, candelas adolebit, quo modo eas asperserit, nullum proferens verbum, ac thuribulum ipsi Diacono restituet.

188. Vadet cum Ministris ad medium altare, ac versus gradus ipsius convertetur. Ante eum se sistet dignior inter clerum, qui candelam ei porriget, eamque Celebrans accipiet utraque manu, osculabitur, ac tradet Diacono, qui ponet ipsam super altare, * vel Caeremoniario tradet, alio ponendam. Nisi alius erit Presbyter, qui Celebranti candelam praesentet, ea imponetur altari, et Celebrans ad altare se convertet, genua submittet, candelam sumet, osculabitur, et dabit Diacono, qui eam deponet in altari. Post haec se convertet, et distributionem peraget sequenti modo.

189. Candelam primam digniori, a quo ipse candelam accepit, tum ceteris de clero distribuet. Eam singulis porriget manu dextera, ita ut et candelam et manum eius possint osculari.

190. Si distributio facienda sit et populo, de altari descendet inter Ministros, reverebitur Crucem, et perget ad balaustrium, sive ad cancellos presbyterii, ubi distributionem incipiet in extremitate a cornu epistolae, et perget ad cornu evangelii, eodem modo, quo s. communio distribuitur.

191. Distributione peracta, si ad cancellos seu balaustrium non descenderit, manus lavabit in suppedaneo, a cornu epistolae, ut in Missa: si ad balaustrium descenderit, post distributionem redibit ante altare, reverentia profunda venerabitur Crucem, vadet in planum versus partem epistolae, lavabit manus, et a latere ascendet ad altare ex eadem parte, atque ante altare in eodem latere subsistet.

192. Iunctis manibus, cantabit *Oremus* et orationem *Exaudi, quaesumus, Domine*, etc., tono feriali. * Morabitur autem, dicto *Oremus*, quum a Diacono dicendum erit *Flectamus genua*, et a Subdiacono *Levate*.

193. Eadem epistolae parte, post praedictam orationem, incensum infundet in thuribulum, et benedicet, dicens: *Ab illo benedicaris* etc., ac in medium se conferet.

194. Dum in processionis ordinem proficiscendum erit, manu dextera accipiet a Diacono candelam accensam, descendet de altari, reverebitur Crucem, candelam ad sinistram transmittet, biretum capiti imponet, rursusque candelam ad dexteram reducet. Dum in processione candelam dextera sustinebit, sinistram pectori applicabit.

195. In processionis reditu, capiti detrahet biretum in aditu presbyterii, ante altare profunde reverebitur Crucem, atque ibit apud scamnum in cornu epistolae, ubi candelam deponet.

196. Ibi, adiuvante Caeremoniario, exuetur pluviali stolaque violacea, et paramenta albi coloris induet sibi; tum facta reverentia ad clerum, in parte prius epistolae, postea evangelii, accedet ad altare, Missam solemnem inchoaturus. Ritum in ipsa statutum servabit; et tantum dum canetur evangelium candelam accensam dextera sustinebit, laevam interea applicans pectori.

197. Quod si festum hoc in unam ex *Dominicis* privilegiatis inciderit, demisso pluviali, induetur manipulo et planeta violacea, neque candelam accensam, dum canetur evangelium, sustinebit (1).

---

(1) Notetur illud, quod idem Celebrans, qui candelas, cineres et palmas benedixerit, Missam canere debet, quacumque demum dignitate sit insignitus. Ab hac regula, sancita decreto S. Congr. Rituum, excipitur Episcopus ordinarius. A.

§ 12. *In Feria IV Cinerum.*

198. Necesse erit ut Celebrans ritum et cantum in hac functione adhibendum praemeditetur. Praemittet praeparationem ad Missam, postea paramentis induetur in sacristia, et procedet ad altare, sicut in praecedenti functione.

199. Facta ad Crucem reverentia, suppedaneum conscendet, altare osculabitur in medio, manus extensas in eo ponens, et vadet ad Missale, iam in latere epistolae apparatum.

200. Iunctis manibus leget ℣. *Exaudi nos, Domine,* etc., dum a cantorum choro cantabitur.

201. Deinde, iunctis manibus, et tono feriali, quin convertatur ad populum, canet *Dominus vobiscum* et orationes. Ad *Oremus* inclinabit caput versus Crucem, signumque Crucis, quum in Missali indicabitur, dextera faciet versus cineres, sinistram imponens altari.

202. Post quartam orationem, incensum in thuribulum iniiciet cum benedictione et formula usitata: *Ab illo benedicaris* etc. Aspersorium a Diacono accipiet, cineresque asperget in medio, ad laevam et dexteram suam, dicens submissa voce antiphonam *Asperges me,* etc. Reddet aspersorium Diacono, a quo accipiet thuribulum, adolebit cineres, quomodo asperserit, eique thuribulum restituet.

203. Ibit ante altare in medium, se convertet versus gradus, caput paullum inclinabit ante digniorem cleri, qui aderit in medio altari super gradu superiori, cineremque ab eo super caput recipiet. Nisi aderit Presbyter, genua flectet in medio suppedaneo, et cinerem ipse sibi imponet, nullum adiiciens verbum.

204. Hinc cinerem in caput illius dignioris imponet in modum Crucis, dicens *Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.* Id ipsum exsequetur erga totum clerum, qui ordinatim accedet ad altare.

205. Si mos erit, ut ipse cineres populo distribuat, descendet de altari, et procedet ad balaustrium seu cancellos presbyterii, et cineres imponet adstantibus, initium sumens ab angulo versus partem epistolae, et progrediens ad alterum evangelii.

206. Distributione peracta, lavabit manus, quas absterget etiam medulla panis, si opus fuerit, idque peraget vel in sup-

pedaneo in angulo epistolae, vel in plano versus idem latus, ut superius, num. 191, declaratum est (1).

207. Reversus ad Missale, iunctis manibus, quin se convertat ad populum, tono feriali recitabit *Dominus vobiscum* et orationem *Concede nobis,* etc.

208. Post orationem, eodem in loco, reverentiam faciet Cruci, de altari a latere descendet, scamnum petet, ibique deposito pluviali, manipulum sibi et planetam induet.

209. Post haec reverebitur chorum, prius versus cornu epistolae, deinde evangelii, procedet ante altare, ac praemissa reverentia profunda ad Crucem, Missam solemnem exordietur.

§ 13. *In Dominica Palmarum.*

210. Celebrans huiusce diei functionem praevidebit, et post debitam praeparationem ad Missam, parabitur amictu, alba, cingulo et stola, deinde aquam benedicet, ut superius innuimus.

211. Pluviali induetur, et biretum capiti imponet. Ad nutum Caeremoniarii, discedet de loco, in quo paramenta sumpserit, salutabit Crucem vel imaginem praecipuam sacristiae, salutantes Ministros salutabit, ac medius inter eos procedet ad altare.

212. Ad fores sacristiae non accipiet aquam benedictam, nec se signabit, siquidem aquae benedictae aspersio fiet.

213. In presbyterium quum venerit, si clerus in choro aderit, caput deteget, biretum tradet Diacono, salutabit chorum: quod si clerus ipsi praeibit, salutationem hanc omittet, et caput ante altare tantum nudabit.

214. Progressus ante altare, reverentiam profundam faciet Cruci, et incipiet genuflexus, ac deinde assurgens prosequetur, aspersionem aquae benedictae.

215. Post aspersionem aquae benedictae, conscendet suppedaneum, altare osculabitur in medio, et vadet in cornu epistolae, ubi Missale in legili vel cussino erit apparatum.

216. Iunctis manibus et submissa voce, sine Crucis signo, leget ℣. *Hosanna filio David,* etc., dum canetur a cantoribus.

217. Deinde, non conversus ad populum, iunctis manibus, et tono feriali, canet *Dominus vobiscum* et orationem *Deus,*

---

(1) Iuxta *Caerem. Epp.*, lib. II, cap. XIX, n. 6, prius dicit orationem, postea descendit, demittit pluviale, et manus lavat.

quem diligere etc. Advertet, tum in hac tum in ceteris omnibus orationibus, quae subsequentur, ut caput versus Crucem inclinet, quum canendum erit *Oremus*.

218. Post cantatam orationem, submissa voce lectionem leget et tractum, benedictionem impertietur Subdiacono, ut in Missis solemnibus, et perstans in eodem latere, recitabit *Munda cor meum*, leget evangelium ritu solito, nec, lectione absoluta, librum osculabitur.

219. Eodem perstans adhuc in loco, incensum in thuribulum infundet cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris*, se convertens super dexteram suam; tum benedictionem dabit Diacono, se convertens sinistrorsum.

220. Ad evangelium, quod canetur, convertetur ad Diaconum, se signabit, ut in Missis solemnibus; post cantum osculabitur librum, quem ei porriget Subdiaconus; postremo a Diacono thurificationem accipiet.

221. Se iterum ad Missale convertet, ac reversis ad latera eius sacris Ministris, quin se convertat ad populum, canet ℣. *Dominus vobiscum*, et tono feriali orationes praescriptas usque ad praefationem inclusive, voce autem submissa cum Ministris recitabit trisagium. Quum palmas benedicturus erit, faciet id manu dextera, sinistram vero extensam imponet altari.

222. Adiiciet etiam tono feriali reliquas quinque orationes, post quas incensum in thuribulum demittet, cum benedictione *Ab illo benedicaris*, etc. Aspersorium a Diacono accipiet, palmas asperget in medio, ad sinistram et dexteram suam, dicens submissa voce: *Asperges me*, etc.; restituet aspersorium, accipiet thuribulum et palmas adolebit, modo superius tradito, nullum proferens verbum, ac thuribulum ipsi Diacono reddet.

223. Hinc, iunctis manibus, non conversus ad populum, ac tono feriali, canet *Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui per Filium tuum* etc.

224. Completa praedicta oratione, vadet ad medium altare, se convertet versus gradus, palmam a digniore cleri accipiet, quam accipiens osculabitur, et tradet Diacono, qui super altare imponet. Nisi quis alius Presbyter adsit, faciet quod superius, num. 188, ostendimus.

225. Palmarum postea distributionem incipiet a digniore cleri, qui palmam prius ipsi tradiderit, deinceps reliquis distribuet, advertens ut ita singulis porrigat, ut accipientes possint facile prius palmam, deinde manum porrigentis osculari.

226. Si distribuendae populo quoque palmae erunt, procedet ad cancellos seu balaustrium presbyterii, initium sumens ab angulo e cornu epistolae, et progrediens ad alterum evangelii.

227. Distributione peracta, lavabit manus in suppedaneo e latere epistolae, vel in plano altaris ex eadem parte, si palmas populo distribuerit. Ad altare a latere ascendet, et stans in cornu epistolae, canet, ut supra, *Dominus vobiscum* et orationem *Omnipotens, sempiterne Deus*, etc.

228. Incensum in thuribulum infundet cum benedictione; vadet ad medium altaris, palmam a Diacono recipiet, quam dextera manu sustinebit, ad nutum Caeremoniarii descendet de altari, reverebitur Crucem, palmam ad manum sinistram traducet, caput operiet bireto, reducet palmam ad manum dexteram, et processioni se adiunget.

229. In reditu ad ecclesiam, subsistet extra portam cum clero, dum canetur hymnus *Gloria, laus et honor* etc., stans contra portam, dum clerus manebit ordinatus inter ipsum et portam.

230. Revertens ad altare, nudabit caput in aditu presbyterii, sine ulla inclinatione ad clerum; Crucem ante altare salutabit reverentia profunda, perget ad scamnum, palmam tradet Diacono, deponet pluviale, atque induetur manipulo et planeta.

231. Redibit ad altare cum Ministris, reverentiam prius efficiens ad chorum, et Missam exordietur.

232. In Missa solemni servabitur ritus usitatus. Leget pas-
sionem in cornu epistolae; cantoribus passionis nec benedi-
ctionem dabit, nec manum osculandam. Simul ac incipietur
cantus praedictus, palmam a Diacono recipiet, quam toto can-
tus tempore dextera sustinebit. Postquam legerit passionem,
convertetur ad cantores, ut in evangelio, pergens manu pal-
mam sustinere. Ad verba *emisit Spiritum* genua flectet in
suppedaneo, loco et statu eodem. Quum cantores desierint
canere passionem, palmam Diacono restituet, procedet ad me-
dium altare, dicet *Munda cor meum* etc., *Iube, Domine*, etc.,
Dominus sit etc., et in cornu evangelii, non se signans, leget
illam partem quae passionem sequitur; incensum dein in thu-
ribulum infundet, benedictionem Diacono impertietur, rursus
se convertet in cantu illius partis, quae a Diacono canetur, pal-
mam, quam ipsi dabit Caeremoniarius, dextera sustinens.
Cantu absoluto, palmam restituet, librum osculabitur, quem
ei porriget Subdiaconus, et a Diacono thurificabitur.

§ 14. *In Matutinis tenebrarum.*

233. Celebrans induetur superpelliceo, vel alio indumento chorali distincto, si eo uti licebit.

234. In accessu ad altare, clerum praecedet, quumque ante altare venerit, reverentiam faciet Cruci (in Parasceve autem genuflexionem), et vadet ad primum chori subsellium (1).

235. Quum clerus universus occupaverit locum suum, Celebrans, submissis genibus recitabit orationem *Aperi, Domine,* etc. Tum assurget, et totum secreto dicet *Pater noster; Ave, Maria* et *Credo.*

236. Innuente Caeremoniario, cantores incipient primam antiphonam canere, et Celebrans cum clero sedebit ad intonationem primi psalmi, et bireto caput operiet.

237. Post versum primi nocturni, capite detecto, assurget, recitabit secreto *Pater noster,* tum rursus sedebit, et capiti biretum imponet.

238. Idipsum servabit in reliquis nocturnis; et principio Laudum nec deteget caput, neque assurget.

239. Ad intonationem cantici *Benedictus* nudabit caput, et assurget.

240. Post cantatum *Benedictus,* sedebit rursus, donec repetita erit antiphona cantata.

241. Deinde flexis genibus manebit ad ℣. *Christus factus est* etc., ad *Pater noster* secreto dicendum et ad *Miserere.*

242. Quo psalmo recitato, submissa voce, et capite aliquantulum inclinato (2), dicet orationem *Respice,* etc., quin assurgat vel praemittat *Oremus,* et cum conclusione *Qui tecum* etc. secreto; qua oratione completa, manu paullum pulsabit sedile vel genuflexorium, assurget, atque iterata ante altare ad Crucem reverentia, excedet e choro, et ad sacristiam revertetur.

§ 15. *In Feria V in Coena Domini.*

243. In Missa solemni servabuntur ritus iam praescripti, cum sequentibus tamen exceptionibus.

244. Celebrans consecrabit binas hostias maiores, quarum altera reponenda erit in alterum Calicem pro expositione, ut

---

(1) Ratio non apparet, cur diversa in his Matutinis methodus sit sequenda.
(2) *Caerem. Epp.,* II, XXII, 14.

inferius declarabitur. Quapropter animadvertet, utram debeat servare, eamque super corporale ad sinistram suam imponet. Consecrabit etiam particulas pro communione cleri et adstantium, aliasque servandas pro infirmis, si ecclesia erit parochialis, itemque si ecclesiae alicuius ordinis religiosorum aut communitatis domicilium adnexum erit.

245. In confessione omittitur psalmus *Iudica me, Deus,* etc. Sed *Communicantes, Hanc igitur* et *Qui pridie* propria sunt huius diei. Dicitur quidem *Agnus Dei,* sed pacis osculum non datur.

246. Posteaquam Celebrans Calicem sumpserit, alter Calix vacuus ipsi a Diacono obiicietur. Genuflectet, accipiet s. Hostiam maiorem, quae superfuerit, ponet intra Calicem, ita ut e labro foris non exstet, vel si in Calice aderit aptum cochlear, imponet illi s. Hostiam, et manubrio sumet illud, pollicem ab indice non seiungens, idemque intra Calicem ponet. Diaconus hunc Calicem conteget palla, Patena inversa et velo albo, quod ligabit ad nodum. Celebrans poterit manum imponere super Calicem, quum Diaconus, ut nuper docuimus, taeniam ad nodum eiusdem Calicis alligabit.

247. Diaconus Calicem locabit in medio corporali, paullum Crucem versus, et Celebrans genuflexionem faciet.

248. Deinde s. communionem ministrabit, quemadmodum superius exposuimus, stans in medio suppedaneo, humeris ad altare versis, licet in Calice clausum adsit SS. Sacramentum.

249. Postquam purificationem et ablutionem sumpserit, et os absterserit, genuflectet, et vadet ad Missale, ut legat ℣. *Communio.* Dum genuflectet, manus extensas altari semper imponet extra corporale.

250. Reversus ad medium altare, genuflexionem iterabit, altare osculabitur in medio, se paullum convertet versus cornu evangelii, canet *Dominus vobiscum,* genuflectet rursus, et reversus ad Missale cantabit orationem *Postcommunio.*

251. Post orationem, redibit in medium, renovabit genuflexionem, se convertet ad populum, ut antea, et canet *Dominus vobiscum.*

252. Postquam Diaconus cecinerit *Ite, missa est,* rursus ad altare convertetur, genuflectet alia vice, et recitabit orationem *Placeat tibi,* etc., post quam osculabitur altare, et elatis manibus, ut fit in aliis Missis, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus,* genuflectet, se convertet ad populum a latere, ut supra, et benedictionem impertietur.

253. Se convertet ad altare super latus idem, non revertens in medium, neque complens circulum, nec genuflexionem repetens, et dicet *Dominus vobiscum*, et evangelium S. Ioannis recitabit, in cuius initio se signabit, non vero altare. Potest quidem signare tabellam, si ei porrigetur a Subdiacono. Ad *Et Verbum caro* etc. genuflectet versus SS. Sacramentum.

254. Sacro peracto, * quin redeat ad medium altare, descendet ex parte evangelii, et facta duplici in plano genuflexione, perget ad scamnum, ubi humeris ad scamnum ipsum conversis deponet planetam cum manipulo, et pluviali induetur.

255. Indutus pluviali, procedet ante altare, et genuflexionem duplicem exsequetur in pavimento ante gradum infimum, in medio, deinde assurget, et in medio eodem gradu genibus procumbet.

256. Post brevem orationem, innuente Caeremoniario, * facta capitis inclinatione, surget, et incensum sine benedictione in duo thuribula imponet.

257. Rursus genuflectet, accipiet a Diacono thuribulum, quo SS. Sacramentum thurificabit, reverentiam capitis profundam prius et postea peragens, ac thuribulum Diacono restituet.

258. Ipse deinde Diaconus vel Caeremoniarius humeris eius imponet velum humerale, quod ei a Subdiacono ante pectus alligabitur, * assurget, et gradus ascendet, ut genua in ora suppedanei flectat.

259. Quum Diaconus porriget ei Calicem cum SS. Sacramento, illud reverentia profunda venerabitur, Calicem sinistra sumet ad nodum, dexteramque extensam super Patenam imponet, assurget, et hoc modo eum ante pectus sustinebit. Postquam Diaconus extremitatibus anterioribus veli humeralis contexerit ei manus, et genuflexerit ad SS. Sacramentum, se convertet ad populum, et in ordinem processionis sub umbraculo incedet.

260. Hymnum in processione, *Pange, lingua*, et alios hymnos et psalmos alternatim cum Ministris recitabit. In fine psalmorum omittet ℣. *Gloria Patri*.

261. Ubi ventum erit ad altare, in quo exponendum sit SS. Sacramentum, subsistet ante gradum infimum, et manus ei detegentur velo humerali a Diacono, cui conversus Calicem tradet. Celebrans, * facta ad SS. Sacramentum genuflexione in plano, in medio gradu infimo flectet genua.

262. Subdiaconus velum ei humerale expediet, et de humeris tollet.

263. Posteaquam Diaconus in custodiam reposuerit SS. Sacramentum, et de altari redierit ad Celebrantis dexteram, a cantoribus intonabitur ℣. *Tantum ergo*, et Celebrans ad verba *Veneremur cernui* inclinabitur. His verbis cantatis, * assurget, ac sine benedictione incensum infundet in unum ex thuribulis, tum rursus in eodem gradu genuflectet: thuribulum a Diacono accipiet, quo triplici ductu thurificabit Sacramentum, et thuribulum Diacono restituet (V. p. 276, not. 2).

264. Completo praedicti hymni cantu, et clausa a Diacono custodia SS. Sacramenti, orabit paulisper, assurget, genuflexionem duplicem in pavimento peraget, discedet e sacello, caput bireto tegens extra conspectum SS. Sacramenti, et ad sacristiam revertetur.

265. Ibi, nudato capite, reverebitur Crucem vel imaginem praecipuam, salutationi Ministrorum respondebit, pluviale et stolam albam demittet, et sibi imponet stolam violaceam, manens ibi donec redeundi ad altare tempus erit.

266. Interea dum Vesperae in choro recitabuntur, Celebrans posset eas recitare cum Ministris.

267. Ad nutum Caeremoniarii, discedet e sacristia, reverentiam faciens Cruci vel imagini praecipuae, respondebit salutationi Ministrorum, iunctisque manibus et capite cooperto, Diaconum subsequetur.

268. In aditu presbyterii nudato capite, salutabit chorum, primo in parte versus cornu evangelii, deinde epistolae.

269. Ante altare reverentiam profundam efficiet Cruci, et sine cantu, mediocri voce intonabit antiphonam *Diviserunt sibi* etc., quam chorus prosequetur cum recitatione psalmi *Deus, Deus meus, respice in me* etc.

270. Antiphona intonata, ascendet ad altare, amovebit de medio tabellam, vulgo *cartagloria*, et adiuvantibus Ministris, sustollet tres tobaleas, quae amotae tradentur clericis vel aedituo, relicta tamen tobalea cerata, qua tegitur mensa seu petra sacra. Hinc descendet de altari, ac recedet quantum satis erit ad amovendum tapetum.

271. Post haec, iterata ad Crucem reverentia profunda, et ad clerum inclinatione, discedet e choro, et in aditu capiti imponet biretum, Diaconum subsequens. Procedet ad reliqua altaria eodem ordine denudanda, initium sumens ab illo, quod proximum erit altari maiori, a cornu evangelii, deinde alterum, e latere eodem, et sic de ceteris deinceps, finem faciens in illo quod propius erit altari maiori, a cornu epistolae

272. Praeteriens ante altare, in quo SS. Sacramentum erit expositum, nudabit caput, et duplicem peraget genuflexionem.

273. Ultimo altari denudato, redibit in chorum, reverentiam clero, deinde Cruci altaris efficiet, ibique in plano consistet.

274. Chorus complebit recitationem psalmi, et repetet antiphonam *Diviserunt* etc.

275. Hinc, ad nutum Caeremoniarii, reverentiam profundam faciet Cruci, caput cooperiet, iunctisque manibus redibit in sacristiam, subsequens Diaconum et clerum, qui ei praeibit.

276. In sacristiam quum venerit, nudabit caput, salutabit clerum et reverebitur Crucem vel imaginem principem, et sacris vestibus exuetur.

277. Quod spectat ad *Mandatum*, perget ad locum pro exsequendo hoc ritu constitutum. In sacristia, seu cubiculo ad hanc rem praeparato, induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

278. Monente Caeremoniario, discedet e sacristia, usitatam faciens reverentiam Cruci vel imagini et Ministris, biretum capiti imponet, atque inter Ministros medius incedet ad aulam pro hac re instructam.

279. Quo quum venerit, si clerus aderit, nudato capite salutabit, secus, nudabit caput ante altare, profundam Cruci reverentiam exsequetur, suppedaneum conscendet, et altare in medio osculabitur.

280. Illic subsistens, postquam Diaconus Evangeliarium super altare detulerit, incensum in thuribulum cum sueta benedictione *Ab illo benedicaris* etc. infundet: deinde benedictionem Diacono pro evangelio canendo impertietur cum formula usitata: *Dominus sit* etc., * ac manum ei praebet osculandam.

281. Ad evangelium, quod canetur, se convertet ad Diaconum, ut in Missis solemnibus, et fine facto illud canendi, osculabitur librum, quem Subdiaconus ipsi obiiciet, dicet *Per evangelica dicta* etc., et a Diacono thurificabitur.

282. Post haec, reverentia ad Crucem facta, de altari a latere descendet, et ibit apud abacum in cornu epistolae, ibique demisso pluviali, se praecinget panno lineo, quem taeniis cohibebit circa lumbos, vel ad cingulum.

283. Transibit medius inter Ministros ante altare, et reverentiam profundam faciet Cruci: se sistet ante pauperes, quorum abluturus erit pedes, genua flectet ante primum, manicas albae aliquantum contrahet versus cubitum, lavabit pedem dexterum primi, absterget, osculabitur, eique largietur

eleemosynam, quam dum porriget, manum suam illi dabit osculandam. Hinc assurget, et genuflexus ante alterum, id ipsum peraget, quod de primo dictum est, et sic deinceps de ceteris.

284. Posteaquam omnium laverit pedes, redibit ad abacum, et transiens ante altare faciet Cruci reverentiam profundam.

285. Manus abluet apud abacum, deponet pannum lineum, et pluviali induetur.

286. Ad altare a latere ascendet, et stans in cornu epistolae, ex Missali ibi posito canet versus et orationem, cantu feriali.

287. De altari cum Ministris descendet, reverentiam profundam Cruci efficiet, et simplicem clero, si aderit; redibit ad sacristiam, et ibi quoque facta ad Crucem vel ad imaginem praecipuam reverentia, et reddita Ministris salutatione, sacra indumenta demittet.

§ 16. *In Feria VI in Parasceve.*

288. Celebrans ante functionem aliquandiu orabit, sed psalmos et preces pro Missa praescriptas omittet, exceptis orationibus pro paramentis. Hac autem die maxime expedit, ut secum animo perpendat functionem, et ea quae in ipsa erunt canenda.

289. Ubi ei nunciatum erit, lavabit manus, sibique induet amictum, albam, cingulum, manipulum, stolam et casulam nigri coloris.

290. Innuente Caeremoniario, una cum sacris Ministris discedet e loco, ubi sese paraverit, reverebitur Crucem vel imaginem principem sacristiae, caput operiet bireto, ac sequens Diaconum ad altare procedet.

291. Notandum quod hac die reverentiae ad chorum usitatae omittuntur, postquam Crux detecta fuerit (1).

292. In presbyterium ingressus, nudabit caput, et tum choro, tum Cruci ante altare faciet reverentiam: deinde procumbet super altaris gradus, ponens brachia et caput in cussino ibi apparato, et orabit fere spatium unius *Miserere*, * donec tobalea et cetera rite supra mensam altaris disposita fuerint.

---

(1) Usque ad Nonam diei seq. inclusive (S. R. C., n. 3059, XXVII).

293. Ad nutum Caeremoniarii, assurget, suppedaneum conscendet, altare osculabitur in medio, manus imponens altari, vadet in cornu epistolae, et ex Missali ibi praeparato, submissa voce, leget primam lectionem cum tractu.

294. Postquam haec prima lectio cum tractu cantata fuerit, canet *Oremus;* Diaconus cantabit ℣. *Flectamus genua,* Subdiaconus subiunget *Levate:* tum, iunctis manibus, tono feriali, Celebrans adiiciet orationem, *Deus, a quo et Iudas* etc. Notandum autem, quod tum in istis, tum in aliis orationibus huius functionis, Celebrans non genuflectet, quum Diaconus cantat ℣. *Flectamus genua.*

295. Alteram deinde lectionem cum altero tractu leget, nec donabit benedictionem, nec manum osculandam praebebit Subdiacono, qui hanc lectionem cantaverit.

296. Dum primus et alter tractus canetur, poterit sedere in scamno, quo perget, discedens a latere de altari, ac revertens illuc, ascendet etiam a latere ex eadem parte.

297. Si sedebit, ut dictum est, ad tractum, redibit ad altare, dum introibunt in presbyterium cantores passionis.

298. Qui quum cantare passionem incipient, Celebrans leget illam submissa voce, in cornu epistolae, quin genuflectat ad verba *tradidit Spiritum,* ibique recitabit *Munda cor meum,* sine *Iube, Domine,* etc., et sine *Dominus sit,* etc., et leget etiam illam partem quae post passionem a Diacono erit canenda.

299. Postquam haec legerit, se convertet ad cantores passionis, quemadmodum fit ad cantum evangelii. Ad verba *tradidit Spiritum,* genua flectet in suppedaneo, conversus ad eosdem cantores.

300. Fine facto canendi passionem, rursus ad Missale convertetur, Diacono nec benedictionem, nec manum osculandam praebebit.

301. Ad illam partem quae passionem sequitur, quaeque canetur a Diacono, se convertet sicut ad evangelium, neque osculabitur librum, neque ipse thurificabitur.

302. Rursus convertetur ad Missale, et canet invitationes ad orationes, cantu praescripto iunctisque manibus, orationes autem tono feriali, et manibus apertis. E Missali ipso cognoscet quando a Diacono canendum erit *Flectamus genua.* Omittet tum invitationem, tum orationem *pro Romano Imperio* (quod saepius decrevit S. Rit. Congregatio, posteaquam abolitus fuit relativus titulus et repraesentatio).

303. Orationum cantu absoluto, reverebitur Crucem, et a

latere descendet ad scamnum, ubi casulam demittet. Redibit in cornu epistolae, quin ascendat ad altare, * ac praecise in posteriori parte anguli, et consistet facie ad populum versa.

304. A Diacono accipiet Crucem, quam, * Crucifixi imagine ad populum versa, ante pectus utraque manu sustinebit. Adiuvante Diacono, deteget partem superiorem Crucis usque ad partem transversam, atque e Missali, voce gravi, canet: *Ecce lignum Crucis,* et * cum Ministris continuabit: *in quo salus mundi pependit,* chorus autem concludet *Venite, adoremus.* Ad haec verba, dum ab omnibus genuflectetur, Celebrans unus stabit.

305. Post haec, conscendet suppedaneum altaris, sistens in * anteriori parte anguli eiusdem cornu epistolae, ibique, ut supra, deteget brachium dexterum Crucis et Crucifixi, et caput eiusdem imaginis, Crucemque paullum et vocem attollens, canet iterum: *Ecce lignum Crucis,* prosequens ut supra.

306. Veniet deinde in medium suppedaneum, Crucem totaliter deteget, quam paullo amplius attollet, vocemque amplius elevans, canet tertia vice: *Ecce lignum Crucis,* et continuabit ut antea.

307. Post cantatum a choro *Venite, adoremus,* manentibus ceteris genibus flexis, unus Celebrans descendet de altari, comitante Caeremoniario, veniet ad tapetum et cussinum paratum ante infimum altaris gradum, in genua procumbet, Crucem cussino imponet, ac taeniis, si opus fuerit, cohibebit.

308. His peractis, assurget, genuflectet ad Crucem, et recta ibit ad scamnum, sacris Ministris ei obviam venientibus.

309. Ibi deponet manipulum (1), sedebit in scamno, et calceos sibi detrahet.

310. Assurget, et comitante Caeremoniario tantummodo, procedet ad Crucem adorandam, se dirigens ad extremitatem tapeti; vel, si tapetum non ita patebit, ut possit huic actioni inservire, sex fere passus procul a Cruce subsistet. Ibi utroque genu demisso, modica interposita quiete, Crucem adorabit; assurgens, deinde, procedet alios fere tres passus, iterabit genuflexionem cum eadem pausa; postremo assurget, et ad Crucem progressus, adorationem, ut antea, faciet; tum pedes osculabitur Crucifixi, ponens manus super tapetum, atque eleemosynam offeret, quam in pelvim ibi praeparatam demittet.

---

(1) S. R. C., n. 2326, IV.

311. Assurget, genuflexionem simplicem ad Crucem efficiet, et recta ad scamnum redibit, in quo sedebit, et calceos rursus sibi inducet. Assurget, resumet manipulum in brachio sinistro, planeta iterum induetur, et rursus sedebit, caputque operiet bireto.

312. Sedens, alternatim cum Ministris improperia leget e Missali, quod ei sustinebit alter ex acolythis.

313. Crucis adoratione tum a clero tum a ceteris adstantibus absoluta, dum Diaconus Crucem referet ad altare, Celebrans, capite detecto, assurget, ac genua flectet, donec in altari reposita Crux eadem erit.

314. Tunc sedebit, et caput bireto operiet.

315. Innuente Caeremoniario, nudato capite, assurget, perget ante altare cum Ministris, et ad Crucem genuflectet.

316. Bireto rursus capiti imposito, Diaconum iunctis manibus subsequetur in processionem cleri, qui proficiscetur ad sacellum, in quo pridie SS. Sacramentum expositum fuit.

317. In conspectu Sacramenti, caput operiet, et ante altare progressus, biretum tradet Diacono, genuflexionem duplicem in pavimento exsequetur, assurget, et in infimo gradu genuflexus parumper orabit.

318. Interea a Diacono aperietur custodia, in qua SS. Sacramentum asservabitur.

319. Celebrans, facta capitis inclinatione, assurget, ac sine benedictione incensum, quod ei ministrabit Diaconus, in bina thuribula iniiciet.

320. Rursus genibus incumbet, thuribulum a Diacono accipiet, triplici ductu thurificabit SS. Sacramentum, ac Diacono thuribulum restituet.

321. Velum humerale humeris eius a Diacono vel a Caeremoniario imponetur, et ante pectus a Subdiacono alligabitur. * Tum gradus ascendet, et in ora suppedanei genua demittet.

322. Quum Diaconus obiiciet ei Calicem cum SS. Sacramento, profundam faciet capitis reverentiam, assurget, Calicem manu sinistra ad nodum accipiet, dexteramque imponet super Patenam: Diaconus autem manus eius cooperiet extremitatibus anterioribus veli humeralis.

323. Quum Diaconus adorationem fecerit, et assurrexerit, se convertet ad populum, et cantores canere incipient hymnum *Vexilla regis prodeunt* etc.

324. Una cum Ministris subibit umbraculum, et in processionis ordinem ad altare maximum redibit, psalmos alter-

natim recitans cum Ministris. In psalmorum fine omittendum est *Gloria Patri*.

325. Ubi ventum erit ad altare, consistet in medio ante gradum infimum, et ad Diaconum se convertet. Diaconus ei manus deteget velo humerali, et accipiet Calicem cum SS. Sacramento. Statim * Celebrans genuflectet in plano ad SS. Sacramentum, et in medio gradu infimo genua submittet, dum a Diacono afferetur Sacramentum ad altare, et in media mensa locabitur.

326. Reverso ad eius dexteram Diacono, facta capitis inclinatione, assurget, incensum in thuribulum infundet, sine benedictione, genua rursus submittet, a Diacono accipiet thuribulum, quo SS. Sacramentum triplici ductu thurificabit, ac thuribulum Diacono restituet.

327. Hoc facto, assurget, conscendet suppedaneum, et genuflectet ad SS. Sacramentum, ponens manus extensas super altare, tum in hac tum in ceteris genuflexionibus, quas erit exsecuturus.

328. Diaconus tollet de Calice velum album, Patenam et pallam. Celebrans Calicem sinistra sumet, et s. Hostiam faciet effluere super Patenam, quam Diaconus sustinebit. Si aderit cochlear, accipiet illud manubrio, et s. Hostiam ponet super Patenam, a Diacono, ut supra, sustentam. Calicem detectum relinquet super corporale. Si digito manus dexterae tetigerit Sacramentum, extrahendi causa de Calice, purificabit digitos aqua in vasculo vitreo, et absterget purificatorio. Deinde Patenam a Diacono ambabus manibus accipiet, ponet Sacramentum in medio corporali, nullum efficiens Crucis signum, nullumque proferens verbum, et Patenam relinquet, non subter, sed super corporale, ad suam dexteram.

329. Aquam, quae infundetur in Calicem, non benedicet.

330. Calicem a Diacono accipiet, in quem infusum erit vinum et aqua, neque illo efficiens Crucis signum, nec verbum ullum proferens, ponet eum in medio corporali, ut in Missa. Calicem autem palla cooperiet Diaconus.

331. Incensum sine benedictione iniiciet in thuribulum, quod a Diacono quum acceperit, praemissa genuflexione, thurificabit oblata, et genuflexione iterata, Crucem et altare, ritu Missarum solemnium exposito Ss.mo Sacramento (1), eadem-que verba proferens elata voce, nempe *Incensum istud* etc.; *Di-*

(1) V. rubricam specialem Missalis, hac die.

rigatur, Domine, etc. Thurificationem oblatorum et Crucis exsequetur accurate, ne qua favilla de thuribulo decidat aut cinis super Sacramentum. Post thurificationem, Diacono restituet thuribulum, dicens *Accendat in nobis* etc., sed non thurificabitur a Diacono.

332. Postquam Diacono reddiderit thuribulum, descendet, * cavens ne terga vertat Sacramento, super gradum superiorem ad latus epistolae altaris, atque facie ad presbyterium conversa, abluet manus, omittens psalmum *Lavabo* etc.

333. Manibus ablutis, conscendet rursus suppedaneum, redibit ad medium altaris, et genuflectet ad SS. Sacramentum.

334. Iunctis manibus ad altare, dicet elata voce *In spiritu humilitatis* etc.; deinde, non deosculans altare, genuflexionem iterabit, vertet humeros versus cornu evangelii, et dicet *Orate, fratres, ut meum* etc., circulum non perficiens, se convertet ad altare, iterumque genuflectet.

335. Iunctis manibus, tono feriali, canet *Oremus. Praeceptis salutaribus* etc., ac manibus extensis *Pater noster*. Responso a choro: *Sed libera nos a malo*, secreto adiiciet: *Amen*. Prosequetur, iunctis manibus, et eadem voce, orationem *Libera nos* etc., cui tamen non praemittet *Oremus*, nec se Patena signabit.

336. Genuflexionem iterabit, Patenam dextera accipiet, et super eam ponet s. Hostiam; transmittet Patenam in manum sinistram, dextera sumet Sacramentum, quod super Patena sublime elevabit, ut ab adstantibus conspici possit; demittet super Calicem, et Patena super corporali sinistra manu relicta, dividet s. Hostiam, ut in Missa, ponens eius Particulam in Calicem, sine ullo signo Crucis, et nihil dicens (1), * ac genuflectet.

337. Deinde pollicem et indicem utriusque manus non disiungens, iunctisque manibus, secreto dicet orationem *Perceptio Corporis tui* etc. Post quam genuflectet, s. Hostiam, ut in Missa, cum Patena accipiet, dicet *Panem coelestem* etc., ac pectus percutiens, ter dicet *Domine, non sum dignus* etc., se signabit Sacramento, dicens *Corpus Domini nostri* etc., communicabit, Patenam relinquet super corporali, et post communionem paullum morae interponet (2).

---

(1) Post ostensionem s. Hostiae, non eam reponere super corporali et genuflexionem iterare, sed eandem demittere super Calicem ac dividere debet. A.

(2) Solent quidam elata voce recitare orationem *Perceptio etc.* Non ita

338. Rursus genuflectet, fragmenta colliget, purificabit Patenam super Calicem, et etiam cochlear, si adhibitum fuerit, et Calicem sumptum cum s. Particula consummabit, sine ullo Crucis signo, et nihil dicens.

339. Digitos dein vino et aqua super Calicem purificabit, ablutionem sumet, labia purificatorio absterget, Calicemque cum purificatorio tradet Subdiacono, ut eum abstergat, et ad abacum reportet.

340. Reversis ad eius latera Ministris, stans iunctis manibus et aliquantum inclinatus, dicet *Quod ore sumpsimus*, etc.

341. Tum descendet de altari, genuflectet ad Crucem, accipiet a Diacono biretum, quo caput operiet quum venerit in aditum presbyterii extra chorum, iunctisque manibus, Diaconum subsequens, ad sacristiam redibit.

342. Ibi reverentiam ad Crucem vel ad imaginem praecipuam efficiet, et sacra indumenta demittet.

§ 17. *In Sabbato sancto.*

343. Celebrans, quemadmodum de functionibus praecedentibus monitum est, ritum et cantum huius diei functionis praemeditabitur.

344. Praeparationem ad Missam praemittet, et quum ei nunciatum erit, lavabit manus, seque parabit amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

345. Proficiscens e sacristia, reverentiam faciet Cruci vel imagini praecipuae, capitique imposito bireto, iunctis manibus, adstante Diacono sinistrorsum, clerum subsequetur.

346. Si transeundum erit ante altare maximum, reverentiam profundam Cruci efficiet, caput detegens bireto.

347. Progressus ad portam ecclesiae, sive ad porticum, consistet adversum Subdiaconum, qui Crucem sustinebit, biretum deponet, iunctisque manibus, leget intelligibili voce, *Dominus vobiscum*, et adiiciet triplicem orationem pro be-

---

praecipit *Caerem. Epp.* (lib. II, cap. XXVI, n. 20): « Tunc secrete, ut alias, dicit *Perceptio Corporis* etc. *Panem coelestem* etc. et *Domine, non sum dignus* etc., et continuat *Corpus Domini* etc., quo dicto signat se... ». A. - Quoad verba: *Incensum istud*; *Perceptio*; *Panem coelestem*; *Corpus* et *Quod ore*, ait decretum S. R. C., 1 Febr. 1907, esse dicenda tono ad Missam solemnem ordinariam consueto, iuxta *Memor. Rit.* Benedicti XIII

nedictione ignis, advertens ut, quum a Missali indicabitur, signum Crucis dextera efficiat, sinistram pectori adducens.

348. Benedicet deinceps grana thuris cum oratione *Veniat, quaesumus, Domine,* etc., * eodem tono vocis, non praemisso *Oremus.*

349. Incensum in thuribulum infundet, cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Accipiet a Diacono aspersorium, quo asperget in medio, a dexteris et sinistris suis, primo ignem, deinde grana thuris, * dicens *Asperges me, Domine,* etc. Aspersorium reddet Diacono, a quo accipiet thuribulum, et adolebit ignem et grana, quo modo asperserit, ac thuribulum ipsi Diacono restituet.

350. Deinde, capite bireto cooperto, exspectabit donec Diaconus vestes sacras violaceas demittat, aliasque sibi induat albi coloris.

351. Diacono parato, Celebrans nudabit caput, rursusque incensum in thuribulum infundet cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Capiti deinde bireto iterum imposito, Diaconum, qui ei praeibit, iunctis manibus subsequetur.

352. Ubi canetur *Lumen Christi,* deteget caput, ac genuflectet.

353. Ad altare progressus, nudabit caput, biretum tradet * Caeremoniario, suppedaneum conscendet, et altare in medio osculabitur, in eo ponens extensas manus, * deinde se in latus epistolae conferet.

354. Diacono benedictionem largietur pro canendo *Exsultet,* se vertens per sinistram suam, dicens: *Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne et competenter annunties suum paschale praeconium. In nomine Patris,* etc., sed manum ei non dabit osculandam (1).

355. Ad Diaconum, dum canet *Exsultet,* conversus stabit, iunctis manibus, sicut quum cantatur evangelium.

356. Cantato *Exsultet,* reverebitur Crucem, et a latere descendet ad scamnum, ubi, pluviali demisso, induetur manipulo et casula violacea.

357. Redibit ex eadem parte ad altare, et in cornu epistolae subsistet ad Missale, quod ibi erit apparatum.

---

(1) Ex silentio rubricae Missalis, et aperta declaratione *Caerem. Epp.*, concludendum est, contra A., manum Celebranti non esse a Diacono osculandam.

358. Quum cantor incipiet primam canere prophetiam, eam et ipse leget, submissa voce, manus apponens ad Missale, ut in epistola Missae. Post cantatam prophetiam, canet *Oremus,* et postquam Diaconus cecinerit ℣. *Flectamus genua,* ac Subdiaconus responderit *Levate,* apertis manibus, ac tono feriali, orationem adiiciet. Notandum, quod, quum Diaconus canet *Flectamus genua,* Celebrans non debet genuflectere.

359. Idipsum exsequetur in reliquis prophetiis, et leget etiam tractum post quartam, octavam et undecimam, neque immediate post cantum prophetiae, sed post cantatum tractum, orationem canet.

360. Post duodecimam prophetiam, cantabit *Oremus,* atque statim adiiciet orationem, siquidem Diaconus non canet *Flectamus genua.*

361. Duodecima oratione finita, reverebitur Crucem, et a latere descendet ad scamnum, ibique manipulo cum planeta deposito, rursus induetur pluviali violaceo; quo facto, stabit apud ipsum scamnum, donec profectus erit in processionis ordinem clerus, ad baptisterium iturus.

362. Incedet ultimo post clerum loco, eius a lateribus adstantibus sacris Ministris. Proficiscens, faciet ante altare reverentiam ad Crucem, et caput operiet bireto, quod ei porriget Diaconus.

363. Quum ventum erit extra septum, seu cancellos fontis, biretum sibi detractum tradet Diacono. Tum tono feriali cantabit ℣. *Dominus vobiscum* et orationem *Omnipotens, sempiterne Deus, respice propitius* etc.

364. Introibit deinde in sacellum sive septum fontis, ad ipsum accedet, tono feriali cantabit *Dominus vobiscum,* orationem *Omnipotens, sempiterne Deus, adesto* etc., et praefationem sequentem, tono quoque feriali, et iunctis manibus.

365. Quod autem ad aquam tangendam, dividendam et effundendam extra fontem spectat, sequetur Missalis rubricam.

366. Praefationem canere quum desierit, discedet e fonte, ibit cum Ministris sessum in scamno sibi praeparato, et capiti imponet biretum, quod ei a Diacono porrigetur.

367. Quum se sistet ante eum Sacerdos superpelliceo et stola indutus, qui ei obiiciet aspersorium, deteget caput, biretum tradet Diacono, assurget, aspersorium accipiet, eoque se in fronte signabit, asperget ipsum Sacerdotem, deinde Diaconum et Subdiaconum, *aliosque inservientes clericos, asper-

rsorium reddet eidem Sacerdoti, sedebit, et bireto caput operiet (1).

368. Postquam clerus et populus aspersus erit aqua benedicta fontis, et inde extracta erit pars sufficiens ad usum fidelium, innuente Caeremoniario, caput deteget, biretum tradet Diacono, assurget, discedet de scamno, reverebitur clerum, qui aderit, et ad fontem redibit.

369. Ampullam cum Oleo sancto catechumenorum a Diacono accipiet, et modicam illius partem in aquam infundet in modum Crucis, dicens *Sanctificetur et foecundetur* etc. Reddet ampullam Diacono, ab eoque accipiet alteram s. Chrismatis, quod similiter infundet in modum Crucis, dicens *Infusio Chrismatis* etc. Resumet a Diacono ampullam Olei sancti catechumenorum, et utramque tenens manu dextera, inquiet: *Commixtio Chrismatis* etc., et Oleum utrumque in modum Crucis ter infundet, dum dicet: *In nomine Patris* etc., tum Diacono reddet ampullam utramque.

370. Postea, summitate digitorum dexterae manus, leviter miscebit aquam cum Oleis infusis, manum absterget modico gossypio, et lavabit, utens etiam medulla panis et mali medici.

371. Si qui autem erunt baptizandi, baptismum illis ministrabit, ritu notato in Rituali Romano.

372. Post benedictionem fontis et baptismi ministrationem, redibit ad altare inter Ministros, capite cooperto, subsequens clerum.

373. Ut ventum erit ante altare, nudabit caput, reverentiam profundam Cruci efficiet, vadet ad scamnum, ibique pluviale demittet.

374. Redibit cum Ministris ad altare, et procumbet, ponens caput et brachia in cussino apparato.

375. Si ecclesia fonte baptismali carebit, post cantatas prophetias, Celebrans perget ad scamnum, planetam et manipulum deponet, ac veniet ante altare, ubi se prosternet.

376. Ubi Celebrans cum Ministris humi se prostraverint, cantores duo Litanias in Missali notatas canere incipient (2).

(1) Si ecclesia fuerit amplior, plures poterunt aspersionem facere Sacerdotes (Rubrica specialis Missalis, hac die); quo in casu, primus tantum, qui clerum asperget, praedictam caeremoniam exsequetur apud Celebrantem.

(2) A. noster interpretatur rubricam Missalis, *revertentibus ad altare* quasi diceret: *quum reversi fuerint*; sed dicente decreto S. R. C. n. 3108, X, *Episcopo non praesente, servandam esse Missalis rubricam*, clare patet distinctio: Episcopo praesente, servandum esse *Caerem. Epp.* (lib. II, capite XXVIII, n. 10), quod docet, Litanias incipiendas esse postquam Episcopus et Celebrans genua flexerint; Episcopo non praesente, incipiendas esse iter versus altare faciendo.

377. Ad ℣. *Peccatores* assurget, reverentiam profundam faciet Cruci, a Diacono accipiet biretum, quo caput operiet in aditu presbyterii, discedet ad sacristiam, et demissa stola violacea, induetur paramentis albis, nempe manipulo, stola et planeta pro Missa celebranda.

378. Redibit ad altare, et presbyterium ingrediens caput operiet, salutabit clerum in choro, procedet ante altare, et Missam exordietur.

379. In confessione recitabit psalmum *Iudica me, Deus*, etc. et ritum pro Missa solemni statutum servabit.

380. Postquam ad introitum thurificationem acceperit, stans in cornu epistolae ad Missale, recitabit *Kyrie* cum Ministris: in hac enim Missa introitus locum non habet.

381. *Kyrie* cantato, in medio altaris intonabit *Gloria in excelsis Deo.*

382. Completo epistolae cantu, et osculanda Subdiacono manu data, ter canet *Alleluia*, vocem singulis vicibus attollens hemitonio; ac singulis vicibus chorus respondebit *Alleluia.*

383. * Non dicitur *Credo.* Post *Pax Domini* omittet *Agnus Dei*, nec pacis osculum dabit, sed tres usitatas orationes recitabit.

384. Quum vero consummaverit, et ablutionem etiam sumpserit, recitabit ad librum *Alleluia* et *Laudate Dominum* etc., deinde intonabit antiphonam *Vespere autem Sabbati.*

385. Ad intonationem cantici *Magnificat* vadet ad medium altare, signabit se, incensum in thuribulum infundet cum solita benedictione *Ab illo benedicaris* etc., accipiet thuribulum a Diacono, et thurificabit altare; reddet Diacono thuribulum, et ab eo, ut in introitu, thurificationem accipiet.

386. Consistet in cornu epistolae, conversus ad altare, et repetita a choro antiphona cum notis post *Magnificat*, procedet ad medium altare, cantabit *Dominus vobiscum*, ac Missam complebit.

§ 18. *In processionibus Litaniarum.*

387. In processionibus de maioribus minoribusque Litaniis, amictum in sacristia sibi induet, albam, cingulum, stolam cum pluviali violaceo, et caput bireto cooperiet.

388. Ad nutum Caeremoniarii caput aperiet, reverebitur Crucem vel imaginem principalem sacristiae, et salutatis sacris Ministris, impositoque capiti bireto, inter Ministros eosdem iunctis manibus ad altare procedet.

389. Ad fores sacristiae nudabit caput, aquam benedictam a Diacono accipiet, signabit se, ac rursus biretum capiti imponet.

390. In aditu presbyterii caput deteget, ac Diacono biretum committet. Si clerus iam in choro aderit, reverebitur eum primo versus cornu evangelii, deinde epistolae. Si clerus ei praeibit in accessu ad altare, illam reverentiam omittet.

391. Progressus ante altare, reverentiam profundam faciet Cruci, et stans consistet in medio, iunctis manibus, ante infimum gradum.

392. Cantabitur antiphona *Exsurge, Domine,* etc., et ad Litaniarum intonationem genua submittet in medio gradu infimo.

393. Cantato a cantoribus, et repetito a choro, ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis,* assurget; mox ad nutum Caeremoniarii iterabit reverentiam ad Crucem, recipiet biretum a Diacono, caput cooperiet, atque inter Ministros medius incedens, se postremo loco processioni adiunget.

394. Si qua in ecclesia statio fiet in itinere, ad portam illius nudabit caput, aquam sanctam a Diacono accipiet, signabit se, cooperiet caput, et procedet ante altare maximum.

395. Quo quum venerit, capite detecto, biretum committet Diacono, reverentiam ad Crucem, vel genuflexionem peraget, si illo in altari asservabitur SS. Sacramentum, et ante altare consistet.

396. Cantata a cantoribus antiphona et versu de Sancto Patrono seu Titulari, orationem canet tono feriali, ibique exspectabit dum tempus erit in processionem proficiscendi.

397. Discedens, reverentiam iterabit vel genuflexionem, biretum a Diacono recipiet, capiti imponet, et processionem, ut antea, sequetur.

398. In ecclesia, qua processionis fiet finis, progressus ante altare, reverentiam faciet, vel genuflexionem, si SS. Sacramentum aderit in altari, et in medio gradu infimo genua flectet.

399. Fine facto canendi Litanias, adiiciet elata voce *Pater noster,* quod secreto continuabit usque ad verba *Et ne nos* etc., quae rursus alta voce proferet.

400. Post cantatum psalmum *Deus, in adiutorium* etc., perstans genibus flexis, subiunget versus, et ad *Dominus vobiscum* assurget, orationesque praescriptas tono feriali cantabit. Tum versus, tum orationes in Breviario romano post Litanias reperiuntur.

401. Si qua de causa Missa Rogationum in ecclesia illa non cantabitur, adiicietur a cantoribus antiphona cum versu de B. Virgine ac de Sancto Titulari; Celebrans autem orationes respectivas post unumquemque versum tono feriali cantabit, post quas, cantato a cantoribus ℣. *Exaudi* etc., dicet submissa voce *Et fidelium animae* etc. (1).

402. Discedet de altari, faciens Cruci reverentiam, atque in sacristia se parabit, si Missam solemnem Rogationum erit celebraturus; secus, vestes sacras deponet.

§ 19. *De aliis processionibus.*

403. Eandem methodum servabit in aliis processionibus, quae pro aliqua publica causa ab Episcopo essent indictae.

404. In illis autem quae celebrarentur in festo alicuius Sancti, et in quibus illius Reliquiae aut imago publice gestarentur, servabit methodum sequentem.

405. Indutus, uti dictum est, in sacristia paramentis coloris relativi ad festum Sancti, procedet ad altare, ibique facta Cruci reverentia, incensum in thuribulum infundet, cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Accepto deinde a Diacono thuribulo, reverebitur ss. Reliquias, easque * duplici ductu stans thurificabit; post thurificationem iterabit reverentiam, ac Diacono thuribulum restituet (2).

406. Post haec accipiet a Diacono Reliquias, quas utraque manu gestabit, advertens ut manum dexteram ponat fere ad medietatem Reliquiarii, ac sinistram sub Reliquiario eodem, ipsius hac in re serviens formae seu figurae; vel ambabus manibus sustinens manubrium, si aderit (3).

407. Convertetur ad populum, et capite detecto ss. Reliquias gestans in processionem incedet.

---

(1) Cantus antiphonarum, versuum et orationum, quas indicavimus, a Rituali non praescribitur, sed a *Caerem. Epp.* (lib. II, c. xxxii, n. 6). A.

(2) Si agatur de Reliquiis S. Crucis vel alterius ex Instrumentis Dominicae Passionis, genuflectit unico genu, ac stans eas thurificat triplici ductu.

(3) Melius erit si Celebrans in suppedaneum ascendat, et Reliquias, ut fit de Ostensorio SS. Sacramenti, a Diacono accipiat.

408. In processionis reditu ad ecclesiam, progressus ante altare, reddet Reliquias Diacono, qui eas super altare imponet; deinde, cantato a cantoribus versu relativo, orationem respondentem cum brevi conclusione tono feriali cantabit.

409. Rursus incensum in thuribulum cum benedictione demittet, ss. Reliquias adolebit, ac post thurificationem ad altare ascendet, sumptoque utraque manu Reliquiario, omnibus genuflexis (1) benedictionem largietur.

410. Post benedictionem de altari descendet, iterabit reverentiam, et accepto a Diacono bireto, caput operiet, interque sacros Ministros incedens ad sacra indumenta demittenda in sacristiam revertetur.

§ 20. *In vigilia Pentecostes.*

411. Functio huius diei parum differt ab alia de Sabbato sancto, praeter quam in benedictione Cerei, et alio quopiam ritu Missae particulari.

412. Quapropter Celebrans, in sacristia casula violacea paratus, ad altare usitato ritu proficiscetur.

413. In presbyterium ingrediens, biretum committet Diacono, et clerum salutabit, si iam in choro praesto erit.

414. Reverentiam ante altare faciet, et conscenso suppedaneo, in medio osculabitur illud, perget in cornu epistolae, et leget prophetias praescriptas, orationesque usitatas, ut in Sabbato sancto.

415. Post prophetias, facta Cruci reverentia, a latere descendet ad scamnum in cornu epistolae, planetam manipulumque deponet, ac pluviali violaceo induetur.

416. Veniet ad fontem baptismalem, ut in Sabbato sancto, fontem benedicet, baptismum etiam, methodo iam illo die innuta, ministrabit. Oratio tamen quae ante ingressum ad baptisterium recitatur est huius diei propria.

417. Reversus ad altare, pluviale demittet apud scamnum, deinde ante altare genua submittet et se prosternet in canendis Litaniis. Si ecclesia fonte baptismali carebit, post cantum prophetiarum perget ad scamnum, planetam et manipulum demittet, ac veniet ante altare, ubi se prosternet.

418. Ad ℣. *Peccatores* assurget, et facta ad Crucem reverentia, recipiet a Diacono biretum, quo caput operiet prope

(1) S. R. C., 16 Dec. 1909, VII.

aditum presbyterii. Proficiscetur ad sacristiam, ac demissa stola violacea, sacris paramentis rubri coloris induetur.

419. Redibit ad altare, et praemissa ad clerum in choro reverentia, Missam ritu consueto exordietur.

420. Completa altaris thurificatione, postquam thurificatus ipse fuerit, se convertet ad altare, ibique introitum nequaquam legens, recitabit *Kyrie* cum Ministris. Postea ritu praescripto Missae celebrationem prosequetur, in qua nihil est discriminis a ceteris Missis solemnibus.

§ 21. *In festo et octava Pentecostes.*

421. Celebrans, post cantatam epistolam, et datam manum osculandam Subdiacono, veniet in medium altare, convertetur super dexteram suam, et in media extremitate suppedanei genibus incumbet pro cantu ℣. *Veni, sancte Spiritus, reple* etc.

§ 22. *In Processione SS. Corporis Christi et in aliis cum SS.mo Sacramento.*

422. Posteaquam Celebrans Calicem sumpserit, ponet eum versus latus suum sinistrum super corporale, Subdiaconus autem eum palla cooperiet.

423. Quum Diaconus Ostensorium apertum corporali imposuerit, genuflectet, et sinet ut Diaconus ipse lunulam cum s. Hostia ponat in Ostensorio, quo a Diacono clauso, et in medio ipsius corporalis reposito, versus partem posteriorem altaris, genuflexionem iterabit.

424. Calicem a Subdiacono detectum adducet rursus ad medium corporale, fragmenta Patena colliget, quo loco fuerit s. Hostia cum lunula, et Patenam super Calicem absterget. Purificationem et ablutionem accipiet, quin de medio altaris quicquam recedat.

425. Ore purificatorio absterso, genuflectet, et perget ad Missale, ut prosequatur Missam, advertens quod quotiescumque a medio altaris abscedat vel illuc revertat, genuflexionem exsequatur. Ad *Dominus vobiscum*, versus cornu evangelii paullum vertet tergum. Eodem modo benedictionem donabit, advertens ne circulum compleat; sed sine alia genuflexione, ad altare convertetur, recitandi causa ultimum evangelium. Ad

verba *Initium sancti evangelii* non signabit altare, sed tantum seipsum, vel signabit tabellam, quam ei Subdiaconus sustinebit. Ad *Et Verbum caro* versus SS. Sacramentum genuflectet.

426. Sacro peracto, * quin redeat ad medium suppedaneum, a latere descendet, et facta in plano, in medio, duplici genuflexione ad SS.mum Sacramentum, vadet ad scamnum, ubi stans humeris ad scamnum ipsum conversis, deponet casulam, et manipulum, ac pluviali induetur.

427. Si incensum in thuribulum infundendum erit apud scamnum, sicut in expositione de quadraginta horis praescribitur, id faciet in bina thuribula, sine benedictione.

428. Si hoc apud scamnum non fecerit, veniet ante altare, genuflexionem duplicem in medio peraget, ante infimum gradum, atque assurgens incensum in bina thuribula, ut nuper dictum est, iniiciet.

429. Flectet genua in medio gradu infimo, thuribulum a Diacono accipiet, thurificabit SS. Sacramentum, ipsumque thuribulum Diacono restituet.

430. Quum ei velum humerale humeris impositum erit, se paullum convertet versus Subdiaconum, ut illud sibi alliget ante pectus, deinde extremitatibus veli humeralis anterioribus cooperiet manus, * et ascendet, ut in ora suppedanei genua flectat.

431. Dum Ostensorium cum Sacramento ei praesentabitur a Diacono, mediocrem reverentiam efficiet, Ostensorium manu dextera accipiet prope nodum, sinistram pedi supponens, assurget, et facta a Diacono genuflexione, se versus populum convertet.

432. Cum Ministris subibit umbraculum, atque inter eos medius incedet in processionem, psalmos et hymnos consuetos submissa voce recitans alternatim.

433. Si qua in ecclesia aut altari ad hanc rem erecto processio subsistet in itinere, progressus ante altare, consistet, Sacramentum Diacono committet, et * facta simplici in plano coram Diacono versus Sacramentum genuflexione, submittet genua in gradu infimo, deinde velum humerale deponet.

434. Reverso ad eius dexteram Diacono, * facta mediocri inclinatione, assurget, incensum infundet in thuribulum, sine benedictione, ac rursus ante altare in genua procumbet.

435. Intonato a cantoribus *Tantum ergo*, post inclinationem ad verba *Veneremur cernui*, accipiet a Diacono thuribulum, thurificabit SS. Sacramentum, et post thurificationem thuribulum Diacono restituet (1).

436. Ad ℣. *Panem de coelo* etc. assurget, ac tono feriali canet orationem cum brevi conclusione *Qui vivis et regnas in saecula* etc.

437. Post orationem rursus genuflectet, velum humerale humeris eius reponetur, accipiet a Diacono Sacramentum, et processionem continuabit, quo modo in principio declaravimus.

---

(1) Posset sequi morem, qui communis nunc est, Sacramentum adolendi post intonationem strophes *Genitori*.

Appendix ad Caput I Tituli II

De officio Presbyteri assistentis in missa solemni (1).

1. Qui munere fungi debet Presbyteri assistentis in solemni Missae celebratione, indutus amictu super cotta (aut rocheto, si huius usum habeat), assumet et pluviale.

2. Cum tempus erit ad altare procedendi, ad dexteram Celebrantis reverentiam imagini sacristiae faciet, et ad ipsius laevam, capite cooperto, incedet.

3. Ad ianuam sacristiae nudabit caput, et accipiens a Caeremoniario aquam benedictam, se Cruce signabit.

4. Si facienda esset aquae benedictae aspersio, accedet cotta indutus ad altare, et praedicta paramenta induet in presbyterio, quando Celebrans apud scamnum planetam accipiet.

5. Ad ingressum presbyterii, si clerus in choro aderit, caput deteget, et post Celebrantem transiens, ad dexteram ipsius se ponet (Diaconus et Subdiaconus ad sinistram se retrahunt), ut reverentiam ad chorum, et inde genuflexionem ad altare peragat.

6. Tum confessionem in plano alternatim cum ipso Celebrante faciet, Diacono et Subdiacono ad sinistram Celebrantis manentibus.

7. Finita confessione, gradus altaris conscendens, ad cornu epistolae se retrahit, ut locum cedat Diacono, et ad thurificationem Missale ab altari removeat.

---

(1) Utile putavimus, hanc instructionem addere, pro iis, qui in Missis solemnibus, sive Neo-sacerdotis (S. R. C., n. 3564, II), sive alterius privilegium habentis, ex concessione apostolica vel legitima consuetudine (S. R. C., n. 3580, I), officio fungi debent Cappellani (*Caerem. Epp.* I, xxiv, 9) seu Presbyteri assistentis.

8. Cum Celebrans Crucem thurificat, Missale cum legili sumit, ac descendens a latere aliquot gradus, illud sustinet, donec pars illa altaris thurificata fuerit.

9. Cum Diaconus Celebrantem thurificat, Presbyter assistens ad Diaconi dexteram se sistit, et deinde accedet, in altaris latere, ad librum, ut Celebranti introitum indicet, et alternatim cum Celebrante *Kyrie, eleison* recitet.

10. Ad intonationem *Gloria*, sequetur Celebrantem super suppedaneo, ponens, si necesse erit, Missale in medio mensae, atque intonationem hymni Celebranti demonstrans. Tum se retrahet in cornu epistolae, locum relinquens Diacono.

11. Sub finem hymni, Cruce se signabit, et sessum ibit prope Celebrantis scamnum ad scabellum (quod regulariter ad illius dexteram ponetur), caputque cooperiet.

12. Sub exitum cantus hymni angelici, caput nudabit, assurget, et ad altare per longiorem viam procedens reverebitur chorum, prius in latere epistolae postea evangelii, et demum genuflexionem ad altare efficiet. Tenebit in his reverentiis faciendis Celebrantis dexteram, dum Diaconus cum Subdiacono tenebunt sinistram (1). Deinde, altaris gradus conscendens, se retrahit ad cornu epistolae, ubi omnia et singula, quae ex libro erunt legenda, Celebranti indicabit.

13. Transferet suo tempore, debita cum genuflexione, Missale ad cornu evangelii; ubi sistet super suppedaneo, ut deinde, stans inter Subdiaconum et Celebrantem, huic indicet textum evangelii ac legenti assistat.

14. Lecto a Celebrante evangelio, recedit, genuflectens in medio vadit ad cornu epistolae, ubi sistit, donec Diaconus ad cantum evangelii procedat, tunc enim ad sinistram Celebrantis accedet, ibique ad Diaconum conversus remanebit.

15. Incensato per Diaconum Celebrante, si opus fuerit Missale in medium ponere, et locum symboli Celebranti indicare, genuflexione peracta post ipsum (cum aliis ministris), ad eius laevam perget, et praedicta exsequetur.

16. Deinde, locum relinquens Subdiacono, se in cornu evangelii retrahit, ut, recitato symbolo cum Celebrante, Missale in suum referat locum, et genuflexione in medio peracta, ad scabellum, sicut ad *Gloria*, se conferat.

---

(1) Advertat, an, ob loci angustiam, opportunius sit, ut ad momentum, in chori prima salutatione, sinistram teneat.

17. Ad cantum ℣. *Et incarnatus*, nudabit inclinabitque caput, et cum Diaconus assurget, detectus se eriget, dein sedebit (1), ac Diacono revertente, rursus assurget.

18. Sub finem symboli cantati, accedet ad altare, sicut ad *Gloria*; sed peracta genuflexione, ad sinistram Celebrantis, prope librum, transibit, ubi ad incensationem usque oblatorum remanebit.

19. Dum Celebrans post oblata altare thurificabit, Assistens, sumpto Missali, sub suppedaneum aliquot gradus, in ipso latere evangelii, se retrahit, et post thurificationem illius partis altaris, reponet librum ubi prius erat, ibidem remanens. Thurificationem ante Subdiaconum recipit. Ad utrumque *Memento* aliquantulum se retrahit a Celebrante.

20. Dicet, simul cum Celebrante, *Sanctus* etc. (Subdiacono in plano manente), et genua flectet ad utramque SS. Sacramenti elevationem in ora suppedanei. Dein genuflexionem peraget quoties Celebrans genuflectit (2).

21. Dicto *Agnus Dei* cum Celebrante (Subdiacono in plano manente), genuflectet simul cum Diacono, locum cum ipso permutabit (Diacono relinquens curam libri), et genua flectet a dexteris Celebrantis.

22. Dicta per Celebrantem oratione *Domine, Iesu Christe, qui dixisti* etc., surgit, osculatur iunctis manibus ante pectus altare, et pacem ab ipso Celebrante recipit.

23. Deinde rursus genuflectens simul cum Diacono, ad librum redit, dans pacem Diacono obviam venienti (qui postea, data pace Subdiacono, ad Celebrantis dexteram, aliquantulum retro (3), accedet), et rursus genuflectit, ad Missale reversus (4).

24. Ad Celebrantis communionem se inclinat (5), et congruo tempore Missale transfert, genuflectens in medio post Celebrantem.

25. Assistit Celebranti, in latere altaris, eique ℣. *Communio* indicabit, ac postea orationem, vel orationes, post quas librum claudet, nisi ob evangelium legendum, ad aliud cornu debeat transferre.

---

(1) Vel tantum nudabit caput (S. R. C., n. 4018, V).

(2) *Caerem. Epp.*, I, VII, 5.

(3) *Ritus celebr. Miss.* VII, 11.

(4) Si pax choro sit deferenda, Presbyter assistens id peragat, antequam det Diacono.

(5) Diaconus, quum Subdiaconus vinum et aquam praebebit Celebranti (S. R. C., n. 4018, I), aliquantum post Celebrantem ipsum remanebit.

26. Cantato a Diacono *Ite, missa est,* transiens ante alios Ministros, et genuflectens in medio, ad cornu evangelii se confert (transferens, si opus erit, Missale), et a latere in ora suppedanei genuflexus et inclinatus benedictionem accipit.

27. Deinde surgit, et stans inter Subdiaconum et Celebrantem, huic legenti assistit (et librum, in fine claudit).

28. Postea, descendens, gradum accelerat, ut ad Celebrantis dexteram in plano tempestive inveniatur, et illo inclinationem faciente, genuflectat.

29. Hinc aliquantulum se retrahit, ut locum det Diacono, biretum Celebranti ministraturo.

30. Demum, appropinquans ad sinistram Celebrantis, biretum a Caeremoniario accipit, et capite cooperto in sacristiam revertitur, ubi facta, capite detecto, reverentia Cruci vel imagini, et Celebranti, se paramentis exuet.

CAPUT II.

DE OFFICIIS CLERICORUM IN FUNCTIONIBUS MINUS SOLEMNIBUS

ARTICULUS I.

De officio duorum clericorum Missae cantatae sine sacris Ministris assistentium (1).

§ 1. *In Missis de festo, votivis, vel de tempore.*

1. Quibusdam in ecclesiis clero carentibus, et in nonnullis etiam collegiatis, solet diebus ferialibus cantari Missa sine Ministris, duobus tantum assistentibus clericis. Idcirco opportuna tradimus praecepta a praedictis clericis servanda, ut ex rubricae legibus et institutis functio administretur.

2. Clerici huic officio delegati exsequentur in praxi caeremonias expositas pro Missa privata seu lecta, quibus addent quae praesenti capite innuemus.

3. Paullo ante quam Missa celebretur, venient in sacristiam; quamquam aequum esset, ut priusquam ingrediantur in sacristiam, aliquantisper in ecclesia preces funderent. Illuc autem ingressi, manus abluent, si opus fuerit, sibique induent superpelliceum.

(1) In huiusmodi Missis non est locus thuriferario et acolythis candelabra gestantibus; quia tamen thuriferarius, ex privilegio, alicubi admitti potest, appositam instructionem hic tradimus.

1. Thuriferarius prae oculis habeat ea quae in Missa solemni iam diximus circa suum officium, sed praeterea sequentia animadvertat.

2. Ad introitum, sicut ad evangelium et ad offertorium, naviculam praebet, loco Diaconi, primo acolytho. Duo enim acolythi inservientes, finita confessione, ascendent suppedaneum, et in thurificatione altaris eodem modo se gerent ac sacri Ministri in Missa solemni.

3. Postquam Celebrans thurificatus fuerit per primum acolythum, thuriferarius ab ipso recipiet thuribulum, sacristiam petens.

4. Antequam Celebrans in medio altaris recitet *Munda cor meum,* ascen-

4. Omnia, quaecumque ad Sacrum opus sunt, apparabunt, Calicem nempe cum hostia et cum purificatorio, et cetera quae Sacerdoti operaturo inserviunt; tum pyxidem cum particulis numero sufficienti, si cleri communio fiet; Missale a Celebrante adhibendum, cum signaculis ad commemorationes, ad praefationem, seu solemnem sive ferialem, pro Missae qualitate, Epistolarium alterumve Missale pro canenda epistola necessarium.

5. Clericus, qui epistolam erit cantaturus, expediet ut eam praevideat, quo canat emendate.

6. Rebus ita dispositis, clericus primus Calicem sinistra sumet, ac super bursam manum dexteram imponet; si et pyxis afferenda erit, eam super bursam ponet ac sustinebit (1). Alter clericus binos libros et tobaleam pro communione accipiet.

7. Tunc ad altare simul procedent, ac si clerus in choro adesset, reverentiam ad eum peragent, statim ac in presbyterii aditum devenerint: ante altare autem progressi, genuflexionem efficient.

8. Clericus primus altaris suppedaneum conscendet, atque in medio illius Calicem apparabit, videlicet corporale explicabit, bursam locabit versus cornu evangelii applicans eam candelabris vel ipsorum gradui; Calicem statuet in medio corporali, pyxidem autem, si adhibebitur, post Calicem collocabit (2). Alter clericus deponet in abaco Epistolarium seu

---

dit suppedaneum, et primo acolytho, qui etiam ascendit ad dexteram Celebrantis, naviculam tradet, et eam, benedicto incenso, recipiet.

5. Descendit, et genuflectens in plano in medio, transit ad cornu evangelii, ubi ad sinistram Celebrantis thuribulum immediate ipsi tradet, et exspectat donec librum thurificaverit.

6. Recipit turibulum a Celebrante, et ad cornu epistolae, genuflectens in medio, se retrahit, prope primum acolythum, qui, cantato evangelio, Celebrantem per suam dexteram conversum more solito incensat.

7. Ad offertorium, postquam Celebrans incensatus fuerit, deposita navicula, recipiet ab acolytho thuribulum, et chorum, si adsit, thurificat (acolythi enim ad *Lavabo* ministrare debent); deinde duos acolythos, qui si genuflexi sint, surgunt, et se convertunt ad thuriferarium ad incensationem recipiendam, et demum populum.

8. Recipit pacem in choro, osculans instrumentum, ab acolytho sibi porrectum.

(1) Decentius pyxis seorsim afferetur.

(2) Si clericus adsit, saltem tonsuratus, debet Calicem, et pyxidem, in abaco deponere, ac postea, ad offertorium, ad altare deferre; poterit post

Missale pro cantu epistolae adhibendum, et tobaleam communionis; ascendet postea ad altare, Missale a Celebrante utendum aperiet; gradum referet ad abacum, et ampullas cum vino et aqua in pelvicula praeparabit, campanulam pro elevatione et manutergium sive sudariolum: videant etiam, ne desit scamnum Celebranti, in quo sedeat dum canetur *Gloria*, *Credo* etc., duo funalia seu cerei super candelabra ad elevationem accendendi atque hasta cum gossypio cerato.

9. Clericus primus redibit in sacristiam, ut adiumento Celebranti sit in induendis sacris paramentis; alter autem candelas in altari accendet, methodo superius, tit. I, cap. I, n. 10 huius libri tradita. Accensis candelis, revertetur in sacristiam, ut comitem Celebranti et primo clerico se addat.

10. Quum tempus erit e sacristia exeundi, primus clericus signum dabit Celebranti, qui medius inter binos clericos incedens, capite detecto reverentiam Cruci vel imagini sacristiae praecipuae cum ipsis exsequetur, ac iunctis manibus et capite cooperto ad altare procedet, iisdem praeeuntibus clericis, qui, iunctis et ipsi manibus, duos aut tres passus ipsum praecedent.

11. Si clerus huic Missae intererit, ante Celebrantem binosque clericos, qui Celebranti ministrabunt, regulis iam statutis incedet.

12. Ad fores sacristiae primus clericus aquam benedictam ex vase manu haustam Celebranti porriget et alteri clerico, omnesque simul se signabunt.

13. Quum ventum erit * ad altaris gradus, clerici ad latera Celebrantis se disponent, primus autem ex iis a Celebrante, qui nudabit caput, accipiet biretum, eiusque manum et biretum ipsum osculabitur.

14. Si clerus in choro iam aderit, reverentia a Celebrante et clericis fiet in aditu, primum versus cornu evangelii, deinde epistolae. Sin clerus Celebranti in functione praeibit, non est illi reverentiae locus.

15. Progressi ante altare, genuflectent in pavimento; clericus alter in suo latere genua flectet paullo post Celebrantem; primus autem clericus ibit ad scamnum, ad deponendum ibi Celebrantis biretum, ac reversus ad altare genua flectet in suo

---

communionem illum ornamentis instruere et ad abacum referre (S. R. C., 14 Mart. 1906, V, VI).

latere prope Celebrantem, eique in confessione recitanda una cum socio respondebit.

16. Sub finem confessionis, bini clerici assurgent, partem anteriorem vestis et albae Celebrantis sustollent, ascendentis ad altare, genua flectent in infimo gradu, se signabunt cum Celebrante ad introitum, eique ad *Kyrie* respondebunt.

17. Si Celebrans dum cantabitur *Kyrie* sessum ibit, assurgentes clerici una ibunt ad medium altaris, genuflectent, et ad scamnum cum Celebrante pergent; primus a dextris, alter a sinistris eius subsistet, eique partem posteriorem planetae attollentes, super postergale scamni imponent extensam: primus illi biretum tradet cum osculis: ibi stabunt in plano, manibus pectori applicitis, et fere conversi alter ad alterum, ita tamen, ne tergum altari convertant.

18. Dum a choro *Kyrie* ultima vice cantabitur, prior signum dabit Celebranti ad altare redeundi, recipiet ab eo biretum cum osculis, et super scamno deponet.

19. Uterque al latera Celebrantis redibunt simul ante altare; salutationem seu reverentiam ad chorum, * prius in latere epistolae, tum in evangelii, antequam ad altare se convertant, demum genuflexionem ad altare efficient, partem anteriorem vestis et albae Celebrantis attollent, iterumque in infimo gradu genibus incumbent.

20. Quum Celebrans se signabit ad verba *Cum sancto Spiritu*, se clerici et ipsi signabunt, assurgent, ibunt ante altare, genuflectent dum Celebrans reverentiam efficiet, et redibunt ad scamnum. Planetam Celebrantis, ut superius dictum est, attollent, clericus primus tradet ei biretum, et apud ipsum, ut ad cantum *Kyrie*, manebunt.

21. Ad verba *Adoramus te* etc. inclinabunt caput Crucem versus, ac primus clericus innuet Celebranti ut caput detegat.

22. Ad illa autem *Cum sancto Spiritu* ad altare gradum referent cum Celebrante, reverentiam facient ad chorum, si aderit, Celebrantem ad altare comitabuntur, ut descripsimus ad finem *Kyrie*, et in infimo gradu rursus genua flectent.

23. Initio ultimae orationis a Celebrante cantatae, assurget primus clericus, perget ad abacum, Epistolarium seu Missale sumet ad canendam epistolam, quod sustinebit pectori applicitum, et apertura ad suam sinistram versa, redibit ad locum suum, ibique stans exspectabit donec cantabitur orationis conclusio *Per Dominum nostrum*, in qua caput inclinabit versus Crucem ad verba *Iesum Christum*, tunc procedet in

medium ante altare. Si conclusio esset *Qui vivis et regnas* vel *Qui tecum vivit et regnat*, omissa ad Crucem inclinatione, in medium ante altare procedet.

24. Quo quum venerit, genuflexionem Cruci et reverentiam choro efficiet, primo versus cornu evangelii, deinde epistolae, redibit ad locum suum, ibique stans canet epistolam, tono praescripto.

25. Cantata epistola, librum claudet, applicabit pectori, redibit ante altare, genuflexionem iterabit et reverentiam ad chorum, perget ad abacum, ubi librum deponet, ac reversus ad locum suum ibi genua submittet.

26. Epistola a Celebrante lecta, clericus alter respondebit *Deo gratias*, et postquam primus clericus desierit canere epistolam et reverentiam choro fecerit, Missale Celebrantis cum legili seu cussino transferet in cornu evangelii, genuflexionem peragens ad Crucem dum ante medium altare transibit, et ad locum suum redibit ac genua flectet.

27. Si sequentia aut tractus dicendus erit, ac si Celebrans sessum ibit, fiet quod pro *Kyrie* docuimus, clericusque alter Missale transferet, quum Celebrans ad altare redierit et *Munda cor meum* etc. recitabit.

28. Quum Celebrans evangelium cantare incipiet, duo clerici consurgent, et post evangelium respondebunt: *Laus tibi, Christe*, quod a choro nequaquam respondetur.

29. Post cantatum evangelium genua flectent rursus in loco uterque suo, et flexis genibus manebunt, donec Celebrans offertorii versum legerit.

30. Si cantandum erit symbolum, genibus flexis manebunt clerici, dum a Celebrante recitabitur: ad ℣. *Et incarnatus* profunde caput inclinabunt: ad verba autem *Et vitam venturi saeculi* se signabunt, consurgent, ibunt ante altare, genuflectent dum Celebrans inclinabit caput ad Crucem, et redibunt ad scamnum. Ibi stabunt a lateribus Celebrantis, eius partem posteriorem planetae attollent, primusque clericus biretum ei cum osculis praebebit.

31. Dum ℣. *Et incarnatus* cantabitur, primus clericus innuet Celebranti ut caput aperiat, ambo autem iunctis manibus et capite inclinato ad versum illum genua flectent altare versus.

32. Sub finem symboli cantati, primus clericus biretum a Celebrante recipiet, quod in scamno relinquet, et uterque Celebrantem rursus ad altare comitabuntur, usitatas exse-

quentes reverentias ad chorum, et genuflexionem ad Crucem. Postquam sustulerint extremitatem anteriorem vestium Celebrantis ad altare ascendentis, loco uterque suo in infimo gradu genua submittet.

33. Lecto a Celebrante offertorii versu, primus clericus assurget, vadet ad scamnum, sumet ampullas, ut in Missis lectis, easque deferet ad altare.

34. Posteaquam Celebrans vinum et aquam in Calicem infuderit, primusque clericus ampullam vini ad abacum retulerit, assurget alter (1), genuflexionem in medio efficiet ad Crucem, se ad laevam primi adiunget super gradum superiorem, in cornu epistolae, pelviculam cum aquae ampulla sumet, primus manutergium sive sudariolum, et una ministrabunt Celebranti ablutionem manuum, post quam eadem omnia ad abacum reportabunt.

35. Primus accipiet campanulam, se adiunget alteri, redibunt ante altare, genuflectent ad Crucem, ac dirempti, in gradu infimo, loco uterque suo, genua flectent.

36. Respondebunt simul *Suscipiat Dominus* etc. postquam Celebrans pronunciaverit *Orate, fratres*.

37. Primus clericus animadvertet, signum dare organorum modulatori, ut sonare desinat sub initium praefationis, si opus fuerit. Ad trisagium idem clericus, ut in Missis privatis, campanulam pulsabit.

38. Ad *Memento* vivorum ambo consurgent, accendent duo funalia seu cereos super candelabra in presbyterio posita, ex parte uterque sua, et genua flectent in extremo suppedaneo.

39. Ad Hostiae et Calicis elevationem, partem posteriorem planetae Celebrantis simul attollent, primus autem campanulam etiam pulsabit.

40. Post elevationem, consurgent, de gradibus descendent, advertentes ut faciem alter ad alterum vertant, et redibunt ad genua suo loco in infimo gradu flectenda (2).

---

(1) Placebit forsan magis usum sequi, quo uterque simul assurgit, et manutergium ac ampullas respective defert.

(2) Si chorus aderit, ad *Agnus Dei*, primus acolythus, absque genuflexione, ibit ad abacum, capiet instrumentum pacis, et ad altare reversus, super suppedaneum ad dexteram Celebrantis flectit genua. Postquam Celebrans orationem *Domine Iesu Christe, qui dixisti* recitaverit, et altare osculatus fuerit, adhuc genuflexus porriget ei osculandum instrumentum, et ad verba *Pax tecum* respondebit *Et cum spiritu tuo*, pacem hac ratione recipiens. Peracta deinde genuflexione simplici super ipso suppedaneo, pacem choro

41. Postquam Celebrans s. Hostiam sumpserit, primus clericus assurget, campanulam ad abacum referet, sumet tobaleam pro communione, et in medium ante altare redibit: hoc tempore assurget alter, accedet ad primum ante altare ibique in gradu infimo una simul genua flectent.

42. Calice a Celebrante sumpto, simul recitabunt *Confiteor*, capite profunde inclinati, quo statu permanebunt usque ad *Misereatur*. Ad orationem *Indulgentiam* etc. erigent se, Crucis signo se munient, et quum responderint *Amen*, consurgent, ac una simul ascendentes, genua submittent in gradu superiori vel in suppedaneo. Quum Celebrans dicet *Ecce Agnus Dei* paullum inclinabuntur, et tobaleam explicabunt.

43. Posteaquam sacrae mensae participes facti erunt, consurgent, genuflectent, ac tobaleam sustinentes ibunt ad genuflectendum in suppedaneum a lateribus, ut, dum cleri communio peragetur, eandem tobaleam extensam sustentent.

44. Cleri communione peracta, descendent in medium ante altare, simulque genuflectent. Alter clericus tobaleam relinquet primo, et suo loco genibus insistet. Primus autem redibit ad abacum, tobaleam ibi deponet, pelviculam cum ampullis accipiet, ad altare deferet, purificationem et ablutionem Celebranti ministrabit, ampullasque ad abacum referet.

45. Clericus alter assurget, ac Missale cum cussino vel legili a cornu evangelii ad epistolae transferet.

46. Post haec, iidem clerici, a latere uterque suo, cereos, seu funalia super candelabra pro elevatione accensa exstinguent, tum redibunt ad locum suum, ubi usque ad initium evangelii S. Ioannis genuflexi manebunt.

47. Si aliud evangelium esset legendum, alter clericus, post *Ite, missa est* vel *Benedicamus Domino*, rursus Missale cum cussino vel legili transferet in cornu evangelii.

48. Nisi cleri communio fiet, omnia quae ad rem exposita sunt, omittentur.

49. Quum Celebrans legere evangelium incipiet, ambo consurgent, et in fine illius respondebunt *Deo gratias*.

50. Recitato a Celebrante evangelio, primus clericus, altero suo loco stante, perget ad scamnum, accipiet biretum Celebrantis, et ad altare redibit.

---

et alteri clerico distribuit, imaginem deosculandam singulis praebens, dicensque *Pax tecum*, ac instrumentum qualibet vice abstergens. Pace data suo socio, instrumentum ad abacum refert.

51. Si clerus e choro proficiscetur, Celebrans subsistet in medio altari supra suppedaneum, et quum a primo clerico monebitur, de altari descendet, reverebitur Crucem, et clerici genuflectent. Primus clericus porriget ei biretum cum osculis usitatis, quo caput cooperiet, et praeeuntibus iisdem clericis, qui clerum subsequentur, ad sacristiam revertetur.

52. Quod si clerus in choro permanebit, prosequendi causa officium, Celebrans de altari descendet; ipse reverentiam, clerici autem genuflexionem ad Crucem efficient, tum simul cum eo salutabunt chorum. Primus clericus tradet ei biretum, quo caput operiet in aditu chori, uterque autem Celebranti praeibit.

53. Quum in sacristiam redierint, reverentiam ad Crucem una cum Celebrante efficient; primus adiuvabit eum in deponendis paramentis, alter gradum referet ad altare ad exstinguendas candelas, resque in sacristiam referendas, quae Sacro peragendo opus fuerunt.

54. Si clerus Celebrantem ad sacristiam redeuntem praecesserit, illuc ingressi clerici reverentiam cum Celebrante exsequentur ad clerum ipsum, qui ibi substiterit ordinatus.

§ 2. *In Missis pro defunctis.*

55. Idem ordo servabitur in Missis pro defunctis, exceptis iis quae heic sequuntur.

56. Si post Missam absolutio ad tumulum vel ad feretrum fiet, ante Missarum solemnia, super abaco deponentur candelabra cum candelis pro acolythis, vasculum aquae benedictae cum aspersorio, thuribulum cum navicula, pluviale nigri coloris pro Celebrante, Rituale vel Missale, ad cuius calcem, maioris commoditatis gratia, additus sit absolutionis ritus, candelae clero distribuendae, et prope abacum eundem Crux hasta insistens.

57. Clericos, qui in hac Missa ministrabunt, monemus ne manum Celebrantis neve res, quas tradent aut accipient, osculentur.

58. Postquam Celebrans legerit sequentiam *Dies irae* etc., uterque genuflexionem, dum Celebrans reverentiam, efficiet Crucem versus, et perget ad scamnum, in quo sedebit Celebrans dum cantabitur sequentia. Clerici consistent apud ipsum, ut superius ad *Kyrie* descriptum fuit.

59. Si candelarum distributio erit facienda, poterunt duo

alii clerici tum dispensandi tum accendendi eas officio delegari, cum regulis quas superius innuimus, pag. 144, n. 74.

60. Sub finem sequentiae *Dies irae* cantatae, ad verba *Iudicandus homo reus*, primus clericus innuet Celebranti ut procedat ad altare, acceptumque ab eo biretum in scamno deponet. Celebrans et clerici ad altare redeuntes chorum salutabunt (1). Clericus alter Missale transferet ad latus evangelii.

61. Si absolutio fiet, recitato ultimo evangelio, clerici cum Celebrante redibunt ad abacum, ubi iam praesto erunt tres alii clerici, qui Crucem et candelabra gestent, clericus alter qui librum ferat, ac Caeremoniarius.

62. Duo praedicti clerici Celebrantem exuent casula et manipulo, ac pluviale illi imponent: alter vasculum cum aspersorio, alter accipiet thuribulum, in quo iam sit ignis, et naviculam.

63. Absolutionis ritus, quemadmodum respectivis locis descriptus est, complebitur. Caeremoniarius Diaconi fungetur vice; clericus autem, seu qui vasculum seu qui thuribulum feret, in aspersione aut in thurificatione Celebrantem poterit, sustinens ei laevam fimbriam pluvialis, sinistrorsum comitari.

Articulus II.

De officio Celebrantis in minus solemnibus functionibus.

§ 1. - *In officio sine cantu, diebus ferialibus.*

1. Celebrans diebus ferialibus, quibus officium divinum sine cantu recitatur, hora praestituta aderit in sacristia, super vestem talarem induet sibi superpelliceum, vel aliud insigne chorale regulariter sibi concessum vel Capitulo ad quod attinet, et ad sonum campanulae sacristiae, cum ceteris procedet ad chorum, servans ordinem tit. I, cap. II, art. II, § 1 huius libri notatum.

2. Chorum ingressus, locum principem occupabit, Hebdomadario, iuxta morem uniuscuiusque ecclesiae, attributum (2)

---

(1) Id regulare videtur: sed romanus usus adversatur (Vide notam ad pag. 194, n. 123).

(2) Quoad locum Celebrantis, diximus « iuxta morem uniuscuiusque ecclesiae », siquidem in ecclesiis quibusdam mos est variandi alternatim, cuiusque hebdomadae initio, locum Hebdomadarii seu Celebrantis, locando eum altera hebdomada in cornu evangelii, altera epistolae. A.

quem ante locum praeparatum erit legile cum Breviario, ad usum ipsius Celebrantis, qui vulgo Hebdomadarius appellatur.

3. Ad nutum choro Praefecti in genua procumbet, et recitabit orationem *Aperi, Domine*, etc., et quum assurrexerit, addet, omnia secrete, *Pater noster; Ave, Maria*, et *Credo* (1).

4. Se inclinabit ad chori Praefectum, et pollice dextero super os signans Crucem, elata voce dicet: *Domine, labia mea aperies*, chorusque respondebit: *Et os meum* etc.: deinde, signo Crucis se muniens, subiunget: *Deus, in adiutorium* etc., et chorus, *Domine, ad adiuvandum* etc. Ad verba autem *Venite, adoremus, et procidamus ante Deum*, in invitatorio, genuflexionem faciet.

5. Invitatorio a cantoribus recitato, hymnum intonabit, seu voce elata inchoabit, et ad secundum versum prosequetur chorus.

6. Sub hymni finem, in glorificatione Personarum SS. Trinitatis, caput altare versus inclinabit.

7. Primo psalmo inchoato, sedebit, et caput bireto cooperiet, nudabit autem caput et inclinabit, ut supra, ad ℣. *Gloria Patri*, et quum in antiphonis nominabitur *Iesus Christus*, aut beata Virgo, aut Sanctus, de quo celebratur Officium, etc., ut dicitur pag. 12, n. 10.

8. Post versum in fine primi nocturni incoeptum, assurget, atque elata voce proferet *Pater noster*, et continuabit secreto. Redintegrabit alta voce *Et ne nos inducas* etc., et post hoc absolutionem et benedictionem; tum sedebit.

9. Ad reliquas benedictiones caput bireto deteget, assurget, ac vocis contentione formulam respondentem recitabit, postea sedebit.

10. Idipsum exsequetur in reliquis nocturnis, absolutionibus et benedictionibus. Ad verba *Sit nomen eius benedictum* psalmi 71, *Deus, iudicium tuum* etc., si recitabitur, caput bireto nudatum inclinabit.

11. Ad evangelium et post lectionem nonam, vel tertiam si officium erit simplex seu feriale, assurget, deinde rursus considebit, ac suo tempore, stans, voce elata intonabit *Te Deum*. Si praedictus hymnus omittendus erit, Laudes incipiet, intonans *Deus, in adiutorium meum intende*.

---

(1) Regula hoc numero et sequenti statuta attribuatur ecclesiis illis, in quibus est choro Praefectus. A.

12. Initio primi psalmi Laudum sedebit, et caput bireto operiet.

13. Ad verba *Benedicamus Patrem, et Filium, cum sancto Spiritu*, in cantico *Benedicite*, si recitabitur, caput bireto deteget atque inflectet.

14. Completo ultimo psalmo Laudum, ac repetita antiphona, nudabit caput, assurget et capitulum recitabit. Responso a choro *Deo gratias*, hymnum inchoabit, ut superius in Matutino descriptum est.

15. Antiphona post *Benedictus* iterata, Celebrans dicet *Dominus vobiscum*, et orationem respectivam cum conclusione. Dein recitabit reliquas orationes, si una vel plures erunt commemorationes, at orationis conclusionem in ultima tantum recitabit. Addet postea ℣. *Dominus vobiscum*, et alterum *Benedicamus Domino*; tum submissa voce tertium *Fidelium animae* etc.

16. Si in Laudibus erunt recitandae preces feriales, iterata post *Benedictus* antiphona, genua submittet, ac voce submissiori preces recitabit. Assurget ad *Dominus vobiscum*, quod voce elata recitabit cum oratione, ut supra.

17. Laudibus completis, recitabit secreto *Pater noster; Ave, Maria; Credo*. Signabit sese, et alta voce intonabit *Deus, in adiutorium* etc. atque hymnum *Iam lucis orto sidere*, quem chorus prosequetur.

18. Initio primi psalmi, sedebit, et caput bireto operiet.

19. Repetita antiphona, nudabit caput, assurget, et voce elata recitabit capitulum.

20. Post responsorium dicet *Dominus vobiscum* et orationem *Domine, Deus omnipotens*. Si preces erunt recitandae, submissiori voce recitabit, atque etiam flexis genibus, quum videlicet ad Laudes quoque recitatae fuerint; et ad *Dominus vobiscum*, nec non ad orationem, elatiori voce recitandam, assurget. In precibus, ad *Confiteor*, quod recitabit inclinatus, ad verba *vobis, fratres* et *vos, fratres*, se paullum versus chorum convertet.

21. Post orationem subiunget ℣. *Dominus vobiscum*, atque alterum *Benedicamus Domino*; deinde sedebit, et caput bireto cooperiet.

22. Lecto Martyrologio, nudabit caput, assurget, ac voce magis submissa, quam recitaverit orationem praecedentem, dicet *Sancta Maria et omnes Sancti*, etc. Eodem vocis tono, se minime signans, ter subiunget *Deus, in adiutorium meum*

intende, et chorus, *Domine, ad adiuvandum* etc. Post tertiam vicem recitabit tantum *Gloria Patri* etc., chorus autem respondebit *Sicut erat* etc. Postea dicet *Kyrie, eleison*, chorus respondebit *Christe, eleison*, ac Celebrans repetet *Kyrie, eleison, Pater noster*, quod secreto continuabit. Tum voce elata *Et ne nos* etc. cum versibus *Respice in servos tuos*, etc. Vocem deinde intendens, eodem atque antea tono, orationem recitabit *Dirigere et sanctificare*, etc.

23. Lectori postea benedictionem largietur cum formula *Dies et actus nostros* etc.

24. Post lectiunculam, submissiori voce recitabit reliquos versus *Adiutorium nostrum*, etc. *Benedicite*, etc. *Dominus nos benedicat* etc., atque haec verba proferens se Crucis signo signabit.

25. Ad ceteras tres Horas minores, idest Tertiam, Sextam et Nonam, recitabit secreto *Pater noster* et *Ave, Maria*. Hinc se Crucis signo muniens, elata voce intonabit *Deus, in adiutorium* etc.; postea incipiet hymnum, quem chorus prosequetur.

26. Primi psalmi initio sedebit, ac bireto operiet caput, * quod ad ℣. *Gloria Patri* discoperiet.

27. Repetita, post tres psalmos, antiphona, assurget capite detecto, et capitulum recitabit.

28. Post responsorium, elata voce dicet *Dominus vobiscum*, tum orationem cum conclusione, post quam repetet *Dominus vobiscum*, postremo voce submissiori ℣. *Fidelium animae*, etc.

29. Si recitandae erunt preces, genua flectet post responsorium, preces voce submissiori recitabit, deinde assurget, atque eodem vocis tono, quo usus erit a principio, dicet *Dominus vobiscum* et orationem, ut supra.

30. Advertet, quod in Hora, quam proxime sequetur celebratio Missae, omittendus est ℣. *Fidelium animae*, etc. (1).

31. Officio hora Nona completo, nisi Missa feriae aut vigiliae celebrabitur, post ℣. *Fidelium animae*, etc., recitabit secreto *Pater noster*, quo absoluto, addet elata voce ℣. *Dominus det nobis* etc., atque antiphonam finalem de B. Vir-

(1) Inspiciatur *Caerem. Epp.*, lib. II, cap. VIII, n. 18. A. - S. R. C. decretum n. 2366, ait. « Non est omittendum in fine cuiusvis Horae ℣. *Fidelium animae*, etc., etiam quando post eam immediate dicitur Missa ». Est ergo hodie distinctio facienda, si Hora canatur ante pontificales Missas, ut in cit. loco *Caerem. Epp.*, aut si ante alias canatur.

gine inchoabit, aut stans aut genibus flexis, pro temporis qualitate, post quam tamen, semper stans, versum orationemque respectivam recitabit.

32. Post hanc orationem officium complebit versu *Divinum auxilium* etc., atque ordine superius indicato, e choro discedet.

33. Ad Vesperas, servatis iis quae dicta sunt pro accessu, genua submittet in stallo suo, secreto dicet orationem *Aperi, Domine*, etc., assurget, ac recitabit *Pater noster* et *Ave, Maria*. Tum inclinatione facta ad Praefectum choro, signabit se atque elata voce incipiet *Deus, in adiutorium* etc.

34. Primo psalmo intonato, sedebit, et caput operiet bireto. Ad verba *Sit nomen Domini benedictum* psalmi 112, si recitabitur, caput nudabit, ac versus altare inflectet.

35. Repetita post quintum psalmum antiphona, caput deteget, assurget, et capitulum elata voce recitabit. Responso a choro *Deo gratias*, inchoabit hymnum, quem chorus continuabit.

36. Post repetitionem antiphonae ad *Magnificat*, dicet *Dominus vobiscum* atque orationem cum conclusione. Si et aliae commemorationes fient, recitabit reliquas orationes, quarum postremam complebit conclusione, post quam addet ℣. *Dominus vobiscum*, tum alterum *Benedicamus Domino*, demum, submissiori voce, *Fidelium animae*, etc.

37. Si post repetitionem antiphonae *Magnificat*, recitandae erunt preces, genuflexus preces recitabit voce submissiori, et ad ℣. *Dominus vobiscum* assurget, eodemque vocis tono, quo antea usus erit, praedictum versum atque orationem recitabit.

38. Si post Vesperas statim non sequetur recitatio Completorii, subiungetur antiphona finalis de B. Virgine, ut superius docuimus.

39. Quoad recitationem autem Completorii, Celebrans elata voce cantori seu lectori benedictionem largietur dicens: *Noctem quietam* etc.

40. Post lectiunculam, Celebrans se signabit, et submissa voce dicet ℣. *Adiutorium nostrum* etc., deinde *Pater noster*, totum secreto, ne prima quidem verba proferens.

41. Deinde recitabit *Confiteor*, quo modo pro hora Prima indicatum est.

42. Se pollice signabit in pectore, atque elata voce dicet *Converte nos, Deus*, etc., seque manu signo Crucis muniens, subiunget *Deus, in adiutorium* etc.

43. Primi psalmi initio sedebit, caputque operiet bireto.

44. Completa psalmorum recitatione, et antiphona repetita, assurget, atque hymnum incipiet *Te lucis ante terminum*, quem chorus prosequetur. Post hymnum, recitabit capitulum *Tu autem in nobis* etc.

45. Post responsorium, addet ℣. *Dominus vobiscum* atque orationem *Visita, quaesumus, Domine*, etc.

46. Preces, si dicendae erunt, recitabit stans vel genibus flexis, at voce submissiori, et assurget ad *Dominus vobiscum* orationemque praenominatam, post quam repetet ℣. *Dominus vobiscum*, deinde *Benedicamus Domino*, postremo *Benedicat et custodiat* etc., ad quem se signabit.

47. Quin praemittat *Pater noster*, antiphonam finalem de B. Virgine incipiet, aut stans aut genibus flexis. Ad versum et ad orationem assurget, itemque ad alterum versum *Divinum auxilium* etc. post orationem.

48. Deinde totum secreto addet *Pater noster; Ave, Maria*, et *Credo*, stans vel genibus flexis, prouti se gesserit in antiphona finali.

49. Postremo recitabit secreto vel submissa voce orationem *Sacrosanctae* etc., flexis genibus (1).

50. De choro excedens, stabit iis quae superius tradita sunt.

§ 2. *In Missa cantata sine sacris Ministris.*

51. Celebrans, in hac Missa, servabit ea quae superius tradita sunt, exceptis iis quae referuntur ad Ministros et thurificationem, quae in huiusmodi Missis omittitur.

52. * Deficiente idoneo ministro ad altare, ipse leget clara voce epistolam (2).

53. Evangelium ac *Ite, missa est* vel *Benedicamus Domino* aut *Requiescant in pace* ipse semper cantabit (3).

---

(1) Ita S. C. Indulg., die 12 Mart. 1855, n. 367. Ab iis tantum qui impediti fuerint, infirmitatis causa, recitari potest non flexis genibus, quin fructum huius orationis amittant (S. C. I., 26 Iulii 1855, n. 368).

(2) S. R. C., n. 3350, I.

(3) Si choro pax erit distribuenda, post orationem *Domine Iesu Christe, qui dixisti* etc., altare osculabitur, et postea, iunctis manibus, instrumentum a clerico sibi porrectum.

CAPUT III.

DE MISSA PRIVATA

ARTICULUS I.

De ministro Missae privatae.

§ 1. *Monita quaedam generalia.*

1. Praeter ea quae superius meminimus, curabit Minister, ut, modo ab ipso dependeat, omnia in promptu sint quaecumque ad altare spectant ad Missam celebrandam, videlicet ut binae candelae cereae super altaribus sint in candelabris, quae Sacrificio destinata sunt; Crux cum Crucifixo; tabellae secretarum quae vulgo *carteglorie* dicuntur; legile seu cussinus Missalis, qui deberet esse concolor paramentis; ampullae aqua et vino plenae et satis clausae in pelvicula, sudariolium seu manutergium; campanula pro elevatione super abaco vel mensula prope altare; cereus in cornucopio a cornu epistolae, accendendus ante elevationem et exstinguendus post consummationem (1); hasta cum gossypio cerato et cum exstinctorio ad candelas tum accendendas, tum exstinguendas. Si fiet communio, praeparabit mappulam ad hanc rem assignatam et capsulam cum particulis, quae suum operculum habeat et sit decens (2).

2. Si interea, dum inceditur in ecclesia, in aliquo altari fiet elevatio Hostiae et Calicis, flectet genua ut superius monuimus, neque assurget, nisi quum assurgat Sacerdos, elevatione peracta (3).

---

(1) Potest consuetudo servari, illum non accendendi (S. R. C., n. 4029, II).

(2) Poterit alius a Celebrante Calicem parare in sacristia, et hostiam super Patenam collocare, « dummodo qui id peragit prima saltem tonsura sit initiatus..., vel alias privilegium apostolicum obtinuerit, vasa sacra tangendi; sed consulendum Celebranti, ut ipse Calicis instructionem et alia secundum rubricas exsequatur (S. R. C., 1 Febr. 1907, XV) ».

(3) Animadvertat ut biretum Sacerdotis, genuflexus a dextris eius, accipiat, et postea, antequam surgant, eidem tradat.

3. Si s. communio administraretur, genuflexionem cum Sacerdote duplicem efficiet, cum mediocri inclinatione (1), assurget, et cum Celebrante ad altare procedet. Idem observandum ad elevationem et communionem, in reditu de altari.

4. Transiens ante altare maximum, sive aliud, in quo asservetur SS. Sacramentum, vel palam in altari expositum sit, vel etiam ante altare in quo celebretur festum, et Reliquiae Sancti cuiuspiam sint expositae, in quibuscumque denique temporis locique adiunctis, Minister in omnibus prorsus tum in genuflexione tum in reverentia sese accommodabit Sacerdoti.

5. Si dum Sacerdoti inter Missam inservit, accideret ut in alio altari aut e regione aut in conspectu fieret elevatio, vel communio adstantibus ministraretur, nullam eius rei geret curam, sed perget fungi officio suo, etiamsi eo tempore stare deberet.

6. Caveat ne umquam manibus multoque minus cubitis altari incumbat, etsi genuflectendum sit; ne tobaleam inquinet aut maculet gossypio cerato quum candelas accendet, aut vino, quum Celebranti ministrabit; instauret candelas, si faede ab iis cera deflueret; ne pulset campanulam ad trisagium et ad elevationem, quum in ecclesia Missa cantata celebrabitur, vel quum processio aliqua per ecclesiam fiet, ut in festo Purificationis B. Virginis, in Dominica Palmarum et similibus; item quum clerus incedit ad chorum aut revertitur in sacristiam, et similiter quum Celebrans cum Ministris et acolythis procedit ad altare, Sacrum solemne operaturus, aut operatus ab illo discedit.

7. Si in ecclesia expositum sit SS. Sacramentum non pulsabit campanulam ad trisagium neque ad elevationem, sed unum tantum tinnitum de campanula sacristiae, ex ipsa egrediens, excitabit, ut signum Missae ad populum fiat.

8. In Missa pro defunctis, reverentiae quidem superius notatae Celebranti fiunt, sed nulla oscula figuntur ampullis aut aliis rebus, quae ministrantur vel accipiuntur ab ipso.

9. Si Missa, cui inservit, celebretur in altari in quo palam expositum sit SS. Sacramentum, documenta, quae sequuntur, observabit. In accessu ad altare et in reditu ab ipso, genuflexione duplici, sive utroque genu, utetur: reliquas omnes genuflexiones, toto Missae tempore, uno tantum genu conficiet,

---

(1) S. R. C., n. 2002, XIV.

semper in plano (1); simplici genuflexione, sive uno tantum genu, utetur, quum ad altare accedet a latere, ut ex. gr. quum afferet ampullas, et similiter decedens (2): non deosculabitur res quae Celebranti porriget vel ab ipso recipiet; Celebrans manus lavabit extra altare, facie ad populum conversa, et idcirco minister adversum ipsum sese sistet, uti iam innuimus: ad trisagium et ad elevationem campanulam minime pulsabit (3).

10. Quibusdam anni statis diebus animum advertet ad discrimina, quae in hoc ministerio occurrere possunt, quaeque heic breviter innuuntur.

11. Quum Celebrans dicet *Flectamus genua*, ante orationem minister iam genuflexus respondebit *Levate*: si qua de causa stare deberet, tamen ad illa verba genuflectet, et ut supra respondebit.

12. Si plures inter Missam erunt dicendae lectiones, Missalis transferendi causa non discedet de loco, nisi post epistolam (4). Respondebit *Deo gratias* ad singulas lectiones, excepta quinta e Danielis libro desumpta in Sabbatis quatuor temporum.

13. Si in epistola aut in graduali aut in tractu verba reperientur, ad quae genuflectet Celebrans, minister, si tunc stabit, genuflectet et ipse cum Celebrante versus altare.

14. Hoc ipsum exsequetur in evangelio, quum erit genuflectendum, ut die de Natali Domini ad *Et Verbum caro*, in Epiphania ad *procidentes adoraverunt eum*, genuflectet una cum Celebrante versus Missale (*aut versus SS. Sacramentum, si in altari sit expositum).

15. In maiori hebdomada, quum in Missa legetur passio, non se signabit, et omittet respondere *Gloria tibi, Domine*: stabit sicut ad evangelium: submittet utrumque genu quum id fiet a Sacerdote, et ad partem quae sequitur passionem respondebit *Laus tibi, Christe*. * Dominica Resurrectionis ac sequentibus diebus, usque ad Sabbatum,* inclusive, ad *Ite, missa est, alleluia, alleluia* respondebit: *Deo gratias, alleluia, alleluia*.

---

(1) S. R. C., n. 3975, I, 2.

(2) Ibid.

(3) In Missa coram SS.mo celebrata, non eadem adest ratio, ut non pulsetur campanula, ac in ceteris Missis in aliis altaribus; hae enim, ut ita dicam, tolerantur, quae autem coram Sacramento celebrantur, sunt publici iuris.

(4) Si habeatur tractus longior aut sequentia, sub horum finem assurget.

16. In prima ed altera Missa de sancto Iesu Christi Natali, purificationem et ablutionem Celebranti nequaquam ministrabit, sed quum ipse digitos purificabit in vasculo, assurget et Missale a cornu evangelii ad epistolae transferet. Post primam alteramque Missam, dicto a Celebrante *Ite, missa est,* non transferet Missale, quod a Sacerdote apertum relinquetur ad reliquas Missas conficiendas.

§ 2. *De officio ministri in Missa privata.*

17. Minister, sive ut dici solet, inserviens Sacrificio privato, priusquam hoc angelico ministerio fungatur, aequum esset ut in ecclesia vel in ipsa sacristia ad illud se compararet, paullo orando, atque inter alias preces recitare posset *Actiones nostras,* etc. Postea, saltem si clericus esset, induet superpelliceum (1).

18. Quando Sacerdos operaturus deponet pallium, minister sive inserviens illud ipsi detractum loco decente reponet. Tum aperiet claviculam fonticuli, et ministrabit ei manutergium, et claviculam iterum claudet. Quum vero Celebrans erit sumpturus paramenta sacra, obiiciet ei apertam hostiarum capsulam, ut inde unam ad libitum seligat.

19. Postquam Sacerdos praeparaverit (2) ac disposuerit Calicem cum omnibus, quae opus sunt, ei porriget amictum tenens extensum in extremitatibus, in quibus chordulae sunt firmatae, ac si plus aequo latior esset, attendet ut eum reflectat super humeros Celebrantis, posteaquam eundem circum collaria aptaverit: sumet deinde albam, quam complicatam in parte posteriori Celebrantis humeris imponet, efficietque ut ex eadem parte deorsum fluat, atque ut facilius ille sibi induat, dexteram prius manicam, deinde sinistram protendet: accipiet

---

(1) Ad dubium: « An omnes qui vestem talarem induunt, sint vel non tonsurati, debeant iuxta rubricas Missalis (p. II, tit. II, n. 1) superpelliceum induere, dum Missae inserviunt? » S. R. C. respondit: « Affirmative, nisi pro laicis alicuius familiae religiosae obstent specialia statuta approbata (23 Novembris 1906, II) ».

(2) Ad dubium: « An clerici prima tonsura initiati, ad mentem decreti 14 Martii 1906 ad I et III, tangere possint vasa sacra et lintea sacra ac Calicem praeparare in sacristia absque speciali indulto? » S. R. C. respondit: « Affirmative (23 Nov. 1906, I) ».

cingulum, quod Celebranti a tergo porriget, advertens ut flocci, sive extremitates cinguli ad dexteram ipsius cohaereant. Quum Celebrans cingulum sibi alligabit, albam ita illi aptabit et disponet, ut eius fimbriae undequaque sint duos aut tres digitos ex humo sublatae. Posteaquam Celebrans manipulum brachio imposuerit, diligenter ligabit ne effluat, neu nimium sit conscrictus; insuper curabit ne sit cubito, nec pulsui nimis proximus, sed inter utrumque in inferiori media parte brachii. Celebranti sibi stolam imponenti curabit eam demittere et aptare circum collum, ita ut nec conspiciatur extra casulam, nec post terga dependeat: postremo quum Sacerdos induet sibi casulam, det operam ut ad cervicem sit sursum erecta, et super humeros distenta (1).

20. His expletis, minister sive inserviens quaeret ab aedituo, vel ab alio ad quem pertinebit, quo altari sit conficienda res divina, sumet Missale, quod utraque manu in extremitatibus inferioribus sustinebit ad pectus applicitum, et apertura Missalis eiusdem ad suam sinistram versa. Locans se sinistrorsum et paullum post Celebrantem, profundam reverentiam ad Crucem vel imaginem sacristiae cum ipso efficiet, et procedet ad altare oculis in terram defixis et gradu composito, non vero artificioso, praecedens Celebrantem duos vel tres non amplius passus: ad portam sacristiae, si vas erit aquae benedictae, haustam manu dextera porriget Sacerdoti, eaque signabit et seipsum.

21. Si in accessu ad altare, vel etiam in reditu transeundum erit ante altare maximum, inclinatione profunda utetur, vel genuflexione si aderit SS. Sacramentum, adstans quidem Celebranti, sed aliquantulo intervallo: si propter elevationem vel communionem, vel adorationem SS. Sacramenti expositi genuflectendum esset, faciet transiens ad dexteram Celebrantis, sed paullum retro, ut biretum ab eo accipiat, et sit illi adiumento, si opus fuerit, in perficienda genuflexione (2). Si ad altare, in quo celebranda erit Missa, aditus sit a cornu epistolae,

---

(1) Quum minister porriget amictum, manipulum et stolam, horum Crucem a latere osculabitur, sicut sacris Ministris praecipitur faciendum (*Caerem. Epp.*, lib. II, cap. VIII, nn. 12, 14). Cfr. *Rituale Erem. Camald. Montis Coronae*, a S. R. C., anno 1906, approbatum.

(2) Nihil curae esse debet Sacerdoti celebraturo, si transit ante altare, in quo tunc Missa celebratur, an facta sit consecratio, nec ne (S. R. C., 20 Maii 1904, II).

recedat minister unum vel duos passus a gradu infimo altaris, dandi causa locum Celebranti, ut prior et libere progrediatur.

22. Ad altare postquam venerit, se sistet dextrorsum Sacerdoti. Missale sustinebit brachio sinistro, manu autem dextera biretum accipiet, deosculans manum Celebrantis et biretum ipsum: genuflexionem una cum Celebrante in pavimento efficiet, sive in altari illo servabitur SS. Sacramentum sive non (1), et concinne transmisso ad brachium dexterum Missali, et ad manum dexteram bireto, elevabit manu sinistra Celebrantis extremitatem albae in parte anteriori, non vero oblique (2), cumque ipso ascendet ad altare, gradum tamen unum post eundem incedens.

23. Quum ascenderit ad altare, cussino seu legili imponet Missale clausum, apertura eius ad cornu evangelii versa (3), biretum super abaco, vel loco decenti, numquam vero super altare, ponet; descendet de gradibus altaris, accipiet (nisi prius id factum fuerit) arundinem cum gossypio cerato, ipsum gossypium ceratum de lampadis flamma accendet, quo candelas altaris primo in latere epistolae, deinde in evangelii latere inflammabit, atque arundine cum gossypio suo loco reposita, flectet genua in plano ante altare, advertens ut ab ipsius gradu infimo absit passum unum, et a Celebrante, cuius sinistrae adstabit, unum vel duos passus disiunctus sit, ut satis ille habeat loci ad transeundum, quum Sacrum inchoaturus de altari descendet.

24. Principio Missae, eodem tempore quo Sacerdos, signo Crucis se signabit et minister, eique respondebit, ut in Missali, eadem, qua fieri poterit, modulatione vocis. Ad verba

(1) Minister inserviens Missae in altari, ubi SS. Eucharistiae Sacramentum non asservatur, unico genu flectere debet accedens ad altare, et quoties ante medium transibit aut ab eo recedet (S. R. C., 16 Nov. 1906). Minister autem in Missa privata coram SS.mo exposito debet genuflectere in accessu et recessu utroque genu, intra Missam unico genu (S. R. C., n. 3426, VI).

(2) Sublevatur extremitas anterior albae et vestis Celebrantis, ut possit libere et commode ad altare ascendere. Qui albam a latere elevat, magis quam iuvet, potest Celebranti maiori esse impedimento. Adverte tamen ut albam et vestem tres vel quatuor, non amplius, digitos erigas, quod indecorum foret adeo sustollere, ut crura denudarentur. A.

(3) Ad Celebrantem spectat aperire Missale, non vero ad ministrum, uti quidam perperam solent. A. - S. R. C. declaravit, nec debere ministrum quaerere varias partes Missae et *Communionem* pro commoditate Sacerdotis (n. 3448, XIV).

Misereatur tui se aliquantulum inclinabit versus Sacerdotem; quum confessionem recitabit * mediocriter inclinabitur versus altare; se paullum convertet ad Celebrantem, dicens *tibi, Pater* et *te, Pater;* ter pectus mediocriter caedet manu aperta ad verba *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa*, sinistra infra pectus applicita. Manebit mediocriter inclinatus quum Sacerdos dicet *Misereatur vestri*, et quum responderit *Amen* eriget se. Ad *Indulgentiam* se signabit, iterumque se mediocriter inclinabit ad ℣. *Deus, tu conversus* etc.

25. Dicto a Celebrante *Oremus*, assurget, eique manu dextera albam sublevabit ex parte anteriori, non vero oblique, deinde genua flectet in infimo gradu, vel in plano, si suppedaneo solum erit altare instructum.

26. Signabit se eodem tempore quo Sacerdos; item quum Sacerdos dicet *Oremus*, vel pronunciabit elata voce nomen Iesu, caput Crucem versus inclinabit; quum vero proferet nomen Mariae, Sancti vel Sanctorum, quorum celebratur officium et commemoratio, vel nomen Summi Pontificis aut proprii Episcopi viventis, tum quoque inclinabit caput, non Crucem versus, sed ea positione qua tunc erit (1). Idipsum faciet etiam quum in hymno *Gloria in excelsis* Celebrans recitabit verba *Adoramus te, Gratias agimus* etc.

27. Quum vero transeundum ipsi erit ante Crucem altaris, semper, etiamsi Missale cum cussino vel legili transferat, genuflectet (2).

28. Post epistolam, ubi responderit *Deo gratias*, vel si deinde erit sequentia aut tractus longus, sub finem illorum assurget. Quum Sacerdos veniet ad altare dicturus *Munda cor meum* etc., transibit in cornu epistolae, sumet legile vel cussinum cum Missali, deferet ad latus evangelii, ita locans illud, ut summitas libri spectet posteriorem altaris extremitatem in latere eodem. Descendet a latere de suppedaneo, ibique stabit, Sacerdoti in principio evangelii responsurus: quum Sacerdos in fronte, in ore et in pectore se pollice signabit, se signabit et minister, qui ad nomen Iesu inclinabitur, quum proferetur initio evangelii; transibit ad latus epistolae in planum ante altare, ibique consistet, paullum conversus ad Celebrantem, donec leget evangelium. Quum in fine evan-

(1) V. p. 12, n. 10.
(2) S. R. C., 16 Nov. 1906, I.

gelii responderit ℣. *Laus tibi, Christe,* rursum flectet genua, et sic manebit ad recitationem symboli. Ad verba *Et incarnatus est,* genuflectente Sacerdote, profunde capite inclinabitur (1).

29. Postquam Celebrans ante offertorium pronunciaverit *Oremus,* perget ad abacum, sumet munutergium sive sudariolum, cui explicato imponet pelviculam cum ampullis, quas afferens ad altare ponet in extremo latere epistolae. Plicabit celeriter Calicis velum, quod complicatum ponet prope corporale, non longe a gradu candelabrorum, ut possit Celebrans applicare illi pallam, et facilius eam resumere.

30. Quum ad latus epistolae accedet Celebrans, aquam et vinum in Calicem infusurus, dextera ampullam vini, aquae sinistra accipiet, quas si opus fuerit, super sudariolo absterget: dextera ministrabit ei ampullam vini, quam recipiet sinistra, * postquam ampullam aquae ad dexteram transmiserit, tum eadem dextera aquae ampullam porriget, quam manu eadem resumet, * et in pelvicula collocabit, vini autem ampullam seorsim ponet; advertens ut utramque respective osculetur, tum in porrigendo, tum in recipiendo, manum tamen Celebrantis non deosculans (2), atque ita praesentet eas, sustinens prope imam partem, ut Celebrans possit commode accipere.

31. Ampullis hoc modo ministratis, seponet ampullam vini, quam poterit etiam ad abacum referre, ac reversus ad altare eodem loco implicabit sudariolum seu manutergium in altari ipso, et dextera ampullam aquae, sinistra pelviculam sumet, ablutionem manuum Celebranti ministraturus.

32. Quum Celebrans manus abluturus ad latus epistolae redierit, reverentiam ei faciet, aquam manibus ministrabit, iterabit reverentiam, aquam pelviculae proiicet in conchulam praeparatam supra vel prope abacum, reponet super abacum pelviculam cum ampullis, et recipiet de altari sudariolum, quod iterum plicatum super abaco reponet.

33. Redibit deinde ad altare, secum afferens campanulam; genua flectet ut antea in infimo gradu, vel in plano, a cornu epistolae: respondebit *Suscipiat Dominus* etc. paullum inclinatus, quum Celebrans dicto *Orate, fratres,* se converterit ad altare. Ad trisagium tres distinctos tinnitus duplices campa-

(1) S. R. C., n. 2915, VI.
(2) S. R. C., 16 Nov. 1906, II.

nula edet, eaque in gradu vel pavimento deposita, ad *Benedictus qui venit* se simul cum Sacerdote signabit.

34. Sub finem *Memento* vivorum assurget, et accendet candelam seu cereum, insistentem in cornucopio parieti affixo a cornu epistolae. Hoc facto, rursum genibus incumbet, sed propius Celebrantem, et in gradu superiore, suppedaneo proximo. Quum Celebrans, verbis consecrationis prolatis, genuflectet, minister se profunde inclinabit, et confestim erectus extremitatem posteriorem planetae aliquantum sinistra sublevabit, dextera autem campanulam pulsabit tribus duplicibus tinnitibus, vel sono continuato, ac peracta elevatione, demittet planetam, atque inclinationem, dum Celebrans genuflectit, ut antea iterabit. Hoc ipsum exsequetur in Calicis elevatione.

35. Expleta Calicis elevatione, assurget, campanulam ad abacum referet, et redibit ad genua flectenda quo ante elevationem erat, seque signabit pectusque percutiet, quum haec faciet Sacerdos (1).

36. Dum Celebrans Hostiam consecratam sumet, minister paullum se inclinabit; illo autem super corporali fragmenta Patena colligente, assurget, et acceptis ampullis redibit ad altare, et genuflexionem faciet, antequam illuc ascendat, siquidem ibi adhuc est SS. Sacramentum. Ascendet igitur ad altare, et se sistet in gradu superiori, subtus suppedaneum, advertens ut paullum se inclinet, quum Sacerdos Calicem sumet.

37. Ascendet deinde super suppedaneum, et non deosculans ampullam prius et postea (2), ministrabit vinum in Calicem propter purificationem, attendens ut ampulla aliquantum a Calice absit, dum vinum infundet.

38. Hinc infra suppedaneum ad latus epistolae recedet, ibique exspectabit Celebrantem, cui super digitos aquam et vinum ob purificationem effundet, ampullas, ut antea monuimus, * non deosculans.

39. Descendet de altari, ampullas super abaco relinquet, ad altare redibit, perget ad latus evangelii, sumet Missale cum cussino seu legili, et transferet ad cornu epistolae, ut in Missae exordio: tum cereum in cornucopio a latere epistolae exstin-

(1) V. notam (2) ad n. 31, p. 182, et (2) ad n. 67, p. 188.
(2) Cum ampullas hoc in casu minister non tradat Celebranti, locum non habet deosculatio cui innuerat A.

guet, quem accenderit pro elevatione, et reversus, ut antea, ad latus evangelii, in gradu infimo sive in plano sub suppedaneo genua flectet. Ad *Dominus vobiscum* et orationes, quas recitabit Sacerdos, respondebit.

40. Si propter ultimum evangelium ad latus hoc referendum sit Missale, statim ac responderit *Deo gratias* ad *Ite, missa est*, accelerabit gradum aliquantulum, cum debita decentia, dum transferet Missale cum cussino vel legili, ut commode possit ad benedictionem Sacerdotis infra suppedaneum genuflectere: quod si in eo transferendo tempus ipsum deficeret, genuflectet ad benedictionem, sustinens manibus Missale, quod dein celeriter altari imponet.

41. Si evangelium S. Ioannis *In principio* erit recitandum, postquam responderit * *Amen* ad benedictionem, assurget, respondebitque *Et cum spiritu tuo* ac *Gloria tibi, Domine;* * dein transiet, genuflectens in medio, ad latus epistolae, ibique subsistet durante evangelio in eodem latere; unum tantum genu submittet ad verba *Et Verbum caro factum est*, et dicto *Deo gratias*, * afferet, si Sacerdoti opus fuerit, tabellam precum a Summo Pontifice praescriptarum, quas una simul et alternatim, respective, cum Celebrante recitabit. Postquam ad versiculum et orationes responderit primum a cornu evangelii, deinde a latere epistolae candelas exstinguet.

42. Quod si aliud evangelium a Celebrante legendum erit, postquam minister Missale, ut supra, transtulerit, paulisper consistet in gradu superiori infra suppedaneum, inclinaturus caput ad nomen Iesu, si in principio evangelii nominabitur: deinde transibit ad latus epistolae, * ubi stabit, ut num. praec. dictum est. Ubi responderit *Deo gratias*, in fine evangelii, et preces praescriptas cum Celebrante ut supra recitaverit, perget cum exstinctorio ad latus evangelii, et candelam exstinguet, deinde ad latus epistolae gressum referet, et candelam exstinguet in eodem latere (1). Posita prope altare arundine cum exstinctorio, sumet Missale et biretum, ut in accessu ad altare, se sistet ad dexteram Celebrantis, atque una cum eo, reverentiam vel genuflexionem faciente, facta genuflexione, biretum ei porriget, illud deosculans et manum eius, sed ita porriget,

(1) Difficile est id agere, quin Celebrans cunctari cogatur; melius post reditum in sacristiam et assistentiam Sacerdoti praestitam minister ad altare id facturus redibit.

ut commode possit media parte accipere. Hinc procedet ad sacristiam, Sacerdotem praecedens, observans quae docuimus in exitu de sacristia, eundi causa ad altare.

43. In sacristiam quum venerit, reverentiam profundam Cruci, vel imagini efficiet, deponet Missale, manipulum expediet Sacerdoti, et planetam ab ipso dimissam reponet extensam super scamnum, vel in tabula; stolam deinde a Sacerdote accipiet, quam * ex parte deosculabitur, et complicatam quatuor plicaturis imponet planetae; super stola ponet manipulum, * illum similiter deosculatus; super manipulo et stola cingulum, complicatum et ipsum quatuor plicaturis; adiuvabit Sacerdotem in demittenda alba, quam duabus aut tribus plicaturis complicabit, et imponet aliis paramentis; amictum postremo, * quem deosculabitur, super alba locabit, eumve plicare poterit, et cum purificatorio reponere in arcula vel armario huic rei stabilito. Biretum sine osculis restituet Sacerdoti, quem reverentia salutabit. Superpelliceo autem de- * posito, aequum esset, ut in ipsa sacristia, vel in ecclesia, orationem *Agimus tibi gratias*, aut aliam similem recitaret.

§ 3. *De communione ministri infra Missam.*

44. Si minister de sacra mensa in Missa participare cupiet, quum Celebrans fragmenta Patena colliget, assurget, * non genuflectens (1); dein pergens ad abacum sumet mappulam (2), quae communioni inservit. Redibit ad latus epistolae, et genuflexus super gradu de latere, inclinatusque mediocriter confessionem recitabit, postquam Celebrans Calicem sumpserit (3).

45. Ubi Celebrans recitaverit *Indulgentiam*, ad quam minister erectus se signabit et respondebit *Amen*, assurget, et ad genua flectenda se conferet super gradu superiori, vel in suppedaneo, ex eadem epistolae parte, sed coram altari, et propius Celebrantem.

46. Quum communicatus fuerit, descendet, quin genuflectat

(1) Cfr. S. R. C. decr. 16 Febr. 1906, III, post qu. 5.

(2) Mappula, qua opus est pro communione, oportet ut alia sit a manutergio vel sudariolo, quo Sacerdos manus abstergit, idque propter decentiam et debitam erga SS. Sacramentum observantiam. A.

(3) *Ritus celebr. Miss.*, X, 6.

vel inclinationem faciat (1), et ad abacum se recipit ad mappulam deponendam et ampullas accipiendas.

47. Si et alii aderunt inter Mysteriorum celebrationem communicandi, iique vel clerici essent, minister communicabit primus.

§ 4. *De adstantium communione intra Missam.*

48. Si in altari, in quo res divina conficitur, non servabitur SS. Sacramentum, atque unus vel plures adstabunt communionem petentes, meminerit minister praeparare in abaco mappulam pro eorum communione, et capsulam cum particulis, communicandorum numero respondentibus.

49. Quum Celebrans leget *Offertorium*, capsulam cum particulis de abaco sumet, eique ministrabit, significans ipsi, quoad fieri possit, communicandorum numerum (2).

50. Sacerdote fragmenta colligente, assurget minister, et adiens ad abacum, mappulam pro communione accipiet, Sacerdote autem Calicem sumente, genua flectet in latere epistolae, et mediocriter inclinatus confessionem recitabit. Qui velint communicare, si altare balaustrio careat, prosternent se ante altare, extra gradus (3).

51. Minister, nisi parata in balaustrio esset pro communicandis tobalea, mappulam dabit primo communicando, *qui erit prope parietem in cornu epistolae, et ab ultimo postea recipiet.

52. Si multi fuerint communicandi, consurgentibus de balaustrio primis, succedent sensim reliqui.

53. Postremo animadvertat minister, extremitatem anteriorem vestium sublevare Celebranti, quum ad altare revertetur.

---

(1) Cfr. decr. cit.

(2) Particularum numerus congruere debet cum communicandorum numero, ne Celebrans adigatur eas consumere, si supersint, vel frangere ac dividere, si desint. A.

(3) Fas quidem non est, viros laicos multoque minus feminas propter communionem ingredi ad altare, quum debeant eam sumere extra septa, sive ad balaustrium eiusdem. A.

Articulus II.

De Celebrante in Missa privata.

§ 1. *De Missa privata per annum.*

1. Sacerdos, qui rem divinam facturus erit, praemissa recitatione saltem Matutini cum Laudibus, ac sacra confessione, si opus ei fuerit, aliquamdiu secedet atque orationi vacabit.

2. Nemo, strictim loquendo, recitare tenetur ant. *Ne reminiscaris*, cum psalmis precibusque in Missali notatis *pro opportunitate Sacerdotis:* aequius tamen videtur, orationes ab Ecclesia statutas cuilibet peculiari devotioni anteferre: recitare autem qui velit, advertat ut praedictam antiphonam ex toto recitet ante psalmos in diebus de ritu duplici, adiiciatque *Alleluia* tempore paschali. Numquam tamen omittet recitare protestationem *Ego volo celebrare Missam* etc., et Sacrificium individualiter applicare cui volet.

3. Post praeparationem, Missale accipiet, Missam inspiciet orationesque statutas, signacula suo quaeque loco disponens, ne forte errori locus sit, neve cogatur in altari folia Missalis a vertice ad imum evolvere (1).

4. Manus deinde lavabit, recitans praescriptam orationem: *Da, Domine, virtutem* etc.

5. Hoc facto, vadet ad tabulam, in qua sacra paramenta erunt disposita, et praeparabit Calicem, advertens ut hostia sit integra, rotunda et fragmentis mundata, ut corporale sit penitus reconditum intra bursam, cuius apertura sit ad Celebrantem versa, nec super Calicem fas est ponere sudarium ad abstergendas nares, neu manutergium, aut conspicilla, neve rem aliam quamcumque (2).

---

(1) De altaris, paramentorum aliarumque rerum, quibus ad Sacrum peragendum opus est, praeparatione disserere omittimus, lectoresque ad ea quae a rubricis ac liturgicis scriptoribus praecipiuntur, remittimus. A.

(2) In hostia consecranda oportet ut imago Crucis cum Crucifixo impressa sit. Vide BENEDICTUM XIV, *De Sacrificio Missae*, lib. I, cap. 6, n. 5. A. - Verum S. R. C., n. 2714, edixit, servandam esse, quoad imaginem I. Ch. Cruci affixi, consuetudinem.

6. Accedet inde ad paramenta, biretum seorsim, non tamen super illa, aut super Calicem vel Missale deponet: ac si Crucis signo se velit munire, faciat id antequam sumat amictum, numquam vero quum amictum prae manibus tenet (1).

7. Amictum in extremitate prope chordulas utraque manu accipiet, osculabitur in medio super Crucem, capiti imponet, circumducens manum dexteram super humerum sinistrum atque extendet super caput ipsum, dicens orationem *Impone, Domine,* etc. Tum recitare pergens orationem eandem, eum demittet circa collum, collaria cooperiet, superimponens ad pectus partem dexteram sinistrae, chordulasque sub humeros reducens, iisque se praecingens, infra pectus utramque coniunget, et ad extrema alligabit.

8. Alba se induet, vel induetur, quam primo imponet humeris, deinde in manicas dexterum et sinistrum brachium inducet, efficietque ut decore usque ad pedes defluat, sed ita aptabit sibi ut aeque pendeat, et ab humo duos fere digitos absit: orationem interea dicet *Dealba me, Domine,* etc.

9. Cingulo, quod ei porriget minister, albam circa lumbos cohibebit, orationemque dicet *Praecinge me, Domine,* etc. Mos est plerumque cingulum duplicare, cum lemniscis dextrorsum, quorum pars usque ad terram demittitur, ut ipsa possit stola cohiberi.

10. Manipulum deinde sumptum osculabitur in medio, ubi est Crux, et brachio sinistro imponet ad ulnam, nempe inter pulsum et cubitum: recitabit orationem *Merear, Domine,* etc., ac minister taeniis manipulum eius alligabit brachio, ne excurrat.

11. Stolam ambabus manibus accipiet, osculabitur Crucem in apice, atque utraque manu sibi eam aptabit inter cervicem et humeros, ita ut nequeat super planetam aut per humeros effluere, decussatim ante pectus partem dexteram sinistrae superimponet, cohibebit extremo cingulo a lateribus, et recitabit orationem *Redde mihi, Domine,* etc. (2).

12. Postremo induet sibi planetam, efficiens ut complicata defluat post tergum, advertensque, ut circa collum, super humeros et ante pectus sit explanata, quam chordulis in parte

(1) « Induit se, si sit Praelatus saecularis, supra rochettum, si sit Praelatus regularis vel alius Sacerdos saecularis, supra superpelliceum, si commode haberi possit (*Ritus celebr. Miss.*, I, 2) ».

(2) Qui Sacerdotes stolam ad tergum reiiciunt, inspiciant rubricam, quae praecipit, ut ea cervici imponatur. A.

interiori ante pectus alligabit, orationem interea dicens *Domine, qui dixisti* etc. (1).

13. Sacerdos ita paratus caput bireto operiet, efficiens ut eius angulus compressus auri sinistrae respondeat.

14. Tum sumet Calicem, nodo illius apponens sinistram, dexteram autem extensam superimponens bursae; elatum ante pectus sustinebit, non tamen ipsi applicitum, neque nimis longe ab ipso; Crucem vel imaginem principem sacristiae, capite cooperto, salutabit, et ad altare procedet.

15. In aditu ecclesiae fas erit ut aquam benedictam accipiat, seque ipsa signet, eo quod ubique gentium id fiat, quamquam rubrica non praecipiat (2).

16. In accessu ad altare, subsequetur ministrum, et incedet cum gravitate, modestia animoque in Deum intento, at ne nimis studiose, praeseferens mentem cogitatione absorta mysterii, quod est celebraturus.

17. Si transeundum erit ante altare maximum, reverentiam mediocrem faciet, ac si aderit SS. Sacramentum in tabernaculo seu ciborio reconditum, genu dexterum usque in terram flectet, biretum neque in reverentia sibi detrahens neque in genuflexione.

18. Si alio in altari SS. Sacramentum asservetur, ac transeundum ante illud sit, genuflexionem efficiet, ut supra.

19. Reverentiam faciet etiam Reliquiis Sancti de quo celebratur officium in ecclesia, vel aliis Reliquiis aliqua causa expositis in altari, si transiturus sit ante illud. Ad Crucis autem Reliquias expositas, cooperto capite, genu tantum dexterum flectet usque ad terram.

20. Quod si transire debeat ante SS. Sacramentum expositum, quamquam Calicem manibus ferat, genuflexionem duplicem, nempe utroque genu, efficiet, caput deteget, Sacramentum adorabit, rursus operiet caput, assurget, et prosequetur iter suum: quod etiam faciet si transibit ante altare, in quo celebretur Missa et elevetur sacra Hostia, neque antea assurget quam Celebrans Calicem post ostensionem in altari deposuerit: sin ministraretur s. communio, non oportet ut genibus flexis maneat usque ad finem; sed genuflexione duplici peracta, assurget ac perget.

(1) Quum contingere possit, ut quandoque Celebranti opus sit usuali linteolo, curans ut sit mundum, et quatenus fieri potest albi coloris, poterit illud abdere inter planetam, et cingulo cohibere, ut penitus contegatur. A.

(2) S. R. C., n. 2514, IV, habet: *si commode fieri potest.*

21. Quum detegetur caput, biretum non est ponendum super Calicem, sed tradendum ministro, vel substinendum inter pollicem et indicem, apertura ad pectus conversa, manum oblique bursae imponendo, ne quid e Calice decidat.

22. Sacerdos Calicem gestans neminem salutabit, praeterquam si proprio Episcopo occurreret, vel aliis magnis Praesulibus, aut cuipiam Principi, quibus praetereuntibus inclinabit caput. Idipsum faciet si in alterum Sacerdotem paratum ad altare procedentem, vel inde redeuntem, incideret. Si transitus esset angustus, qui accedit ad altare locum cedet de altari redeunti, qui modeste excipiet, nulla mora renuendo interposita (1).

23. Ad altare in quo erit operaturus, subsistet in medio ante infimum gradum, caput nudabit, biretum tradet ministro, reverentiam profundam Cruci, ac si aderit SS. Sacramentum in tabernaculo reconditum, genuflexionem peraget usque ad humum in pavimento, minime vero in infimo gradu.

24. Ascendet ad altare, Calicem statuet versus cornu evangelii; utraque manu demittet Calicis velum, quod reflexum erit super bursa; bursam a Calice amovebit, imponet altari rectamque sustinebit manu sinistra; dextera autem extrahet corporale, quod in altare deponet. Manu hinc dextera bursam sumptam locabit versus cornu evangelii, applicans eam gradui quo insistunt candelabra, vel candelabris ipsis, si gradus deesset: advertet ut bursae apertura sit versus medium altare, nisi quaedam imago aut sacrum emblema inscriptum sit, quod alium statum requireret. Haec peraget, manu sinistra altari imposita.

25. Deinde ambabus manibus corporale explicabit in medio altari, prope frontem ipsius admovens illud ita, ut a fronte altaris extremitas corporalis spatium digiti absit, idque ad maiorem securitatem, ne Celebrans, quum ad populum convertetur, planeta aut manipulo secum ducat corporale cum Calice.

26. Corporali super altare extenso, Calicem ad nodum sinistra accipiet, et superimponet dexteram: sistet eum in medio corporali, sed ne impedimento sibi sit ad osculandum altare, atque extendet velum ex parte anteriori, ut Calix totus contegatur.

---

(1) Sequenti § 5 huius articuli declarabimus quibus Praesulibus Sacerdos celebrans se inclinare debebit. *Principis* autem nomine intelligi volumus qui fungitur imperio. A.

27. Iunctis deinde manibus accedet ad latus epistolae, aperiet Missale super cussino, vel super legili, ad signaculum quod Missam celebrandam monstrat.

28. Missali ex ea parte aperto, redibit ad medium altare iunctis manibus, et quin ibi moretur, reverentiam mediocrem faciet Cruci, faciem vertet versus cornu epistolae, ac posito pede dextero paullum versus partem evangelii, ne tergum Cruci convertat, iunctis manibus descendet de gradibus in planum, ubi rursus ad altare convertetur.

29. Ibi faciet Cruci profundam reverentiam, vel genuflexionem simplicem, genu usque ad infimum altaris gradum submisso, si SS. Sacramentum aderit intra custodiam (1).

30. Exordietur Missam, se muniens signo Crucis, et formulam proferens, recitabit antiphonam *Introibo* et psalmum *Iudica me, Deus*. Ad *Gloria Patri* inclinabit caput. Versum autem *Adiutorium nostrum* etc. dicens, iterum se signabit.

31. Confessionem profunde inclinatus recitabit: ad verba *vobis, fratres*, et *vos, fratres*, non se vertet ad ministrum, ut fit in Missis solemnibus. Ter pectus percutiet verba proferens *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa*, quod faciet sinistram ponens infra pectus, dextera aperta et extensa digitisque simul coniunctis, sine strepitu nec nimis studiose.

32. Profunde inclinatus permanebit ad verba *Misereatur tui*, quae recitabit minister, quibus recitatis, * dicet *Amen*, erigetque sese; et minister confessionem peraget.

33. Sacerdos dicet *Misereatur vestri* etc., deinde *Indulgentiam* etc., seque signabit.

34. Tum mediocriter inclinatus continuabit versus *Deus, tu conversus* etc., usque ad orationem *Aufer a nobis*. Ad *Oremus* ante praedictam orationem extendet et iunget statim manus, non tamen elatas. Notandum hoc loco est, quod manuum disiunctio numquam debet latitudinem excedere humerorum.

35. *Oremus*, ut supra docuimus, dicto, eriget sese, iunctis manibus ad altare ascendet, recitans secreto orationem *Aufer a nobis*: deinde, mediocriter inclinatus, manus imponet simul iunctas extremitati anteriori altaris, ita ut digiti minimi contingant frontem altaris, eodemque tempore recitabit alte-

---

(1) Celebrans, quum genuflectet, nullam faciet reverentiam, quandoquidem in genuflexione etiam reverentia comprehenditur, ut iam cap. I tit. I huius libri notatum est. A.

ram orationem *Oramus te, Domine,* etc., et ad verba *quorum Reliquiae hic sunt* osculabitur altare.

36. Porro monemus hoc loco, quod quotiescumque manus iunctae imponendae altari sint, retinenda est methodus superius tradita: illud etiam notandum, quod quum osculandum erit altare, osculum figatur semper in medio: quocirca ad vitandas corporis aut capitis contorsiones, caveat Sacerdos, ne, dum osculaturus sit altare, nimium proximus illi sit: hac autem actione seiungendae manus, eaeque extensae imponendae altari sunt extra corporale, dummodo hoc non ita pateret, ut statum hunc efficeret indecorum.

37. Altare osculatus, quin ullam faciat reverentiam Cruci, iunctis manibus accedet ad cornu epistolae, absolvens interea recitationem praedictae orationis, quam complendi causa, non debebit morari in medio altari, postquam osculatus fuerit.

38. In cornu epistolae, introitum e Missali leget, quem incipiens se Crucis signo muniet. Ad *Gloria Patri* se inclinabit ad Crucem, tum iterabit introitum, non vero signum Crucis.

39. Post introitum redibit ad medium altare, ac nullam Cruci faciens reverentiam, iunctis semper manibus recitabit *Kyrie* simul cum ministro. Non erit abs re monere, quod si minister non responderet, novies dicendum esset a Celebrante, videlicet ter *Kyrie,* ter *Christe,* terque iterum *Kyrie, eleison.*

40. Post ultimum *Kyrie,* si dicendum erit *Gloria in excelsis,* disiunget manus, quin eas prius imponat altari, elevabit usque ad humeros, neque oculos ad Crucem nec sublime attollens, dicet *Gloria in excelsis,* ac proferens verbum *Deo* iterum iunget manus, caput tantum inclinans. Atque heic monendum videtur etiam in posterum, quum opus erit, quod manus non sunt supra humeros elevandae. Prosequetur ibi erectus iunctisque manibus recitare praedictum hymnum usque ad finem, advertens quod inclinandum est caput ad verba *Adoramus te; Gratias agimus tibi; Iesu Christe; Suscipe deprecationem nostram.* Ad verba autem *Cum sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen,* se signabit, ac dicto *Amen,* *quin manus coniungat, eas extensas imponet altari, quod osculabitur in medio.

41. Osculatus altare, eriget se, iungens eodem tempore manus ante pectus, se dextrorsum, seu versus cornu epistolae, ad populum se convertet, oculis demissis, manus iterum aperiet ante pectus, easque reconiunget, dicens simul *Dominus*

vobiscum. Opus est autem monere, quod quum hoc modo salutabit populum, aperiens manus, non debet excedere humerorum latitudinem; quod palmae manuum debent ad invicem altera ad alteram spectare; quod caput demittendum non est, neque alius gestus faciendus versus populum, nec renibus altari insistendum.

42. Ubi altare est ad populum versum, non se convertet ad *Dominus vobiscum,* sed stans ibi, postquam osculatus erit altare, faciet ut supra.

43. Deinde ex eadem parte, nempe super suam sinistram, redibit ad Missale, et conversus ad altare extendet rursus manus et iunget, dicens *Oremus,* et simplicem inclinationem faciet Cruci: deinde, disiunctis statim manibus ad altitudinem latitudinemque humerorum, et palmis ad invicem conversis, recitabit orationem. Id fiet quotiescumque dicendum *Oremus* ante orationem, nisi aliter praescriptum sit. Porro Sacerdos, ne oculos elevet in altum, vel ad Crucem, quum dicet *Oremus;* itemque fugiat vitium, commune multis, pronunciandi syllabam *O* cum expressione nimis exquisita, producendo scilicet ac duplicando vocalem, veluti dicendum esset *Ooremus.*

44. Ad conclusionem orationis, dicens *Per Dominum nostrum,* aut *per eundem Dominum nostrum* iunget manus, et ad verba *Iesum Christum* inclinabit caput Crucem versus, iunctisque manibus orationis conclusionem continuabit. Si in conclusione dicetur *Qui vivis et regnas* aut *Qui tecum vivit et regnat,* quin caput ad Crucem inclinet, manus iunget ad verba *in unitate Spiritus sancti.*

45. Si plures erunt recitandae orationes, non dicetur *Oremus* ad singulas, sed tantum ante primam, quae recitatur statim post *Dominus vobiscum,* quod dicitur post *Gloria* aut post *Kyrie;* iterum dicetur *Oremus* ad alteram orationem, quae primam sequetur.

46. Quum in orationibus aut quacumque alia occasione inter Missam contigerit, ut pronuncietur sanctissimum Iesu nomen, inclinandum erit caput ad Crucem; quum nominabitur beata Virgo vel Sanctus aut Sancti, de quibus celebretur officium aut fiat commemoratio, inclinatio fiet versus librum; in oratione de Pontifice regnante, *et de proprio Episcopo, quum nomen ipsorum proferetur, ad librum itidem caput inclinabitur (1). In evangelio autem, quum nominabitur Iesus, Cele-

(1) V. pag. 12, n. 10.

brans non versus Crucem, ut superius docuimus, sed versus librum inclinabit caput.

47. Atque hic animadvertendum occurrit, quod Caeremoniale Episcoporum (lib. II, cap. VIII, n. 46) praescribit: « quum proferet nomen Iesu vel Mariae inclinet se, sed profundius quum dicit Iesus ».

48. Orationibus, quo modo declaratum est, recitatis, prosequetur lectionem epistolae, manibus libro aut legili impositis, prouti magis placebit, dummodo manuum palmae aliquo modo Missale attingant.

49. Si in epistola, vel in graduali, tractu, evangelio, ad aliquod verbum genuflectendum e rubricae praecepto sit, genuflexionem simplicem, genu tantum dextero, peraget, manus altari extensas imponens.

50. Post epistolam leget graduale cum iis quae sequuntur. Neque silentio praetereundum videtur, quod quidam Sacerdotes a Septuagesima ad Pascha omittere graduale solent, ut tempore paschali praecipitur. Fugiendus est error: siquidem tractus a graduali non disiungitur, et recitandum utrumque est.

51. Postquam legerit epistolam cum iis quae sequuntur, Missale relinquet in altari apertum, ut ad alterum transferatur latus. Iunctis manibus veniet ad medium altare, ubi oculis ad Crucem elatis statimque demissis, ante pectus non disiungens manus neque apponens altari, profunde inclinatus recitabit orationem *Munda cor meum* etc. *Iube, Domne* (non vero *Domine*), *benedicere*. Tum *Dominus sit* etc.

52. Si ministro non sufficerent vires ad transferendum Missale, id fiet a Sacerdote, qui accipiet illud cum legili vel cussino, salutabit Crucem, sistet illud in cornu evangelii, ita ut pars inferior Missalis sit paullum conversa ad latus epistolae: postea redibit in medium, ut dicat *Munda cor meum* etc. et reliqua, ut supra.

53. Hisce dictis orationibus, appropinquabit ad Missale iunctis manibus, facieque ad cornu evangelii conversa dicet *Dominus vobiscum*. Tum prosequetur *Sequentia* aut *Initium sancti evangelii secundum*... quae verba proferens disiunget manus, et pollice manus dexterae Crucem signabit in libro ad principium evangelii, quod lecturus erit, deinde digito eodem Crucem imprimet sibi in fronte, in ore et in pectore, manusque iterum iunget, respondente ministro *Gloria tibi, Domine*. Cruces praedictas pollice dextero peragens, advertet ut

manus extensa sit, non clausa, et palma manus respiciat librum, vel seipsum quum se signabit, ut diximus; sinistram autem ponet extensam super librum, quum librum signabit, pariterque extensam infra pectus quum signabit seipsum.

54. Post haec, iunctis manibus, leget evangelium, ac si caput inclinandum sit, librum versus inclinabit semper, etiam ad SS. Iesu nomen, ut superius dictum est. Si genuflectendum erit, faciet quo modo numero 49 declaravimus, advertens ut versus librum, numquam Crucem versus, genuflectat.

55. Evangelii lectione absoluta, Missale utraque manu accipiet, sublevabit aliquantulum, caputque paullum et humeros inclinans, osculabitur ubi primo illud signaverit, dicens secreto *Per evangelica dicta* etc. Missale deinde in legili vel cussino admovebit aliquantum versus medium altaris, cavens tamen ne sit supra, sed extra corporale.

56. Postea, iunctis manibus, ad medium altare redibit. Si dicendum erit symbolum, ibi ad primum verbum *Credo*, manus disiunget, easque attollet usque ad humeros ad verba *in unum*, ac statim iunget rursus, dicens *Deum*, et inclinabit etiam caput (1). Perget recitare symbolum, iunctis manibus, et ad ℣. *Et incarnatus ... factus est*, manibus in altari extra corporale extensis, genuflexionem dextero tantum genu conficiet, quam lente quidem peraget, non tamen ut genu in suppedaneo sistat; advertet etiam, ne ad verba praedicta caput flectat. Dicens autem *Iesum Christum* ac deinde *adoratur* inclinabit caput. Ad verba *Et vitam venturi saeculi. Amen*, se signabit, ut dictum est superius, in fine *Gloria in excelsis*.

57. Completo symbolo, osculabitur altare, et ad populum ex sua dextera conversus, dicet *Dominus vobiscum*, rursus ad altare conversus dicet *Oremus*, iunctisque manibus leget ℣. *Offertorium*. Ad *Dominus vobiscum* et ad *Oremus* caeremonias antea descriptas exsequetur.

58. Lecto *Offertorio*, Celebrans ipse velum de Calice tollet utraque manu, plicabit expedite, aut tradet complicandum ministro; velumque complicatum locabitur dextorsum extra corporale, non longe autem ab ipso, ut possit super illud poni palla, eademque facilius recipiatur.

59. Velo de Calice remoto, manuque sinistra super altare extra corporale, imposita, dextera accipiet Calicem supra no-

---

(1) *Rubr. Missal.*, ad *Ordo Missae*, hoc loco.

dum eumque extra corporale ponet. Eademque manu tollet pallam, quam sistet super velo complicato. Eiusdem manus digitis, pollice, indice et medio, sumet Patenam cum hostia, quam, obviam ferens sinistram, accipiet utraque manu, indicem et pollicem utriusque manus apponens ad crassitiem Patenae, * cavens ut Crucis figuram recta coram se habeat; eamque sustinebit supra medium corporale ad altitudinem pectoris, sed aliquanto longe ab ipso: reliqui manuum digiti erunt simul iuncti infra Patenam, quatenus fieri poterit. Hoc statu, elatis statim sublime oculis (1), statimque demissis supra hostiam, dicet secreto: *Suscipe, sancte Pater,* etc.

60. Post praedictam orationem, sustinens adhuc Patenam utraque manu, demittet eam paullum, et per ipsam efficiet Crucem * versus mediam anteriorem partem corporalis. Eandem Patenam flectet versus corporale, ex ea parte quae spectat ad Crucem altaris, ac solerter efficiet ut hostia effluat super partem anteriorem corporalis, nempe fere ad primam eius plicaturam, * in centro videlicet Crucis quam signaverat. Deinde Patenam usque ad medietatem ponet subtus corporale a dextris suis, et fere ad eandem primam plicaturam. Hoc autem peraget non suspensa manu sinistra, sed imposita super altare extensa.

61. Iunctis inde manibus veniet in cornu epistolae, ibique subsistens Calicem ad nodum sinistra accipiet, et purificatorio eum dextera absterget. Apponet etiam sinistram ad nodum Calicis et purificatorium pollici eiusdem manus, ita ut Calicis pedem contegat, ne qua gutta vini aut aquae desuper decidat.

62. Tum dextera accipiet ampullam vini, quod in Calicem infundet, quantum convenit, ampullamque relinquet. Signum autem Crucis efficiet super ampullam aquae, cui benedicet recitans orationem *Deus, qui humanae substantiae* etc., aquae ampullam dextera sumet, et dicens *da nobis per huius aquae et vini mysterium,* aliquas guttas infundet, ac prosequetur orationem usque ad finem, caput inclinans versus Crucem quum dicet *Iesus Christus.* Postquam aquam in Calicem iniecerit, aequum erit ut purificatorio, dextero indici paullum obvoluto, guttas intra Calicem separatas abstergat.

63. Sinistra admovebit Calicem versus corporale, et purificatorium interea componens, veniet ad medium altaris; et imposita ipsi manu sinistra, purificatorium dextera locabit in parte Patenae detecta, atque ita contegetur corporali et purificatorio.

64. Calicem postea supra nodum dextera sumet, apponetque sinistram ad pedem, ac sustinens utraque manu elatum supra medium corporale ita ut Calicis summitas oculos Celebrantis non excedat, dicet orationem *Offerimus tibi, Domine,* etc. in qua recitanda fixis in altum oculis intuebitur Crucem (1).

65. Finita oratione praedicta, Calicem aliquantum demittet, ac per eum Crucis signum efficiet versus partem posteriorem corporalis, aut utraque manu aut dextera tantum, quo casu sinistram extensam altari imponet: hanc autem efficiens Crucem caveat, ne pede Calicis tangat hostiam. Sistet Calicem super corporale post hostiam, fere ad alteram corporalis plicaturam, * in centro, scilicet, Crucis quam formaverat, et palla cooperiet eum.

66. Dehinc mediocriter inclinatus manibusque super altare iunctis, methodo superius tradita, num. 35 et 36, recitabit orationem *In spiritu humilitatis* etc.

67. Qua oratione absoluta, erigens se, manus disiunget, easque et oculos sublimes attollet, statimque et manus iterum iungens et oculos demittens, dicens interea *Veni, sanctificator* etc., signum Crucis commune efficiet super oblata ad verba *et bene ✠ dic,* tenens interea sinistram extensam in altari, iunctisque manibus continuabit reliquam orationem, nempe *hoc Sacrificium* etc.

68. Notetur, quod, quum efficientur Cruces super oblata, iungendae sunt manus ante pectus, et dextera manere debet recta, scilicet digitus minimus debet esse ad altare conversus, pollex autem ad vultum Celebrantis, omnibus digitis simul iunctis, non altero ab altero seiunctis. Quando Cruces fient communes super hostiam et Calicem, linea recta incipietur ad medietatem pallae, et quin deprimatur manus extendetur super hostiam; linea vero transversa fiet inter Calicem et hostiam extra pallam, et ad eandem ac prima altitudinem.

---

(1) S. R. C., n. 2960, III, declaravit, « iuxta rubricas, in elevatione oculorum, Crucem esse aspiciendam ».

(1) Si Crux altaris nimis in alto vel nimis in imo posita esset, ita ut oculi attolli nequirent, Sacerdos intuebitur versus coelum cum positione convenienti, iuxta expressionem rubricae: *intentis ad Deum oculis.* A.

Quum vero Cruces erunt partiales unicuique oblatorum, faciendae erunt breviores et super rem tantum, quae benedicetur. Non tamen necesse est demittere manum super hostiam et elevare propter Calicem, quum liceat, quamquam partiales, ad eandem illas altitudinem efficere.

69. Benedictis igitur oblatis, ut supra, iunctis manibus, et sine ulla reverentia ad Crucem, priusquam discedat de medio altaris, vadet in cornu epistolae, et conversus ad ministrum, qui aquam ampulla ei ministrabit et supponet pelviculam, lavabit extremos digitos indices et pollices manus utriusque, recitans interea psalmum *Lavabo* etc. Non opus est monere quod manus non super altari, sed extra ipsum sunt lavandae. Digitis lotis, se convertet ad altare eodem in loco, accipiet sudariolum seu manutergium, quod in promptu erit, et digitos illo absterget, prosequens recitare psalmum praedictum, quem loco stans eodem finiet.

70. Manutergium relinquet in altari, vel tradet ministro; iunctisque manibus dicet *Gloria Patri* etc., caput ad Crucem vertens, atque ibidem complebit versum *Sicut erat* etc.

71. Veniet ad medium altare iunctis manibus, ibique oculos attollet ad Crucem sive ad coelum, statimque demissis, imponet manus altari, ut superius demonstratum est, ac mediocriter inclinatus recitabit orationem *Suscipe, sancta Trinitas*, etc.

72. Hac oratione absoluta, manibus extensis altari impositis, osculabitur ipsum in medio, iungetque manus, et per dexteram suam convertetur ad populum: voce aliquantum elata inquiet: *Orate, fratres*, expandens simul et colligens manus, ut ad *Dominus vobiscum*: complebit circulum, se convertens ad altare dextrorsum, et interim continuabit secreto *ut meum ac vestrum Sacrificium* etc., quin umquam versus populum subsistat.

73. Minister respondebit *Suscipiat* etc., qua oratione finita, Celebrans submissa voce adiiciet: *Amen*. Si minister responsionem omitteret, ut supra, ipse Celebrans dicet: *Suscipiat Dominus Sacrificium de manibus meis* etc., secreto.

74. Post dictum *Amen*, ut supra, non praemittens *Oremus*, manibusque apertis, quemadmodum de orationibus dictum est, secreto eas recitabit orationes, quae *Secreta* dicuntur, quaeque respondent orationibus seu collectis ante epistolam recitatis. Si una tantum oratio dicta fuerit, complebit conclusione, recitans verba *in unitate Spiritus sancti, Deus*,

inclusive; sin plures orationes fuerint, concludet omnino primam, et ipse sibi respondebit *Amen*, secreto; ad conclusionem vero secundae, vel secundarum, non prosequetur ultra verba superius nominata, nempe *in unitate Spiritus sancti, Deus*.

75. His verbis moram interponens, sinistra volvet signaculum Missalis ad praefationem positum, extensa dextera interea altari imposita. Aperto Missali ad praefationem signatum, extensam etiam sinistram altari imponet.

76. Manibus hinc inde in altari extensis, elata voce dicet: *Per omnia saecula saeculorum*, et minister respondebit: *Amen*. Mox: *Dominus vobiscum*, eodem tum corporis tum manuum statu permanens; minister autem: *Et cum spiritu tuo*. Adiiciet: *Sursum corda*, et elevabit manus extensas ad altitudinem pectoris, palmis autem manuum ad invicem conversis, ac responso a ministro *Habemus ad Dominum*, subdet *Gratias agamus*, et manus ante pectus iterum iunget; dicens autem *Deo nostro*, intuebitur Crucem, statimque caput demittet. Minister respondebit: *Dignum et iustum est*. Quo responso, Celebrans manus iterum aperiet ante pectus extensas, et praefationem recitabit. Post eam rursus iunget manus, ac mediocriter inclinatus, quin manus altari imponat, recitabit trisagium, voce tamen paullo submissiori, quam recitaverit praefationem. Ad verba *Benedictus, qui venit* etc. sese eriget, ac signabit.

77. Post recitatum trisagium, disiunget manus, dexteram imponet altari, et sinistra volvet folium Missalis, quod aperiet ad signaculum canonis (1).

78. Tunc manibus oculisque ad Crucem sublatis, statimque demissis, et manibus iunctis super altare, quo modo iam declaratum est, profunde inclinatus incipiet canonem, dicens *Te igitur* etc. At priusquam dicat *uti accepta habeas et bene-*

---

(1) Quum pro initio canonis *Ritus celebr. Missam* (tit. VIII, n. 1) habeat: *extendit et aliquantulum elevat manus*; et Rubrica peculiaris, in ipso initio canonis: *extendens, elevans et iungens manus*, evidens est quod manus, post verba *Benedictus, qui venit in nomine Domini* sunt coniungendae.

Sed haec interruptio actionum, disiungendi, elevandi ac rursus iungendi manus, quae continuae a rubricis praescribuntur, incongrua est; posset folium volvi post benedictionem oblatorum, vel saltem post osculatum altare; et sic rubrica adamussim servari. Dicimus rursus coniungi manus, possent etiam, aperto Missali ad canonem, rursus coniungi, quia dicente S. R. C. n. 2682, XXIX: *Serventur rubricae*, his autem: *extendens - extendit*, id significat quod manus, post *Benedictus, qui venit*, coniungi debuerunt.

dicas, manus super altare extendet, et osculabitur ipsum: eriget se, manus iunget, ac triplicem Crucem communem super oblata efficiet, dicens *haec ✠ dona, haec ✠ munera, haec ✠ sancta Sacrificia illibata*, ac post tertium Crucis signum, manibus non iunctis, sed ante pectus apertis, continuabit *in primis quae tibi offerimus* etc.

79. Advertatur, quod nominandum est Summi Pontificis atque Episcopi Ordinarii nomen (1). Si contigerit, ut Celebrans nesciret, aut oblitus esset nomen Episcopi, hoc casu dicet tantum *Antistite nostro*, nihil adiiciens, quum satis sit mentaliter renovare pro eo precandi intentionem.

80. Quum dicet *Memento, Domine*, etc., paullum attollet manus, lente, usque ad summitatem pectoris, simulque iunctas tenebit, aut ante eandem summitatem aut prope vultum, et capite aliquantum inclinato, clausisque, si velit, oculis, applicationem renovabit Sacrificii, atque orabit pro quibus intendet ac volet orare, sicque stabit brevi temporis spatio, quin precum diuturnitate aut brevitate excedat. Hinc manibus disiunctis, erectoque capite, continuabit canonem ad verba *Et omnium circumstantium* etc.

81. In oratione *Communicantes* * mediocrem capitis inclinationem faciet, quum SS. Virginem nominabit; minimamque, quum nominabitur quis Sanctus in illa oratione enumeratus, si officium eius celebrabitur, vel commemoratio * non votiva (2): ad nomen autem Iesu, caput versus Crucem profunde inclinabit. Inspiciet autem quando oratio praedicta propria erit pro die festo et pro octava, ut notatur in Missali.

82. Ad conclusionem huius orationis: *Per eundem Christum* etc., quin caput inclinet, claudet de more manus, et ante pectus eas iunget.

83. Alteram deinde incipiet orationem *Hanc igitur oblationem* etc., quam recitans, expandet super oblata manus, vide-

(1) Hic opportunum videtur ipsa rubricae verba referre (*Ritus celebr. Missam*, tit. VIII, n. 2): « Ubi dicet *una cum famulo tuo Papa nostro N.* exprimit nomen Papae: Sede autem vacante, verba praedicta omittuntur. Ubi dicitur et *Antistite nostro N.* specificatur nomen Patriarchae, Archiepiscopi vel Episcopi Ordinarii in propria dioecesi, et non alterius superioris, etiamsi Celebrans sit omnino exemptus, vel sub alterius Episcopi iurisdictione. Si vero Episcopus Ordinarius illius loci, in quo Missa celebratur, sit vita functus, praedicta verba omittuntur: quae etiam omittuntur ab iis, qui Romae celebrant. Si Celebrans est Episcopus, Archiepiscopus vel Patriarcha, omissis praedictis verbis, eorum loco dicit *et me indigno servo tuo* ». A.

(2) V. pag. 12, n. 10.

licet disiunget eas ex parte digitorum minorum, easdemque iunctas tenens ex parte pollicum, qui ex parte superiori, non inferiori, erunt ad invicem superimpositi, efficiet ut extremitates digitorum pertingant ad mediam pallam, quin tamen eam digitis tangat, atque ita et fiet expansio manuum et tempore eodem praedicta oratio incipietur. Animadvertatur autem quod in octavis Paschae et Pentecostes oratio *Hanc igitur* propria est.

84. Ad conclusionem *Per Christum Dominum nostrum* sine ulla capitis inclinatione manus iterum iunget et referet ante pectus. Continuabit *Quam oblationem*, usque ad verbum *benedictam*, quod proferens, imponet altari sinistram, tresque efficiet Cruces communes super oblata, primam ad verbum *bene✠dictam*, alteram ad *ad✠scriptam*, tertiam ad *ra✠tam*; dicens autem *rationabilem acceptabilemque facere digneris*, ne manum dexteram ponat super altare, vel rursus iungat sinistrae, aut suspensam teneat, se disponet ad incipiendam primam ex duabus Crucibus, quas erit facturus, manum lente ferens, quo loco incipienda est linea recta. Ad verba *ut nobis Cor✠pus*, unam signabit Crucem super hostiam tantum, et ad alia *et San✠guis* alteram similem supra Calicem; quumque dicet *fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Iesu Christi*, attollet statim manus et iunget ante pectus, caput inclinans dicens *Iesu Christi*.

85. Pollices et indices ad extremitatem corporalis absterget, si opus fuerit, et dicet *Qui pridie quam pateretur*: hostiam deinde inter pollicem et indicem manus dexterae accipiet, atque ut facilius accipere possit, eam in summitate premet, indice aut pollice sinistrae (quod etiam faciet deinceps, quum eam accepturus erit), eandemque statim sumens pollice et indice sinistrae, extendet ac simul iunget reliquos digitos, qui erunt infra hostiam, manusque simul coniunget usque ad pulsum, stabit erectus, hostiamque paullo a corporali elatam sustinebit: haec faciens dicet: *Accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas*. Quum dicet *et elevatis oculis in coelum*, attollet oculos ad Crucem aut in coelum, statimque demittet: tum dicens *tibi gratias agens* inclinabit caput: ad verbum autem *bene✠dixit*, manu sinistra tantum sustinens hostiam, super ipsam Crucis signum dextera efficiet, eaque statim resumpta manu dextera, ut ante, dicet: *fregit deditque... ex hoc omnes*.

86. Haec ubi dixerit, non vero prius, parti anteriori altaris

cubitis decenter incumbet, caput inclinabit, ac distincte et reverenter, sine ulla capitis aut oris contorsione, nec caput tundens nec vocem efferens, nec violenter efflans super hostiam, verba consecrationis pronunciabit, scilicet: *Hoc est enim Corpus meum.*

87. Hostiam tali modo consecratam continuabit iisdem digitis tenere, sese eriget, cubitos de altari demittet, manus paullum protrahet versus extremitatem anteriorem altaris, intra corporale, genuflexionem simplicem genu dextero efficiet ad SS. Sacramentum adorandum.

88. De genuflexione assurgens, Hostiam sacratam cum gravitate elevabit, ita ut possit conspici ab adstantibus, eam semper oculis sequens. Hostia elevabitur linea recta, neque extra corporale: cavebitur ne nimis attollatur, brachiis modo indecenti productis, neu parum elevetur, brachiis nimium curvatis: nec sustinebitur moratim sublimis, nec tam celeriter elevabitur, ut fidelibus deficiat tempus eam intuendi, nedum adorandi: cavebit etiam Celebrans, illam attollens, ne super caput suum mittat. Haec omnia servanda etiam sunt in Calicis ostensione.

89. Demittens autem Hostiam super corporale, quum proxima ipsi erit, reponet eam reverenter dextera tantum, ac genuflexionem iterabit.

90. Exinde, usque post ablutionem manuum, numquam amplius disiungentur pollices et indices, nisi quum Hostia consecrata tangenda sit; qua de causa, in evolvendis Missalis foliis, pagina, quae evolvenda erit, digitis medio et annulari ad taeniolam folio adhaerentem accipietur. Insuper proderit hic repetere, quod posthac manus corporali semper imponentur, ut superius notatum est, quumque super altare iunctae esse debebunt, non ponendae sunt in corporali, Hostiam fere tangendo extremis digitis, sed erunt applicandae modo usitato, digiti nempe minimi frontem altaris contingant.

91. Notandum et illud, quod postquam Hostia posita sit super corporale, non est Calix statim detegendus, quia nondum consecratus est.

92. Itaque genuflexione peracta, Calicem deteget, accipiens pallam inter digitos indicem et medium dexterae, ac pedem Calicis sinistra sustinens. Rem porro utramque exsequetur quum deinceps Calicem operturus aut detecturus erit.

93. Detecto Calice, digitos desuper excutiet leviter, si forte iis fragmentum ullum adhaesisset, eosque absterget sive excutiet, non ad marginem, sed in medium illius. Id fiet quotiescumque tangetur Hostia, et inter digitos fragmentum aliquod reperiatur, ut docet rubrica: quare id fieri poterit singulis vicibus, cautionis causa, quum non ita facile sit solo tactu novisse, an fragmenta ulla digitis adhaeserint.

94. Post haec, stans erectus dicet: *Simili modo, postquam coenatum est,* utraque manu Calicem supra nodum et infra cuppam accipiet, et dicet *accipiens et hunc praeclarum Calicem,* eumque elevabit paullum super corporale statimque reponet; tum non amovens manus ad verba *item tibi gratias agens* inclinabit caput; quum dicet *bene✠dixit,* Crucis signum dextera efficiet super Calicem, non relinquens eum sinistra, positaque statim dextera supra nodum infra cuppam, sinistra autem sub pede, continuabit: *deditque . . . ex eo omnes.*

95. His dictis, insistet cubitis super altare, Calicemque sustinens, ut supra, nec flectens eum ad se nimis studiose, neque os naresque in eum inferens, ac fugiens vitia superius innuta, reverenter, distincte et capite inclinato, verba consecrationis pronunciabit: *Hic est enim Calix* etc.

96. Prolatis consecrationis verbis, deponet Calicem in altari, eriget se, dicet secreto: *Haec quotiescumque* etc., genuflectet ut adoret illum (1). De genuflexione assurgens, accipiet Calicem, apponens dexteram supra nodum et sinistram infra pedem, oculisque sequens eum elevabit, ut ab adstantibus conspiciatur et adoretur, exsequens in hac ostensione, quae de altera demonstravimus: eum deinde eodem loco deponet, dextera recipiet pallam, qua rursus illum cooperiet, iterumque genuflectet.

97. Tum hoc tempore, tum deinceps caveat ne manipulo tangat Hostiam consecratam.

98. Post genuflexionem praedictam, erectus, manibusque extensis et apertis ante pectus, dicet: *Unde et memores* etc.

99. Ad verba *de tuis donis ac datis,* rursus iunget manus ante pectus, et sinistra corporali imposita, triplex Crucis signum efficiet Hostiae et Calici commune, dicens ad primum: *Hostiam ✠ puram,* ad alterum: *Hostiam ✠ sanctam,* ad tertium: *Hostiam ✠ immaculatam;* faciet postea Crucis signum distinctum super Hostiam, dicens: *Panem ✠ sanctum vitae aeternae,* alterumque pariter distinctum super Calicem, dicens: *Et Calicem ✠ salutis perpetuae.*

---

(1) Post consecrationem, usque ad Calicis sumptionem, animadvertatur ad manus, vel saltem indices et pollices iunctos intra corporale ponendos. A.

100. Postea, manibus rursus ante pectus extensis, prosequetur: *Supra quae propitio* etc. Dicens *Supplices te rogamus,* manus iunget, imponetque altari in margine ipsius, non intra corporale, ac profunde inclinatus recitabit, ut supra, *Supplices te rogamus ... ut quotquot;* hic autem manus aperiet, et altari imponet, intra corporale, altare osculabitur in medio, non hinc aut inde, seque erigens prosequetur: *ex hac altaris participatione* (1), ac iunget manus, inquiens: *sacrosanctum Filii tui;* deinde eas rursus aperiet, sinistram ponet in corporali, dexteraque faciet Crucis signum super Hostiam, dicens: *Cor✠pus,* et alterum super Calicem dicens: *et San✠guinem sumpserimus;* demittet manum sinistram infra pectus, cavens ne planetam pollice aut indice attingat, tum dextera signabit seipsum, dicens: *omni benedictione coelesti,* et continuabit, extensis manibus: *et gratia repleamur;* iungetque manus ante pectus, dicens: *Per eundem Christum* etc., quin caput inclinet.

101. Perget dicere *Memento etiam, Domine,* etc., expandens lente manus, ita ut rursus iungantur quum dicet *in somno pacis.* Iunctas manus elevabit usque ad faciem suam, vel iunctas ponet ante pectus, * et capite aliquantum inclinato, oculisque in Hostiam sacratam defixis, brevi orabit pro defunctis, pro quibus velit ac debeat precari.

102. Post defunctorum commemorationem, quae brevis sit oportet, non vero momentanea, aperiet manus, ut antea, et prosequetur: *Ipsis, Domine,* etc., atque in conclusione *Per eundem Christum Dominum nostrum,* advertet ut manus rursus iungat, inclinetque caput, etiamsi non dicatur *Iesum.*

103. Sinistram deinde corporali imponet, ac manu dextera, videlicet tribus digitis inferioribus extensis, pectus leniter percutiet, dicens, voce mediocri: *Nobis quoque peccatoribus,* et secreto manibusque extensis continuabit: *famulis tuis* etc.

104. In percutiendo pectore, tam ad *Nobis quoque peccatoribus,* quam ad *Agnus Dei,* et ad *Domine, non sum dignus,* cavebit ne index et pollex tangant planetam. Item advertet, quod ad nomen cuiuslibet Sancti, de quo officium aut commemoratio (* non votiva) fiat, si in oratione praedicta notatum erit, caput inclinandum est.

105. Ad conclusionem *Per Christum Dominum nostrum,*

(1) Osculum, cum dari nequeat verba proferendo (v. *Ritus celebr. Miss.*), dandum est ante verba *ex hac* etc., ut innuit rubrica ad canonem Missae.

iunget manus, neque adiiciet *Amen,* sed statim prosequetur: *Per quem haec omnia, Domine, semper bona creas,* hisque verbis prolatis, manum sinistram imponet altari, dextera autem triplex Crucis signum commune faciet super Hostiam et Calicem, dicens ad primum signum: *sancti✠ficas,* ad alterum: *vivi✠ficas,* ad tertium: *bene✠dicis, et praestas nobis.*

106. Post haec deteget Calicem, genuflectet, assurget, Hostiam dextera reverenter accipiet, medium inter et imum, ac sinistra tenens Calicem ad nodum, ter ipsa Hostia faciet Crucis signum super Calicem intra circumferentiam cuppae, quin ipsum Hostia tangat: primo signo dicet: *per ip✠sum,* altero: *cum ip✠so,* tertio: *et in ip✠so.* Tum, quin sinistra relinquat nodum Calicis, duas insuper Cruces super corporali efficiet, recta linea, a labro anteriore Calicis ad pectus suum, dicens ad primam: *est tibi Deo Patri ✠ omnipotenti,* et ad secundam: *In unitate Spiritus ✠ sancti.* Deinde statim referet Hostiam super Calicem, ibique directe sistens dexteram, elevabit Hostiam simul et Calicem, dicens: *Omnis honor et gloria.* Tum Calicem in altari et Hostiam, quo loco prius erat, reponet: palla Calicem cooperiet, ac genuflectet.

107. Assurget, atque impositis altari manibus, dicet elata voce: *Per omnia saecula saeculorum.* Minister respondebit: *Amen.* Celebrans iunget manus, caputque inclinans ad Sacramentum dicet: *Oremus.* Mox, iunctis manibus, erectoque capite, prosequetur orationem *Praeceptis salutaribus moniti* etc. Ad *Pater noster* aperiet manus extensas ante pectus, et recitabit orationem illam, oculis in Hostiam defixis.

108. Responso a ministro *Sed libera nos a malo,* adiiciet secreto *Amen.* Sinistram imponet corporali, dextera autem de corporali subducet Patenam, quam purificatorio absterget. Patena abstersa, purificatorium sistet parvo a corporali intervallo ex dextris suis, manuque dextera Patenam accipiet inter digitos medium et indicem, eam verticaliter super altare sustinebit, eiusque pars superior conversa erit versus corporale seu medium altaris, et secreto dicet orationem *Libera nos, quaesumus, Domine,* etc.

109. Priusquam dicat *da propitius pacem,* attollet manum dexterem cum Patena, sinistram ponet infra pectus, seque signabit dicens: *da propitius pacem in diebus nostris,* ac Patenam osculabitur, non in medio, sed in extremitate, et aequum esset etiam ut eam non oscularetur in parte illa, super quam transmittenda erit s. Hostia.

110. Continuabit interea orationem illam, et ad verba *ut ope misericordiae tuae adiuti,* Hostiae Patenam supponet, quo actu pollice etiam et indice sinistrae utetur.

111. Calicem dextera deteget, genuflectet, et assurget, Hostiam indice et pollice dexterae accipiet, ducet super Calicem, et pollicem indicemque sinistrae adiungens, sensim et solerter ac reverenter eam infringet, et mediam dividet, recta linea, incipiens a parte superiori, idque peragens dicet: *Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum.* Hostia divisa, deponet in media Patena partem, quam habebit in manu dextera, alteram retinens partem, quam sinistra sustinebit super Calicem. Deinde, eadem dextera, ex parte inferiori alterius dimidii, quod retinebit sinistra, dividet exiguam particulam, dicens haec tantum verba: *Qui tecum vivit et regnat.*

112. Particulam illam divisam tenebit dextera super Calicem, ac sinistra ponet super Patenam alteram Hostiae partem, cum ea quae iam erit in Patena, et dicet *in unitate Spiritus Sancti, Deus.* Tum sinistra sumet Calicem ad nodum, et elata voce dicet: *Per omnia saecula saeculorum;* minister respondebit: *Amen.* Ab una ad alteram extremitatem labri Calicis per particulam Hostiae, quam tenebit dextera, triplex signum Crucis efficiet, dicens alta voce ad primum signum: *Pax ✠ Domini,* ad alterum: *sit ✠ semper,* ad tertium: *vobis✠cum.*

113. Responso a ministro *Et cum spiritu tuo,* adiiciet secreto *Haec commixtio* etc., efficiet ut Particula in Calicem decidat, et absterget vel excutiet leviter super ipsum digitos utriusque manus, quibus rursus iunctis, Calicem iterum palla cooperiet, ac genuflectet.

114. Assurget, stabit mediocriter inclinatus ad Sacramentum, iunctisque ante pectus manibus, quin insistat altari, dicet alta voce: *Agnus Dei, qui tollis*; statim ponet super corporale sinistram, dextera autem, seu tribus digitis inferioribus extensis, percutiet leviter pectus suum, dicens *miserere nobis.* Repetet iterum: *Agnus Dei ... miserere nobis,* ac tertia vice dicet: *Agnus Dei, ... dona nobis pacem.* Cavebit ne manus rursus iungat, postquam dixerit *miserere nobis* prima vice, neu ponat dexteram super corporale, sed dicens secunda vice *Agnus Dei,* lente movebit dexteram ad repercutiendum pectus, atque ita etiam tertia vice.

115. Postea, manibus iterum iunctis, et impositis extremitati altaris, non vero super corporali, ut iam monuimus num. 35

et 36, *mediocriter inclinatus, recitabit tres orationes ante communionem praescriptas, oculis in s. Hostiam defixis.

116. Absoluta triplici oratione, manus disiunget atque imponet corporali, genuflectet, atque assurgens dicet: *Panem coelestem accipiam* etc.

117. His verbis prolatis, binas Hostiae partes accipiet, quin de Patena educat, vel saltem, si educturus erit, id faciet a latere, atque ita, ut nullum fragmentum decidat super Calicis pedem: manu sinistra in hac actione utetur, maioris commoditatis causa: binas Hostiae partes aptabit inter indicem et pollicem sinistrae, ut rectae stent super Patenam, et eaedem non sint inter se superimpositae, sed tantum coniunctae, ut rotundam servent figuram. Postea Patenam dextera accipiet, et Hostiae supponet inter indicem et medium digitum sinistrae. Sinistra inter pectus et Calicem erit modice elevata e corporali, et paullum inclinatus, quin altari brachio sinistro insistat, quin se hinc aut inde vertat, quin Hostiam ostendat omnino, dicet mediocri voce; *Domine, non sum dignus,* dextera pectus percutiens, et secreto continuans: *ut intres,* etc. Id faciet etiam iterum ac tertio. Proferens verba *ut intres,* poterit applicare dexteram pectori, vel lente eam movere, ad iterandam pectoris percussionem.

118. Deinde erectus, inter pollicem et indicem dexterae accipiet utramque partem Hostiae, versus extremitates, coniunget eas, partem dexteram supponens sinistrae (1), seipsum Hostia signabit, advertens ut Crucis signum faciat perpendiculariter super Patenam, ne in transversa Crucis parte excedat limites Patenae ipsius, neu tam sublime elevet eam supra caput, ut a circumstantibus conspiciatur.

119. Posteaquam se signaverit, cubitis convenienter insistet altari, inclinabitur, ac tali modo perstans, Patenam Hostiae supponens, reverenter communicabit.

120. Hostia consummata, Patenam deponet super corporale, eriget se, * absterget vel excutiet leviter digitos super Patenam, manus iunget, pollicibus indicibusque iunctis ante faciem, et in meditatione SS.mi Sacramenti brevissimo temporis spatio permanebit.

121. Post brevem meditationem, aperiens iterum manus,

---

(1) Ut convenientius id agat, efficiet ut inter pollicem et indicem manus dexterae accipiat in summitate partem minorem Hostiae, partem alteram non derelinquens sinistra, et huic illam superponat.

dicet submissa voce: *Quid retribuam Domino pro omnibus quae retribuit mihi?* Calicemque interea deteget, ac genuflectet. Dextera accipiet Patenam, et fragmenta, si forte essent in corporali, colliget, illud sinistra modice elevans, advertens ut hanc rem diligenter et attente, sed sine nimio studio vel alio vitio exsequatur.

122. Fragmentis collectis, quin Calicem inde moveat, ducet Patenam super illum, Patenam ipsam transmittet sinistrae, quae illam accipiet indice et medio, sed prope locum quo eam sustinebat dextera, tum pollice et indice dexterae absterget Patenam, seu mittet fragmenta in Calicem, deinde extremitates digitorum indicis et pollicis super Calicem, non vero super marginem, exterget.

123. Post haec, manum sinistram cum Patena ponet in corporali, accipiet Calicem manu dextera, seu tribus digitis liberis, infra nodum, dicetque: *Calicem salutaris... salvus ero:* Calicem recta elevabit, ita ut summitas eius perveniat ad frontem, eoque signum Crucis efficiet, ut de Hostia monuimus, dicens: *Sanguis Domini nostri* etc. Quum se signaverit, sustollet Patenam sub Calicem fere ad mentum, erectusque sumet reverenter Calicem cum Particula iam in ipsum demissa, advertens quod aequius est Calicem labiis applicitum continere, quam amovere et referre saepius.

124. Calice sumpto, sinistram cum Patena imponet corporali; ac perstans in eodem medio altaris, Calicem statim obiiciet ministro, qui vinum pro purificatione in illum infundet; Sacerdos interim dicet orationem *Quod ore sumpsimus* etc. eamque etiam accipiet quo modo consummavit Calicem. Animadvertendum est, quod purificatio ex eadem parte, qua iam consumpta fuit species consecrata, sumenda est, quodque vini quantitas aequetur quantitati consecratae, ac si minori esset copia, agitandus leviter et concinne Calix erit, ut vinum, quod in purificatione infusum erit, partes antea a Sacramento tactas circumfluat.

125. Si Particula adhaesisset Calici, licebit eam indice dexterae prope labrum adducere, vel sumere cum purificatione.

126. Post sumptam purificationem, Calicem et Patenam sistet in corporali, scilicet Patenam statuet post Calicem, Calicem autem in anteriori altaris parte, quam actionem exsequetur uno eodemque tempore. Notandum, quod Patena, corporali imposita, non est cooperienda palla, sed detecta relinquenda.

127. Dehinc imponet cuppae digitos indices et pollices manus utriusque, ac reliquis tribus digitis inferioribus ambarum manuum complectetur Calicis cuppam, et vadens in cornu epistolae, accipiet ablutionem, sustinens Calicem intra mensam altaris, non extra; interea dicet orationem *Corpus tuum, Domine,* etc. Monemus ad hanc ablutionem, quod non modo extremi pollices et indices abluendi sunt, sed totus etiam digitus, qui s. Hostiam tetigerit, itemque, si quis alius digitus tetigerit illam, pari modo lavandus.

128. Ablutione peracta, Calicem deferet prope corporale, non supra ipsum; purificatorium capiet indice et pollice manus dexterae, quam imponet pollici et indici sinistrae, digitos prius super Calicem leviter excutiens. Purificatorio utraque manu sumpto, veniet ad medium altare, digitos purificatos extergens.

129. Digitos posthac iunctos non amplius tenebit, sicut fecerit a consecratione hactenus; Calicem dextera accipiet ad nodum, purificatorium mento supponet sinistra, eodem modo quo antea Patenam, et sumet ablutionem.

130. Calicem extra corporale versu cornu evangelii deponet, purificatorio exterget labia, accipiet Calicem sinistra ad nodum, ac dextera illum absterget purificatorio eodem.

131. Abstersum, ut supra, Calicem sinistra statuet extra corporale, purificatorium super eum extendet, Patenam, deinde pallam superimponet; utraque manu complicabit corporale, bursam * dextera accipiet, et rectam sustinens in altari, sinistraque eam paullum comprimens, ut facilius aperiatur, corporale in illam dextera inducet, ipsamque relinquet in plano altaris: velum sumet dextera, explicabit etiam manu sinistra, atque utraque manu Calicem ipso cooperiet: super Calicem bursam imponet, ita ut eius apertura sit ad pectus Sacerdotis conversa, Calicemque hoc modo coopertum sistet in medio altari, ut ex parte anteriori penitus cooperiatur.

132. Ita disposito in medio altari Calice, vadet in cornu epistolae, iunctisque manibus e Missali leget ℣. *Communio.*

133. Si minister transferendo Missali par non esset, faciet ipse per se Celebrans, ut ad evangelium paullo ante locuti sumus; advertet autem, quod transiens ante Crucem, reverentia est illi facienda.

134. Recitato ℣. *Communio,* redibit in medium altare, osculabitur illud, se convertet ad populum super dexteram suam, dicet *Dominus vobiscum,* et statim ad Missale revertetur, ubi

dicet *Oremus* atque orationes recitabit, ut principio Missae, ritum servans ibi descriptum.

135. Oratione, sive orationibus cum sua conclusione recitatis, Missale dextera claudet, advertens ut libri apertura speciet ad medium altaris.

136. Si aliud evangelium e Missali erit legendum, relinquet illud apertum.

137. Iunctis inde manibus, ad medium altaris redibit, se convertet ad populum super dexteram, dicet: *Dominus vobiscum;* postea, iunctis manibus: *Ite, missa est.* Si dicendum erit *Benedicamus Domino,* dicet id post *Dominus vobiscum,* sed rursus super sinistram ad altare conversus. Dicto igitur *Ite, missa est,* a sinistris suis convertetur ad altare, in quo impositis manibus iunctis, regula iam tradita, capite inclinato, recitabit orationem *Placeat tibi* etc.

138. Postea, manibus disiunctis et altari impositis, osculabitur illud in medio: tum erigens sese, elevabit oculos et manus ad Crucem, vel ad coelum, expandet et rursus iunget manus ante pectus, inclinabit caput, et dicet *Benedicat vos omnipotens Deus,* se convertet super dexteram ad populum, oculis demissis, ponet sinistram extensam infra pectus, dextera signum benedicentis populo faciet, dicens *Pater, et Filius,* ✠ *et Spiritus sanctus.* Advertet, haec faciens, ut rectam teneat dexteram, * digito minimo populum respiciente, et Crucis signum super populum efficiat, eodem modo, quo seipsum signat.

139. Manus iunget statim, se convertet ad dexteram, versus cornu evangelii, ubi recitabit S. Ioannis evangelium *In principio* etc., vel evangelium aliud, iuxta rubricas. Dicet igitur *Dominus vobiscum,* ac sinistram imponet Missali, si illuc translatum erit, pollice autem dextero, tenens apertam reliquam manum, signum Crucis signabit in principio evangelii, tum signabit seipsum in fronte, in ore et in pectore eodem pollice, dicens *Sequentia sancti evangelii* etc.

140. At si recitandum erit S. Ioannis evangelium, sinistram extensam imponet altari, et pollice dextero Crucis signum in ipso altari efficiet, deinde in fronte, in ore et in pectore seipsum signans, dicet: *Initium sancti evangelii secundum Ioannem;* dicens autem *Et Verbum caro factum est,* genuflectet versus idem evangelii cornu, ad quod erit conversus.

141. Etiam si aliud evangelium e Missali legerit, non osculabitur textum, et postquam legere desierit, manu dextera librum claudet.

142. Dicto a ministro *Deo gratias,* quin redeat ad medium altaris (1), iunctis manibus, descendit ad genuflectendum in media ora suppedanei, vel infimo gradu (2), ubi dicet preces a Summis Pontificibus praescriptas, et ad libitum ter addet invocationem: *Cor Iesu sacratissimum.* ℟. *Miserere nobis* (3).

143. Finitis precibus (4), assurget, et ante altaris mensam reversus, partem anteriorem veli Calicis reflectet super bursam, Calicem ad nodum sinistra accipiet, extensam dexteram imponet bursae, ac sine ulla ad Crucem reverentia, se convertet, descendet de altaris gradibus, ut in principio Missae, reverentiam capitis profundam (5) ad altare efficiet, ac si adesset SS. Sacramentum intra custodiam, genu dexterum flectet usque ad terram, quo in casu, nullam aliam inclinationem peraget; accepto bireto, caput cooperiet, et ministrum praeeuntem sequens, gradum referet ad sacristiam.

144. Discedens ex altari, recitabit antiphonam *Trium puerorum,* quae duplicabitur in officiis de ritu duplici, et paschali tempore adiungetur *Alleluia,* deinde canticum *Benedicite,* et psalmum *Laudate Dominum in Sanctis eius* etc.

145. Ingressus in sacristiam, coopertus, reverentiam capitis profundam efficiet Cruci vel imagini primariae, perget ad tabulam, seu mensam, ubi paramentis indutus fuerit, ibique deponet Calicem ac biretum; tum, adiuvante ministro, planetam demittet ac stolam, cuius in summitate Crucem osculabitur, tum manipulum, et osculabitur eius Crucem in summitate, deinde cingulum et albam, detrahens eam prius e manica sinistra, tum e capite, ad ultimum e manica dextera: postremo deponet amictum, cuius etiam Crucem in medio acu pictam osculabitur.

146. Demum secedet ad gratiarum actionem Deo pro beneficio accepto peragendam (6).

---

(1) Non tamen prohibetur hic reditus, ad inclinationem Cruci faciendam (S. R. C., n. 3637, VIII).

(2) S. R. C., ibid.

(3) Circa hanc invocationem aliasque vulgari sermone: *Dio sia benedetto* etc., melius est ut loci consuetudinem attendat.

(4) Si pium aliquod exercitium, de Ordinarii venia, habendum sit post Missam privatam, vel benedictio cum SS.mo sit impertienda, numquam licet omittere preces supra dictas, sed id fiat post ipsas (S. R. C., 7 Dec. 1900).

(5) *Ritus celebr. Miss.,* XII, 6.

(6) Potest ad libitum, vel potius iuxta consuetudinem loci, manus, uti ante Missam, abluere vel non.

§ 2. *De Missa privata coram SS. Sacramento exposito.*

147. Profecto, in altari in quo palam expositum est SS. Sacramentum, Missa, ex antiquissima Ecclesiae disciplina, numquam esset celebranda, quod vetat etiam Caeremoniale Episcoporum (lib. I, cap. XII, num. 9). Si qua tamen de causa, * ab Ordinario probanda, Missa privata ibi celebranda esset, ritus, quem descripturi sumus, servabitur.

148. Celebrans, ubi venerit ante altare, in plano deteget caput, ac bireto ministro tradito, genuflectet in pavimento, utroque genu. Ad altare ascendet, et in eo deponet Calicem, ut superius notatum est (1), eundemque in medio altari disponet. Genuflectet, manibus extensis altari insistens, quod faciet etiam deinceps quotiescumque genuflectendum erit, accedet ad legile, et Missale aperiet. Redibit ad medium altare, genuflectet, recedet solito, vel magis, ad latus evangelii, de altari descendet, et facta uno genu in gradu infimo (2) genuflexione, Missam exordietur.

149. Post confessionem, ad altare ascendet, et facta in suppedaneo genuflexione, dicet orationem *Oramus te, Domine,* etc., osculabitur altare, genuflexionem iterabit, et ad legendum introitum ad Missale accedet.

150. Quin ceteras genuflexiones omnes deinceps faciendas describendo teramus tempus, regulam generalem hanc statuemus: quotiescumque de medio altari transiturus erit ad latus alterutrum, genuflexionem efficiet, quod etiam faciet quum in medium ex alterutro latere redibit. Notandum autem, quod quum erit in medio, prius altare osculabitur vel aliam perabet actionem praescriptam, postea genuflectet, hoc enim sit oportet ultimum, quod fiat: quum vero e lateribus redibit in medium, prius genuflectet, postea deosculabitur altare vel aliud peraget. Tantum ad *Munda cor meum,* et ad alteram orationem *Suscipe, sancta Trinitas,* statim ac venerit in medium, genuflectet, et orationes praedictas recitabit (3).

---

(1) Deposito Calice, genuflexionem alteram addiderat A.; sed facta a Celebrante, immediate ante quam ad altare ascendat, genuflexione, hanc non esse iterandam eruitur ex decr. S. R. C., n. 4027.

(2) S. R. C., n. 2682, XLVII.

(3) Si ministri defectu ipse Celebrans Missale sit translaturus, genuflexionem, pertransiens, minime faciet, sed capitis inclinationem (S. R. C., 1 Februar. 1907, XII).

151. * Notetur, quod inclinatio, in evangelio, cum nominatur nomen Iesu, fieri debet versus SS. Sacramentum (1), et etiamsi Crux super altari habeatur, oculorum elevationes item ad SS.mum fieri debent.

152. Quum dicturus erit *Dominus vobiscum*, convertet humeros versus cornu evangelii, et aliquantum conversus ad populum, salutationem, quam diximus, faciet, * ante et post genuflectens.

153. Ad manus lavandas descendet de suppedaneo in cornu epistolae ad latus altaris, ita se convertens, ut terga non vertat ipsi altari, et facie ad populum versa, dextrorsum habens altare, manus abluet, exterget, atque in medium redibit.

154. Ad *Orate, fratres,* se geret ut ad *Dominus vobiscum*, et circulum non conficiet.

155. Ablutionis causa, non est necesse ut discedat de medio altari, sed paullum conversus ad ministrum, Calicem ponet extra corporale in cornu epistolae altaris, ablutionem accipiet, ac digitos exterget.

156. Ad *Dominus vobiscum* cum *Ite, missa est* se geret ut supra ad *Dominus vobiscum.*

157. Postquam dixerit orationem *Placeat tibi*, etc., osculabitur altare, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus*, et pro inclinatione solita efficiet genuflexionem, et conversus ad populum, ut ad *Dominus vobiscum,* benedictionem donabit, quin circulum compleat. Deinde, sine genuflexione, super sinistram suam se convertet ad altare in eodem evangelii cornu, dicet *Dominus vobiscum,* signabit altare, atque ultimum evangelium recitabit. Ad *Et Verbum caro* genuflectet paullum versus SS. Sacramentum. Idipsum faciet in primo evangelio, si genuflectendum esset (2).

158. Ad *Flectamus genua*, in Missis ferialibus, genuflectet versus librum.

---

(1) S. R. C., n. 3875, IV.

(2) Celebrantem, ut in principio evangelii S. Ioannis sub finem Missae signet altare, hac paragrapho monuimus. Id videri forte poterit contra rubricam in Missali appositam ad feriam V in Coena Domini, quae vetat Celebrantem signare altare, quod ipsum repetitur in *Caerem. Epp.* Opus est tamen animadvertere, quod haec dispositio sancita est SS. Sacramenti causa, quod super mensa altaris manet expositum: quocirca in casu nostro quum expositum in altari quidem maneat, sed extra mensam, non esse locus illi rubricae videtur, ideoque Celebrans altare debere ritu usitato signare. A.

159. Sacro peracto, dictisque precibus, assurget, conscendet altare, genuflectet, Calicem accipiet, de altari descendet, modo superius tradito, genuflexionem utroque genu in plano efficiet, assurget, biretum a Ministro recipiet, et capite operto ad sacristiam redibit.

160. Si iam in altari paratus esset Calix, quum Sacerdos celebraturus accedet, itemque si absque Calice ei redeundum fuerit, tunc Celebrans nudabit caput quum in conspectum altaris devenerit, discedens autem de altari, cooperiet caput quum extra conspectum SS. Sacramenti fuerit.

§ 3. *De Missa privata pro defunctis.*

161. Quod spectat ad Missam privatam de requie, nulla in precibus et psalmis praeparationis facienda est immutatio, si Celebrans haec velit recitare, quum penes eum sit recitare aut omittere, prouti paragrapho 1, n. 2, declaratum est.

162. Paramenta, quibus induetur, videlicet: amictum, manipulum et stolam, non praetermittet osculari.

163. Quoad Missam, ritum iam descriptum servabit, exceptis iis quae sequuntur.

164. In confessione omittetur psalmus *Iudica me, Deus,* cum *Gloria Patri;* sed recitata antiphona *Introibo ad altare Dei,* adiicietur statim ℣. *Adiutorium nostrum* etc.

165. Incipiens introitum Celebrans non signabit seipsum, sed manu sinistra altari imposita, signum Crucis versus librum dextera efficiet, dicens *Requiem aeternam* etc.

166. Hymnus *Gloria in excelsis* omittetur (1).

---

(1) « Ut omne tollatur dubium super orationibus... dicendis in Missis defunctorum, S. R. C. (n. 3920) declarat: I. Unam tantum esse dicendam orationem in Missis omnibus, quae celebrantur in Commemoratione omnium fidelium defunctorum, die et pro die obitus seu depositionis, atque etiam in Missis cantatis, vel lectis permittente ritu, diebus III, VII, XXX et die anniversaria, nec non quandocumque pro defunctis Missa solemniter celebratur, nempe sub ritu qui duplici respondeat; uti in officio quod recitatur post acceptum nuntium de alicuius obitu, et in anniversariis late sumptis. II. In Missis quotidianis quibuscumque, sive lectis sive cum cantu, plures esse dicendas orationes, quarum prima sit pro defuncto vel defunctis certo designatis, pro quibus Sacrificium offertur, ex iis quae inscribuntur in Missali, secunda ad libitum, ultima pro omnibus defunctis. III. Si vero pro defunctis in genere Missa celebratur, orationes esse dicendas quae pro Missis quotidianis in Missali prostant; eodemque ordine quo ibi sunt inscriptae. IV. Quod si in iisdem quoti-

167. Antequam legat evangelium, recitabit tantum *Munda cor meum* etc., omittens benedictionem petere *Iube, Domine,* etc. *Dominus sit* etc.

168. Lecto evangelio, non osculabitur Missale, nec dicet *Per evangelica dicta* etc.

169. Aquam non benedicet, sive omittet Crucis signum super aquam, antequam eam in Calicem infundat; orationem quidem recitabit *Deus, qui humanae substantiae* etc.

170. In fine psalmi *Lavabo inter innocentes* etc., nec *Gloria Patri* dicet, nec ℣. *Requiem aeternam.*

171. *Agnus Dei* recitabit manibus iunctis ante pectus, non vero altari impositis: pro *Miserere nobis* dicet bis: *Dona eis requiem,* tertia autem vice, pro *Dona nobis pacem,* dicet: *Dona eis requiem sempiternam.*

172. Prima oratio *Domine Iesu Christe, qui dixisti* etc. ante communionem omittetur, ac reliquae duae tantum recitabuntur.

173. Sub Missae finem, pro *Ite, missa est,* dicet: *Requiescant in pace,* conversus tamen ad altare, ut paragrapho 1, n. 137, ad *Benedicamus Domino* innutum est.

174. Post orationem *Placeat tibi, sancta Trinitas,* etc., non impertietur benedictionem, sed, altare osculatus, transibit in cornu evangelii, recitatum S. Ioannis evangelium, quod in fine huius Missae recitabitur semper.

175. Porro notandum est, quod introitus, graduale, tractus, versus offertorii et *Communio* nec non *Requiescant in pace* in fine, plurali semper numero dicenda sunt, etiamsi pro uno tantum vita functo Missa celebretur et applicetur.

176. Sequentia *Dies irae* recitanda est, quum una tantum oratio in Missa dicitur: si plures recitabuntur orationes, illam dicere aut omittere in privata Missa penes Celebrantem est.

177. Missa privata pro vita functis celebrari potest quibus diebus non celebratur officium de ritu duplici: excipiuntur ab hac regula Dominicae, vigilia (1) et octava Epiphaniae, feria IV Cinerum, Hebdomada maior, octava Paschae, vigilia et octava Pentecostes, octava de Christi Corpore, vigilia S. Natalis cum octava, ac tempus quo erit expositum SS.mum Sa-

---

dianis Missis plures addere orationes Celebranti placuerit, uti rubricae potestatem faciunt, id fieri posse tantum in Missis lectis, impari cum aliis praescriptis servato numero, et orationi pro omnibus defunctis postremo loco assignato ».

(1) S. R. C., n. 2256.

cramentum: in eodem altari semper, etiam si agatur de expositione tantum in pyxide (1); in quocumque altari quando expositio fit ex publica causa (2), etiam in pyxide (3).

§ 4. *De Missa privata quibusdam anni diebus.*

178. In ferialibus Quadragesimae Missis, quibusdam diebus, in fine tractus recitatur ℣. *Adiuva nos, Deus, salutaris noster.* Haec dicens Celebrans manus extensas altari imponet, et genu tantum dexterum flectet.

179. In Missis feriae quartae et sabbati quatuor temporum, exceptis illis de Pentecoste, dicitur *Flectamus genua* post *Oremus,* ante orationes, quae lectiones praecedunt. Celebrans postquam dixerit *Oremus,* ut supra indicatum est, manus extensas altari imponet, genuflexionem efficiet genu dextero tantum, dicet *Flectamus genua,* et responso a ministro *Levate,* assurget, manibusque apertis orationes praescriptas leget, ante lectiones superius nominatas. Hoc ipsum faciet quatuor tempo-

(1) S. R. C., n. 3302, II.

(2) S. R. C., n. 2390, IV.

(3) S. R. C., 28 April. 1902, XIV. — Non erit abs re hic novissimas regulas revocare, pro opportuna Missarum privatarum de requie ordinatione. — I. Quando una cum exsequiis sunt dicendae, 1. applicari debent pro defuncto, cuius exsequiae celebrantur (S. R. C., n. 3944, IV); 2. locum habere debet, eodem die eademque in ecclesia, Missa exsequialis, saltem cum cantu (S. R. C., n. 3944, III, et 3 April. 1900, I); 3. prohibentur in duplicibus primae classis, ac diebus haec duplicia excludentibus (S. R. C., n. 3944, V), nec non Dominicis aliisque festis de praecepto (S. R. C., n. 3903). — II. Quando celebrantur in ecclesia vel oratorio publico sepulcreti, aut sacellis ibidem rite erectis (talis non est ecclesia parochialis cum adnexo coemeterio, S. R. C., 28 April. 1902, II), prohibentur diebus festis duplicibus primae et secundae classis, Dominicis aliisque festis de praecepto servandis; feriis, vigiliis octavisque privilegiatis (S. R. C., nn. 3903 et 3944, I); sepulcretum tamen esse debet tale et in praesens, non vero derelictum (S. R. C., 28 April. 1902, I). — III. In oratoriis privatis et in sacellis semipublicis, praesente, insepulto, vel etiam sepulto non ultra biduum cadavere, dici possunt die vel pro die obitus seu depositionis, sub clausulis et conditionibus, quibus Missa solemnis de requie iisdem in casibus celebrari valet, et exceptis omnibus duplicibus primae classis, Dominicis, aliisque festis de praecepto (S. R. C., n. 3903): neque necesse est ut in semipublicis fiat Missa exsequialis in cantu (S. R. C., 28 April. 1902, VII). Hae Missae singulis diebus celebrari valent, quibus praesentia etiam moralis, ut supra, cadaveris habetur; in oratoriis tamen semipublicis, dummodo locum non teneant ecclesiae; hoc enim in casu, prout et in ecclesiis et oratoriis publicis adnexis piis communitatibus, semel in uno ex tribus diebus, ab obitu usque ad sepulturam (S. R. C., 10 Nov. 1906, I, 2).

ribus Pentecostes, relate ad *Oremus* et orationes, ante quas omittet *Flectamus genua,* ut dictum est, temporis paschalis causa, in quod incidunt.

180. In Quadragesima, quum celebratur Missa de feria, post orationes *Postcommunio,* altera est praescripta *super populum.* Quocirca, posteaquam Celebrans recitaverit primam orationem cum conclusione, deinde reliquas duas, et insuper cum conclusione ipsarum, aperiet manus et iunget, dicens *Oremus,* eodem modo ac supra, stabit iunctis manibus, et capite inclinato versus librum, dicet: *Humiliate capita vestra Deo,* et rursus manibus ante pectus apertis, dicet orationem, quam cum conclusione absolvet (1).

181. Quod attinet ad genuflexiones tempore epistolae aut evangelii peragendas, siquando genuflexio praescribitur, id servabitur quod paragrapho 1, num. 49 et 54 articuli huius descriptum fuit.

182. In maiori Hebdomada, quum legenda erit passio, non praemittet *Munda cor meum* etc., nec *Iube, Domine,* etc., nec *Dominus sit* etc., item omittet *Dominus vobiscum,* antequam illam incipiat, nec librum signabit, nec seipsum pollice dextero, sed manibus iunctis absolute incipiet: *Passio Domini nostri* etc. Ad narrationem mortis Redemptoris, ubi notabit rubrica, utrumque genu submittet versus librum, qui situs erit ut ad evangelium, et genibus flexis parumper manebit, mortem meditans Iesu Christi. Passionis lectione absoluta, veniet ad medium altare, dicet *Munda cor meum* etc., *Iube, Domine,* etc., *Dominus sit* etc., ad Missale postea redibit, et iunctis manibus, nec librum nec seipsum signans, partem quae passionem sequitur leget, qua finita, respondebitur a ministro *Laus tibi, Christe;* Sacerdos autem librum osculabitur ad principium illius partis, dicens: *Per evangelica dicta* etc. * Sabbato sancto, et usque ad Sabbatum sequens, adiiciet ad *Ite, missa est* duplex *Alleluia.*

183. Pro prima et secunda ex tribus Missis de Nativitate Domini, advertetur, ut in altari sit in promptu vasculum aquae

(1) Referre iuvat verba rubricae *Ritus celebr. Missam,* tit. XI, num. 2: « In Quadragesima autem, a Feria IV Cinerum usque ad Feriam IV maioris hebdomadae, in feriali officio, postquam Celebrans dixit orationes post communionem, cum suis solitis conclusionibus, antequam dicat *Dominus vobiscum,* stans in eodem loco ante librum, dicit: *Oremus. Humiliate capita vestra Deo,* caput inclinans, et extensis manibus subiungit eadem voce orationem super populum ibidem positam: qua finita etc. ». A.

ad purificandos Celebrantis digitos, et praeparata sit etiam capsula cum hostiis pro secunda et tertia Missa. Postquam Celebrans in prima Missa SS. Sanguinem Christi sumpserit, Calicem palla cooperiet, iunctisque manibus dicet orationem *Quod ore sumpsimus* etc. Deinde purificabit digitos in vasculo ibi praeparato, et alteram recitabit orationem *Corpus tuum, Domine,* etc.; tum digitos purificatorio exterget, quod complicatum, * deducta palla, ponet super Calicem (1). Deinde Patenam, hostiam Patenae superimponet et pallam (2), Calicem que cooperiet velo, et ad Missale accedet, ad legendum ℣. *Communio,* et Missam prosequetur. Idipsum servabit etiam in secunda Missa. In tertia autem purificationem ablutionemque accipiet, ut superius innuimus.

184. Quod ad secundam et tertiam Missam spectat, lecto ℣. *Offertorium,* Calicem deteget, removebit paullum de medio, relinquens ipsum a dextris suis super corporali, et hostiae oblationem faciet. Veniet postea in cornu epistolae, et Calicem detectum, * quin illum purificet, sinistra accipiet, vinum et aquam in eum infundet, ut praescribitur, non vero deponet eum in altari (3), sed elevatum sinistra sustinebit. Postquam vinum et aquam infuderit, eum purificatorio non exterget, sed si qua gutta interioribus eius partibus adhaesisset, Calicem leviter agitabit, ut guttae illae cum vino misceantur, tum Calicem reponet super pallam, vel super corporale, ut ante, et in medium redibit, ad peragendam Calicis oblationem Denique, vel transiens ante altare, vel Missas incipiens, nul lam faciet genuflexionem, etiamsi post primam et alteram Mis sam superesse in Calice possit perparvum aliquod residuum specierum vini consecrati. Tunc tantum genuflectet, antequam exordiatur secundam et tertiam Missam, si in altari asservabitur SS. Sacramentum intra tabernaculum.

185. Si vigilia Nativitatis Domini in Dominicam incideret, praeter commemorationem Dominicae propriam, recitatur graduale (omisso tractu); item in Missa de SS. Innocentibus et in aliis, pro quibus id in Missali notatur.

186. Quum Sacerdotis sit, Missale praeparare ac dispo-

(1) Posset adhiberi purificatorium alterum, prope vasculum iam praeparatum.

(2) S. R. C., n. 3068: Instructio pro Sacerdote plures eodem die Missas celebrante, die 12 Sept. 1857 approbata.

(3) Posset super palla, si satis ampla sit, collocari.

nere (1), priusquam lavet manus et paramenta sibi induat, omittimus huius rei monere, siquidem non est dubitationi locus, quin omni utatur attentione ac diligentia. Cetera silentio praeterimus, quae vel facilia scitu sunt, vel aliunde disci possunt.

§ 5. *De Missa privata coram Praesulibus maioribus celebrata.*

187. Praemonendum est, quod sub Praesulum maiorum denominatione comprehenduntur Eminentissimi DD. Cardinales S. Ecclesiae Romanae, ubicumque sint (2), Patriarchae et Archiepiscopi in sua provincia; Episcopi in dioecesi propria; Nuncii seu Legati Apostolici, in regionibus, eorum Nunciaturae seu Legationi subiectis.

188. Ante altare, ubi Sacro intererunt, praeparabitur faldistorium cum pulvillis, vel genuflexorium, strato et pulvillis convenientibus cooperto. Si plures Praelati erunt, qui pari modo excipiendi sint, statuetur genuflexorium capax omnium, instructum strato, et cum pulvillis sub genibus et brachiis singulorum (3).

189. Super abaco, vel alio decenti loco, in promptu erit instrumentum pacis, cui appensum erit velum sericum concolor paramentorum. Animadvertatur autem, quod malus est usus pro instrumento praedicto uti Patena (4).

190. Celebrans ad altare accedet paullulo ante, quam superveniat Praelatus, Calicem praeparabit in medio, Missale aperiet, deinde e latere evangelii descendet de altari, animadvertens ut se convertat super dexteram suam dum descendet, quumque in planum devenerit, manebit ibi, facie versus cornu epistolae

(1) Nisi constet, iam rite id factum esse.

(2) In Urbe tamen (exceptis propriis titulis et diaconiis) et ubi actu resideat Summus Pontifex, nonnisi faldistorium, seu genuflexorium cum strato et pulvillis, habebunt (S. R. C., n. 2621, X), ceteris praerogativis, quoad ritum, sola excepta reverentia in accessu et recessu, exclusis.

(3) Evidens est, hunc casum respicere tantum Cardinales, cum Patriarcha, Archiepiscopus, Episcopus et Nuncius, nonnisi unus sit in propriae iurisdictionis loco. Archiepiscopo vel Episcopo extraneo dabitur genuflexorium nudum cum solis pulvillis (S. R. C., n. 2011, II); et reverentia salutabitur tantum in accessu et recessu. Episcopus tamen, in privato oratorio, videtur ubique, saltem a suis subditis, sicuti in sua dioecesi considerandus.

(4) Adhibebitur laudabiliter sudariolum ad instrumentum abstergendum, quoties osculandum et osculatum erit.

conversa. Minister autem, ut assolet, a sinistris Celebrantis flectet genua (1).

191. Posteaquam Praesul venerit ad genuflexorium seu faldistorium, Celebrans profunda eum reverentia salutabit, quumque signum ab eo factum erit ut Sacrum exordiatur, inclinationem ad illum profundam iterabit, et loco permanens eodem, efficiet ad Crucem reverentiam profundam, vel, si in altari illo asservabitur SS. Sacramentum, genuflexionem ; ac paullum ad altare conversus Missam inchoabit.

192. Si Praelatus paullo ante, quam Celebrans, adveniret, seu postquam celebrasset vellet alteri Missae interesse, Celebrans, hoc casu, veniens ante altare, salutabit illum in medio; postea, detecto capite, reverentiam vel genuflexionem, ut supra dictum est, ad altare efficiet, suppedaneum conscendet, Calicem et reliqua disponet, Missale aperiet, descendet inde, quemadmodum iam innutum est, et Sacrum exordietur.

193. Recitans *Confiteor*, loco dicendi *vobis, fratres*, et *vos, fratres*, dicet *tibi, Pater*, et *te, Pater*, conversus ad Praesulem. Si forte plures adessent Praelati eiusdem gradus, videtur esse dicendum *vobis, Patres*, et *vos, Patres*.

194. Post confessionem, Celebrans, quum dixerit *Oremus*, inclinationem iterabit versus Praesulem. ascendet deinde ad altare, * per medium, et Missae celebrationem ritu usitato prosequetur.

195. Fine facto legendi evangelium, Celebrans Missale nequaquam osculabitur, neque adiiciet *Per evangelica dicta*, etc., sed Missale osculabitur Praesul, ad quem afferetur apertum a ministro, qui post osculum tantum ad Praelatum genuflectet. Quod si plures erunt pari dignitate Praelati, neque ullus ex illis neque ipse Celebrans illud osculabitur. Porro cavebit Celebrans, ne Missam prosequatur, donec minister a Praesule ad altare Missale retulerit, et in legili locaverit (2).

196. Post *Agnus Dei*, Celebrans, recitata oratione prima ex tribus ante communionem praestitutis, manibus corporali

---

(1) Si Praelatus adfuerit ex latere, Celebrans ad medium descendet, iuxta solitum, sed descendens caveat ut per dexteram vel sinistram respective se convertat, ne terga vertat Praelato.

(2) Notetur *Caerem. Epp.* dispositio admodum perspicua (lib. I, cap. XXX, n. 3): *Ad offertorium Episcopus non benedicit aquam ;* ob eam rem, quod Missae privatae assistit. Quapropter non possumus quorundam Cappellanorum non arguere inscitiam, qui contra rubricae praecepta Episcopo vel Cardinali Missae privatae assistenti obiiciunt ampullam aquae, ut benedicat. A.

impositis, altare in medio osculabitur, deinde iunctis manibus osculabitur etiam pacis instrumentum, quod ipsi obiicietur a ministro ad eius dexteram genuflexo, dicet *Pax tecum*, minister autem respondebit *Et cum spiritu tuo*. Postea minister idem instrumentum velo serico contectum afferet ad singulos Praesules, dicens unicuique *Pax tecum*, et unusquique illorum respondebit *Et cum spiritu tuo*. Minister post pacem Praesuli, vel Praesulibus, si plures forent, datam, rursus instrumentum velo cooperiet, et debitam illis reverentiam efficiet. Celebrans, donata pace, reliquas, nulla interposita mora, prosequetur orationes.

197. Si Missa erit pro defunctis, neque liber evangelii osculandus, neque pax donabitur.

198. Postquam Celebrans dixerit *Benedicat vos omnipotens Deus*, conversus ad Praesulem, reverentia cum profunda capitis (1) salutabit, veluti benedicendi veniam ab ipso petens, deinde benedictionem circumstantibus impertietur, ex illa tamen parte, quae directe ad Praesulem non vergit, seu, quod eodem redit, benedicet ad dexteram suam.

199. Ultimo evangelio ex toto recitato, non redibit ad medium altare, sed * per dexteram suam ex eodem latere descendit, ut genuflexus in laterali gradu infimo preces finales recitet. Quibus dictis, assurget, et eodem in loco convertetur versus Praesulem, quem salutabit reverentia capitis (2) profunda, et exspectabit donec discedat. Quod si Praesul inde non abibit, Celebrans, reversus in medium ante mensam altaris, accipiet Calicem, descendet iuxta solitum de altari, inclinationem ad ipsum efficiet, vel genuflectet si SS. Sacramentum ibi asservabitur, sumet biretum, quo caput operiet, et reverentia ad Praesulem facta, ad paramenta missalia deponenda in sacristiam revertetur.

200. Minister autem huic Missae inserviens, praeter actiones superius descriptas, animadvertet, ut quotiescumque transiturus sit ante altare, genuflexionem faciat ad Crucem et ad Praelatum (3), vel reverentiam nisi erit Episcopus Ordinarius, de reliquo servans illa omnia, quae superius tradita sunt, art. 1 capitis huius, ubi de ministri Missae privatae officio disseruimus.

---

(1) *Ritus celebr. Miss.*, XII, 3.

(2) Cum altari, *post Missam*, fieri debeat reverentia tantum capitis, ita et Praesuli, in casu.

(3) Haec genuflexio ad Praelatum non videtur facienda nisi ante et post Missam, ac quoties ad illum minister appropinquabit, uti ad nn. 195 et 196.

§ 6. *De communione intra Missam privatam.*

201. Si communio in Missa erit administranda, opus erit ut particulae numero sufficienti praeparentur, nempe ut totidem sint atque fideles, qui de sacra mensa velint participare. Si communicandi quinque aut sex essent numero, particulae praeparandae erunt super corporali; secus intra pyxidem ponendae, siquidem periculum esse posset, ne de Patena effluerent, quum Sacerdos ex altari ad balaustrium descendet ad communicandum. Si deerit pyxis, licebit uti altero Calice, in quo particulae ponantur, quique Patena vel altera palla contegetur. Quocumque autem modo praeparatae sint, oportet ut in altari pro offertorio in promptu sint. Item curabit minister, ut parata sit etiam tobalea, super balaustrium ante communicandos explicanda: aderunt et scyphi, seu vascula vitrea, pro purificatione communicandorum, ubi mos hic vigeat, qui licet a * Missalis rubrica et Rituali praescribatur, non tamen, generatim loquendo, Auctoritate permittente, servari solet.

202. Itaque Celebrans, hostiae peragens oblationem, debet mentem intendere offerendis etiam particulis consecrandis, quae nisi fuerint in pyxide praeparatae, ponentur non super Patenam, sed super corporale (quemadmodum perspicue rubrica praescribit), versus manum sinistram Celebrantis, paullo longe a loco, quo statuetur hostia; cavebit autem, ne manipulo aut albae manica eas attingat vel moveat. Quod si positae erunt intra pyxidem, Celebrans admovebit eam paullum versus dexteram suam, et * velo seu parvo conopaeo, quod prope velum Calicis locabit, exutam discooperiet; deinde post oblationem et postquam Patenam sub corporale posuerit, pyxidem iterum cooperiet, et post Calicem, vel e latere, sistet, intra limites petrae sacrae et corporalis.

203. Ad consecrationem, Celebrans hostiam tantum digitis accipiet, particulas relinquens super corporali: si erunt intra pyxidem, antequam dicat verba *Qui pridie* etc., admovebit pyxidem ad dexteram suam, sicut in offertorio, deteget eam, tum dicens *Qui pridie* etc. accipiet hostiam, et Missam in consecratione prosequetur. Hostiae elevationem peraget, eamque in altari reponet, ac genuflexionem iterabit. Deinde, priusquam detegat Calicem, cooperiet pyxidem, et sine alia genuflexione eam reponet quo loco prius erat; post haec, deteget Calicem, ac Missam continuabit ad verba *Simili modo* etc.

204. Posteaquam Celebrans Calicem consummaverit, cooperiet ipsum, et clericus interea recitabit *Confiteor*.

205. Si Particulae erunt super corporali, Celebrans priusquam illas attingat, genuflexionem efficiet, ponet eas reverenter super Patenam, genuflexionem iterabit, se convertet super dexteram suam, versus cornu evangelii, facie ad latus epistolae conversa, iunctisque ante pectus manibus, quin utriusque manus pollicem et indicem disiungat, dicet *Misereatur vestri*, non autem *tui*, licet unus tantum adsit communicandus; adiiciet deinde *Indulgentiam, absolutionem* etc., Crucis signum versus communicandos efficiens. Si intra pyxidem Particulae positae erunt, consumpto Calice, ut supra, et palla cooperto, genuflectet (1), pyxidem ad se admovebit, nempe ante Calicem, eam deteget, iterabit genuflexionem, tum conversus ad populum dicet, *Misereatur vestri* etc., ut superius dictum est.

206. Postquam recitaverit *Indulgentiam*, convertetur ad altare, genuflexionem efficiet, inter indicem et medium digitum sinistrae manus accipiet Patenam, seu pyxidem supra nodum, et indice ac pollice dextero sumet Particulam unam, clausis interea digitis reliquis eiusdem manus, elevabit eam paullum supra Patenam seu pyxidem, atque hoc statu se convertet ad populum, oculisque in Sacramentum defixis, dicet *Ecce Agnus Dei* etc., deinde ter adiunget: *Domine, non sum dignus, ut intres* etc. (2).

207. Haec postquam dixerit, de altari descendet e medio, non e latere, ad balaustrium veniet, et communionem fidelibus ibi genuflexis ministrabit, initium sumens a latere epistolae et pergens ad cornu evangelii. S. Particulam fidelibus porrigens, Crucis signum versus eos efficiet, advertens ne extra circumferentiam Patenae seu pyxidis ferat eandem s. Particulam, et dicet: *Corpus* ✠ *Domini nostri* etc. Praesentans autem s. Particulam, cavebit ne digitis aut Particula ipsa labia aut faciem communicandorum attingat, sed eorum linguam leviter premens extremitate Particulae, et ipsam linguae fere affigens, digitos retrahet confestim. Advertet etiam ne se inclinet ver-

---

(1) Haec genuflexio videtur omittenda. V. n. 202, in fine.

(2) Novus est ritus, quo quidam Sacerdos utitur, accipiendi nempe pyxidem vel Patenam, simulque sinistra sustinendi purificatorium. Si ad abstergendum identidem pollicem cum indice dextero adhibendum esset purificatorium, contingere facillime posset, ut fragmenta fortasse digitis praedictis adhaerentia, potius quam purificatorio inhaerescerent, super pavimentum deciderent. A.

sus illos, neque mento ipsorum supponat pyxidem aut Patenam, sed hanc sustinens ante pectus, dextera fidelibus s. Particulam praesentabit, quammaxime appropinquans balaustrio tobalea instructo.

208. Fine facto communionis administrandae, Celebrans ad altare, nihil dicens, redibit, e medio, non e latere, ascendens, pyxidem seu Patenam deponet in altari, ac si qua superfuerit Particula, genuflectet, deinde illam consummabit; sin nulla Particula superfuerit, genuflexionem omittet, sed Calice palla detecto, fragmenta colliget, quo loco prius erant Particulae, et intra Calicem immittet: hoc ipsum faciet de pyxide, videlicet quae fragmenta in ea forte essent, ponet intra Calicem, deinde purificationem accipiet, et Missam ritu praescripto prosequetur (1).

209. Quod si communio Particulis iam consecratis, et in tabernaculo seu ciborio asservatis, administrabitur, Calicem, postquam sumpserit, cooperiet palla, sistens eum versus cornu evangelii, non vero extra corporale, amovebit vel amoveri iubebit a ministro tabellam secretarum (*cartagloria*), si porticulae tabernaculi erit applicita, tabernaculum aperiet, genuflectet, extrahet ex illo pyxidem, cooperculo ipsam deteget, genuflexionem iterabit, convertetur ad populum, ut recitet *Misereatur* etc., omniaque superius declarata exsequetur. Peracta deinde communione, redibit ad altare, in quo ponet pyxidem, genuflectet, eamque cooperiet, porticulam tabernaculi aperiet, reponet intus pyxidem, genuflexionem iterabit, tabernaculum occludet, tabellam suo loco reponet, vel reponi iubebit, et Sacrum, ut supra, prosequetur.

§ 7. — *De quibusdam rebus Missam privatam respicientibus epilogus et animadversiones.*

210. Sacerdos iunctis manibus dicet confessionem; introitum; *Kyrie; Gloria;* evangelium; *Credo;* ℣. *Offertorium; Praeceptis salutaribus moniti;* ℣. *Communio; Ite, missa est,* vel *Benedicamus Domino,* aut *Requiescant in pace;* ultimum evangelium, ac generatim reliquum Missae, nisi aliter praescribatur.

---

(1) Pyxidem vino purificare non est necesse; imo, si vinum in eam infundi iubebitur, possent fragmenta ipsi forte pyxidi adhaerescere, et multo difficilius esset illa abducere. A.

211. Profunde inclinatus recitabit *Confiteor, Munda cor meum, Te igitur, Supplices te rogamus.* Alias stabit mediocriter, vel capite tantum, ut dictum est, inclinatus.

212. Reverentiam profundam efficiet veniens ad altare, ad altaris pedes, et antequam exordiatur Missam; discedens vero de altari, caput tantummodo inclinabit, modo non adsit SS. Sacramentum. Adde alteras reverentias ad Crucem vel ad imaginem sacristiae, in discessu et reditu, et in transeundo ante altare maximum, nisi SS. Sacramentum ibi asservetur.

213. Voce mediocri, seu submissiori quam cetera, quae elata dicet, recitabit *Orate, fratres; Sanctus* ex toto; *Nobis quoque peccatoribus,* et *Domine, non sum dignus.* * Submissa voce dicet *Amen,* post responsionem ministri *Suscipiat* etc., *Sed libera nos a malo.*

214. Stabit inclinatus ante altare, quin manus super illud imponat, quum dicendum erit *Munda cor meum, Sanctus* et *Agnus Dei.* Alias manus altari imponet.

215. Intuebitur Crucem, sive oculos in coelum intendet versus Crucem, ante *Munda cor meum;* ad *Suscipe, sancte Pater;* ad totam orationem *Offerimus tibi, Domine;* ad *Veni, sanctificator;* ante *Suscipe, sancta Trinitas;* ad *Deo nostro* post *Gratias agamus;* ante *Te igitur;* ad *elevatis oculis;* ad *Benedicat vos.*

216. Quae sequuntur animadversiones seu monita, ad commoditatem praesertim Sacerdotum recens ordinatorum, adiicimus.

217. Hymnus *Gloria in excelsis* tum dicitur, quum in Matutino recitatum est *Te Deum.* Excipiuntur ab hac regula Missae solemnes de Feria V in Coena Domini et de Sabbato sancto, in quibus dicitur *Gloria,* etiamsi *Te Deum* in officio omittatur.

218. *Gloria in excelsis* omittitur in omnibus Missis votivis privatis, quocumque demum tempore celebrentur, excepta Missa Angelorum, et altera beatae Virginis, si celebretur in sabbato.

219. In festis de ritu duplici dicitur una tantum oratio, nisi tamen commemoratio aliqua sit facienda. In semiduplicibus dicenda est secunda et tertia oratio, quae variant pro temporum qualitate: quare de his conferatur rubrica generalis Missalis ad titulos *De commemorationibus* et *De orationibus.* Monendum etiam videtur, quod quum rubrica praescribit tertiam orationem *ad libitum,* minime intelligendum est, penes Sacerdotem esse, dicere vel omittere, sed in arbitrio eius esse unam

ad libitum eligere, quae tertia tamen sit. Si qua vero fiet commemoratio, omittetur tertia oratio ad libitum, secundo loco ponetur commemoratio, ac tertio oratio illa, quae secundo loco esset dicenda, quamvis de Spiritu sancto aut de beata Virgine esset. Si duae faciendae erunt commemorationes, omittetur etiam secunda, ac si plures commemorationes erunt recitandae, recitabuntur, licet non possit servari numerus trium orationum. In Missa Sanctorum de ritu simplici, et in feriis inter annum dicentur tres, aut quinque, aut etiam septem orationes. Commemoratio pro defunctis penultimo semper loco dicetur.

220. Relate ad orationes pro publicis necessitatibus ab Ordinario praescriptas, monemus quod ultimo semper loco sunt dicendae, post omnes orationes a rubrica praescriptas, quodque recitandae sunt etiam in ecclesiis a iurisdictione Episcopi exemptis, et ab ecclesiasticis, tum secularis tum regularis ordinis, exemptis et ipsis ab eius iurisdictione. Notandum tamen, quod si oratio indicta erit *pro re gravi*, recitanda est in duplicibus primae classis *sub unica conclusione*, in duplicibus secundae classis *sub sua conclusione*. Nisi *pro re gravi* sit, omittetur in duplicibus primae classis, in duplicibus autem secundae classis penes Sacerdotem erit, in Missis privatis eam dicere aut omittere.

221. *Credo* dicitur in omnibus festis Domini, beatae Virginis, Angelorum, * S. Ioseph Sp. B. V., Apostolorum, Doctorum S. Ecclesiae, in festo S. Mariae Magdalenae (22 Iulii), * Omnium Sanctorum, in anniversario Dedicationis ecclesiarum, * creationis et coronationis Summi Pontificis, nec non electionis seu translationis et consecrationis Episcopi. Recitatur inter octavas de illis festis, quibus praescribitur *Credo*, etiamsi alius Sancti celebretur officium, cui non assignetur: recitatur in omnibus Dominicis, licet non celebretur officium cum Missa de Dominica. Si festum S. Marci incidet in Dominicam, in Missa Litaniarum, quoniam est ferialis, omittetur *Credo*. Recitatur etiam in festis de Sanctis Patronis primariis, sive in festo de Sanctis Titularibus, in relativis ecclesiis: hoc autem casu recitatio symboli est localis, quia limitata ad unam ecclesiam: limitatur etiam ecclesiis illis, in quibus asservantur Reliquiae insignes aut corpus alicuius Sancti, cuius officium excluderet recitationem *Credo*. Dicetur etiam in Missa, quae recitatur ob magnum concursum populi (1), et in Missis votivis solemnibus pro re gravi seu publica Ecclesiae causa (1). Omittitur in festis Sanctorum Martyrum, Confessorum, Virginum ac Viduarum, cum exceptione paullo ante declarata, de Titulis nempe ac de Reliquiis insignibus. Non erit abs re notare, quod sub Reliquiarum insignium nomine veniunt caput, brachium, vel solum antibrachium, aut pars altera superior (2), crus; cor autem, lingua, manus, si ex miraculo intactae conserventur (3); si vero sint Martyris, etiam ea corporis pars, in qua martyrium passus fuit; modo Reliquiae istae sint integrae, non autem parva pars earum, atque ab Ordinario declaratae sint tales.

(1) S. R. C., n. 1228.

(1) S. R. C., n. 3922, II, 3.
(2) S. R. C., n. 4041, I, II.
(3) S. R. C., ibid., III.

CAPUT IV.

DE DEFECTIBUS QUI FREQUENTIUS IN MISSAE CELEBRATIONE ADMITTI SOLENT.

1. Ut maioris emolumenti fiant documenta, quae pro celebratione Missae tradidimus, defectus seu menda, quae praecipue in re divina conficienda incidere solent, enumerare iuvat, quibus ante oculos ordinatim propositis, ea quae superius descripta sunt, in mentem revocari facile poterunt.

2. Nisi qua iusta causa adsit, Matutinum saltem et Laudes non recitasse ante Missam, defectus est.

3. Item convenientem praeparationem in ecclesia seu in sacristia, bono etiam aliorum exemplo, non praemittere, praesertim si in sacristia adsint laici homines, in quibus admiratio gigni possit.

4. Post praeparationem commorari in sacristia, tempus terendo sermonibus futilibus, loquendo de nugis aut novitatibus, multo autem magis alios obtrectando, praecipue hiemis tempore circa focum.

5. Lavare manus antequam Missam in Missali reperiat, aut postquam Calicem disposuerit, vel etiam postquam se paraverit.

6. Non praeparare Calicem per seipsum, aut saltem, si iam in promptu esset, non inspicere an regulariter praeparatus sit.

7. Ponere corporale extra bursam vel super aut infra ipsam, ac tali modo ad altare afferre illud et referre in sacristiam.

8. Loqui cum aliis dum sacra paramenta induet sibi.

9. Se paramentis induere capite cooperto, Calici vel Missali imponere linteolum, biretum, pileolum, conspicilla.

10. Inclinationem facere priusquam sibi imponat amictum, aut se Crucis signo munire cum amictu ipso.

11. Sinistram sibi albae manicam primo induere, deinde dexteram; partem dexteram amictus et stolae non superimponere sinistrae; adiicere *Amen* ad unamquamque orationem statutam pro paramentis, quum ad ultimam tantum id praescribatur.

12. Linteolum coloratum (et forsan sordidum) cingulo alligare, idque adeo negligenter ut extra planetam appareat.

13. Manipulum ad cubitum apponere; stolam deiicere per humeros, non eam aptare circa collum, vel ita aptare ut Crux, quae est in medio, prodeat e planeta.

14. Albam aut planetam osculari.

15. Nescire orationes secretas, quae in Missa sunt memoriter recitandae.

16. Vagari in sacristia quum paramentis indutus sit, tam ante, quam post Missam.

17. Quum Calix defertur, reverentiam efficere ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae biretum manu gestando; biretum ipsum capiti detrahere quum genuflectendum sit ante SS. Sacramentum in tabernaculo reconditum, vel quum reve-
rentia facienda sit ad altare maximum, transeundo ante ipsum.

18. Calicem ferre nimium sublime, ferme ad oris altitu-
dinem, aut nimium demissum, et non ad pectus, vel eum su-
stinere sinistra tantum, non superimposita dextera. Ire aut
redire ab altari citato gradu, oculis sublimibus.

19. Post genuflexionem ad altare, in quo adsit SS. Sacramentum, reverentiam quoque ad Crucem adiicere.

20. Sinistra manu applicare bursam ad candelabrorum gradum; iubere aut permittere ministro ut Missale aperiat et occludat: corporale super mensa non totum explicare, sed unam vel plures partes plicatas relinquere.

21. Morari in medio altari, intuendo Crucem aut orando, priusquam de gradibus in planum descendat ad Missam exordiendam.

22. Tergum ad Crucem vertere, eo quod pigeat paullum recedere versus cornu evangelii, in descendendo, tum in principio Missae tum in fine.

23. Non servare debitam gravitatem, perfricare oculos, scalpere aures vel nasum, capillos studiosius aptare, atque his similia.

24. Missam incipere antequam sint accensae candelae, aut sinere ut exstinguantur antequam perlectum sit evangelium ultimum.

25. Quum manus iungendae erunt, non extendere et coniungere digitos, nec pollicem dexterum sinistro superimponere in modum Crucis.

26. Se signare signo Crucis extra seipsum, aut dimidiato et imperfecto.

27. Negligere inclinationum qualitatem *profundam, mediocrem* et *simplicem*, et alteram pro altera exsequi.

28. Non pati ut minister responsiones suas ex toto compleat, neque eum opportuno tempore de inconsiderantiis et mendis admonere.

29. Addere particulam *et* in repetenda antiphona *Introibo*, post psalmum *Iudica me, Deus*.

30. Pectus ad *Confiteor* percutere cum strepitu et vehementer; se vertere ad ministrum in dicendis verbis *vobis, fratres*, et *vos, fratres*; respondere *Amen* postquam ille recitaverit *Confiteor*; addere verbum *omnibus* vel *omnium* in precibus *Misereatur* et *Indulgentiam*, aut dicere in hac *peccatorum vestrorum* pro *nostrorum*.

31. Ad orationem *Aufer a nobis* non inclinari tempore praescripto, aut post osculatum altare inclinationem facere, priusquam veniat ad librum.

32. Exsequi caeremonias ante aut post tempus assignatum.

33. Legere aut recitare nimium festinanter, et verba etiam per syncopen contrahere; alta voce proferre quod secreto dicendum est, et vicissim.

34. Simulare altare osculari, nec reipsa osculari, vel osculari e latere, non vero in medio, aut osculandi gratia contorquere membra vel caput.

35. Incipere *Kyrie, eleison* priusquam se sistat in medio altaris, et praescriptas inclinationes omittere.

36. Convertere se ad populum dum dicit *Dominus vobiscum* manibus disiunctis, vel intuendo adstantes.

37. Dicere *Oremus* antequam veniat ad Missale, duplicare literam *O*, ita ut pro *Oremus* dicat fere *Oremus*. Intueri Crucem dicendo *Oremus*.

38. Recitare orationes non iunctis aut non apertis ante
pectus manibus, aut uti ad legendum conspicillo cum manu-
pectus manibus, aut uti ad legendum conspicillo cum manu-
brio, quo in casu manus non possent esse apertae.

39. Oculos ad Crucem aut in coelum non intendere, quum a rubrica praescribitur, contra autem attollere quum non praescribitur.

40. Ad *Munda cor meum* dicere *Iube, Domne*, pro *Iube, Domine, benedicere*, aut osculari altare post hanc precationem.

41. Manibus insistere altari ad *Munda cor meum*, ad *Sanctus*, ad *Agnus Dei*.

42. Incipiendo evangelium, manum sinistram non imponere Missali, ut Crucis signum super textum signet, nec, quum se

pollice signabit, manum eandem infra pectus ponere, nec digitos tenere extensos.

43. Inclinationem facere versus Crucem in legendo evangelio, aut genuflectere Crucem non librum versus, quum genuflexio praescripta sit.

44. Ad ℣. *Et incarnatus* genuflectere utroque genu, vel morari in genuflexione, aut caput etiam inclinare.

45. Inchoare Crucis signum prius quam proferat verba *Et vitam venturi saeculi*.

46. Detegere Calicem dum recitatur *Credo*, aut quum legitur ℣. *Offertorium*.

47. Recitare eundem versum extensis manibus.

48. Dum hostiae fiet oblatio, intueri Crucem, aut tres digitos inferiores sub Patena non extendere.

49. Detecto Calice, velum post ipsum utcumque implicare.

50. Calicem tergere violenter, aut dum e medio altari transibit in cornu epistolae: incipere orationem *Deus, qui humanae substantiae*, dum vinum in Calicem infundet, aut prius quam ampullam vini deponat.

51. Patenam cum hostia vel Calicem in offertorio nimis elevare, aut utrumque demisse nimis sustinere.

52. Inclinare caput proferendo nomen Iesu et Mariae in oratione *Suscipe, sancta Trinitas*, itemque in reliquis ante communionem orationibus.

53. Crucis signa super hostiam et Calicem efficere, aut flectendo digitos in ducendis lineis ad illa efficienda, aut manu fere clausa, vel eadem efficiendo saltuatim.

54. Elata voce dicere *Orate, fratres*, aut non secreto dicere *ut meum* etc., aut subsistere contra populum praedicta verba proferendi gratia; respondere *Amen*, aut continuare secreta, priusquam responsio *Suscipiat* a ministro compleatur.

55. Ad *Sursum corda* clausas attollere manus, aut palmis, non ad invicem, sed ad altare conversis.

56. Inclinare caput ad *ubique gratias agere*, aut ad verba *per Christum Dominum nostrum* in praefatione, vel alio etiam loco, praeterquam post *Memento* defunctorum.

57. Pectus percutere dicendo *Sanctus*, aut non mediocri voce dicere ipsum; recitare voce intelligibili totum Canonem, aut aliquot eius partes, quum omnia secreto dicenda sint, sive illum memoriter recitare.

58. Non iungere manus priusquam signa Crucis faciat, aut

suspensam tenere sinistram, dum dextera actionem aliquam exsequitur.

59. Digitos saliva conspergere ad evolvenda Missalis folia.

60. Immorari nimis in *Memento*, vel nimia brevitate conficere, aut alta voce proferre *Memento, Domine*, etc.

61. Pollices supponere palmis manuum, dicendo *Hanc igitur oblationem* etc.

62. Abstergere digitos, antequam accipiat hostiam, non extremo, sed medio corporali prope hostiam.

63. Imponere brachium sinistrum altari, sustinendo hostiam ante consecrationem ad verba *benedixit, fregit* etc.

64. Insistere et incurvari indecenter super altare proferendi causa consecrationis verba.

65. Proferendo verba consecrationis gesticulari capite aut contorquere corpus; non proferre illa secreto, eadem verba repetere, dicere sufflando, aut pedem dexterum suspensum tenere ut statim possit genuflecti.

66. Non removere de altari cubitos, nec ferre manuum articulos versus frontem altaris post consecrationem, ut commodius genuflectatur.

67. Post elevationem Hostiae detegere Calicem, postea genuflectere.

68. Accipere Calicem ad verba *accipiens et hunc praeclarum Calicem* manu dextera tantum, os et nasum Calici imponere, aut inclinare eum ad se, vel altari applicatum tenere.

69. In elevatione non sequi oculis Hostiam et Calicem, aut elevare et demittere nimis festinanter, aut plus aequo sustinere sublime in conspectum adstantium, aut nimis attollere extensis monstruose brachiis, aut tam parum attollere ut conspici non possint, aut elevando super caput ponere, aut Calicem osculari.

70. Verba *Haec quotiescumque* etc. tempore elevationis dicere, non post consecrationis verba, dum genuflectitur.

71. Non genuflectere usque in terram, vel genuflectere inconcinne et properanter.

72. Non tenere pollices et indices iunctos a consecratione usque ad purificationem, aut Hostiam tangere digitis inferioribus, aut digitos istos non extendere quum Hostiam accipiet.

73. Ponere manus iunctas super altare omnino intra corporale post consecrationem, non sequendo praescriptiones a rubrica expressas una in perpetuum vice, sine ulla distinctione aut limitatione.

74. Pausam facere in commemoratione defunctorum ante

quam dicatur *qui nos praecesserunt* etc., aut alta voce dicere *Memento etiam, Domine,* aut reliquas *Ipsis, Domine,* etc.

75. Pectus non digitis tribus inferioribus percutere, et reliquis iunctis tangere casulam ad *Nobis quoque peccatoribus*, ad *Agnus Dei*, ad *Domine, non sum dignus*.

76. Inclinare caput dicendo *Nobis quoque peccatoribus*, aut alta voce dicere etiam *famulis tuis* cum suspirio, vel dicere *Amen* ante *Per quem haec omnia* etc.

77. Caput etiam inclinare ad *Praeceptis salutaribus*, aut recitare illa apertis manibus, aut oculos non defigere in Sacramentum, quum recitabitur *Pater noster*, aut Patenam de corporali deducere eamque abstergere priusquam minister responderit *Amen*, aut non abstergere manu tantum dextera, sed adiuncta etiam manu sinistra, * quae nonnisi eam detinere potest.

78. Non applicare sinistram infra pectus quum signo Crucis se muniat.

79. Osculari Patenam in parte inferiori aut in margine, vel abstergere super planetam aut in alia parte, postquam illam osculatus sit.

80. Purificare digitos fragmentis terendo unum post alterum in labro Calicis.

81. Se vertere ad alterutram partem dicendo *Domine, non sum dignus*, aut brachium sinistrum imponere altari.

82. Crucis signum Hostia efficere extra limites Patenae et frontis suae in communionis actu, aut expuere dum sumpturus est, vel etiam osculari s. Hostiam antequam sumat.

83. Nimia vel modica diligentia peccare in colligendis fragmentis, et collectis intra Calicem iniiciendis.

84. Sumere Calicem strependo labiis, aut oculis sublatis, aut sensim, et similia.

85. Pallam Patenae imponere antequam transeat in cornu epistolae ad accipiendam ablutionem, aut eam purificatorio abstergere.

86. Accipiendo purificationem, imponere Calicem altari, aut extra altare illum ministro porrigere, nulla cogente necessitate.

87. Extergere labia aut os, digitis iam ablutis vino et aqua, antequam purificatorio extergantur.

88. Corporale complicare elato in altum Calice, bursam ponere non versa ante pectus apertura eius, et relinquere velum ex parte anteriori sublatum.

89. Sinere ut minister, quamquam clericus, multo peius si laicus sit, Calicem cooperiat et accommodet.

90. Missale non claudere, ut praescribitur, et conclusionem ultimae orationis absolvere veniendo ad medium altare.

91. Se inclinare ad populum, dicendo *Ite, missa est;* aut dicendo *Benedicamus Domino* se inclinare ad altare, aut convertere ad populum.

92. In discessu de altari accipere biretum antequam reverentiam vel genuflexionem efficiat, aut illud sibi de capite detrahere priusquam reverentiam fecerit ad Crucem vel imaginem praecipuam sacristiae.

93. Paramenta acervatim deponere in exuendo se, non osculari stolam, manipulum, amictum, aut sibi albam detrahere ex adverso.

94. Sermones conserere et confabulari in sacristia, aut ex illo et ecclesia discedere, quin tempus conveniens intercesserit pro debita gratiarum actione.

95. Quod ad defectus spectat in rubricis generalibus pluribus capitibus notatos, quum de rebus agatur, quas omnis Sacerdos novisse et probe scire tenetur, quasque potest unusquisque in Missali legere et perpendere, potiusquam eadem capita retractemus, in totum silentio praeterire operae pretium visum est.

CAPUT V.

DE SS. EUCHARISTIA FIDELIBUS EXTRA MISSAM ADMINISTRANDA

1. Quod ad communionem extra Missam spectat, Sacerdos communicaturus lavabit manus, superpelliceo et stola coloris quem officium requirit, induetur (1). Perquam perspicua est Ritualis dispositio; verumtamen adhiberi poterit stola albi coloris, uti SS. Sacramento convenienti (2). Si Sacerdos esset Canonicus sive alius quispiam Capitulo addictus, deponenda illi erit cappa vel aliud insigne, et superpelliceum cum stola sumendum. In altari autem, in quo asservabitur SS. Sacramentum, binae accendentur candelae, paratum in medio erit corporale explicatum, clavicula tabernaculi seu ciborii, vasculum vitreum cum aqua, et purificatorium ad Sacerdotis digitos purificandos, positum prope tabernaculum versus cornu epistolae. Parata ad balaustrium pro communicandis erit tobalea, itemque in promptu erunt cyathi seu paterae vitreae cum vino et aqua pro communicandorum purificatione, si loco illo vigebit mos huiusmodi.

2. Porro Sacerdos, superpelliceo et stola, ut dictum est, indutus, capite bireto cooperto, iunctisque manibus, praeeunte clerico superpelliceo induto, procedet ad sacellum in quo SS. Sa-

---

(1) Si quis causam requireret cur in SS. Eucharistia extra Missam administranda praescribatur stola concolor officii quod celebratur, responderi posset, esse hoc constitutum, ut coloris una eademque ratio esset cum reliquis paramentis, quae altare exornant. Videtur tamen, quod praeter hanc rationem, alia quoque subest magis intrinseca. Vetustis Ecclesiae seculis S. Eucharistia administrari fidelibus extra Sacrificium non solebat. Mos hic deinde invaluit apud Ecclesiam Hierosolymitanam, quo tempore sede illa potiebatur S. Cyrillus Episcopus, ut desiderio et petitioni satisfieret peregrinorum, qui ad visitanda sancta loca undique confluebant, et quia non semper in promptu erat qui Sacrum faceret, idcirco Panis Eucharisticus ministrari fidelibus extra Missam coeptus est. Quocirca, ad significandum veterem Ecclesiae ritum, inter Missam communicandi, constitutum est a Rituali, ut Eucharistiae Sacramentum administretur cum stola, quae eiusdem atque officii sit coloris. A.

(2) S. R. C., n. 2740, XII. Sed quum admodum pateat Ritualis dispositio, existimamus, quod sustinebat A. contra plures *ceteroquin eruditos et insignes scriptores*, esse potius illi adhaerendum.

cramentum erit intra tabernaculum reconditum. Clericus afferre bursam cum corporali poterit, nisi iam fuerit in altari praeparatum. Quibusdam in ecclesiis, quae regulariter exsequi functiones sacras student, in more positum est, ut Sacerdos ipse afferat bursam cum corporali ad pectus applicitam, quae consuetudo ubi vigeat, retinebitur (1), praesertim nisi minister clericus erit.

3. Progressus ad altare Sacerdos biretum ministro committet, atque in medio ante altare in pavimento genuflexionem efficiet; ascendet altare, corporale explicabit, nisi iam expansum ibi fuerit, et bursam versus cornu evangelii, ut in Missa, ponet. Interea clericus, genibus flexis super gradu infimo in latere epistolae, recitabit *Confiteor.* Hoc tempore Sacerdos aperiet tabernaculum seu ciborium, genuflectet, tum hac tum ceteris vicibus manus altari imponens, extrahet pyxidem, quam sistet in medio corporali, ac deteget, relinquens operculum in altari versus dexteram suam, genuflexionem iterabit, convertetur ad populum, absolutionem impertietur, dicens *Misereatur vestri* etc., et id totum, quod superius, nn. 205 et 206 art. II, cap. III, descripsimus, exsequetur.

4. Communione peracta, redibit ad altare, ut superius dictum est, pyxidem reponet in medio corporali, genuflexionem iterabit, pollicem et indicem, si quod fragmentum adhaesisset, super pyxidem ipsam excutiet, pyxidem cooperiet, pollicem et indicem non disiungens; tum digitos eosdem in vasculo praeparato purificabit, et purificatorio exterget. Haec faciens, recitare poterit antiphonam *O sacrum convivium* etc., et ℣. *Panem de coelo* etc.; deinde dicet (2): *Domine, exaudi orationem meam,* et *Dominus vobiscum,* cum oratione: *Oremus. Deus, qui nobis sub Sacramento* etc., cum conclusione longa *Qui vivis et regnas cum Deo Patre in unitate* etc. Tempore paschali, si recitetur eadem antiphona, illi addetur *Alleluia,* itemque ad ℣. *Panem de coelo,* atque dicet, loco alterius, orationem *Spiritum nobis, Domine, tuae caritatis infunde, ut quos Sacramentis paschalibus satiasti, tua facias pietate concordes. Per Christum Dominum nostrum* (3). Post orationem, reponet pyxidem in tabernaculo, et genuflexione iterata,

(1) S. R. C., n. 2850, III.

(2) S. R. C., n. 3792, X.

(3) Oratio haec *Spiritum nobis, Domine,* etc. recitanda est toto paschali tempore, non vero iis tantum diebus, quibus Corpus Christi praebetur fideli-

illud occludet. Inde, iunctis manibus, conversus ad populum, non tamen altare deosculans, nec manus oculosve attollens aut extendens, benedictionem largietur, dicens, *Benedictio Dei omnipotentis,* ac Crucis signum super adstantes efficiens, dicet: *Patris, et Filii,* ✠ *et Spiritus sancti, descendat super vos et maneat semper.* Minister autem respondebit *Amen,* qui iam ad versus praecedentes et ad orationem responderit.

5. Sacerdos convertetur iterum ad altare, corporale complicabit, quod in bursa repositum tradet ministro, vel per se ipse referet ad sacristiam, descendet de altari, genuflexionem in pavimento efficiet, caput bireto operiet, ac praeeunte clerico seu ministro, redibit in sacristiam, ibique stolam et superpelliceum demittet.

6. Hanc eandem methodum Celebrans sequetur, si ante vel post Missam vestibus sacerdotalibus indutus S. Eucharistiam erit fidelibus administraturus (1).

bus, ut praeceptum paschale adimpleant. Item monemus, esse de praecepto recitandos ℣℣. *Domine, exaudi* etc. *Dominus vobiscum,* et conclusionem integram in oratione *Deus, qui nobis,* ut a Rituali praescribitur. A.

(1) S. R. C., die 27 Iunii 1868, declaravit, posse in Missis defunctorum, cum paramentis nigris, sacram communionem fidelibus ministrari, etiam ex Particulis praeconsecratis, extrahendo pyxidem a tabernaculo. Posse item in paramentis nigris ministrari communionem, immediate post Missam defunctorum: data autem rationabili causa, immediate quoque ante eandem Missam: in utroque tamen casu, omittendam esse benedictionem (n. 3177). A.

CAPUT VI.

DE SACRA CONCIONE HABENDA

1. Quibusdam in seminariis, ut adolescentes in sacro ministerio exerceantur, solet iis committi officium concionandi, sive de rebus divinis ad populum sermonem habendi. Ut hoc nostrum manuale omnibus suis partibus, quoad fieri potest, sit absolutum, et ad disciplinam conducat iuvenum clericorum, quibus operam nostram, cuiuscumque sit demum pretii, ultro navamus, quaedam hoc capitulo addemus monita de ritu in sacris concionibus servando.

2. Concio regulariter habenda esset post evangelium Missae cantatae, et de evangelio currenti (1): tamen post Missam etiam, vel post Vesperas, fieri poterit, prouti magis conducet ad populum, iuxta mandata Episcopi Ordinarii.

3. Atque heic supervacaneum esse existimamus monere, quod pro exercendo praedicationis officio eiusdem Ordinarii Episcopi facultas requiratur.

4. Concionatoris habitus est superpelliceum super veste talari: si concionator erit Canonicus, et hoc ministerio fungatur in propria ecclesia, utetur habitu chorali: si de regulari erit clero, retinebit habitum ordinis sui: sin ex aliquo sodalitio clericorum regularium, superpelliceo, tamquam clericus secularis, induetur.

5. Clerici tum regulares, tum seculares bireto etiam utentur.

6. Extra Urbem, ut plurimum, concionator stolam quoque adhibet ad collum, si presbyter, diaconali autem more super humero sinistro, si Diaconus.

7. Si post evangelium concio habebitur, et Episcopus Ordinarius aderit, qui Sacro solemni intersit, concionator manu sustinens biretum, comitante Caeremoniario (2) (qui stolam complicatam afferet), se sistet in presbyterio prope altare, a cornu epistolae, sub exitum gradualis aut tractus, qui canetur.

---

(1) *Caerem. Epp.*, I, XXII, 2.
(2) *Caerem. Epp.*, loco cit.

8. Genuflectet versus altare, deinde Episcopum versus, ibique manebit interea dum cantabitur evangelium, paullum ad Diaconum evangelium canentem conversus.

9. Si Canonicus et in propria ecclesia concionator erit, reverentiam altari faciet atque Episcopo, quod etiam deinceps exsequetur.

10. Evangelio cantato, quum Episcopus sederit, procedet ad thronum, advertens ut genuflectat transiens ante altare, et ad Episcopum quum ad thronum devenerit.

11. Conscendet throni planum, genibus obvolvetur Episcopi, cuius manum osculabitur: benedictionem ab eo petet, dicens: *Iube, Domne, benedicere*; Episcopus autem benedicens ipsi, inquiens: *Dominus sit* etc. Si concio habebitur post evangelium, exposcet Indulgentiam, dicens: *Indulgentias, Pater reverendissime*, et Episcopus Indulgentiam concedet.

12. Si Canonicus in propria ecclesia erit, stans osculabitur manum Episcopi, ac profunde inclinatus eum benedictionem et Indulgentiam rogabit.

13. Assurget, de throno descendet, genuflexionem ad Episcopum, deinde ad altare, iterabit: Celebrantem etiam, si ante illum sit transiturus, reverebitur.

14. Episcopo autem absente, sub finem evangelii cantati, vel hora stata, praesto erit prope pulpitum, quod (stola collo imposita) conscendet.

15. In pulpito genuflexionem ad altare, dein ad Episcopum, si aderit, efficiet (1). Illo autem absente, postquam genuflexerit ad altare, clerum et populum salutabit.

16. Biretum capiti imponet, ac paulisper sedebit, dum populi fremitus conquiescat. Hinc nudabit caput, assurget, pollice dexterae manus se in ore signabit (2), orabit momento temporis; tum conversus ad altare genua submittet, ac voce clara, quae possit exaudiri, salutationem angelicam recitabit, idque etiam paschali tempore.

17. Assurget, caput operiet, sacrumque sermonem exordietur. Fine dicendi facto, signum ad populum beneprecantis faciet, nihil dicens, dummodo tamen sit Sacerdos, nec proprius Episcopus aliusve ecclesiasticus praeses adsit.

(1) Haec genuflexio superflua saltem dicenda est, cum iam facta sit, respective, altari et Episcopo; de ea tacet *Caerem. Epp.* Similiter dicendum, Episcopo absente, nisi forte concionator aliunde ad pulpitum accedat.

(2) *Caerem. Epp.*, loco cit., n. 3, ait: *Signat se signo Crucis.*

18. Profecto, concionis tempore, concionatori standum esset; tamen, si valetudo obstaret, vel quaepiam rerum adiuncta id suadeant, sedere licebit.

19. Textum evangelii vel alterius sacrae Scripturae ante sermonem si proferet, dicet semper stans, capite nudato ac voce clara.

20. Inclinatio, capite detecto, vel genuflexio, post primum verbum aut primum incisum orationis, quae *venia* appellatur, fit ad proprium Episcopum tantummodo (1), nec licet fieri ad Capitulum etsi frequens, neque ad Magistratum, neque ad alios praeter Episcopum Ordinarium.

21. In proferendo nomen Iesu vel Mariae aut Sancti, cuius dies festus celebratur, caput aperiendum et inclinandum erit (v. cetera, hac de re, pag. 12, n. 10).

22. Fine dicendi facto, iterum altare versus genuflectet, clerum populumque salutabit, descendet de pulpito, et in sacristiam redibit. Si aderit Episcopus, ad altare et ad illum genuflectet, antequam descendat. Sin post evangelium Missae solemnis concioni locus fuerit, sermone peracto, caput bireto aperiet, et versus altare genuflectet, dum Diaconus cantabit *Confiteor*.

23. Iterim a clerico, qui concionatorem comitatus erit, traditur ipsi tabella, in qua Indulgentiae formula erit inscripta.

24. Ut *Confiteor* cantatum erit, et Episcopus in throno sederit, concionator assurget, conversusque ad populum, voce perspicua, quae possit exaudiri, formulam leget Indulgentiae, sed meminerit inclinare caput, quum Episcopi et Summi Pontificis nomen proferet.

25. Indulgentia evulgata, tabellam clerico restituet, genuflexionem versus altare et Episcopum efficiet, descendet, referetque gradum ad sacristiam.

26. Si de altari, non vero de pulpito, verba faciat, consistat in cornu evangelii, neque umquam in suppedaneo deambulet: licebit tamen insidere scabello ex eodem latere in suppedaneo posito, quemadmodum superius, num. 18, innuimus.

27. Benedictionem ab uno Episcopo dioecesano, non vero ab ullo alio petet.

28. In Parasceve autem, nec benedictio petitur, non recitatur *Ave, Maria*, et reverentiae omittuntur.

(1) De hac venia nihil in *Caerem. Epp.*, quia venia iam forsan per benedictionem data est.

29. In orationibus seu sermonibus pro aliqua publica causa, atque in laudationibus funereis, concionator non superpelliceo induetur, nec benedictionem ab Episcopo petet, nec recitabit *Ave, Maria*. Quapropter huiusmodi sermones vel laudationes habendae omnino sunt, peracto Sacro.

30. Quum SS. Sacramentum erit palam in altari expositum, concio, ex praecepto Instructionis Clementinae, esset omittenda.

31. Quod si, probante Episcopo dioecesano, sermo fiat ante SS. Sacramentum expositum, velo tamen hac de causa defensum, concionator capite nudato dicet. Clerus etiam sedere poterit, sed capite detecto (1); licet enim SS. Sacramentum inter et concionatorem sit velum interpositum, manente tamen in throno Hostia divina, expositio non cessat.

32. Praecepta pro sacris sermonibus habendis omittimus tradere; neque enim res huc spectat, et unaquaeque dioecesis, ad hoc maximi momenti officium, suis regitur legibus ac praeceptis.

---

(1) S. R. C., n. 2552, I, ait tantum, quod clerus, in casu, « laudandus esset, si sederet detecto capite ».